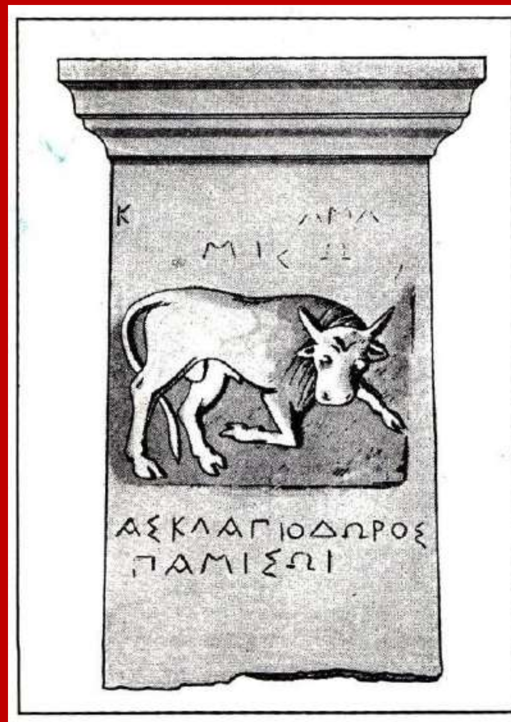
Θεοδώρου Μιχαήλ Τσερπέ

Ιστορία της Πόλεως **Μεσσήνης**

Γ΄έκδοση ηλεκτρονική Διαδικτυακή

Εμπλουτισμένη με παραπομπές σε ηλεκτρονικό αρχειακό υλικό μέσω συνδέσμων

Επιμέλεια Γ΄έκδοσης: Γιάννης Π. Πλατάρος

Μεσσήνη 2012

Πρόλογος Γ΄έκδοσης

Δεκαπέσσερα χρόνια μετά την β΄και σαράντα περίπου χρόνια από την α΄, η γ΄έκδοση έρχεται να συμπληρώσει τον σκοπό του διαθέτη της Β΄έκδοσης , δηλ. του αδελφού *Παναγιώτη*, του σοφού συγγραφέα και αειμνήστου εκλεκτού συμπατριώτη μας ***Θ. Μ. Τσερπέ***. Ο σκοπός ήταν σαφής και ρητός: Να γίνει κτήμα αυτό το βιβλίο όλων των Μεσσηναίων , Μεσσηνιωτών , Νησιωτών. Και κυρίως να μην πωλείται. Να διατίθεται δωρεάν. Αυτά μου είχε διαμηνύσει παλιά η ανεψιά του συγγραφέως κα ***Γιουγούκα Τριανταφυλλίδη*** τα οποία σεβόμαστε απολύτως.

Το **διαδίκτυο**, είναι το μέσον που ενεπτύχθη στο μεσοδιάστημα και καθίσταται το μέσον που κάνει το βιβλίο προσιτό στον οποιονδήποτε κάτοικο του Πλανήτη , οποιαδήποτε στιγμή του εικοσιτετραώρου. Προσδώσαμε λοιπόν χαρακτηριστικά ηλεκτρονικού βιβλίου στην έκδοση, αφού στο τελευταίο παράρτημα, έχει ένα πλήθος συνδέσμων που παραπέμπουν σε αρχειακό υλικό**, κάτι** παλαιά ήταν προνόμιο ολιγων και ειδικών. **Καταβάλαμε** ιδιαίτερη προσπάθεια περαιτέρω τεκμηρίωσης των πηγών του συγγραφέως , όσες -με οργή είναι αλήθεια- βλέπαμε να αμφισβητούνται από ορισμένους λόγιους του Νομού μας. Υπάρχουν και πολλές άλλες πηγές, οι οποίες **δεν** είναι ελευθέρως προσβάσιμες, αφού προσκρούουν σε πνευματικά δικαιώματα. Δυστυχώς ελάχιστοι διαπνέονται από τα γνησίως Ελληνικά πνευματικά ιδεώδη της ακώλυτης διάδοσης της γνώσης σε όλο των πληθυσμό, όπως οι κληρονόμοι του ευπατρίδη **Θεοδώρου Μιχαήλ Τσερπέ.** Όμως, οποτεδήποτε ανακαλύπτουμε μία επί πλέον πηγή, θα μπορούμε συνεχώς να εμπλουτίζουμε το παράρτημα του παρόντος βιβλίου το οποίο θα καθίσταται επίκαιρο στο διηνεκές. Αυτό είναι το πλεονέκτημα των νέων Τεχνολογιών και το μέσον απαθανατισμού του έργου του Θεοδώρου, που αξίζει αυτή την τιμή, αφού είναι προϊόν ζωής και επίμοχθης έρευνας πολλών ετών.

Στο μεσοδιάστημα Β΄ και Γ΄ έκδοσης, είχαμε την ευκαιρία να εισπράξουμε ύμνους γι αυτή την πρωτοβουλία από ειδικούς αλλά και χλεύη από διαφόρους, πράγματα που μας έκαναν περισσότερο έμπειρους στην κοινωνική ψυχολογία. Εμείς κρατήσαμε την βιβλιοκριτική του κοντοπατριώτη μας κ. **Σαράντου Καργάκου.** Τι άλλο άξιο λόγου έγινε σε σχέση με το βιβλίο;

- Δυστυχώς χάσαμε τον Δημήτρη Ρούτση που είχε συγγράψει ένα ένθετο για την Μεσσήνη των δεκαετιών του 50 και 60 .

Ελπίζω να χαίρεται εκεί που είναι με την νέα προσπάθεια που κάνουμε.

- Εξεδόθησαν νέες τοπικές θεωρήσεις της Ιστορίας της Μεσσήνης από τον εκλεκτό συμπατριώτη μας και αρχισυντάκτη στης ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας κ. **Ηλία Μπιτζάνη.** Τεράστια η συμβολή του Ηλία που έφερε στο φως άγνωστα στοιχεία.
- Εξεδόθησαν και τα βιβλία του **Τάκη Βαλαβάνη**, τα οποία ναι μεν δεν είναι ιστορικά, αλλά διασώσουν πλήθος ιστορικών γεγονότων και μνημών που η μνήμη –κινηματογραφική κάμερα του κυρ- Τάκη έχει καταγράψει ανεξίτηλα.
- Αναπτύχθηκε το διαδίκτυο, βελτιώσαμε τις προσωπικές μας δεξιότητες και χρησιμοποιήσαμε τα εργαλεία για να δώσουμε την παρούσα έκδοση.

Να διορθώσω ακόμα, ότι οι αεροφωτογραφίες της Μεσσήνης οι έγχρωμες, έχουν ληφθεί από τον μεγάλο συμπατριώτη μας κ. Σάκη Μανιάτη και όχι από τον κ. Αρτέμη Φανό όπως λανθασμένα γράψαμε στις λεζάντες. Ήταν η εποχή που ο Σάκης υλοποιούσε ντοκιμαντέρ για την Μεσσήνη και βεβαίως η γυναικεία φιγούρα που εμφανίζεται στο κοντινό πλάνο , της τελευταίας εικόνας έξω από την Αρκαδική Πύλη της Αρχαίας Μεσσήνης, δεν είναι άλλη από την ηθοποιό Μαρία Σολωμού σε μικρή ηλικία.

Να αφιερώσουμε και αυτή την έκδοση σε κάθε έναν κάτοικο της Μεσσήνης προσωπικά, αφού η Ιστορία είναι κάθε ενός ξεχωριστά και όλων μας, που έρχεται από μακριά στο παρελθόν και πάει πολύ μακριά στο μέλλον.

Μεσσήνη 24 Ιουλίου 2012

Γιάννης Π. Πλατάρος

Διευθυντής του 1ου Γενικού Λυκείου Μεσσήνης

Μαθηματικός –Οικονομολόγος

M.edu. διδακτική & Μεθοδολογία των Μαθηματικών

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΕΡΠΕ

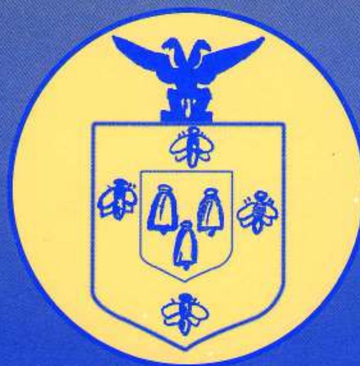
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Β' ΕΚΔΟΣΗ
ΕΠΗΥΞΗΜΕΝΗ
ΜΕ:

- Φωτογραφικές Καταγραφές Της Πόλεως
- Αναφορά Στη Μεταπολεμική Περίοδο (Δεκαετίες '50 & '60)
- Πίνακες Δημαρχόντων, Επαγγελματιών και Επαγγελμάτων κ.τ.λ.

Έκδοση Δημοτικής Βιβλιοθήκης Μεσσήνης

ΜΕΣΣΗΝΗ 1998

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΤΣΕΡΠΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Β' ΕΚΔΟΣΗ ΕΠΗΥΞΗΜΕΝΗ

ΜΕ
- Φωτογραφικές καταγραφές της πόλεως
- Αναφορά στη μεταπολεμική περίοδο (δεκαετίες '50 & '60)
- Πίνακες δημαρχόντων, επαγγελματιών και επαγγελμάτων κ.τ.λ.

ΕΚΔΟΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

ΜΕΣΣΗΝΗ 1998

ΣΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟ ΜΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΕΚΔΟΣΗΣ

Ο κύριος λόγος επανέκδοσης μιας τοπικής ιστορίας, δεν μπορεί να είναι άλλος από την κοινοποίηση της γνώσης της στον τοπικό πληθυσμό και ιδιαίτερα στη νεολαία. Η γνώση για την γνώση όμως, ελάχιστη έχει χρησιμότητα. Κυρίως η γνώση της τοπικής ιστορίας συμβάλλει στην βελτίωση της ***αυτοεκτίμησης****, της* ***αυτοεικόνας*** *και συνακόλουθα του* ***αυτοσεβασμού*** *κάθε προσώπου.*

Πρακτικά τα προηγούμενα σημαίνουν, ότι ο κάθε δημότης αυτής της πόλης, θα σέβεται περισσότερο την πόλη του, θα είναι προστάτης της δημοτικής περιουσίας, θα νοιάζεται περισσότερο για την προκοπή του τόπου, θα έχει ισχυρή ταυτότητα και θα γνωρίζει ανά πάσα στιγμή «πού πατά» και συνακόλουθα «πού πηγαίνει».

Δευτερευόντως, το παρόν πόνημα ζωής του σοφού αείμνηστου συμπατριώτη μας Θεοδώρου Μ. Τσερπέ θα μπορέσει να καταστεί ένα εύχρηστο εγχειρίδιο για την μαθητιώσα νεολαία η οποία στο εγγύς μέλλον θα διδάσκεται και στοιχεία τοπικής ιστορίας.

Ως Έλληνες, Πελοποννήσιοι, Μεσσήνιοι και Μεσσηνιώτες έχουμε κάθε λόγο να είμαστε υπερήφανοι και εύψυχοι. Χαρακτηριστικό αντιπαράδειγμα μικροκλίμακας πρός επίρρωση του προηγούμενου ισχυρισμού, αποτελεί το «αγνώστου πατρός» άτομο, το οποίο συνήθως ρέπει σε προβληματική αντικοινωνική συμπεριφορά, ενώ ως αντιπαράδειγμα μακροκλίμακας θα μπορούσε να εκληφθεί ο Αμερικανικός λαός, ο οποίος παρ' ότι ομιλεί μια ευρύτατα διαδεδομένη γλώσσα (την Αγγλική) έχει ένα ευρύτατα διαδεδομένο κυρίαρχο θρήσκευμα (Ρωμαιοκαθολικό) στην συντριπτική του πλειοψηφία έχει Ευρωπαϊκές ρίζες και είναι ο πλέον εύρωστος οικονομικά, εντούτοις και παρά ταύτα, η πνευματική καλλιέργεια του μέσου Αμερικανού, υπολείπεται απ' αυτήν του εσχάτου Ευρωπαίου. Η διαφορά είναι σαφής, ορατή και μετράται σε παρασάγγες.

Πασίγνωστη είναι η παροιμιώδης και παντελής έλλειψη αισθητικής των Αμερικανών, η εντύπωση που έχουν ότι Ιεροί Ναοί ή ακόμα και η Ακρόπολη δύνανται να πωληθούν, τα γνωστά –ανόητα παντελώς– «Αμερικανικά ανέκδοτα», η ροπή τους για ογκώδεις αντιαισθητικές κατασκευές, η εντύπωση που έχουν ότι τα σύνορα καθορίζονται από

γεωγραφικές παράλληλες και μεσημβρινούς, οι ανερυθρίαστες δηλώσεις ορισμένων αξιωματούχων τους περί «ασυνήθων γεωγραφικών διευθετήσεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας»(!) κ.τ.λ.

Τι λοιπόν συμβαίνει και διαφέρουν τόσο πολύ από τους Ευρωπαίους; Σε τι οφείλεται αυτή η ειδοποιός διαφορά; ***Απλούστατα, στην απουσία συλλογικής συνείδησης, στην απουσία αίσθησης κοινής καταγωγής, στην απουσία αίσθησης κοινής ταυτότητας, κοινής ιστορικής πορείας, άρα και προορισμού. Ποιοί είμαστε και που πάμε.***

Εμείς, όλα αυτά τα διαθέτουμε και μάλιστα σε προνομιακό βαθμό. Όπως μου έγραψε κάποτε σε επιστολή της η «γιαγιά Νίκη» (Ν. Κακκαβά-Γαρίδη) «αν γνωρίζαμε όλοι καλά την ιστορία αυτής της γωνιάς γης και τους σπουδαίους ανθρώπους που έχουμε βγάλει, κανονικά δεν θα έπρεπε να πατάμε κάτω απο υπερηφάνεια ...». Αυτό τα λέει όλα.

Στην ανά χείρας β' έκδοση υπήρξε προβληματισμός για το εάν έπρεπε να ακολουθηθεί το πολυτονικό σύστημα και η ορθογραφική άποψη του συγγραφέα (π.χ. είνε αντί είναι) μιας και αυτά αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του ύφους του. Πρυτάνευσε όμως η σκέψη, οτι δεν θα έπρεπε να ξενίζεται ο νεαρός αναγνώστης από την μορφή του κειμένου, δεδομένου ότι η νεολαία είναι κύριος σκοπός και στόχος του βιβλίου.

Εξ άλλου ίσως το ίδιο να επιθυμούσε και ο συγγραφέας, αφού ακολουθεί μια θαυμαστή ***στρωτή αφηγηματική δημοτική γλώσσα,*** *ώστε το κείμενο να γίνει προσιτό σε όλους, παρ' ότι ο ίδιος ήταν ταυτόχρονα και σωστός χειριστής της λόγιας γλώσσας (βλέπε πρόλογο α' έκδοσης). Στην παρούσα έκδοση διορθώθηκαν και ορισμένα -τυπογραφικά κυρίως- ημαρτημένα της α' έκδοσης.*

Για την επιτυχή έκδοση του ανά χείρας τόμου συνέβαλαν αρκετοί, προς τους οποίους αξίζει ο αναλογούν δημόσιος έπαινος:

- *Στον αδελφό του συγγραφέως Παναγιώτη, ο οποίος ανιδιοτελώς μας παρέσχε την άδεια του και ο οποίος δυστυχώς προσφάτως εξεδήμησε του ματαίου τούτου κόσμου. Δικαιωματικά η β' έκδοση αφιερώνεται στη μνήμη του, ενώ οι προσδοκίες που είχε γι' αυτό το πόνημα θα πραγματοποιηθούν στο πολλαπλάσιο.*
- *Στο Δ.Σ. της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, δηλ. τον Πρόεδρό της κ. Παύλο Δ. Πτωχό, τον κ. Παναγιώτη Σ. Γεωργούλια, την κ. Αικατερίνη Λεμπέση και τον κ. Γεώργιο Πανταζόπουλο, οι οποίοι απεφάσισαν την επανέκδοση αναθέτοντας στον υπογράφοντα την όλη επιμέλεια της εκδόσεως.*
- *Στο Δημήτριο Π. Ρούτση - Γεωπόνο, ο οποίος μας παρέχει μια προσωπική μεν, αλλά και εξόχως λεπτομερειακή ματιά της μεταπολεμι-*

κής Μεσσήνης του '50 και '60. Με την σχεδόν φωτογραφική του μνήμη υπενθυμίζει στους μεγαλύτερους και παρουσιάζει στους νεώτερους δύο δεκαετίες «αθωότητας» της πόλεως.

- Στο Νίκο Π. Ρούτση – Δημοτικό υπάλληλο, για την παράδοση σε μας του πλουσιότατου, σπουδαίου και εξαιρετικά σπανίου φωτογραφικού του αρχείου, απο το οποίο έχει ληφθεί το μεγαλύτερο μέρος των φωτογραφιών. Επίσης στον ίδιο για την σύνταξη του καταλόγου δημαρχόντων ετών 1911-1998.
- Στην οικογένεια Χρόνη για την ευγενή παραχώρηση σπανίου πολυπτύχου, του Πέτρου Καλονάρου.
- Στα φωτογραφεία των κ.κ. Αρτέμη Φανού και Αφών Αθανασά των οποίων χρησιμοποιήσαμε μικρό μέρος των αρχείων.
- Στο Ζωγράφο – Οικονομολόγο κ. Νίκο Παναγιωτόπουλο για την επί τούτω κατασκευή σε κάρβουνο παραστάσεων του Ρολογιού και του παλαιού Τελωνείου.
- Στον κ. Σταύρο Ζαγκλακά για την ευγενική του παραχώρηση του αποσπάσματος εμπορικού οδηγού για τη Μεσσήνη έτους 1905.
- Στην ανεψιά του συγγραφέως και ανώτερη υπάλληλο του ΕΟΤ κ. Γιουγιούκα Τριανταφυλλίδη η οποία επιμελήθηκε του εξαιρέτου βιογραφικού σημειώματος του συγγραφέα και ορισμένων διορθώσεων.
- Στους συμπολίτες μου που με ενεθάρρυναν να προχωρήσω στην προσπάθεια, όταν κάποιες ιδιοτέλειες και ανθρώπινες αδυναμίες επεχείρησαν να ματαιώσουν την έκδοση, πετυχαίνοντας όμως τελικά μόνο την καθυστέρησή της.
- Επίσης, θα ήμουν υπόχρεος σε όποιον αναγνώστη συμβάλλει με τις πάντα καλοδεχούμενες παρατηρήσεις του πάνω σε ελλείψεις ή τυχόν σφάλματα της παρούσας επανεκδόσεως, ώστε να αρθούν σε μελλοντική επανέκδοση. Γράψατε στη διεύθυνση: Γιάννης Πλατάρος, Καπετάν Κρόμπα 37, 242 00 Μεσσήνη.

ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΠΛΑΤΑΡΟΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΗΜ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ

Βιβλία κ.λ.π. δημοσιεύματα από τα οποία αντλήσαμε στοιχεία για την ιστορία της πόλεως Μεσσήνης

1ον) ΑΡΧΕΙΟΝ ΑΓΩΝΟΣ. Επιμελεία Βουλής. 2ον) ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΑΓΩΝΟΣ. Ι. Θεοφανίδη. 3ον) Επιμελεία ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ Π. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ. 4ον) ΑΡΧΕΙΟΝ ΜΑΜΟΥΚΑ. 5ον) ΒΕΗ Ν. Χριστιανικαί επιγραφαί Μεσσηνίας. 6ον) ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ Ν. Άπαντα. 7ον) ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗ ΙΕΖΕΚΙΗΛ. Ανέκδοτα έγγραφα Καλαμάτας. 8ον) ΒΕΛΑΝΙΔΙΩΤΗ ΙΕΖΕΚΙΗΛ. Ανέκδοτα έγγραφα Καλαμάτα. 9ον) ΒΡΕΤΤΟΥ ΜΑΡΙΝΟΥ. Ημερολόγιον 1909. 10ον) ΒΙΚΕΛΑ ΔΗΜ. Η Ελλάς προ του 1821. 11ον) ΓΕΔΕΩΝ ΜΑΝΟΥΗΛ. Πατριαρχικοί Πίνακες. 12ον) ΓΟΥΝΑ ΘΕΟΔ. Ο Ιμβραήμ εν Μεσσήνη 1909. 13ον) ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΤΑΣΣΟΥ. Ορλωφικά. 14ον) ΔΟΥΚΑΚΗ Δ. Μεσσηνιακά. 15ον) ΔΡΑΓΟΥΜΗ Ν. Ιστορικαί αναμνήσεις. 16ον) ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ ΚΑΝΕΛΛΟΥ. Απομνημονεύματα. 17ον) ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ. Κρεσφόντης. 18ον) ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ. 19ον) ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ Γ. Γεωγραφία 1870. 20ον) ΕΚΘΕΣΙΣ ΒΕΝΕΤΟΥ ΠΡΟΒΛΕΠΤΟΥ ΜΑΡΙΝΟΥ ΜΙΚΙΕΛ. 22ον) ΖΩΓΡΑΦΟΥ Δ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ. 23ον) ΕΣΤΙΑ έτος 1894. 24ον) ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ Ι. Αρχιερείς και Προύχοντες εντός της εν Τριπόλει φυλακής. 25ον) ΚΑΛΛΙΓΑ ΠΑΥΛΟΥ. Περί της εν Πελοποννήσω Ενετοκρατίας. 26ον) ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΥ ΤΑΚΗ. Ο αρματωλισμός εν Πελοποννήσω. 27ον) ΚΑΡΟΛΙΔΗ Π. Σύγχρονος Ιστορία. 28ον) ΚΟΡΥΛΛΟΥ Χ. Π. Οδοιπορικόν από Πατρών εις Καλάμας. 29ον) ΚΟΚΚΙΝΟΥ ΔΙΟΝ. Ιστορία Ελλ. Επαναστάσεως. 30ον) ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ Θ. Διηγήσεις περί συμβάντων 31ον) ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ Ι. Έγγραφα Ελλην. Επαναστάσεως. 32ον) ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ Ι. Απομνημονεύματα. 33ον) ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ Π. Οι Έλληνες κατά τον α' Ρωσσοτουρκικόν πόλεμον. 34ον) LE QUIEN ORIENT CHRISTIANUS. 35ον) ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΠ. 'Εκθεσις Προβλέπτου Γραδενίγου. 36ον) ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΠ. Εκθέσεις Βενετών Προβλεπτών. 37ον) ΜΑΝΘΟΥ ΙΩ. Συμφορά και αιχμαλωσία του Μωρέως. 38ον) ΜΕΝΤΕΛΣΩΝ – ΒΑΡΘΟΛΝΤΥ. Ιστορία Ελλην. Επαναστάσεως. 39ον) ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΘΗΝΩΝ. Γεωγραφία 1807. 40ον) ΜΙΛΛΕΡ ΟΥΪΛΙΑΜ. Η Φραγκοκρατία εν Ελλάδι. 41ον) ΜΙΛΛΕΡ ΟΥΪΛΙΑΜ. Η Τουρκία καταρρέουσα.

42ον) ΜΗΤΡΩΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ 1821. ΒΑΛΛΙΑΝΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. 43ον) ΜΟΜΦΕΡΑΤΟΥ Α. Μεθώνη και Κορώνη. 44ον) ΜΟΜΦΕΡΑΤΟΥ Α. Οι Παλαιολόγοι εν Πελοποννήσω. 45ον) ΜΟΣΧΟΒΑΚΗ Μ. Το Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας. 46ον) ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ. 47ον) ΝΙΚΟΛΑΟΥ Π. Βιογραφία Ιωσήφ Ανδρούσης. 48ον) ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ Μ. Ιστορία Ελληνικής Παλιγγεννεσίας. 49ον) ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ. Μεσαιωνική Πελοπόννησος. 50ον) ΠΟΛΥΖΩΪΔΟΥ – ΚΡΕΜΟΥ. Γενική Ιστορία. 51ον) ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ Χ. Παπαφλέσσας και Μανιάκι. 52ον) ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ. 53ον) ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ. 54ον) ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ. 55ον) ΠΑΠΑΡΡΗΓΟ-ΠΟΥΛΟΥ Κ. Ιστορία Ελληνικού Έθνους. 56ον) ΠΕΤΡΙΔΟΥ ΑΘΑΝ. Βιογραφία Ιωσήφ Ανδρούσης. 57ον) ΠΕΤΡΙΔΟΥ ΑΘΑΝ. Περί των μεσαιωνικών πόλεων Ανδρούσης και Νησίου. 58ον) ΠΕΤΡΙΔΟΥ ΑΘΑΝ. Σκάλα και Βασιλική οδός. 59ον) ΠΟΥΚΕΒΙΛΛ Φ. Ιστορία της αναγεννήσεως της Ελλάδος. 60ον) ΠΟΥΚΕΒΙΛΛ Φ. Ελλάδος περιηγήσεις. 61ον) ΦΑΓΚΕ Ι. Οι Ενετοί εν Πελοποννήσω. 62ον) ΣΑΤΩΒΡΙΑΝ. Οδοιπορικόν από Παρισσίων εις Ιεροσόλυμα. 63ον) ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ. Γεωγραφικά. 64ον) ΣΑΘΑ Κ. Η Τουρκοκρατουμένη Ελλάς. 65ον) ΣΑΘΑ Κ. Διοίκησις και οργάνωσις του Βενέτικου Κράτους. 66ον) ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Μ. Η ανάκτησις του Μωρέως υπό των Τούρκων. 67ον) ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ Μ. Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν. 68ον) ΣΠΗΛΙΑΔΟΥ Ν. Απομνημονεύματα. 69ον) ΣΟΥΤΣΟΥ ΑΛ. Άπαντα. 70ον) ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1770 ΕΙΣΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΡΩΣΣΩΝ ΕΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΩ, (Φιλίστωρ). 71ον) ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ. Τα μετά την άλωσιν. 72ον) ΦΡΑΝΤΖΗ Γ. Χρονικόν. 73ον) ΦΡΑΝΤΖΗ ΑΜΒΡ. Ιστορία της αναγεννωμένης Ελλάδος. 74ον) ΤΖΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΩΚΡ. Ελληνική Ιστορία. 75ον) ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Ν. Ελληνική Ιστορία. 76ον) ΧΟΠΦ ΚΑΡΟΛΟΥ Ιστορία ΥΙ. 80 77ον) ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΩΡΕΩΣ Ελληνικόν κείμενον. 78ον) ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΜΩΡΕΩΣ. Γαλλική παραλλαγή μτφ. Π. Καλονάρου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το στρώσιμο των γεγονότων που συνάπτουν μια πρωτοείσακτη ιστορική αφήγηση, έχει πυξημένες ευθύνες για το συντάκτη της, διότι δεν του δίδει το δικαίωμα της οπωσδήποτε ταξιθετήσεως της ύλης, δια την ικανοποίησιν μιας συνήθους πληρότητος, αλλά τον υποχρεώνει να υπηρετήση μαζύ με την ιστορικήν αναφοράν και την ιστορικήν αλήθειαν κατά τρόπον ικανοποιούντα την εξαγωγήν ωφελίμων συμπερασμάτων από τους μεταγενεστέρους.

Το έργον αυτό αντιλαμβάνεται πας τις, ότι παρουσιάζει κάποιαν ιδιάζουσαν δυσκολίαν και κρατεί πάντοτε περίφοβον τον συγγραφέα του, επί του κατά πόσον κατώρθωσε να ανταποκριθή επαρκώς εις την προσπάθειαν ταύτην, μολονότι γνωρίζει καλώς ότι, άλλοι μεταγενέστεροι, συνεχώς θα προσέρχονται εμπλουτισταί και διορθωταί, προς τελειοποίησιν του έργου, χάριν της πληρότητος και της ωφελιμότητος των ιστορικών γνώσεων. Αυτά εν τω κατά δύναμιν, ελήφθησαν υπ΄ όψιν κατά την σύνταξιν της παρούσης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της **ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ** εκφράζονται κρίσεις, επί αρχαιολογικών δεδομένων περί της αρχαιότητος της πόλεως. Στο δεύτερο, ό,τι ιστορικά γεγονότα κατωρθώθη να συλλεγούν, αναγόμενα εις τους χρόνους μέχρι του 1459 (Βυζαντινοί, Φράγκοι, Δεσποτάτον του Μυστρά). Στο τρίτο κεφάλαιο, την ιστορία της πόλεως και τις εποχές της Τουρκοκρατίας 1459—1821, με ενδιάμεση παρεμβολή της Ενετοκρατίας 1687—1714. Στο τέταρτο, τα της συμμετοχής της πόλεως στη μεγάλη μας Εθνική επανάσταση 1821—1829. Από εκεί και πέρα η Ιστορία μας επέχει θέσιν οιονεί χρονικού. Στο πέμπτο κεφάλαιο, απανθίζονται γεγονότα αφορώντα τα μετεπαναστατικά χρόνια της Βασιλείας του Όθωνα και του Γεωργίου, όπως τα διεφύλαξε η πρόσφατη προγονική μας παράδοση (1829 — 1910). Στο έκτο κεφάλαιο, γεγονότα αναγόμενα στην προσωπική κυρίως μνήμη του γράφοντος.

Πολλά των εκτιθεμένων γεγονότων, όσα τουλάχιστον στηρίζονται εις την γνώσιν της παραδόσεως και της μνήμης, πιθανόν να παρουσιάζουν ελλείψεις δικαιολογημένας από το ασθενές των ανθρωπίνων δυνατοτήτων. Εις την περίπτωσιν αυτήν, ας λάβη αφετηρίαν και ας επικαλεσθή ο κάθε αναγνώστης τα ανάλογα προσωπικά του στοιχεία παραδόσεων και αναμνήσεων ώστε να συμπληρώση τας αδυναμίας του παρόντος βιβλίου.

Η μελέτη της ιστορίας είναι υποχρέωσις δια πάντα άνθρωπον, διότι η Επιστήμη αυτή, μήτηρ πασών των Επιστημών όχι μόνον διευκολύνει την ορθήν κατανόησιν πάσης φύσεως του επιστητού αλλά και εις τον κοινωνικόν βίον ωφελεί πάντα άνθρωπον, διότι όπως λέγει ο αρχ. σοφός: «Η Ιστορία τοις μεν γαρ νεωτέροις την των γεγηρακότων περιποιεί σύνεσιν, τοις δι΄ πρεσβυτέροις πολλαπλασιάζει την υπάρχουσαν εμπειρίαν. Και τοις μεν ιδιώτας αξίους ευδαιμονίας παρασκευάζει, τους δε ηγουμένους τω δια της δόξης αθανατισμώ προτρέπει τοις καλλίστοις, των έργων επιχειρείν. (Διόδωρος Σικελιώτης Βιβλ. Α΄. Ι—Ι).

Η ΜΕΣΣΗΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η Μεσσήνη κατά την αρχαιότητα, θα πρέπει να είναι ασφαλέστατα το χωρίον Λίμναι, το οποίον αναφέρουν οι αρχαίοι Γεωγράφοι.

Ο Παυσανίας π.χ. (130 – 190 μ.Χ.) 4.31.3, γράφει στις Περιηγήσεις του «Μεσσηνιακά: «...έστι δ' εν τη μεσογαίω κώμη Καλάμαι και χωρίον Λίμναι. Εν αυτώ Λιμνάτιδος ιερόν έστι Αρτέμιδος». Επίσης κι ο Πολύβιος στα 217 μ.Χ. (V. 92. 4.) αναφέρει κι αυτός κώμην Καλάμας και χωρίον Λίμναι, που το προσδιορίζει κάπου κοντά στον Πάμισο. Ο Παυσανίας αναφέρει εν συνεχεία, ένα δεύτερο ιερό της Λιμνάτιδος: «...Έστιν επί τοις όροις της Μεσσηνίας ιερόν Αρτέμιδος καλουμένης Λιμνάτιδος, μετείχον δ' αυτού μόνοι Δωριέων, οι τε Μεσσήνιοι και Λακεδαιμόνιοι».

Η σημερινή Καλαμάτα δεν έχει σχέση με την αρχαίαν κώμην «Καλάμαι». Η σημερινή Καλαμάτα βρίσκεται στη θέση όπου υπήρχαν αι αρχαίαι Φηραί, (πανάρχαια πόλις που την αναφέρει κι ο Όμηρος στη Δ' Ραψωδία, 488 – 9 στίχο). Ο Παυσανίας δίνει σαφείς αποστάσεις από αρχαίας Θουρίας, αρχαίας Αβίας και της θαλάσσης, έτσι που τοποθετεί την Καλαμάτα ακριβώς εις την θέσιν των Φηρών ή Φερών. Ο Στράβωνας στα 65 – 7 μ.Χ. είναι ακόμη σαφέστερος: «παρά Φηράς εκβάλλει Νέδων δια της Λακωνικής». Προσθέτει έτσι μια πληροφορία ακόμη, ότι αι Φηραί, η σημερινή Καλαμάτα βρισκόταν στο έδαφος της επικρατείας της Λακεδαίμονας τότε. Δεν ήταν Μεσσηνία. Δυτικότερα άρα βρισκόντουσαν τότε τα σύνορα Μεσσηνίας και Λακωνίας.

Κατά το σοφό Καθηγητή Ν. Πολίτη, η Καλαμάτα πήρε το όνομά της γύρω στα 1000 μ.Χ., και ονομάστηκε Καλαμάτα από ένα ναό της Παναγίας της Καλομάτας που υπήρχε εκεί, όπως διάβασε σε κάποια βιβλιοθήκη του εξωτερικού, που αναφέρει. Το ίδιο βεβαιώνει και ο Ν. Βέης.

Έτσι υπάρχει πρόβλημα για την αρχαιολογική Επιστήμη. Που βρισκόντουσαν «εν τη μεσογαίω η κώμη «Καλάμαι» και το χωρίον «Λίμναι».

Το θέμα απησχόλησε πολύ, αρκετούς ειδικούς επιστήμονες και οι γνώμες για το θέμα αυτό εδιχάζοντο. Ο αρχαιολόγος Ρος επέμενε ότι το χωρίον Λίμναι πρέπει να ήταν κάπου στην Αλαγωνία, συγκεκριμένα στο χωριό «Βόλυμνος» (τώρα λέγεται Βόλυμος) εκεί πιο πέρα στο Μοναστήρι της Παναγίας της Βολυμιώτισσας. Κατά τη γνώμη του το όνομα Βόλυμνος, είναι σχετικόν με το γερμανικόν HOCHSENSDAMP που σημαίνει «Βωϊδολίμνη». Την εκδοχή αυτή δεν θεωρεί σοβαρή ο σοφός αρχαιολόγος Τσούντας («Εστία» Τόμ. Α' 1894 σελ. 7). Και άλλοι αρχαιολόγοι ισχυρίζονται, ότι εκεί θα πρέπει να ήτο το ιερόν της Λιμνάτιδος Αρτέμιδος, διότι τάχα κατά την ιστορίαν ευρίσκετο τούτο εις τα σύνορα(;) της Λακωνίας – Μεσσηνίας, και ο Κουγέας ισχυρίζεται ότι ευρήκαν εκεί τριγωνικούς λίθους, ορόσημα τάχα που πρέπει να πιστοποιούν αυτό. (Κατά τον κοινό εορτασμό στο ιερό της Λιμνάτιδος, στα 734 π.Χ. Σπαρτιάτες γυναικοντυμένοι άρπαξαν κοπέλες της Μεσσηνίας που είχαν έρθει στην πανήγυρη, ή Μεσσήνιοι νεαροί άρπαξαν κορίτσια της Σπάρτης που ήρθαν να προσκυνήσουν. Κι' αυτό στάθηκε η αφορμή του πρώτου Μεσσηνιακού Πολέμου). Επί πλέον ο Ρος βεβαιώνει ότι στο βάθρο ενός κατεστραμμένου αγάλματος διάβασε την επιγραφή: «Ιούνιον τον Λακεδαιμόνιον εν Καλάμαις τελευτήσαντα», και βεβαιώνει ότι εκεί ήτο τάχα το νεκροταφείον της κώμης «Καλάμαι». Με τη γνώμη του Ρος συμφώνησαν κι' ο Κούρτιος, ο Κουγέας και μερικοί άλλοι επιστήμονες.

Αντίθετα ο σοφός αρχαιολόγος Ληκ, και ο σοφότατος Τσούντας μαζί με άλλους, θεωρούν λίαν απίθανη την εκδοχή αυτή, διότι στηρίζεται σε εσφαλμένες υποθέσεις και δεν δικαιολογεί να βρίσκεται το ιερό της Λιμνάτιδος Αρτέμιδος στα βουνά, κι όχι στις πλούσιες λίμνες και στα τεράστια έλη του Κάμπου. Συγκεκριμένα οι ανωτέρω υποστηρίζουν ότι το χωρίον «Λίμναι» και η κώμη «Καλάμαι», καθώς και το ιερόν της Λιμνάτιδος Αρτέμιδος, πρέπει να είναι κάπου γύρω στο Νησί και αι «Καλάμαι» πρέπει να βρίσκονται «εν τη μεσογαίω», κοντά στο σημερινό χωριό Καλάμι.

Μολονότι τοπωνύμια Λίμναι, μπορεί να υπήρξαν και στα ορεινά και αναφέρονται και σ' άλλα μέρη ιερά της Λιμνάτιδος Αρτέμιδος ίσως επωνομαζόμενα, όμως δεδομένου ότι «ο Νέδων» κατά τον Στράβωνα, «ρέει δια της Λακωνικής», δεν είναι δυνατόν το ιερό που βρισκόταν τότε στα σύνορα Μεσσηνίας Λακωνίας να ευρίσκετο ανατολικώς του Νέδοντος, και μάλιστα στα βουνά. Και είναι λογικότερη η γνώμη των Ληκ, Τσούντα κ.λ.π. ότι το ιερό της Λιμνάτιδος και η κώμη «Καλάμαι» με το χωρίον «Λίμναι» θα ήσαν σε χώρους που αφθονούσαν τα τεράστια έλη, τα καλάμια, οι λίμνες και το κυνήγι άφθονα πάντα στους βάλτους της Μακαρίας. Είναι προφανής η ορθότητα της γνώμης των αρχαιολό-

γων που τοποθετούν τις «Λίμνες» και τας «Καλάμας» κάπου κοντά στη Μεσσήνη και ίσως κοντά στο χωριό Καλάμι. Για το χώρο αυτόν της Μακαρίας ο Ευριπίδης στον «Κρεσφόντη» γράφει:

«κατάρρυτον μυρίοις νάμασι,
και βουσί και ποιμέσιν ευβοτωτάτην
ούτ' εν πνοαίσι χείμματος δυσχείμερον,
ούτ' εν τεθρίποις ηλίου θερμήν άγαν»

και ο Νησιώτης Καθηγητής Αδαμαντίου το μεταφράζει σε:

Χίλια νερά δροσάτα την ποτίζουν και
χορτάρι άφθονο θα βρουν τα βώδια, οι
βοσκοί πάνω στην όμορφη χώρα, που
δεν την παγώνουν το χειμώνα οι άνεμοι
ούτε την καίνε οι θερμές του ήλιου αχτίδες».

Τα βουβάλια ζούσαν στα βαλτώδη μέρη και τους Νησιώτες παλιά, από τα πολλά κοπάδια βουβάλια που έτρεφαν τους ονόμαζαν «βουκόλους». Ο Σατωμπριάν στα 1809 περίπου όταν πέρασε από το νοτιότερο τμήμα της Μακαρίας το προς τη θάλασσα, κάπου στη «Μπούκα», γράφει στο «Οδοιπορικό» του πολλά για την κατάπληξη που του έκανε η πλουσιότατη παρουσία υδροβίων πουλιών και κυνηγίου στο χώρο αυτόν.

Φαίνεται άρα βέβαιον ότι το χωρίον «Λίμναι» των αρχαίων είναι η Μεσσήνη και συνεπικουρεί σ' αυτό η πληροφορία του Πετρίδη «Παρνασσός» 1877 σελ. 7 ότι καθ' όλην την Βυζαντινήν περίοδον, η Μεσσήνη ελέγετο «Λιμνοχώρι». Ακόμη δε και σήμερα, το παλαιότερο τμήμα της πόλεως, όπου ο αρχαίος ναός του Αγίου Δημητρίου, λέγεται κατά παραφθοράν Λιμοχώρι.

Όσον αφορά τα ιερά της Λιμνάτιδος Αρτέμιδος, το ένα όπως μαρτυρεί ο Παυσανίας ήτο κάπου κοντά στις πηγές του Αγίου Φλώρου, λίγο δυτικότερα, προς την Ιθώμη, και το άλλο κάπου κοντά στη σημερινή Μεσσήνη, όπου εγένετο και η λιτάνευσις του αγάλματος και των ιερών συμβόλων της θεάς, και η μεγάλη πανήγυρις των Λακεδαιμονίων και Μεσσηνίων ομού, εις τα τότε σύνορα των δύο επικρατειών, όπως αναφέρει ο Στράβων κ.λ.π. Ο τρόπος των λιτανεύσεων των ιερών αγαλμάτων των Θεών κλπ. μεταξύ δύο ναών, και η καθ' όμοιον τρόπον επιστροφή, ήταν συνήθης τρόπος διεξαγωγής της λατρείας εις τον αρχαίον ελληνικόν κόσμον. (Ελευσίνια, Ορφικά Σαμοθράκης, κλπ.) ομοιάζει δε τούτο κάπως με την τωρινήν μεταφοράν της ιεράς εικόνος της Παναγίας από Βουλκάνου εις Μεσσήνην.

Πολλές συνήθειες των λατρευτικών τύπων των αρχαίων, διετήρησαν μέχρι τώρα οι Νεοέλληνες (π.χ. τα «εσπερινά» (σπερνά) όπως τα

έφτιαχναν οι αρχαίοι, με το σιτάρι της Δήμητρος και τους «κόκους ροϊάς» (κουκούτσια του ροδιού που έδωσε ο Πλούτωνας να φάει η Περσεφόνη για να ξεχάσει τον πάνω κόσμο), μέλι κλπ., ακριβώς όπως τα λειτουργούσαν στους ναούς οι αρχαίοι Έλληνες. Και πολλά άλλα λατρευτικά έθιμα των αρχαίων προγόνων, διετήρησαν οι νεώτεροι.

Αναφορικά με το δρόμο που σαφώς αναφέρει ο Όμηρος (Ραψωδία Δ' Οδύσσειας στίχοι 480–497), που θα πρέπει να υπήρχε μεταξύ Πύλου και Σπάρτης, μέσω Φηρών (Καλαμάτας), πολλοί έχουν τη γνώμη ότι αυτός θα ήτανε παραλιακός προς το μέρος μέχρι των Φηρών, και θα περνούσε από την Νησιώτικη παραλία. Η παράδοση και πληροφορίες μιλούν για πετρώματα τροκλολιθικά που υπάρχουν, επιπέδου σχήματος και στενόμακρα σαν δρόμος, σκεπασμένα από τον άμμο της παραλίας. Αυτά οι ντόπιοι τα λένε τώρα «τρώκλες», και φαίνεται πως πιθανόν, περνούν κάπου κοντά, ίσως εμπρός από το παλαιό κτίριο του Τελωνείου της Μπούκας.

Μια έρευνα δεν θα ήταν άσχημη. Πάντως κατά τα 1936 όταν εγίνοντο τα έργα εκβαθύνσεως και διαπλατύνσεως των εκβολών του Παμίσου, ο τότε Δήμαρχος Μιχάλης Πολυδούρης, που είχε εκεί κοντά κτήμα, μου έλεγε ότι οι βυθυκόροι τραβούσαν από τα ρηχά, μερικές πλάκες πέτρινες και κυλινδρικές και κομμάτια μάρμαρα λαξεμένα.

Μόνη πηγή που μας πληροφορεί για το δρόμο αυτόν, είναι ο Όμηρος, ο οποίος για τις γεωγραφικές πληροφορίες που δίνει δεν έχει γεννήσει συνήθως αμφιβολίες. Συγκεκριμένα μας λέει τα εξής, κατά την εξαίρετη μετάφραση του Εφταλιώτη:

Πα στ' ώριο αμάξι ανέβηκε ο Τηλέμαχος, και δίπλα,
ο ήρωας Πεισίστρατος τα χαλινάρια πήρε,
και τ' άλογα μαστίγωσε. Πρόθυμ' αυτά πετάξαν
στους κάμπους, πίσω αφήνοντας την αψηλή την Πύλο.
Πα στα λαιμά τους ο ζυγός ολημερίς κινούσε,
μα ο ήλιος σα βασίλεψε κι' απόσκιωναν οι δρόμοι,
στις Φήρες σταματήσανε, στου ξακουστού Διοκλέα,
που ήτανε γυιός τ' Ορσίλοχου, και τ' Αλφειού ήταν γκόνι.
Εκεί ξενύχτησαν, κι αυτός φιλόξενα τους δέχτη.
Έφεξ' η ροδοδάχτυλη, της νύχτας κόρη, η αυγούλα,
ζέψανε, κι ανεβήκανε στ' ωριόφαντο τ' αμάξι,
κι αφήκανε τα ξώθυρα του βουερού του πύργου.
Δίνει βιτσιά στ' αλόγατα κι' αυτά γοργοπετάξαν,
κ' ίσια στους κάμπους τους σπαρτούς περάσανε πετώντας,
και δρόμο κόψανε πολύν, με την ορμήν που πήραν.
Κ' έγειρ' ο ήλιος το βραδύ κι απόσκιασαν οι δρόμοι...».

Πιο νωρίς στο στίχο 322 – 324 κατά τον ίδιο μεταφραστή ο Βασιληάς της Πύλου Νέστωρας, ρωτάει τον Τηλέμαχο, πώς προτιμάει να πάη στη Σπάρτη:

«Τράβα με το καράβι σου και με τη συντροφιά σου,
ή αν προτιμάς από στερηά, να αλόγατα κι' αμάξι...»

Παρεμβαίνει στη συνομιλία η Αθηνά και λέγει (στίχος 369 – 370).

«Μ' αμάξι ο γυιός σου ας πάη τον, κι' αλόγατα του δίνεις,
τα πιο αλαφριά στο τρέξιμο, τα πιο γερά στα πόδια».

Ο Όμηρος βέβαια είναι αξιόπιστη πηγή, αλλά οι περιηγητές που πέρασαν λίγα χρόνια μετά Χριστόν , ο Πλίνιος, ο Στράβων, ο Παυσανίας, ο Πολύβιος, δεν κάνουν λόγο περί του Ομηρικού δρόμου. Τώρα βέβαια ο Όμηρος απέχει από αυτούς πάνω από 600 – 800 χρόνια, και ασφαλώς στο διάστημα αυτό θα σκεπάστηκε από την άμμο ο παραλιακός δρόμος. Ίσως κανένα νεώτερο στοιχείο να διαφωτίση κάποτε το θέμα αυτό.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η εποχή αυτή που διαδέχεται τη Ρωμαϊκή Κυριαρχία στη Μεσσηνία, διαιρείται σε δύο περιόδους. Στην πρώτη, τη Βυζαντινή, που κράτησε από τα 350 μ.Χ. μέχρι τα 1206, και στη Φραγκοκρατία, που διατηρήθηκε από τα 1206 έως τα 1410.

Για την πρώτη περίοδο πολλά πράγματα δεν μας διαφύλαξαν οι ιστορικές πηγές, ενώ για τη δεύτερη η ιστορία του Νησιού κάπως επισκιάστηκε από την προβολή των εντόνων γεγονότων, που διαδραματίστηκαν στις οχυρωμένες γειτονικές πόλεις κατά την ταραχώδη αυτή περίοδο.

Κατά την εποχή της πρώτης Βυζαντινής κυριαρχίας, το μικρό πόλισμα Λίμναι ευρισκόμενο στο κέντρο της μακάριας πεδιάδος, όπου το έδαφος εμπλουτισμένο με τα γουλίσματα του Παμίσου προσφέρεται για τη γεωργία, οι άφθονοι βάλτοι για κοπάδια βουβαλιών, και τα πλούσια λειβάδια για κοπάδια προβάτων, αρχίζει να παίρνει μια σπουδαία οικονομική ανάπτυξη.

Στην ανάπτυξη αυτή συνετέλεσε κυρίως μια εμπέδωση της τάξεως, που έβαλλαν οι Βυζαντινοί Τοπάρχαι, εγκαθιστώντας στα γύρω ορεινά, στρατεύματα της Αυτοκρατορίας, με τις οικογένειές τους. Έξω από τα στρατοτόπια αυτά, οργάνωσαν και τις «Τουρμαχίες της Παραλίου», μια στρατιωτική υπηρεσία που αντιμετώπιζε τις συχνές επιδρομές των πειρατών, που ελυμαίνοντο τότε τα μεσογειακά παράλια.

Οι πειρατές που αφθονούσαν τα χρόνια αυτά στη Μεσόγειο έκαναν συνήθως νυκτερινές αιφνιδιαστικές επιδρομές και άρπαζαν ότι εύρισκαν, ρούχα, τρόφιμα χρήματα και ανθρώπους που τους πουλούσαν για δούλους στα σκλαβοπάζαρα της Αφρικής και της Ασίας.

Για το λόγο αυτό ο κόσμος τραβιώτανε προς τα ορεινά χωριά κοντά στα στρατοτόπια και στους Κλεισουράρχες, που απέδιδαν ασφάλεια και τάξη, ή στις κοντινές οχυρωμένες πολιτείες, αλλά δεν ήτο δυνατόν να εγκαταλειφθή και ο πλούσιος κάμπος της Μακαρίας, που εξασφάλιζε με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, τη συντήρηση του πληθυσμού του διαμερίσματος. Αυτός ήταν κι ο λόγος που διατηρήθηκε μολονότι ανοχύρωτο πάντοτε, ένα σημαντικό πόλισμα καταμεσίς του νότιου Μεσσηνιακού κάμπου.

Βασικά βέβαια το πόλισμα αυτό περιωρίζετο στο παλαιό Λιμνοχώρι που σήμερα κατά παραφθοράν ονομάζεται Λιμοχώρι. Απείχε αυτό 3,5 χιλιόμετρα περίπου από τη θάλασσα, και η απόσταση αυτή παρείχε κάποια ευχέρεια να προλάβουν να αντεπιτεθούν ή να κλείσουν το δρόμο στους επιδρομείς, οι μάχιμοι κάτοικοι με τους Τουρμάρχες της Παραλίου. Την ίδια γνώμη για την παλαιότητα του Λιμοχωριού, αναφέρει κι ο Πετρίδης στο άρθρο του, «περί των εν Μεσσηνία Μεσαιωνικών πόλεων Ανδρούσης και Νησίου», Παρνασσός. Τόμ. (Ι) όπου αναφέρει και για τον εκεί παλαιό ναό του Αγ. Δημητρίου. Ο ίδιος γράφει ότι πιο μακρυά στο εκκλησίδιο της Αγ. Παρασκευής, βρέθηκαν επιγραφές δυσανάγνωστες και μισοσβυσμένες.

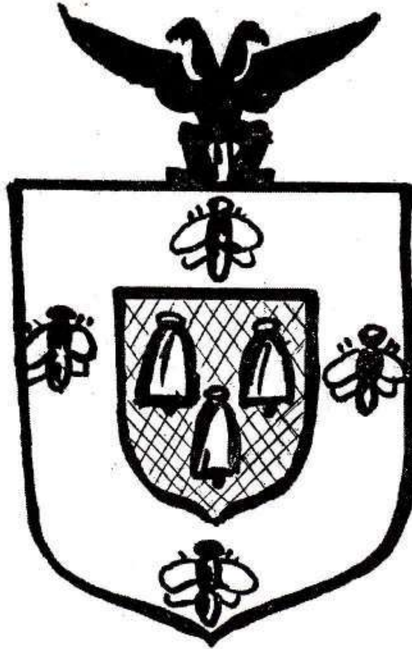
Ίχνη οικισμού παληά, κοντά στη Μεσσήνη βρέθηκαν προς το σημερινό δρόμο της Μπούκας, στο λοφίσκο που είναι απέναντι στο περιβόλι του Χίνου, στην αγροτική θέση που λέγεται «λεινοί του Δεσπότη», ο οποίος φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε κατά τα ταραγμένα αυτά χρόνια.

Κατά τον Πετρίδη κλπ. γύρω στα 400 μ.Χ. οι Γότθοι του Αλλάριχου, κατά την επιδρομική διάβασή τους προς την Ιταλία, περνώντας κατέστρεψαν και την αρχαία πόλη της Μεσσήνης στην Ιθώμη, και από πρόσφυγες της αρχαίας Μεσσήνης και άλλους, κατά τον Δουκάκην («Μεσσηνιακά» 1906) αποικίστηκε η τωρινή πόλις, που ονομάστηκε τότε Νέα Μεσσήνη, ή ίσως και Μεσσήνη απλώς.

Η πόλις αυτή υπό το νέο της όνομα, φαίνεται πως προόδευσε πολύ. Κατά τον Δουκάκην είχε δική της Επισκοπή και αναφέρονται Επίσκοποι Μεσσήνης ο Αλέξανδρος στα 747, υπογραμμένος έτσι στη Σαρδική Σύνοδο, ο Αθανάσιος υπογραφόμενος στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο, ο Ιωάννης υπογραφόμενος κατά την Σύνοδον της Εφέσσου, ο Φίλιππος που υπογράφεται στη Σύνοδο του Βυζαντίου το έτος 879, ο Ιωάννης υπογραφόμενος στα 1147 στη Σύνοδο (κατά της αιρέσεως των Βογγομίλων) και τέλος ο Μαλαχίας υπογραφόμενος κάπου στα 1317. Το γεγονός ότι οι πληροφορίες αυτές επιβεβαιώνονται στο έγκυρο εκκλησιαστικό περιοδικό «Εκκλησιαστικός Φάρος» τόμος Β΄ σελίς 340—342, με το άρθρο «Κατάλογος Επισκόπων Μεσσήνης και Ανδρούσης», όπως και το γεγονός ότι μετά ταύτα δεν ξαναϋπογράφονται στα ελληνικά, επίσκοποι Μεσσήνης, διότι η Επισκοπή αυτή γύρω στα 1300 μετεφέρθη στην Ανδρούσα υπό τον τίτλο «Ανδρούσης», βεβαιώνουν ότι δεν πρόκειται περί της Ιταλικής Μεσσήνης αλλά περί του Νησιού. Τη μετάθεση αυτή βεβαιώνει κι ο LE QUIEN στο ORIENS CHRISTIANUS, Τόμ. Β΄ σελίς 195, γράφοντας περί του Πατριάρχου Αθανασίου του εξ Ανδρούσης που έζησε γύρω στα 1300 ότι «Προτάξει Βασιλική και Ψήφω Συνοδική την Εαυτού πατρίδα Ανδρούσαν, Επισκοπή ετίμησεν και τη Μητροπόλει Μονεμβασίας υποτάσεσθαι».

Αργότερα με τον εποικισμό της Ανδρούσης αποκλειστικά σχεδόν από Τούρκους, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η επισκοπή

Ανδρούσης εγκαταστάθηκε ξανά στη Μεσσήνη όπου το τελευταίο κτήριο της Επισκοπής κλπ. ήταν ένα σεράγι που σώζεται και σήμερα ερειπωμένο, του Κωνσταντινίδη που λένε, απέναντι στο σπίτι του ποτο-

Το Οικόσημο των Μελισσηνών - Μελισσουργών Βυζαντινών αρχόντων της Μεσσηνίας που είχαν «κηδεστία» με τους Κομνηνούς. Ο θυρεός τους βρισκόταν στην Πύλη του Μελισσόπυργου.

ποιού Θ. Σακελλαροπούλου, ήδη κατοικούμενο από τον κ. Παν. Πολυδούρη.

Το όνομα Μεσσήνη ξαναδόθηκε εμμέσως στην πόλη με το Βασιλικό Διάταγμα του έτους 1833 με τον ορισμό της ως άνω έδρας της Επισκοπής Μεσσήνης. Η οριστικοποίηση έγινε με Β.Δ. του 1867.

Κατά την περίοδο που ιστορούμε τώρα 350—1206, διοικούσαν τον τόπο διάφορες ισχυρές βυζαντινές οικογένειες, οι οποίες μαζύ με τις Μονές είχαν τα μεγάλα τσιφλίκια. Ειδικότερα στη Νότια Μεσσηνία πέρασαν ισχυρότατοι βυζαντίνοι άρχοντες οι Μαυροζούμηδες, από το όνομα των οποίων λεγόταν Μαυροζούμενας, ένας παραπόταμος του Παμίσου (Παπαρρηγόπουλος) και οι Μελισσηνοί. Οι Μελησσινοί ήταν συμπέθεροι με την αυτοκρατορική οικογένεια των Κομνηνών, και είχαν για οικόσημό τους ένα δικέφαλο αετό που πατούσε σ' ένα μικρότερο θυρεό, που εικόνιζε στη μέση 3 καμπάνες (έμβλημα των Κομνηνών) και γύρω — γύρω 4 μεγάλες μέλισσες. Από το θυρεό αυτόν οι ντόπιοι τους έβγαλαν από Μελισσηνούς, Μελισουργούς. Αυτοί φαίνεται έχτισαν και έναν μεσαιωνικού τύπου πύργο με γλυπτό θυρεό στην είσοδο, στο Νησί στην θέση «πανηγυρίστρα», τον οποίο επίσημα ονόμαζαν Μελίπυργο κι ο λαός Μελισσόπυργο. Ο Πύργος αυτός θα πρέ-

πει να χτίστηκε γύρω στα 950, και τα ερείπιά του καταστράφηκαν στα 1770 κατά την επανάσταση του Ορλώφ, όπως στο σχετικό κεφάλαιο θ΄ αναφέρουμε.

Έξω απ' τους βυζαντινούς αυτούς άρχοντες, υπήρχαν και πολλοί ντόπιοι, που είχαν μικροϊδιοκτησίες κτημάτων, οι φαντάροι και οι αξιωματικοί των στρατοτοπίων και άλλοι. Ο υπόλοιπος λαός ήταν δουλοπάροικοι ή μικροκαλλιεργητές σέμπροι, που έδιναν το 1/3 της παραγωγής στον Κύριο της γης. Τους δουλοπάροικους κυβερνούσε ο Φροντιστής του κάθε μεγαλοκτηματία αφέντη, και όταν πουλιώταν το κτήμα μετεβιβάζοντο στον αγοραστή και οι δουλοπάροικοί του.

Οι τίτλοι «άρχοντας» και «κύριος» έφερναν καμάρι σ' αυτούς που τους έφερναν και πολλή ζήλεια σ' αυτούς που ήταν υποχρεωμένοι να τους προσαγορεύουν έτσι. Ψυχολογία που διατηρήθηκε μέχρι των ημερών μας.

Κατά την ιστορούμενη εποχή, η ιστορία μας διεφύλαξε δυο χαρακτηριστικά επεισόδια που συνέβησαν στην πλούσια περιφέρεια του Νησιού. Κατά τον Παπαρρηγόπουλο (τομ. Δ΄ σελίς 515), ένα τμήμα του επίσημου στόλου της «Γαληνότατης Δημοκρατίας των Πατρικίων» (Βενετίας) στα 1125 έβγαλε ισχυρά αποσπάσματα στην ξηρά κι ελεηλάτησε τη Νότια Μεσσηνία. Φόρτωσαν τα πλοία τους με λάφυρα, κάθε είδους ζώα κι ανθρώπους που διάλεξαν, για να πιάσουν καλή τιμή πουλώντας τους στα διάφορα σκλαβοπάζαρα της εποχής. Το δεύτερο επεισόδιο αναφέρει ο Χοπφ στο «Γρατιανός Ζωρζής» (μτφ. Ρωμανού 1870, σελ. 124). Έγινε αυτό στα 1203. Τότε τα λείψανα του κουρσάρικου στόλου της Γένοβας, νικημένα από άλλους κουρσάρους που υπηρετούσαν στο Βυζάντιο, υπό Λέοντα Βρεττανό, έβγαλαν κι αυτοί ισχυρά αγήματα κι έκαναν άλλο ένα φοβερό κούρσος, στα ίδια εδάφη.

Τα χρόνια αυτά εθεωρείτο νόμιμο το δίκαιο της Καταδρομής. Δηλαδή κάθε επικράτεια μπορούσε να συμβληθή με έναν πειρατή υπό τον όρο της αλληλοϋποστήριξης, και με τη συμφωνία ότι ένα ποσοστό από τα κέρδη της λείας θα παρεδίδετο στο Δημόσιο Ταμείο της πολιτείας που του έδινε σε ειδική τελετή το «άγραφο χαρτί» ή «ρύσιον γράμμα». Οι πειρατές αυτοί ονομάζονταν καταδρομείς και τα πλοία τους καταδρομικά και αποτελούσαν τμήματα το επισήμου στόλου της Πολιτείας, διακρινόμενα από τους παρανόμους πειρατές, τους ιδιώτες που ενεργούσαν την πειρατεία για λογαριασμό τους.

Στα 1204 με την κατάλυση της Βυζαντινής κυριαρχίας, από τους Φράγκους Ιππότες της Δ΄ Σταυροφορίας, η διοίκηση του τόπου περιήλθε στους Γάλλους Βιλλαρδουΐνους, πλην της Μεθώνης και Κορώνης που κατέλαβαν οι Ενετοί.

Οι Γάλλοι ιππότες, έφτασαν στην Καλαμάτα τους πρώτους χειμωνιάτικους μήνες του 1205. Κατοπτεύοντας από εκεί τον απέναντι

πλούσιο τόπο της κατάκτησής τους, βρέθηκαν μπροστά στο εκπληκτικό, γι αυτούς, θέαμα της απέραντης κάλυψης της πεδιάδος της Μακαρίας με τα πλημμυρίζοντα νερά του Παμίσου. Στην απέναντι όχθη της πλημμύρας φάνηκε σ' αυτούς η Μεσσήνη σα νησί, αντικατοπτριζόμενη στα νερά. Τότε για πρώτη φορά έδωσαν στην πόλη το νέο της όνομα. Την ονόμασαν Νησί. Έτσι Νήσος (ILLE) αναφέρεται για πρώτη φορά στη γαλλική παραλλαγή των «Χρονικών του Μωρέως» «Στο βιβλίο της Κουγιέστας», (LIVRE DE LA CONUESTE) πολλές φορές, και Νησί επαναλαμβάνεται σε όλα τα Φράγκικα και Βενέτικα κείμενα επί 500 χρόνια. Και μολονότι άμα καταλαγιάζουν τα νερά, με την οργιώδη καταπράσινη βλάστηση, μόνο με νησί δεν μπορεί να παρομοιασθή ο τόπος, η εύηχη ονομασία «Νησί» επεκράτησε και δεν εννοεί να ξεκολλήση.

Έδρα του Πριγκηπάτου του Μωρέως και κατοικία των Βιλλαρδουΐνων έγινε τότε η Καλαμάτα, που ήταν και προσωπικό φέουδό τους, μαζύ με τη «χώρα του Νησίου». Στην Καλαμάτα κατοικούσαν στο κάστρο που έχτισαν, και στο Νησί είχαν ένα παλάτι ακόμη, που αναφέρεται σε 2–3 σημεία του Βιβλίου της Κουγιέστας. Τόσο οι Βιλλαρδουΐνοι, όσο και οι Βενετοί οχύρωσαν όλες τις πόλεις της επικράτειάς τους με ισχυρά κάστρα, πλην της Μεσσήνης γιατί ασφαλώς δεν ήτο δυνατόν να γίνουν οχυρά στο ίσιωμα του κάμπου, όταν οι πέτρες έπρεπε να κουβαληθούν από πολλά χιλιόμετρα.

Όσο ζούσαν οι δυο Βιλλαρδουΐνοι, ο Γοδοφρείδος, κι ο Γουλιέλμος ο αδελφός του, με διάφορες μεταπτώσεις υπήρχε μια κάποια εμπέδωση τάξης και ασφάλειας στον τόπο. Μετά το θάνατό τους όμως, το πριγκηπάτο δυνάμει προικοσυμφώνου, περιήρχετο στο Βασιλήά της Σικελίας Κάρολο, με το μικρό γυιό του οποίου, το Ριχάρδο είχαν παντρέψει οι Βιλλαρδουίνοι τη μικρή μοναδική κληρονόμο τους Ισαβέλλα.

Πεθαίνοντας οι Βιλλαρδουΐνοι και ο Ριχάρδος (16 χρονών) ο Κάρολος διορίζει αντιπρόσωπό του (βάϊλο) στο Πριγκηπάτο το Γουλιέλμο Δελαρός της Αθήνας. Σ' ένα χρόνο πεθαίνει κι αυτός και διορίζει νέο βάϊλο τον ανήλικο γυιό του, Γουΐδωνα Δελαρός, επιτροπευόμενο από το Νικόλαο Σαντομέρ της Θήβας. Από μακρυά όμως και με αντιπροσώπους των αντιπροσώπων δεν μπορούσε να διοικηθή ο τόπος και έπεσε τότε σε μεγάλες συμφορές. Οι βαρώνοι βρίσκονταν σε διαρκή πόλεμο μεταξύ τους κι ο ένας διήρπαξε την «επικράτεια» του άλλου, συγχρόνως δε δίνοταν η ευκαιρία σε καταδρομείς για κούρσος, που το χειρότερο ήταν αυτό που έκανε ο επίσημος στόλος του Βασιλήά της Αραγωνίας Ιακώβου, υπό το Ναύαρχο Λούρια στα 1289, ο οποίος σύντριψε την αντίσταση των Βαρώνων και έκανε τις λεηλασίες του με όλη του την άνεση.

Η κατάσταση αυτή ήταν φοβερή. Επί 10 χρόνια ο Κάρολος έστελνε από τη Σικελία φορτία με σιτάρι για να περιορίση τους θανάτους από

την πείνα. Ανεκάλεσε τότε, στα 1289 την εντολή αντιπροσώπευσής του, από το Δελαρός της Αθήνας και πάντρεψε τη νύφη του Ισαβέλλα Βιλλαρδουΐνα με το Γάλλο ιππότη Φλωρέντιο της Ενεγαυΐας, διώρισε το ζευγάρι αυτό αντιπροσώπους (βαΐλους) του και τους έστειλλε στο Μωρηά με φορτία σιτάρι. Ο Φλωρέντιος και η Ισαβέλλα, κατά το Γαλλικό χρονικό, διέμειναν τον πιο πολύ καιρό στα ανάκτορά τους στη Μεσσήνη.

Μετά 5 χρόνια, στα 1294 πεθαίνει κι ο Φλωρέντιος και μένει αντιπρόσωπος μόνη η Ισαβέλλα, που διορίζει κι αυτή αντιπρόσωπό της, το Γαμπρό της Ριχάρδο της Κεφαλληνίας. Άλλο χάος και αναρχία επακολουθεί μέχρι τα 1301 που γρηά πια η Ισαβέλλα παντρεύτηκε ένα παιδαρέλι, τον ιππότη Φίλιππο της Σαβοΐας, και κλείστηκαν μαζί στο παλάτι του Νησιού, αδιαφορώντας για το χάος και τη δυστυχία που είχε απλωθή γύρω τους, μέχρι τα 1307 που οι Βαρώνοι τους έκαναν έξωση από το Πριγκηπάτο.

Τότε ο γυιός του Καρόλου της Σικελίας, Φίλιππος Δούκας του Τάραντα, που είχε κληρονομήσει το Πριγκηπάτο, διορίζει πάλι βαΐλο του, τον Γουΐδωνα Δελαρός της Αθήνας, που τον παντρεύει με την ανηψιά του, κόρη της Ισαβέλλας, Ματθίλδη Βιλλαρδουΐνα. Σε 4 χρόνια όμως πεθαίνει κι ο Δελαρός και η αντιπρόσωπος Ματθίλδη διορίζει αντιπρόσωπό της, το Βρυένιο της Αθήνας. Πάλι επακολουθεί ακυβερνησία και αναρχία και πάλι εμφανίζονται οι Αραγωνέζοι, οι οποίοι διώχνουν τους Βαρώνους και καταλαμβάνουν το Μωρηά.

Κινδυνεύοντας να χάση την κληρονομική κυριαρχία του, ο Φίλιππος του Τάραντα, ξαναπαντρεύει τη Ματθίλδη με έναν ευγενή που είχε στρατό δίχως νάχη Θρόνο, (συνηθισμένο φαινόμενο τούτο στο Μεσαίωνα, η ύπαρξη συνεταιρικών στρατών οι οποίοι ανελάμβανον εργολαβικώς πολέμους) τον Λουδοβίκο από τη Βουργουνδία, και διορίζει το νέο ζευγάρι αντιπροσώπους (βαΐλους) του.

Ο Λουδοβίκος έδιωξε τους Αραγωνέζους, αλλά σε 3 χρόνια πεθαίνει κι αυτός. Ύστερα απ' αυτά παραιτήθηκε από κάθε ενδιαφέρον για τα δικαιώματά του ο Φίλιππος του Τάραντα που δεν ξανάστειλε αντιπρόσωπο, και η Ματθίλδη εγκατέλειψε το Παλάτι του Νησιού και κλείστηκε στο Πύργο του Βλιζιριού στην Ηλεία. Εκεί έμεινε όχι για πολύν καιρό, γιατί ένας Ιταλός Πρίγκηπας κι αυτός με δίχως Θρόνο, ο Ιωάννης της εν Απουλία Γκραβίνας, θέλοντας ν' αποκτήση αυτός το ακέφαλο πριγκηπάτο, και για ν' αποχτίση νομικά δικαιώματα πηγαίνει στο Βλιζίρι, παντρεύεται τη Ματθίλδη με το στανιό και την κλείνει στον «Πύργο του Αυγού» στη Ιταλία στα 1318.

Το αδέσποτο όμως Πριγκηπάτο, το είχαν βάλει κι άλλοι στο μάτι για να το αποχτήσουν και πρώτοι – πρώτοι οι Βαρώνοι που κατείχαν τα τοπικά διαμερίσματα. Άρχισε τότε μια φαγωμάρα μεταξύ τους, που εξελίχτηκε σε θεοπάλαβο σκυλοκαυγά. Ο ένας έκαιγε κτήματα που ανή-

καν στην «επικράτεια» του άλλου, σκότωνε «υπηκόους» του άλλου και στο διάστημα αυτό εναλάσσονταν οι συμμαχίες, πράγμα που ρεγουλάριζε η Τράπεζα των Φλωρεντινών Ατσαγιώληδων που είχε ιδρύσει μεγάλο υποκατάστημα στην Ανδραβίδα, και έκανε χρυσές δουλειές.

Την εποχή αυτή οι Τράπεζες δεν είχαν πάρει τη σημερινή μορφή, ούτε δάνειζαν επί τόκω. Εδεσμεύοντο από την Εκκλησία η οποία είχε ταχθεί εναντίον του τόκου και μόνον οι Εβραίοι αδέσμευτοι από τους χριστιανικούς κανόνες, εδάνειζον με τόκο. Τότε οι Χριστιανοί Τραπεζίτες έκαναν άλλες δουλειές. Εμίσθωναν στρατούς επί προμηθεία, έδιναν δάνεια με υποθήκη επικράτειες, χρηματοδοτούσαν σίγουρες πολεμικές επιχειρήσεις με ποσοστά επί των κερδών της κατακτήσεως, αγόραζαν κοψοχρονιά τιμαλφή και διατηρούσαν ισχυρό στρατό για την προσωπική τους ασφάλεια και την ασφάλεια των κατακτήσεών τους, κατά τα ποσοστά που απολάμβαναν.

Και όταν κατά το 1364 οι Βαρώνοι εξαντλήθηκαν από τους μεταξύ τους αλληλοσπαραγμούς, νέοι μνηστήρες κατακτήσεως του ακέφαλου πριγκηπάτου αναζωπύρωσαν την καταστροφική μανία της φαγωμάρας του τόπου. Οι άγιοι Οσπιτάλιοι, του εκκλησιαστικού τάγματος του Αγίου Ιωάννου της Μάλτας αγόρασαν τα νομικά δικαιώματα του Βασιλέως του Τάραντα, για 4000 δουκάτα κι έφεραν το στρατό τους για να κατακτήσουν τον τόπο. Τον ίδιο καιρό κατέφθασε και κάποιος πρίγκηπας Φίλιππος που είχε αγοράσει κληρονομικά δικαιώματα από έναν ιταλό πρίγκηπα Ούγκωνα Γαλλιλαίο και κάποιος Γάλλος, διεκδικώντας κληρονομικά δικαιώματα από τους Γάλλους Ιππότες της Δ΄ Σταυροφορίας, συνεταιρίστηκε με τη μεγάλη ισπανική εταιρία ανέργων στρατιωτών, της Ναυάρας και κατηφόρισε κι' αυτός με μεγάλες σχετικά δυνάμεις στο Μωρηά, διεκδικώντας το Πριγκηπάτο. Τέλος στα 1381 μπαίνει στο χορό η ίδια Ναυαρική εταιρία, μόνη και για λογαριασμό της και ο αλληλοσπαραγμός κορυφώνεται μέχρι τα 1396, που ο στρατηγός του Βαγιαζίτ του Α΄ των Τούρκων, ο Εβρενός Μπέης ορμάει εναντίον των διαμαχομένων, τους νικάει, τους κατατάσσει σε επικράτειες και κανονίζει να του πληρώνουν κάθε χρόνο, ένα ποσό ο καθένας για ετήσιο φόρο υποτέλειας.

Έτσι κατά τα 100 αυτά χρόνια είναι τέτοια η αναταραχή και η ανωμαλία στο Μωρηά που θα είναι υπερβολική η αξίωση τόσο του ιστοριογράφου όσο και και του αναγνώστη, να ξεμονέψη ιστορικά γεγονότα που να αφορούν έναν συγκεκριμένο τόπο, όταν όλοι οι κάτοικοι του Μωρηά την περίοδο αυτή, τρέχουν σαν κυνηγημένα ελάφια, πότε εδώ και πότε εκεί προσπαθώντας οπουδήποτε κι οπωσδήποτε να οικονομήσουν οτιδήποτε για ν' αποφύγουν το μαρτυρικό θάνατό τους και το θάνατο των οικογενειών τους από την πείνα.

Κατά την ταραγμένη αυτή περίοδο, οι Έλληνες κάτοικοι του Μωρηά διεφύλαξαν με μεγάλο φανατισμό τις οικογένειές τους, την

τιμή και τον πατριωτισμό τους, αποφεύγοντας κάθε ανάμιξη με τους κατακτητές. Τα λίγα παιδιά που προήρχοντο από γάμους Φράγκων και Ελληνίδων τα αποκαλούσαν Γαζμούλους (Γαλλιμούλους), και η λέξη «μούλος» (καρπός γαϊδάρου και φοράδας) ήταν η προσβλητικότερη βρισιά της εποχής, ενώ κάθε Πελοποννήσιος πρόσθετε σαν κατάληξη στο επώνυμό του το «πούλος», δηλαδή γνήσιος καρπός θηλυκού και αρσενικού αλόγου (πουλάρι). Στα βενετοκρατούμενα μάλιστα Μεθωνοκόρωνα κλπ. η βρισιά «Μπέκκο» (κερατά) προκαλούσε συχνά φόνους, έτσι που αναγκάστηκαν οι Βενετσάνοι να νομοθετήσουν πως όποιος αποκαλούσε έναν άλλον, Μπέκο, καταδικάζετο στο βαρύτατο πρόστιμο των 5 υπερπύρων. Από τότε φαίνεται ότι δόθηκε πρωταρχική υπόληψη στο θέμα της παρθενίας της κόρης μέχρι του γάμου, και η καθιέρωση του κωμικοτραγικού εθίμου της εκρηκτικής επιδείξεως του τεκμηρίου της παρθενοφθορίας, όταν επέστρεφαν οι νεόνυμφοι στο γαμήλο δείπνο, ενώ κατά το διάστημα της απουσίας τους, οι συνδαιτημόνες τραγουδούσαν το γνωστό εμβατήριο: «Τώρα τα πουλιά, τώρα τα χελιδόνια, τώρα οι πέρδικες κλπ».

Έτσι τραβούσαν τα πράγματα μέχρι τα 1410, που οι Βυζαντίνοι του Δεσποτάτου του Μυστρά, κατάφεραν διώχνοντας κακήν κακώς όλους τους ξένους κατακτητές ν' απελευθερώσουν τη Μεσσηνία. Ξανάφεραν τότε την ασφάλεια και την τάξη στον τόπο, ξαναγέμισαν οι οικισμοί από ανθρώπους κι' άρχισαν να γεωργούνται σαν και πριν τα χωράφια. Από τα 1420 μάλιστα φαίνεται πως πήρε μια μεγάλη άνθηση ευημερίας η Μεσσηνία όταν ο Θόδωρος, ο Δεσπότης (ηγεμόνας) του Μωρηά, έφερε από την Κωνσταντινούπολη το μικρό αδερφάκι του, τον Κωνσταντίνο τον Παλαιολόγο που τον έλεγαν χαϊδευτικά Δραγάτση.

Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος ήταν πραγματικά μια μεγάλη φυσιογνωμία. Μολονότι νεαρός, διέθετε μεγάλες οργανωτικές και διοικητικές ικανότητες και στα 29 χρόνια που διετέλεσε «Κύρις» της Μεσσηνίας, οργάνωσε τον τόπο, έτσι, που επί ημερών του η Μεσσηνία φαίνεται ότι πέρασε μια από τις πιο ευτυχισμένες εποχές της. Δυστυχώς ο μόνος χρονικογράφος της εποχής, ο Πρωτοσπαθάριος (στρατηγός) και θαυμαστής του Γεώργιος Φραντζής, δεν μας δίνει πληροφορίες λεπτομερείς για το έργο του και τις βελτιώσεις που κατά τόπους εφήρμοσε, μιλάει γενικά για την καταδεκτικότητά του και την απλότητά του στις σχέσεις με το λαό του, και ασχολείται με λεπτομέρειες μόνο με τη συνεργασία του με τον Ουνιάδη και το Σκεντέρμπεη, για την αντιμετώπιση της επερχομένης τούρκικης κατακτητικής απειλής την οποία διέβλεπε σωστά.

Στα 1449 υπεχρέωσαν τον Κωνσταντίνον Παλαιολόγο να εγκαταλείψη τη Μεσσηνία και να στεφθή στην Κωνσταντινούπολη Αυτοκράτορας, όπου είχε το γνωστό ένδοξο τέλος. Στη Μεσσηνία τον διαδέχτηκε ο ικανός αδελφός του Θωμάς, και επί των ημερών του στα 1459 κατελήφθη ο τόπος από το Μωάμεθ τον Πορθητή.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Η εποχή αυτή της Ιστορίας της Μεσσήνης, διαιρείται σε 3 περιόδους. Στην πρώτη περίοδο Τουρκοκρατίας που κράτησε 228 χρόνια, ήτοι από τα 1459 έως τα 1687, στη Βενετοκρατία που κράτησε 27 χρόνια, από τα 1687 έως τα 1714 και στη δεύτερη περίοδο Τουρκοκρα-τίας που κράτησε από τα 1714 έως τα 1821 ήτοι 107 χρόνια.

Και για την πρώτη περίοδο Τουρκοκρατίας, χρονικά που να μας διαφωτίζουν ειδικά για τη Μεσσήνη δεν υπάρχουν. Από γενικότερα στοιχεία συνάγονται μερικές πληροφορίες, τις οποίες θα προσπαθήσουμε ν' αναφέρουμε στο βιβλίο μας αυτό.

Η πρώτη περίοδος της Τουρκοκρατίας στάθηκε αφόρητο μαρτύριο για το λαό μας.

Ο Μωάμεθ ο Β΄ για τις κατακτητικές επιδρομές του, χρησιμοποιούσε ειδικά πολεμικά σώματα των «βασιβουζούκων» που απαρτίζονταν από αδίσταχτα τυχοδιωκτικά στοιχεία, αρνησιπάτριδες, εξωμότες, γενιτσάρους και φανατισμένους δερβίσηδες. Οι βασιβουζούκοι απολάμβαναν ασυδοσίας να διαπράτουν λεηλασίες και με κάθε τρόπο να κατατρομοκρατούν το λαό των αντιπάλων, για να τους κάμπτουν το ηθικό για αντίσταση.

Κατηφορίζοντας τα στίφη του Μωάμεθ, με τον ίδιο επί κεφαλής, συγκέντρωναν τον πληθυσμό στις πλατείες των πόλεων που καταλάμβαναν και τον υποχρέωναν να βλέπει φρικιαστικά θεάματα. Γδάρσιμο ζωντανών, ρίξιμο ζωντανών στις μυλόπετρες, σκίσιμο ανθρωπίνων κορμιών στα δύο κλπ. Χρονικογράφοι της εποχής αυτής διηγούνται περιστατικά από τις φρικιαστικές σκηνές αυτές, ειδικά στην πλατεία της Μεσσήνης, συγκέντρωσαν επιδεικτικά 500 αιχμαλώτους και τους πριόνισαν ζωντανούς, προκαλώντας φρίκη και πανικό στους κατοίκους που υποχρεώθηκαν να τα βλέπουν. (Π. Καλλιγά. Μελέται Βυζαντινής Ιστορίας).

Μπροστά σ' αυτή την αγριότητα, οι πολιτείες άδειασαν σχεδόν κι' όσοι κάτοικοι μπόρεσαν, ανέβασαν τις οικογένειές τους στα βουνά που γέμισαν τότε από μικρά χωριουδάκια. Εκεί οι άνθρωποι ζούσαν προσπαθώντας να εξασφαλίσουν το στοιχειώδες «κουμάντο» της διατροφής

τους, για να μην πεθάνουν, κι όσοι μπορούσαν αποδημούσαν από τον «κατακαημένο το Μωρηά». Από τότε άρχισαν λίγοι λίγοι να βγαίνουν κλέφτες στα βουνά.

Οι κατακτητές όταν χόρτασαν από λεηλασίες και βιαιότητες, διένειμαν την πλούσια γη συναμεταξύ τους. Οι Σπαχήδες, (οι τιτλούχοι αξιωματικοί) πήραν τεράστια πλούσια τσιφλίκια, και πολλοί φαντάροι άρπαξαν τα καλύτερα χτήματα κι εγκατεστάθησαν εκεί, φέρνοντας απ' την Τουρκία και τις φαμίλιες τους.

Τότε η Μεσσήνη και η περιφέρειά της, σχεδόν «ερειπωμένο χωριό» κατά το Γεωγράφο Μελέτιο δόθηκε τιμάριο σ' έναν τιτλούχο Τούρκο, τον Ιδρίς Αγά, και η μικρή πολιτεία όντας μέσα στο τσιφλίκι του, ονομάστηκε «Ντρίτζαγα». Το τέταρτο αυτό όνομα της Μεσσήνης διατηρήθηκε πάνω από 200 χρόνια.

Ο Ντρίτζαγας αυτός και οι διάδοχοί του, σιγύρισαν το πλούσιο τσιφλίκι τους, για να γίνη πιο προσοδοφόρο. Για να περιορίσουν την έκταση της πλημμύρας του Παμίσου (που κατά το Μελέτιο, λεγόταν τότε Πρινάτζα) έφτιαξαν με αγγαρείες των ραγιάδων τα δυο τεράστια φράγματα (τα γνωστά προχώματα) που άρχιζαν από την Πιπερίτσα και τελείωναν στη θάλασσα, προς το «Κουλντούκι», και το εκκλησίδιο του Αγίου Νικολάου του Νέου. Συγχρόνως έφεραν από την πατρίδα τους την Ασία, βουβάλους (βάλια), βοοειδή μεγάλα ζώα που ευδοκιμούσαν ζώντας στα έλη και τους βάλτους του Παμίσου. Έκαμαν ακόμη για πρώτη βέβαια φορά, και οργάνωση ευρύτατης ορυζοκαλλιέργειας στα έλη του τσιφλικιού, φέρνοντας σπόρους από τη μακρυνή τους πατρίδα.

Διοικητικά το Νησί ήταν τότε ένα μικρό βιλαέτι, υπαγόμενο στο πασαλίκι της Κορώνης, μαζύ με τα κοντινά χωριά, το Τζώρι και το άγνωστο τώρα Μάλταγα.

Κάθε βιλλαέτι είχε τον «Καδή» του (τον Τούρκο δικαστή που δίκαζε με το Κοράνι) το «Σεντούκ Εμίρη» του (το Δημόσιο Ταμία που εισέπραττε το χαράτσι και τους λιγοστούς άλλους φόρους υπέρ του Τουρκικού Δημοσίου, και το «Μπουλούκ—Μπασή» (τον αστυνόμο). Στην πραγματικότητα όμως το δίκαιο απεδίδετο κατά το γούστο του κάθε Τούρκου αφέντη, εξαρτώμενο από τα μπαξίσια που λάβαινε σε κάθε περίσταση, ή από το πόσο λογάριαζε το «έλεος του πλουσίου στο φτωχό» που συνιστούσε ο Αλλάχ, στο Κοράνι.

Κατά το δεύτερο αιώνα της πρώτης τούρκικης κυριαρχίας, άρχιζαν κάπως να μετριάζονται οι άθλιες συνθήκες της ζωής του ραγιά, με την αναγνώριση μιας κάποιας προστατευτικής εξουσίας στον Επίσκοπο (Δεσπότη), σαν αντιπρόσωπο του Μελέτ—Μπασή (Εθνάρχη), του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, που αναγνωρίζονταν η εξουσία του αυτή από το Σουλτάνο. Τότε άρχισε σιγά—σιγά να στερεώνεται κι ο

Θεσμός της Δημογεροντίας, όπως περίπου ήταν και στον καιρό της βυζαντινής αυτοκρατορίας, οι περίφημοι Κοτζαμπάσηδες, που αν έβγαιναν καλοί, ανακούφιζαν τα βάσανα του ραγιά, ζητώντας το «ιλάμι» (έλεος) για το φτωχό, ενώ αν έβγαιναν κακοί γινόντουσαν δεύτερη πληγή για τους ραγιάδες, για να κερδίσουν το «άφεριμ» (την εύνοια) των κατακτητών.

Κατά το διάστημα αυτό συνέβησαν δυο σοβαρές περιπέτειες στο Μεσσηνιακό χώρο. Στις 3 Σεπτέμβρη του 1531 ένα μεγάλο κούρσος έκαναν εκεί οι καλόγεροι – πολεμιστές του Αγίου Ιωάννη της Μάλτας, με το στόλο τους και κατά το 1534 μια αρμάδα του Καρόλου του Ε΄ της Ισπανίας, Γερμανίας κλπ. που βρισκότανε σε πόλεμο με το Σουλεϊμάν το Β΄, υπό το ναύαρχο Αντρέα Δόρια, καταλαμβάνει γι αντιπερισπασμό την Κορώνη κι εγκαθιστά εκεί ένα μικρό τμήμα ισπανικού στρατού, το οποίο κατέλαβε το Νησί και την Αντρούσα. Τελειώνοντας όμως σε λίγον καιρό ο πόλεμος, ο Κάρολος εγκατέλειψε την επιχείρηση, και ευτυχώς που βρέθηκε ο Λατίνος Αρχιεπίσκοπος Βενέδικτος, που ύστερα από πολλές εκκλήσεις κατάφερε να έρθουν από την Ισπανία 5 μεγάλα φορτηγά που παρέλαβαν 5000 Νοτιομεσσήνιους, οι οποίοι (ύστερα από μεγάλη οδύσσεια, γιατί προήρχοντο από χολερόπληκτες περιοχές) εδέησε τελικά να εγκατασταθούν στην Καλαβρία της Ιταλίας, όπου έχτισαν χωριά, που μέχρι τελευταία μιλούσαν για παρεφθαρμένη ελληνική γλώσσα. Βέβαια οι Τούρκοι ξεθύμαναν στον πληθυσμό που δεν μπόρεσε ν' απομακρυνθή.

Στην περίοδο αυτή φαίνεται πως θα χτίστηκαν στα βόρεια του Νησιού η «παληά βρύση» και η «Χαβούζα» (Χαβούζι), κι αργότερα «του Χότζα» στα νότια, δυο μεγάλες για την εποχή πέτρινες εγκαταστάσεις ομαδικού πλυσίματος ανθρώπων και ρούχων, γιατί οι Τούρκοι είχαν ανέκαθεν αδυναμία στην καθαριότητα, ενώ ο ντόπιος πληθυσμός των ραγιάδων του κάμπου, σκοπίμως απέφευγε τις σχέσεις του με το νερό, για ν' αποφεύγει τις σχέσεις τους και με τους κατακτητές, κι ασχήμιζαν τα παιδιά τους για να τα γλυτώσουν από το φοβερό παιδομάζωμα. Αυτή την αμυντική αθλιότητα βεβαιώνουν κι ο Πάουβ κι ο Σατωμπριάν όταν αργότερα επεσκέφθησαν τον τόπο.

ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ

Η Βενετία, μικρή επικράτεια, στα παράλια της Αδριατικής αλλά με πολυπληθέστατο εμπορικό και πολεμικό στόλο, θέλοντας να ξαναποχτήση βάση στη Μεσόγειο, όταν μετά τον Τουρκοβενέτικο πόλεμο του 1645—1669 έχασε την Κρήτη, έβαλε στο μάτι να κατακτήση το Μωρηά. (Προηγουμένως από τα 1206 μέχρι τα 1500, δηλαδή επί 294 χρόνια κατείχε τη Μεθώνη και την Κορώνη, που της τις πήραν οι Τούρκοι με το δεύτερο Τουρκοβενέτικο πόλεμο). Ξέροντας η Βενετία ότι είχε ν' αντιμετωπίση βασιβουζουκικό σύστημα πολέμου, προετοίμασε ένα στρατό με γερό πυροβολικό, από 8.000 άνδρες, οι πιο πολλοί απ' τους οποίους ήταν κακούργοι που τους διάλεξε από τις φυλακές. Αρχηγός της επιχειρήσεως ανέλαβε ο μετέπειτα Δόγης, Φραγκίσκος Μοροζίνης και την εκστρατεία συνόδευε κι ο παυθείς από τους Τούρκους, πρώην Πατριάρχης της Πόλης, Ιωαννίκιος.

Αφού ο Μοροζίνης κατάφερε πρώτα —πρώτα να εξασφαλίση συμμαχία με τους Μανιάτες, τους οποίους κολακευτικά αποκαλούσε «Λεοντάρια των μαύρων βουνών», κατέλαβε την Καλαμάτα και ύστερα τα ισχυρότατα οχυρωμένα Μεσσηνιακά κάστρα. Κατά την κατάληψη της Κορώνης έκανε εκεί απίστευτα άγριες σφαγές, που περιγράφει ο χρονικογράφος Κορονέλλης, παρόμοιες προς τις σφαγές που έκανε στη Μεθώνη στα 1500 ο Βαγιαζίτ ο Β΄, που περιγράφει ο Κρούσιος στην «Τουρκογραικία» του. Μετά την κατάληψη των κάστρων του Μωρηά προχώρησε και κατέλαβε την Αθήνα, ύστερα από το γνωστό βομβαρδισμό του Παρθενώνα, που τον είχαν οι Τούρκοι αποθήκη πυρομαχικών. Οι κατακτήσεις του Μοροζίνη αναγνωρίστηκαν από τη σύμβαση της ειρήνης του Κάρλοβιτς που υπέγραψαν στις 26.1.1699 η Βενετία, Τουρκία, Αυστρία, Ρωσσία και Πολωνία.

Οι Βενετοί σωστά διετείνοντο ότι κατέλαβον έναν εξαρθρωμένο τόπο γεμάτον λόγγους και φτώχεια. «Ένα ερείπιο, έλεγαν, που μέσα του είχε βοσκήσει η φωτιά, με δίχως δρόμους, δίχως γεφύρια, με καλύβες, δίχως να έχει ιδέα ο κόσμος εκεί τι θα πει τροχοφόρο». Και πραγματικά έκαναν σε λίγα χρόνια τον τόπο αγνώριστο. Φέρνοντας από τη Βενετία στρατιές από οργανωτικές αποστολές, γεωπόνους, μηχανικούς, κλπ., επίεσαν το λαό και ξελόγγωσε τον άγριο τόπο, άνοιξαν δρόμους,

έκαμαν τα αποχετευτικά και αρδευτικά χαντάκια στον κάμπο (γράνες), φύτεψαν αμπέλια, ελιές, καπνό, λεμονοπορτοκαλιές, έφεραν από τη Νάξο και φυτούργησαν τα πρώτα κλήματα της σταφίδας, έφτιαξαν αλυκές, ιχθυοτροφεία, έσπειραν βαμπάκι, ρύζι, ψιλοφάσουλα, διόρθωσαν τα προχώματα του Παμίσου, υπό τις οδηγίες κυρίως του γεωπόνου Γραδενίγου. Ίδρυσαν ακόμη εργοστάσιο ρακής, μεταξουργεία, ιπποκίνητα λειτρουβιά, κλπ., βιοτεχνικά εργαστήρια, ίδρυσαν ταχυδρομική υπηρεσία που διηύθυνε ο συνταγματάρχης Ροτάλης, ίδρυσαν υπηρεσία «λογχοφόρων» (χωροφυλάκων), Αγροφυλακής (Μεϊντάνι), οργάνωσαν δικαστήρια, συμβολαιογραφεία (Νοδάρους), διώρισαν δικηγόρους (Αβοκάτους), οργάνωσαν εμποροπανηγύρεις και παζάρια, ίδρυσαν τοπογραφική υπηρεσία και υπηρεσία κτηματολογίου που διηύθυνε ο μηχανικός Βαν Ντυκ κλπ., κλπ.

Οι Βενετοί άλλαξαν πραγματικά τη μορφή του τόπου μέσα σε λίγα χρόνια αλλά κατακούρασαν το κόσμο, που γρήγορα απογοητεύτηκε, γιατί όλα αυτά εγένοντο προς όφελος του Βενέτικου Δημοσίου και μόνο. Τα πάντα ανήκαν στη Βενετία η οποία μέσω του καταστικατόρου Γρίττη, ενοίκιαζε τα χτήματα στους καλλιεργητές βγάζοντάς τα σε δημοπρασία, με πρώτη προσφορά ενοικίου το 10% της περυσινής κάθε φορά παραγωγής. Οι αγρότες αναστατώθηκαν. Να οργανώνουν τα κτήματα και να τα απολαμβάνει για 1–5 χρόνια όποιος χτυπήση πιο πολύ το ενοίκιο στη δημοπρασία, ήταν απαράδεκτο και προκαλούσε συχνές ταραχές. Οι Βενετοί υποχωρώντας, ύστερα από παθητική αντίσταση των Ελλήνων δέχτηκαν την ισόβιο ενοικίαση μη κληρονομητή όμως.

Οι αγρότες τότε σταμάτησαν και πάλι την αξιοποίηση, αφού, δεν ήξεραν αν θα είχαν το χτήμα όταν έληγε η ενοικιαστική περίοδος. Γκρίνιες και ταραχές επέφερε κι ο τρόπος αυτός, μέχρι που στα 1701 παρεχωρήθη και κληρονομικό δικαίωμα στους ενοικιαστές. Έξω απ' τα ενοίκια οι καλλιεργητές υποχρεώνονταν να καταβάλλουνε και πολλούς φόρους. Και όταν κατά τον καιρό της συγκομιδής, που η ημερομηνία της καθωρίζετο με διάταγμα της Διοικήσεως, έφταναν επί τόπου συνεργεία κρατικά που αποτιμούσαν την παραγωγή κι έκαναν το λογαριασμό. «Τόση η αξία της παραγωγής, μείον το οφειλόμενον ενοίκιον, μείον ο φόρος παραγωγής, μείον το οφειλόμενον ενοίκιον, μείον ο φόρος παραγωγής, μείον, μείον, στο τέλος ο παραγωγός ή έπαιρνε ένα ασήμαντο ποσόν από την παραγωγή του, ή βρισκότανε και χρεωμένος για τον άλλο χρόνο.

Οι χωρικοί συχνά πήγαιναν και κλαιγόντουσαν στους παλαιούς αρχηγούς των Κλεφτών επί Τουρκοκρατίας, τους οποίους για να τους καταστήσουν ουδέτερους οι Βενετοί τους είχαν παραχωρήσει μικρά

τσιφλίκια. Και όχι σπανίως έτρωγε κλωτσιά το τραπέζι με τα καλαμάρια και οι Δικαστικοί κλητήρες, με τους καταστιχογράφους και τους λογχοφόρους έφευγαν τότε ντροπιασμένοι.

Κατόπιν αυτών βρήκαν άλλο τρόπο οι Βενετοί. Παραχωρούσαν το δικαίωμα της είσπραξης των ενοικίων στους Δήμους και στις Κοινότητες, οι οποίες νοίκιαζαν τους φόρους σε δημοπρασία σε ιδιώτες δημότες τους. Με το σύστημα αυτό, οι Έλληνες μάλωναν μεταξύ τους και οι Βενετοί εισέπρατταν σίγουρα τους φόρους τους, και έμπαιναν μάλιστα διαιτητές και συμβιβαστές στις μεταξύ των Ελλήνων τέτοιες διενέξεις. Ακολουθώντας το ίδιο σύστημα οι Βενετοί διόριζαν τους Δικαστές, τους Δικηγόρους και τους δυο βαθμούς των Δικαστικών Κλητήρων, που έπαιρναν όλοι ποσοστά από τα πρόστιμα των δικών και αμοίβονταν από τους διαδίκους. Επί πλέον διόριζαν τους αγροφύλακες (Μεϊντάνι) οι οποίοι αμείβονταν με τη «Μπρέντα», δηλαδή τα σύλληπτρα που ήταν εις είδος (συνήθως το κριάρι του παρανόμως βόσκοντος κοπαδιού) και τους Αγορανόμους, ελεγκτές της λιποβαρείας και των τιμών στα παζάρια, που έπαιρναν αμοιβή το «ζυγιστικό» και είχαν και ποσοστά στα πρόστιμα που επέβαλλαν οι ίδιοι. Έτσι είχαν βάλλει τους Έλληνες να μαλλώνουν κι' αυτοί σίγουρα έπαιρναν τους φόρους τους.

Όλοι αυτοί κατά την ενάσκηση της υπηρεσίας τους, φορούσαν διαφόρου χρώματος και σχήματος σκούφους, που έφερναν κεντημένο στο μπροστινό μέρος το λεοντάρι με το σταυρό, έμβλημα της Ενετικής Πολιτείας Ασκώντας μάλιστα όλοι αυτή την εξουσία τους, όταν συναντούσαν αντίσταση έλεγαν: «Σε διατάζω εγώ και η σκούφια μου», υπονοώντας το έμβλημα της ενετικής εξουσίας. Όπως αργότερα έλεγαν «εν ονόματι του Νόμου».

Ο τέτοιος τρόπος που να μη φαίνεται η καταπίεση της εξουσίας, του Κράτους, και να μαλώνουν μεταξύ τους οι πολίτες, είχε εφαρμοστεί και στα χρόνια του Ελληνικού Βασιλείου επί φαυλοκρατίας και μέχρι τα 1925 περίπου, με την «Μπρέντα» και τις ενοικιάσεις σε ιδιώτες της εισπράξεως των φόρων της ελαιοδεκάτης, των σφαζομένων ζώων, της αμμοληψίας κλπ. κλπ. και ενηργείτο όπως και επί Βενετών, δια δημοσίου πλειστηριασμού και με την ίδια ακριβώς κατακυρωτική διαδικασία, «άλα ούνα, άλα ντούε, άλα τρε» κλπ.

Πριν εφαρμόσουν το σύστημα αυτό, οι Βενετσάνοι, ερχόμενοι σε απ' ευθείας επαφή με τους Μωραΐτες, είχαν πελαγώσει. «Δεν εννοούν ν' απομακρυνθούν από τις συνήθειές τους», έγραφε ο Πρεβεδούρος Γκριμάνης. «Πάντοτε φοβούνται την απάτη, ενώ άλλο δεν έχουνε στο νου τους παρά το πως να σ' εξαπατήσουν. Όταν απευθύνονται στις Δημόσιες αρχές, εκ πρώτης όψεως ορκίζεσαι ότι έχουνε όλο το δίκηο του

Κόσμου με το μέρος τους, σίγουρα όμως όλα αυτά είναι ψευτιές και υποκρισίες. Δεν συλλογίζονται παρά μόνο το προσωπικό τους συμφέρον. Ζούνε με τη στέρηση γιατί νομίζουν ότι το κέρδος αποχτιέται με την οικονομία στο φαγί και όχι με την δραστηριότητα και την προοδευτική εργασία...». Σε άλλη αναφορά ο Πρεβεδούρος Έμμος γράφει, «πως όταν αυτοί βλέπουνε τα φορολογικά μας συνεργεία, η παρηγοριά της συγκομιδής τους, μετατρέπεται σε απελπισία, αρχίζουν ν' αρνούνται παληκαριάτικα να πληρώνουν φόρο και γίνονται προκλητικοί. Οι μισοί πολίτες είναι αναξιόχρεοι. Ολόκληρος λαός μπαταξήδων. Τι να κάνουμε»; κι ένας κληρικός ο Φρα Παύλος Σάπρι λέει στην αναφορά του: «Να ξέρετε ότι στην αποικία μας οι Έλληνες είναι άπιστοι και εύκολα θα περάσουνε πάλι στο ζυγό των Τούρκων. Να τους μεταχειριστήτε σαν άγρια θηρία, ξεριζώνοντας δόντια και νύχια, και προ παντός να τους πάρετε από τα χέρια κάθε φονικό όπλο. Ψωμί και ξύλο, αυτό αρμόζει σ' αυτούς. Φυλάχτε την ευσπλαχνία σας για καμμιά άλλη περίσταση». Αυτά τάβλεπε ο εξεταστής λατίνος παππάς, το ότι όμως Τούρκοι εισέπρατταν κάθε χρόνο γύρω στις 200.000 ρεάλια φόρο, ενώ αυτοί, απάνω από 500.000 αυτό δεν το έβλεπε.

Πάντως η Βενέτικη κατοχή ωφέλησε το Λαό μας, γιατί του ξύπνησε την επαναστατικότητα και τη μαχητική αντίσταση, πράγμα που ευκόλυνε αργότερα το γενικό ξεσηκωμό για ν' αποκτήση την ελευθερία του το έθνος από τους Τούρκους.

Για την περίοδο αυτή της Βενετοκρατίας υπάρχει άφθονο υλικό στα αρχεία της Ενετικής Πολιτείας, στη Βενετία. Ένα μικρό μέρος απ' αυτό ξεχώρισαν κι έκαναν γνωστό εκλεκτοί επιστήμονες ο Σάθας, ο Λάμπρου, ο Μομφεράτος που εστάλησαν εκεί κατ' εντολή και με δαπάνες Ελληνικών Κυβερνήσεων.

Η Μεσσήνη κατά την εποχή αυτή ήταν μια σημαντική πόλη. Ευρισκόμενη όμως στη μέση του κάμπου με δίχως δυνατότητες οχυρώσεως, δεν έπαιρνε μέρος σα θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων και ακολουθούσε την τύχη των γύρω οχυρωμένων πόλεων. Ήταν ένα πλούσιο πόλισμα για το οποίο στην αναφορά του, της 12 Μαΐου 1691 ο Πρεβεδούρος Μαρίνος Μικιέλ γράφει: «Ο κάμπος του Νησιού που απλώνεται από την άκρη του κόλπου της Κορώνης, τραβάει μάκρος 15 μίλια, με μεγαλύτερο πλάτος 8 μίλια. Είναι γονιμότατος και εξαιρετικά εύφορος. Παράγει κάθε είδους δημητριακά σε μεγάλες ποσότητες. Βρέχεται από δυο μεγάλα ποτάμια. Το ένα λέγεται «Πήδημα» και το άλλο «Πάμισος» και είναι από τα μεγαλύτερα ποτάμια του Μωρηά. Στις εκβολές του έχει πολύ ψάρεμα και νοικιάζεται εκεί για ιχθυοτροφείο. Το ποτάμι αυτό κάνει πλημμύρες μεγάλες το χειμώνα και φέρνει καταστροφές

στην περιφέρεια. Ειδικότερα η περιφέρεια της πόλης του Νησιού παράγει μαλλιά, τυρί, μέλι, σιτάρι, σταφίδα, σύκα και καπνά, έχει δε εκεί και πολλά κοπάδια ζώα που βόσκουν στο σπουδαίο αυτόν κάμπο που έχει τ' όνομά του».

Η Βενέτικη κατοχή ωφέλησε ακόμη το Λαό μας, γιατί αξιοποίησε τις παραγωγικές δυνατότητες του τόπου, σε όσο βαθμό μπορούσαν ν' αναπτυχθούν εκείνα τα χρόνια. Η καταπίεση όμως των βενέτικων φόρων και η αναταραχή που επέφερε, από το ραχάτι της αθλιότητος, μέχρι το άγχος για την επιδίωξη ενός καλύτερου βίου, σε συνδυασμό με την αλληλοφαγωμάρα και τις διαρκείς διενέξεις όλων προς όλους, κούρασε και τα δυο μέρη, έτσι που όταν ο γαμπρός του Σουλτάνου Δαμάδ Αλής – Κιουμουρτζής, παραβιάζοντας τη συνθήκη του Κάρλοβιτς στα 1714 κατηφόριζε να ξανακαταλάβη το Μωρηά, οι Βενετοί μολονότι είχαν εκεί 8000 στρατό, δεν θέλησαν να πολεμήσουν και συγκεντρώθηκαν στην Κυλλήνη (Γλαρέντζα), όπου μπήκαν στα πλοία τους κι έφυγαν αποχαιρετώντας συγκινημένοι τον τόπο με το γνωστό «αντίο Γλαρέντζα».

Αλλά και οι Έλληνες, έξω από τους γέρους αρχικλέφτες που ανησύχησαν και μάζωξαν μικρά αποσπάσματα, πρώην οπαδών τους, με τους οποίους έφεραν μια κάποια αντίσταση, για την τιμή των όπλων, δεν έδειξαν ότι είχαν διάθεση να φέρουν αντίσταση στην τούρκικη κυριαρχία.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Οι Τούρκοι εγκατέλειψαν στα 1687 το Μωρηά, ένα σχεδόν άδειο ερείπιο και κατέλαβαν στα 1714 οργανωμένο περιβόλι.

Κατά την κατάληψη αυτή αναφέρεται ότι έγιναν ασφαλώς βιαιότητες και λεηλασίες, αλλά οπωσδήποτε ηπιότερες από κάθε προηγούμενη φορά. (Παρά τα όσα γράφει ο Μάνθος εις το έμμετρο θρηνητικόν του: «Συμφορά και αιχμαλωσία του Μωρέως»). Αυτό οφείλεται ίσως στο ότι δεν συνάντησαν καμμιά αντίσταση σχεδόν, ή και γιατί έρριξαν τα βάρη στους Βενετσάνους, ή και γιατί ίσως ο Δαμάδ Αλής ήταν πολιτικότερος από τους Τούρκους κατακτητές.

Με την κατάληψη του Μωρηά, ξαναήρθαν στα κτήματά τους και οι παλαιοί Τούρκοι κτηματίες και η Διοικητική διαίρεση παρέμεινε η ίδια, όπως και προ του 1687. Το Νησί ήταν και πάλι ένα μικρό πλουσιώτατο βιλαέτι μαζί με το Τζώρι και το Μάλταγα (;)

Η συμβίωση των 2 εθνικών στοιχείων του Ελληνικού με το Τουρκικό φαίνεται τώρα ηπιότερη. (Τα 10% των κατοίκων ήσαν Τούρκοι). Το παιδομάζωμα είχε καταργηθή, το χαράτσι και οι άλλοι φόροι ήταν κάπως ηπιότεροι, τα έσοδα της Μεσσηνίας έγιναν «μουκατάς» (εισόδημα) του προσωπικού Ταμείου του Σουλτάνου, ο Δεσπότης με τους Κοτζαμπάσηδες άρχισαν να υπολογίζονται περισσότερο από την Τουρκική διοίκηση, και μερικά κοτσαμπασηλίκια πήραν το δικαίωμα να διατηρούν «Βεκίλη» (αντιπρόσωπό τους) στην Κωνσταντινούπολη. Όπως βεβαιώνει ο Φραντζής μέχρι τα 1750 ήταν τόση η υπερπροσφορά των εμπορευμάτων, που οι τιμές των προϊόντων έπεσαν πάρα πολύ χαμηλά. Το γεγονός αυτό έκανε διαφόρους εμπόρους, κυρίως Γάλλους και Ολλανδούς να εγκαταστήσουν εξαγωγικούς οίκους των πάμφτηνων αυτών προϊόντων, τα οποία εξήγοντο κυρίως από το Πεταλίδι και τα επίνεια «Μπούκα» του Νησιού, και «Ντουάνα» της Καλαμάτας.

Κατά την περίοδο όμως αυτή, ο τόπος εμαστίζετο από τις αρρώστειες. Τα αφροδίσια που τον ίδιο καιρό οργίαζαν στην Κεντρική Ευρώπη, εδώ δεν είχαν φαίνεται τόσο μεγάλη έξαρση. Η φυματίωση και η ελονοσία (σπλήνα) ήταν μόνιμες πληγές, αλλά εκείνο που ήταν κυριολεκτικά φοβερό κακό ήταν η πανούκλα και η χολέρα, που σχεδόν σαν ενδημικές πια παθήσεις, θέριζαν τους ανθρώπους από τα 1678 μέχρι τα

1767, που ένας μεγάλος ανθρωπιστής ο Άγγλος γιατρός Τζων Τόρνμπουλ, αραίωσε τον πληθυσμό και πήρε μερικές χιλιάδες νοτιομεσσήνιους όπου μαζύ με Κορσικανούς, τους βοήθησε κι έχτισαν την πόλη Νέα Σμύρνη στη Φλωρίδα της Αμερικής, όπου και τους εγκατέστησε.

Τη χολέρα τη μετέφεραν από την Ασία τα καράβια που στάθμευαν στην Κορώνη, περνώντας τα διάφορα μέρη της Μεσογείου. Η νόσος αυτή στα 1755 αφάνισε τα 2/3 του πληθυσμού στο βιλαέτι των Καλαμών κι απ' αυτή στα 1756 πέθανε κι ο Δεσπότης Ανδρούσης Νικηφόρος, που η πλάκα του επιτυμβίου του έγραφε: «Έδωκε το κοινόν χρέος ο άγιος Ανδρούσης Νικηφόρος, ντόπιος Νησιώτης κι ο Θεός να μακαρίση την ψυχή του». Ο θρησκόληπτος λαός προσηύχετο για να γλυτώση από το θανατικό στο ναΐδριο του Αγίου Χαραλάμπους της Κορώνης, που επιστεύετο σαν διώκτης της πανούκλας και της χολέρας. Ο ανθρωπιστής Άγγλος γιατρός Τόρνμπουλ ίδρυσε τότε λοιμοκαθαριστήριο για τα εισερχόμενα πλοία, απομόνωνε τους αρρώστους, έκανε ευρύτατη χρήση απολυμαντικών φαρμάκων και έθαβε τους νεκρούς σε λάκκους με λυωμένο ασβέστι.

Μολονότι η εποχή αυτή δεν φαίνεται να ήταν περισσότερο πιεστική από τα άλλα χρόνια της Τουρκοκρατίας, ένα ζωηρό απελευθερωτικό κύμα που ολοένα φούντωνε περισσότερο, άρχισε να διαδίδεται σ' όλη την Ευρώπη της εποχής του «διαφωτισμού» και ανάμεσα στους υπόδουλους Έλληνες για την αποτίναξη του Τούρκικου ζυγού. Οι διανοούμενοι της Ευρώπης καλλιεργούσαν σα μόδα την ιδέα αυτή πλατωνικώς. Ο Βολταίρος έγραφε στο Μεγάλο Φρειδερείκο «θλίβομαι να βλέπω τους πασάδες να πατούνε τη σκόνη του Θεμιστοκλή και του Αλκιβιάδη», ο ίδιος έγραφε στην Αικατερίνη της Ρωσσίας στα πολλά γράμματά του: «θα προσθέσης ένα μεγάλο άστρο στη δόξα σου, βοήθησε τους απογόνους των αρχαίων Ελλήνων, λυπήσου τους, με μια μικρή βοήθεια αρκεί να σαρώσουν όλη την Τουρκική αυτοκρατορία». Η Αικατερίνη είχε ένα τέτοιο όνειρο, να επεκτείνη την κυριαρχία της και στην Ελλάδα. Είχε κόψει αναμνηστικά μετάλια με την εικόνα του δευτερότοκου εγγόνου της Κωνσταντίνου (αδελφού του Αλεξάνδρου, του μετέπειτα Τσάρου νικητού του Ναπολέοντα) που έγραφε «Κωνσταντίνος Βασιλεύς των Ελλήνων». Κι άρχισε να στέλνει πράκτορες για Εθνεγερσία. Έστειλε τους Έλληνες Ταμάραν, Εμμαν. Σάρρον και κυρίως τον γενναίον και ενθουσιώδη λοχαγό της τον Γρηγόρην Παπάζογλην από τη Σιάτιστα της Μακεδονίας. Δυο χρόνια γυρίζοντας στην Ευρώπη ο φλογερός Μακεδόνας ξεσήκωνε και ενθουσίαζε τους ομογενείς της Ευρώπης. Όλοι συγκινημένοι έδιναν χρήματα για πλοία κλπ. και για τις ανάγκες της προπαγάνδας. Ο Αγγελής Αδαμόπουλος στη

Βενετία και ο Ιω. Παλατιανός στην Τοσκάνη, πρόσφεραν τεράστια ποσά κι η βαθύπλουτη οικογένεια των Μαρούτσηδων της Βενετίας διέθεσε για τον αγώνα ολόκληρη την κολοσσιαία περιουσία της.

Ο Παπάζογλης ξέροντας το άμαθό των ραγιάδων για τον πόλεμο τύπωσε τότε και διένειμε στην Ελλάδα, ένα βιβλιαράκι περί της τέχνης του πολέμου και άρχισε να κάνη περιοδείες στο εσωτερικό, από το Μαυροβούνιο μέχρι τα Δωδεκάνησα, προσπαθώντας να εξάψη τον πόθο για την αποτίναξη του ζυγού των ραγιάδων. Στο σάλπισμα του φλογερού Παπάζογλη ο οποίος μοίραζε χρήματα και υποσχέσεις, ξεσηκώθηκαν πολλοί προεστοί και Καπεταναίοι: Ο Μητροπολίτης Πατρών Παρθένιος, ο Γ. Νοταράς από το Αίγιο, ο Α. Χριστόπουλος απ' το Φανάρι, ο Σταθάς, ο Γερωδήμος απ' τη Βόνιτσα, Βάλτο και Ξηρόμερο, ο Χρ. Γρίβας απ' το Αγγελόκαστρο, ο Γ. Λαχούρης απ' το Μεσολόγγι, ο Παν. Παλαμάς απ' τη Ναυπακτία, ο Κ. Σουσμάνης απ' το Λιδωρίκι, ο Λώρης, απ' τη Βοιωτία, ο Κόμνας Τράκας απ' τη Λειβαδιά, ο Ι. Καλπούλος, ο Μητρομάρας απ' τα Μέγαρα, κλπ., ο Δασκαλογιάννης απ' την Κρήτη, 1000 Κεφαλήνες υπό τους Ματάλα, Πανά και Λυκιαρδόπουλο, ένα μεγάλο σώμα Ζακυνθινών υπό τους Μακρή, Κλαδή, Φουρτούνη κλπ., κλπ.

Στη Νότια Πελοπόννησο πλησίασε τον «μπάς Καπετάνιο» της Μάνης το Σκυλόγιαννη (Μαυρομιχάλη). Ο Σκυλόγιαννης εκ μέρους και των άλλων των εμπειροπολέμων Μεσσηνίων Καπετανέων, του ζήτησαν για σιγουριά επιτυχίας να έρθη Ρωσσική βοήθεια 10.000 ανδρών τουλάχιστον, για να βγουν κι' αυτοί στην επανάσταση «να μη πάρουν τον κόσμο στο λαιμό τους». Ο Παπάζογλης εύκολος στις υποσχέσεις δεν έφερε αντίρρηση, προσεταιρίστηκε όμως εύκολα τον άρχοντα μεγαλέμπορο της Καλαμάτας Μπενάκη που δέχτηκε μ' ενθουσιασμό να βγη στον αγώνα, που άρχισε κιόλας όταν ο Παπάζογλης μοίρασε ένα φορτίο με ρωσσικές στολές και μια μικρή ποσότητα όπλων. Λίγον καιρό μετά έφτασε και μια μοίρα Ρωσσικού στόλου με 400 Ρώσσους στρατιώτες, αρκετούς εθελοντές Έλληνες απ' την Ιταλία και το Δεσπότη του Μαυροβουνίου με μια φρεγάτα γεμάτη ομοεθνείς του. Με την έναρξη του αγώνα άρχισαν οι προκηρύξεις της Αικατερίνης στους Ραγιάδες του Παπάζογλη κλπ. και σχηματίστηκαν μεγαλόστομες μονάδες. Η «Ανατολική Λεγεών Σπάρτης» που την διοικούσε ο καραβοκύρης Αντων. Ψαρρός από την Μύκονο, ο Τήνιος Ρώσσος υπολοχαγός Ανδρομάχης κλπ., και τη «Δυτική λεγεώνα» κι αυτή με λίγη δύναμη υπό το λοχαγό Μπαρκώφ που την ακολουθούσαν μπουλούκια, πρόχειρα εξοπλισμένου λαού, εντελώς απειροπολέμου.

Οι Τούρκοι τάχασαν: «Δεν είναι Ρωμαίοι είναι Μόσκοβοι», φώναζαν

Ο ήρωας Γιάννης Μαυρομιχάλης (Σκυλόγιαννης) «Μπας Καπετάνιος» της Μάνης στα 1770

στην αρχή κι έφευγαν να γλυτώσουν τη σφαγή, γρήγορα όμως κατάλαβαν με τι πλήθη είχαν να κάνουν και αναθάρρησαν.

Οι επί κεφαλής της ρωσσικής μοίρας 6 πλοίων της γραμμής και 4 φρεγατών, αγαπητικοί της Αικατερίνης Αλέξιος και Θεόδωρος Ορλώφ, πλήρως ανίκανοι στρατηγοί, έβγαναν σωρό προκηρύξεις και διαταγές, ούτε αξιόλογο σχέδιο επιχειρήσεων όμως είχαν ούτε τίποτε. Οι υποσχέσεις αποδείχτηκαν ψεύτικες. Σε μια διαταγή του Ορλώφ στο Σκυλόγιαννη, αυτός αρνήθηκε και τότε ο Ορλώφ του παρετήρησε: «Τι νομίζεις πως είσαι»; «Εγώ τι είμαι»; «του απάντησε ο Σκυλόγιαννης, Εγώ είμαι αρχηγός ελευθέρων ανθρώπων, κι ο τελευταίος από εμάς είναι καλύτερος από σένα που είσαι δούλος μιας.....». Μετά τον καυγά οι κλέφτες άρχισαν μόνοι τους αγώνα για να γλυτώσουν τον αστόχαστα επαναστατημένο λαό τώρα που κατέβαιναν πολλά τούρκικα και τουρκαλβανικά στρατεύματα να του κόψουν την υποχώρηση προς τα πλοία που περίμεναν στα νότια Μεσσηνιακά παράλια, να μη τους αφήσουν ευκαιρία να γλυτώσουν και για να τους αφανίσουν.

Μια τέτοια ισχυρή Τουρκαλβανική στρατιά βασιβουζούκων υπό το Χατζή Οσμάν Πασά με 8000 άνδρες ερχότανε από τα ανατολικά παράλια της Μεσσηνίας, να κλείση τους επαναστάτες από πίσω. Στον κίνδυνο αυτόν ο Ορλώφ φοβήθηκε κι ετοίμαζόταν να μπει στα πλοία στην Κορώνη. Οι κλέφτες είχαν πάρει απόφαση να δώσουν ανασχετικές μάχες να εμποδίσουν την κύκλωση. Ο Μαυρομιχάλης παράγγειλε στον Ορλώφ «ή στείλε μας ενίσχυση ή φεύγα». Έτσι έμειναν μόνοι οι Κλέφτες. Στα Κρεμμύδια έδωσαν την πρώτη ανασχετική μάχη, και νέα τέτοια μάχη έδωσαν στο Ριζόμυλο στο τέλος δε, οχυρώθηκαν στα δυτικά σπίτια της Μεσσήνης.

Η μεγάλη μάχη της Μεσσήνης κατά τον συνάδελφον κ. Τάσον Γκριτζόπουλον που έχει πολύ ασχοληθή με το θέμα των Ορλωφικών, φαίνεται πως άρχισε στις 13/25 Μαίου του 1770 (σελίς 107) και κράτησε 3 ή 4 ημέρες. Η μάχη ήταν φονικότατη. Από μέρους των Ελλήνων διηύθυναν τη μάχη ο υπέργηρος Γιάννης Κολοκοτρώνης, με το στρατηγικότατο γυιό του Κωνσταντίνο (πατέρα του γέρου του Μωρηά) ο Γιώργης Φλέσσας[1] παππούς του Παπαφλέσσα κι ο αρχηγός Γιάννης Σκυλόγιαννης (Μαυρομιχάλης). Από τα τρία σώματα αυτά ο Κώστας Κολοκοτρώνης με την τεχνική του ξεγλύστρησε με όχι μεγάλες ζημιές, μόνο που πιάσανε το Γερο—Κολοκοτρώνη τον πατέρα του, ζωντανό και τον πήγαν στην Ανδρούσα όπου τον κρέμασαν (Θ. Κολοκοτρώνης. Διηγήσεις συμβάντων της Ελλην. Φυλής).[2] Το σώμα του Φλέσσα κατεστράφη μαζύ με τον αρχηγό του και τον αρχηγό Γιάννη Μαυρομιχάλη τον ανάγκασαν να υποχωρήση και να κλειστή στο Μελίπυργο, όπου τον ανατίναξαν και λαβωμένο τον σκότωσαν μαζύ με τα παιδιά του, πλην του μικρού Γιωργάκη, ο οποίος εξισλαμίσθη και αργότερα έγινε ναύαρχος της Τουρκίας κλπ., υπό το όνομα Σουκιούρμπεης. Ελάχιστοι από το ισχυρό σώμα του Σκυλόγιαννη γύρισαν ζωντανοί στη Μάνη.

Μετά τη φονικότατη μάχη του Νησιού, όλη η εκδικητική μανία των βασιβουζούκων εστράφη κατά της πόλεως, την οποίαν γκρέμισαν και

1. Για τον ήρωα Γιώργη Φλέσσα υπάρχει ένα τοπικό τραγούδι που λέει: «Λεβέντες παλληκάρια από την Πολιανή με τα σημαρματά τους, παν για το Νησί. Περνώντας τη Σιρόκα και Βελανιδιά να γέρον απαντάνε με τέσσερα παιδιά. Σήκω να πάμε γέρο, να πάμε στο Νησί για τούρκικα κεφάλια, έλα κοντά και συ. Πρόσεχε καπετάνιε στο δρόμο σα θα βγης είναι γιομάτος Τούρκους κι αδίκως θα χαθής. Με λένε Γιώργη Φλέσσα και λόγια δεν ακώ, τους Τούρκους θα βαρέσω, το αίμα θα τους πιω». Μ. Ε. Ε. Γ. Φλέσσας. Χ. Παρασκευοπούλου «Παπαφλέσσας και Μανιάκι» σελ. 63.

2. Για τον ήρωα Γιάννη Κολοκοτρώνη, ο εγγονός του Θόδωρος, Αρχιστράτηγος του 1821 γράφει, πως στα 1770 που γεννήθηκε ανέβηκε στο λημέρι που έμειναν στο Ραμοβούνι ο παππούς, απογοητευμένος από την κακή έκβαση που έπαιρνε η επανάσταση, λίγες ημέρες πρωτού αιχμαλωτισθή στη μάχη του Νησιού. Πήρε το νεογέννητο εγγόνι του στα χέρια το φίλησε και είπε με παράπονο: «Κακόμοιρο και συ, θα ζήσης, θα γεράσης και θα πεθάνης κι ακόμα Φράγκικο δε θάχη γίνει το μιλλέτι μας». Θ. Κολοκοτρώνη: «Συμβάντα της Ελληνικής Φυλής».

πυρπόλησαν, έσφαξαν όσους κατοίκους βρήκαν και «μόνο μερικές γρηές άφησαν ζωντανές για να διηγούνται τη συμφορά τους» (Χοπφ Ιστορία VI 80 Σάθας σελ. 502, Σακελλαρίου σελίς 197 κλπ.).

Όλοι οι ιστορικοί και οι χρονικογράφοι συμφωνούν ότι ο μεγάλος ήρωας Γιάννης Σκυλόγιαννης Μαυρομιχάλης έπεσε στη μάχη του Νησιού στα 1770, ο Σάθας («Τουρκοκρατουμένη Ελλάς» σελ. 502) γράφει «οχυρώθη εντός μιας οικίας στο Νησί όπου και έπεσε με πολλούς συμπολεμιστές του», ο Πολυζωΐδης και Κρέμος («Γεν. Ιστορία» τόμ. Γ' σελ. 81) γράφει «οχυρώθη εις τα στενά του Νησίου και έπεσε μαχόμενος από οικίας εις οικίαν» ο Παπαρρηγόπουλος («Ιστορία Ελλην. Έθνους» τόμ. Ε' σελ. 602) γράφει: «Οχυρώθη και έπεσεν εντός των ερειπίων του Μελιπύργου στο Νησί», ο Κανδηλώρος («ο αρματωλισμός εν Πελοποννήσω» σελ. 80) γράφει έπεσε μαχόμενος μετά την ανατίναξη των ερειπίων του Μελιπύργου στο Νησί» η Μ.Ε. Εγκυκλοπαιδεία (στο όνομα Γιάννης Μαυρομιχάλης) «έπεσε μαχόμενος στο Μελίπυργο οχυρωμένος στο Νησί». Τα ίδια γράφουν στα ιστορικά τους βιβλία ο Σωκρ. Τζιβανόπουλος (1886), Ν. Γ. Φιλιππίδης (σελίς 123), ο Ι. Θεοφανίδης (Ιστορικού αρχείου τευχ. Α' σελ. 92) κλπ. κλπ. κλπ.

Ενώ όμως όλοι συμφωνούν ότι ο ήρωας έπεσε στο Νησί και στο Μελίπυργο, μερικοί ιστορικογράφοι δεν μπορούν να εξηγήσουν πού ήταν το κτίριο αυτό στη Μεσσήνη, διότι τέτοιο τοπωνυμικό ή ερείπιο δεν υπάρχει σήμερα. Ο Πετρίδης (περί των μεσαιωνικών πόλεων Ανδρούσης και Μεσσήνης) αναφέρει ότι παλαιότερα στη Μεσσήνη υπήρχε ένα Κάστρο. Στη Μεσσήνη υπάρχει πάντως μια λοφώδης τοποθεσία που ο λαός την έλεγε «Μελισσόπυργο» ακριβώς στο σημείο που έχει ανεγερθεί γύρω στα 1850 ο ναός της Ζωοδόχου Πηγής, μετόχι της μονής του Βουλκάνου, όπου διεξάγεται η θρησκευτική και εμπορική πανήγυρις, και γι' αυτό από τότε ονομάζεται πανηγυρίστρα (το τοπωνύμιον «Μελισσόπυργος», αντεκατεστάθη με το «Πανηγυρίστρα»).

Από τους παλαιοτέρους έχουμε ακουστά πως όταν άνοιγαν τα θεμέλια για το ναό, έβρισκαν παλαιά σκουριασμένα πολεμικά όπλα. Φαίνεται ότι ο εξαφανισθείς αυτός πύργος, πιθανώς κτισθείς γύρω στα 900-1000 μ.Χ. στον καιρό των Κομνηνών, ήταν ιδιοκτησία των τοπικών αρχόντων των Μελισσηνών, που ένας κλάδος τους λέγεται Μελισσουργοί, πιθανώς από τα εραλδικά εμβλήματά τους, που ήσαν 3 καμπάνες (σαν κυψέλες) και είχαν γύρω 4 μεγάλες μέλισσες (οι μέλισσες ήταν έμβλημα των Μελισσηνών και οι καμπάνες των Κομνηνών που είχαν μεταξύ τους συγγένεια κηδεστίας). Έτσι με το θυρεό αυτόν το κτίσμα ονομάστηκε Μελισσόπυργος. Ο μακαρίτης συμπολίτης δικηγόρος και πολιτευτής Ηλίας Μελισσουργός, έφερε στο δάκτυλό του, ένα δακτυλίδι με το θυρεό αυτόν και μου είχε ειπεί ότι τη γνώμη αυτή μπορούσε

να μου τη βεβαιώσει και ο φίλος του Ουΐλλιαμ Μύλλερ, που ζούσε τότε. Πραγματικά και σήμερα αν προσέξει κανείς το κατηφοράκι που είναι τα Μισερλαΐικα σπίτια βλέπει κανείς σαν να υπάρχει χώρος για τάφρο νερού όπως συνηθιζόταν στα παληά κάστρα. Οι πέτρες του παλιού κτίσματος, πολύτιμες, γιατί κουβαλιούνται από μακρυνά νταμάρια, θα χρησιμοποιήθηκαν για θεμέλια των πλίθινων σπιτιών της περιοχής κατά τα μετά το 1770 χρόνια.

Η επανάσταση του 1770 επεσκιάσθη από την αποτυχία της κι από την αίγλη της Επαναστάσεως του 1821 που επέτυχε. Ατυχώς θεωρείται σαν ένα εθνικό επεισόδιο, σχετικής αξίας.

Δυστυχώς ξεχνούμε την έκταση της μεγάλης Εθνεγερσίας του 1770. Την πατριωτική συμμετοχή όλων των Ελληνικών τόπων, όπως και στα 1821, ξεχνούμε τις θυσίες που επηκολούθησαν που δεν ήσαν λιγότερες από την επανάσταση του 1821. Ξεχνούμε ακόμη ότι ήταν η πρόβα τζενεράλε του 1821 και ότι δίχως το 1770, το 1821 δεν ήταν δυνατό να επιβληθεί.

Το 1770 απέδειξε ότι δια να νικηθεί η Τουρκική αυτοκρατορία εχρειάζετο στρατός, πολύς και πεπειραμένος και στρατηγοί και οργάνωση, και εφόδια. Ο προσωπικός ηρωισμός μικροομάδων κλεφτών μ' όλη την ανδρεία τους δε θα μπορούσαν να νικήσουν τις αρκετά οργανωμένες Τούρκικες στρατιωτικές πολεμικές μονάδες.

Το 1770 στάθηκε αφορμή να εκπαιδευτούν χιλιάδες Έλληνες στρατιώτες κι αξιωματικοί, σε ξένους στρατούς ν' αποκτήσουν πείρα πολεμικής και στρατιωτικής οργανώσεως ώστε να αντιμετωπίσουν ισάξια και καλύτερα, ακόμη πλήθη συγχρονισμένων στρατιωτικών μονάδων Γάλλων του Μ. Ναπολέοντος, που κουβάλησε από την Αίγυπτο στα 1825 ο Ιμβραήμ Πασσάς.

Τύποι αξιωματικών του Τουρκαλβανικού στρατού του 1770 που κατείχαν την Πελοπόννησο μέχρι τα 1779.

Το 1770 είναι δίκαιο να πάρει την τιμητική θέση του στις δέλτους της Ελληνικής Ιστορίας και να μην ξεχασθεί ο υπέρτιμος ένδοξος επίλογός του της 13)25 Μαΐου 1770 στη Μεσσήνη που ποτίστηκε με το άγιο αίμα τόσων ηρώων και θυμάτων, για την απελευθέρωση του έθνους από τον τουρκικό ζυγό.

Μετά την καταστολήν της Επαναστάσεως του 1770 οι Τουρκαλβανοί βασιβουζούκοι τους οποίους έστειλαν οι Τούρκοι, διότι τα τουρκικά στρατεύματα ήταν απασχολημένα με τον τότε Ρωσοτουρκικό πόλεμο, έκαναν φοβερές σφαγές. 3.000 έσφαξαν στη Λάρισα, έσφαξαν τους κατοίκους της Μοσχόπολης, και πέρασαν δια μαχαίρας τη Λήμνο, την Κρήτη, τη Σμύρνη, τη Νάουσα και προ παντός όλες τις πολιτείες του Μωρηά. Ο λαός καταριότανε τους επαναστάτες και ο Παπάζογλης έπαθε συγκοπή από τη στενοχώρια του φεύγοντας στις Κυκλάδες. Οι Τουρκαλβανοί έκαναν το Μωρηά «Φρικτό κράτος εν κράτει». Αναρχία, ληστείες και φόνοι, διαρπαγές και κάθε φρίκη, έκαναν να περιέλθη ο τόπος σε αθλιότητα κι ο κόσμος να φύγει. Από τους τουρκαλβανούς το τουρκικό στοιχείο εβασανίζετο όπως και οι ραγιάδες. Οι Τουρκαλβανοί φορολογούσαν και έκαναν τα πάντα κράτος εν κράτει, και σε διαταγές της Πύλης να εγκαταλείψουν το Μωρηά απειθαρχούσαν, προφασιζόμενοι ότι τους καθυστερούνται τεράστια ποσά ζαερέδων (μισθών). Οι Τούρκοι έστειλαν τότε στρατό να τους διώξουν, τον στρατό αυτό όμως οι τουρκαλβανοί τον κατατρόπωσαν και η Τουρκία βρισκόταν σε φοβερή αμηχανία για το ζήτημα αυτό.

Τότε προς υποστήριξη των βασανιζομένων Ελλήνων άρχισε να αναπτύσσεται πολύ το κλέφτικο στο Μωρηά με πολλά αντάρτικα σώματα. Το μεγαλύτερο απ' αυτά του Κώστα Κολοκοτρώνη έδωσε μια μάχη και κατάφερε να σκοτώση τον αρχηγό των τουρκαλβανών Μετζ Αράπη, που κλαίει το Αρβανίτικο μοιρολόγι:

Καλά ήσαν Μέντζομ σι' Άγραφα
καλά και στο Ζητούνι.
Τι γύρευες τι χάλεβες στης Τρίπολης τα μέρη
Να σε σκοτώσουν Μέντζομ άδικα.
Οι Κολοκοτρωναίγοι. Ρ' εγώ κλεφτές
δε σκιάζομαι και κλέφτες δε φοβάμαι κλπ.

Οι Τούρκοι ύστερα από την ήττα του τακτικού στρατού των, υπό τον Χαλήλ πασά στα 1774 έστειλαν νέο στρατό κατά των Τουρκαλβανών υπό την ηγεσία του Ναυάρχου Χασάν πασά που τον έλεγαν Γαζή (νικητή) διακριθέντα στους πολέμους των στην Κεντρική Ευρώπη, με έντονες διαταγές να διώξη τους Τουρκαλβανούς και να ησυχάση το Μωρηά.

Ο Γαζή Χασάν αυτός φτάνοντας στα 1779 στο Μωρηά, φρόντισε να έρθη σε επαφή με τους αρχηγούς των Κλεφτών και ζήτησε τη βοήθειά τους. Ο κορυφαίος ηγέτης τους ο Κωνστ. Κολοκοτρώνης σύναξε όλα τα κλέφτικα σώματα και δημιούργησε ελληνικό στρατόπεδο στα Τρίκορφα της Αρκαδίας, με συνολική δύναμη περίπου 5.000 ανδρών. Οι Τουρκαλβανοί ανησύχησαν κι έστειλαν επιστολή στις 8 Ιουλίου 1779 προσπαθώντας να διασπάσουν τη σύμπραξη, στην απάντησή τους όμως στις 10 ιδίου μηνός, οι υπό τον Κολοκοτρώνην αρχηγοί τους ζήτησαν να παραδοθούν. Έγινε τότε μια μεγάλη μάχη έξω απ' την Τρίπολη, κατά την οποία ο Κολοκοτρώνης αδρανής σ' όλη τη διάρκεια της μάχης, επετέθη το απόγευμα και κατάφερε στρατηγικότατα να κόψη την υποχώρηση των Αλβανών προς το κάστρο, και να τους βάλει στη μέση με τους Τούρκους. Όσοι απ' τους Τουρκαλβανούς γλύτωσαν στη φονικότατη αυτή μάχη κατάφεραν και κλείστηκαν στο κάστρο, που μετά σύντομη πολιορκία το εξεπόρθησαν μαζύ συνεργαζόμενοι, οι Έλληνες και οι Τούρκοι. Επηκολούθησε κατόπιν αξιώσεως του Κ. Κολοκοτρώνη μεγάλη σφαγή και χιλιάδες κομμένα κεφάλια Τουρκαλβανών στήθηκαν σε 3 πυραμίδες, που βεβαιώνει ότι τις είδε, σωρούς ξερά κρανία ο Πουκεβίλ, όπως γράφει στο οδοιπορικό του, όταν πέρασε πολλά χρόνια αργότερα από εκεί.

Μετά τη μάχη ο Χασάν, εζήτησε, από τους κλέφτες να παραδεχθούν την εξουσία του Σουλτάνου και να πάρουν γενική αμνηστεία. Αυτοί αρνήθηκαν διέλυσαν το στρατόπεδο και καθένας με το τμήμα του τραβήχτηκε στα λημέρια του. Τη διάλυση αυτή μαρτυράει το Κλέφτικο τραγούδι: «Οι κλέφτες σκορπιστήκανε γινήκανε μπουλούκια...» Ο Κολοκοτρώνης απήντησε ότι τότε θα καταθέσουν τα όπλα, μόνον όταν ελευθερώσουν τον τόπο κι από τους Τούρκους. Επηκολούθησαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Τούρκων, από τις ντόπιες δυνάμεις του Αλήμπεη, δίχως να κατορθώσουν σχεδόν τίποτε. Ένα χρόνο όμως μετά, στις 10 Ιουλίου 1780 οι τούρκοι του Χασάν είχαν μια μεγάλη επιτυχία. Πολιόρκησαν τον πύργο του υπαρχηγού του Κολοκοτρώνη, Παναγιώταρου στην Καστάνιτσα της Μάνης, με μεγάλη δύναμη στρατού και πυροβολικό και ύστερα από πολυήμερες μάχες, κατάφεραν να εξοντώσουν το μεγαλύτερο μέρος των εκεί κλεφτών μαζύ με τους ήρωες αρχηγούς τους Κώστα Κολοκοτρώνη και Παναγιώταρο.

Φεύγοντας στα 1784 ο Χασάν για την Κωνσταντινούπολη, άφησε το αντάρτικο του Μωρηά, πανίσχυρο όσο ποτέ, με εκατοντάδες μικρούς και μεγάλους κλεφταρχηγούς και ζορμπάδες. Στα 1786 ο θρυλικός Ζαχαριάς ίδρυσε την «Ομοσπονδία Κλεφτών Πελοποννήσου», με υπαρχηγό το νεαρό τότε Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, γυιο του αρχηγού Κ. Κολοτρώνη. Η Ομοσπονδία είχε σκοπό την προστασία των ραγιάδων

και την απελευθέρωση του γένους. Άπειρα σπουδαία περιστατικά αναφέρουν, για την περίοδο αυτή, που κράτησε μέχρι τα 1805, πολλοί Χρονικογράφοι και Ιστορικοί. Από τα κείμενα αυτά παρέχεται η εντύπωση ότι οι τοπικές διοικήσεις, Τούρκοι και Κοτζαμπάσηδες, ζούσαν τότε κάτω από την τρομοκρατία της Ομοσπονδίας.

Έτσι από τα 1780 με ελαττωμένες τις αυθαιρεσίες των Τούρκων και την καταπίεση των Κοτσαμπάσηδων, αρχίζει νέα σπουδαία άνθηση της οικονομίας στο Μωρηά και η Μεσσήνη σαν πλούσιο γεωργικό διαμέρισμα, έχει κι αυτή το ευεργετικό μερτικό της.

Στα 1800 ιδρύεται το πλήρες αλληλοδιδακτικό σχολείο στη Μεσσήνη, όπου δίδαξε ο σοφός κληρικός Καλλίνικος Καστόρχης (Δ. Κοκκίνου Ιστορ. Ελλ. Επαν. σελ. 22), και πάλι αρχίζουν ν' αναπτύσσονται τότε σταθερά οι γεωργικές καλλιέργειες, η παραγωγή και το εμπόριο. Η Μεσσήνη ήταν πάντα μια αξιόλογη πόλη προ του 1821 και μέχρι τα 1880, μια από τις μεγάλες σχετικά πόλεις της εποχής πληθυσμού γύρω των 5.000 κατοίκων. (Σακελλαρίου, Β΄ Τουρκοκρατία σελ. 253).

Η κατάσταση αυτή της ολονέν βελτίωσης των οικονομικών συνθηκών κράτησε και μετά από το 1805, οπότε ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄, ύστερα από πίεση του Σουλτάνου, έκανε αφορισμό επίσημο των κλεφτών και των συνεργατών τους που διαβάστηκε σ' όλες τις εκκλησίες της υπόδουλης χώρας.

Το αφορεστικό είχε καταπληκτικά αποτελέσματα. Μέσα σε λίγους μήνες το αντάρτικο που ήταν σε τεράστια ακμή, διαλύθηκε τελείως όπως βεβαιώνουν και οι περιηγητές της εποχής DODWELL, LEAKE, CELL κλπ. Οι κλέφτες απογοητεύθηκαν και ο λαός με την υποκίνηση των Κοτσαμπάσηδων, Τούρκων κλπ. ετάχθηκε φανατικά εχθρικός απέναντί τους. Χιλιάδες τότε κλέφτες του Μωρηά, της Ρούμελης, της Ηπείρου, μη θέλοντας να χτυπήσουν το λαό, εκπατρίσθηκαν και συγκεντρώθηκαν πρόσφυγες στη Ζάκυνθο κυρίως, όπου ζούσαν στα ερειπωμένα κάστρα, όλοι μαζύ αλληλοβοηθούμενοι για να μην πεθάνουν από την πείνα. Ίσως και η καταστροφή των μεγάλων ηρώων Κατσαντώνη, Παπαθύμιου Βλαχάβα, Νικοτσάρα, Ζαχαριά κλπ. που γίνηκε από τα 1805–1817, να μην είναι άσχετη με το αφορεστικό του 1805). Από τους ηρωϊκούς αυτούς πρόσφυγες, βρήκαν την ευκαιρία να στρατολογήσουν μερικούς ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων και πολλές χιλιάδες οι Άγγλοι, Γάλλοι και Ρώσσοι, που τους έβαλαν να πολεμούν υπό τις σημαίες τους σε διάφορα μέτωπα της Ευρώπης όσο κρατούσαν οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι.

Η περιπέτεια αυτή δε φαίνεται να ζήμιωσε το έθνος, γιατί όταν ωρίμασαν οι συνθήκες για τη μεγάλη επανάσταση του 1821, κατέβηκαν για να λάβουν μέρος σ' αυτή, πεπειραμένοι στρατιωτικοί αρχηγοί οι:

Κολοκοτρώνης, Αναγνωσταράς, Τζαβελαίοι, Πετμεζάδες, Μποτσαρέοι, Νικήτας κλπ, γνώσται της διοικήσεως μεγάλων μονάδων, εκγυμνάσεως ανδρών, επιμελητείας και ανεφοδιασμού, πολεμικής τακτικής κλπ., σαν πρώην Ανώτεροι αξιωματικοί του Αγγλικού, Γαλλικού και Ρωσσικού στρατού, που έφεραν κοντά τους και πολλούς Φιλέλληνες, φίλους τους και πρώην συμπολεμιστές τους. Όμοια πεπειραμένοι στην πολεμική ναυτική τέχνη ήταν τότε, με τις συγκρούσεις τους με τους πειρατές κλπ. και οι ναυτικοί του μεγάλου εμπορικού Ελληνικού στόλου κι έτσι με ώριμες τις οικονομικές συνθήκες και ώριμη ψυχική προετοιμασία του λαού, και ειδικούς δοκιμασμένους στρατιωτικούς ηγέτες η προετοιμαζόμενη επανάσταση του 1821, είχε σίγουρα εχέγγυα ότι θα επικρατούσε. Δηλαδή δεν ήταν σαν το μεγάλο εθνικό ξεσηκωμό του 1770, που περίμενε η Αικατερίνη η Β΄ αγύμναστοι αγρότες και σχεδόν άοπλοι, να νικήσουν την πανίσχυρη τότε Οθωμανική Αυτοκρατορία, που πολεμούσε άνετα στα διάφορα ευρωπαϊκά μέτωπα με τους καλύτερα οργανωμένους στρατούς της εποχής.

Υλικό ειδικό για την πόλη του Νησιού, κατά την περίοδο αυτή του 1805 έως τα 1821 δεν βρέθηκε, εξόν από κάτι διάφορα παλαιά πιστοποιητικά, συμβόλαια κλπ., που δημοσιεύτηκαν από τον καθηγητή Νίκο Βέη στο «Δελτίο της ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας» 1903, υπό τον τίτλο «Έκφρασις κώδικος Μονεμβασίας», όπως τα βρήκε σ' έναν μεγάλο τόμο που υπάρχει στη Βασιλική Βιβλιοθήκη του Τουρίνου, και σ' έναν άλλο κώδικα που βρέθηκε στο αρχείο του παλαιού Καλαματιανού κληρικού Χρυσάνθου Παγώνη.

Ανάμεσα στα έγγραφα αυτά ευρέθησαν: 1ον/ Βεβαίωσις του πρώην Ανδρούσης Κωνστάντιος, ότι η Παναγιώτα κόρη του ποτε Γιάννη Βρεττού, έλαβε την νόμιμον εκκλησιαστικήν διάζευξιν από του ανδρός αυτής Αποστόλη Καντζιλιέρη δια διαφόρους λόγους ασθενειών και διότι βρωμούσαν τα χνώτα του. Νησί 1. 5. 1809, υπογράφει ο πρώην Ανδρούσης Κωνστάντιος. 2ον/ υπ' αρ. φακ. 42. Διαβεβαίωσις ότι η Παναγιώτα κόρη Ιω. Βρεττού από το Νησί, εστεφανώθη νομίμως τον ιατρόν Σπύρον Σολωμόν εκ Κεφαλληνίας. Υπογράφουν Νησί 1. 5. 1810. Επίσκοπος Ιωσήφ, Στασινός Δαρειώτης, Δημ. Καλαμαριώτης, και προσυπογράφει ο Μονεμβασίας Χρύσανθος. 3ον/ υπ' αριθ. 44. Διαβεβαίωσις Πανάγου ιερέως, εφημερίου του Ναού Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου ότι το 1802 μηνί Σεπτεμβρίω, εστεφάνωσε τον κεφαληνάτον δοκτόρον, Σπ. Σολωμόν, μετά της κυρίας Παναγιώτας κόρης Ιω. Βρεττού. Συνυπογράφει ο Γεώργιος Καραμπατάς, ότι εχρημάτισε σύντεκνος, και το έγγραφον επικυρούται δια των υπογραφών του Ανδρούσης Ιωσήφ και Μονεμβασίας Χρυσάνθου. 4ον/ Διαβεβαίωσις ιερέως Πανάγου, από το Νησί. 1. 5. 1809 (Φάκελλος αρ. 45), ότι εβά-

πτισε τα 2 τέκνα του κεφαλήνος Σπύρου Σολωμού και της Παναγιώτας κόρης Ιω. Βρεττού, Βασιλικήν και Αντώνιον, ων ανάδοχος υπήρξε η Στυλιανή σύζυγος Αθανασούλη Π. Κυριακού προσυπογράφεται και δια χειρός του ανδρός της. και 5ον/ Φακ. 46. Πράξις διατάσσουσα κληρονομικάς διαφοράς μεταξύ Αντώνη υιού Σπ. Σολωμού, δια του θείου του αυταδέλφου του Σπύρου Σολωμού. Νησί 18. 6. 1809. υπογράφουν Μονεμβασίας Χρύσανθος, Αντώνης Κατάνις, Άντζελος Σολωμός, Αναστάσιος Κορνήλιος, Στασινός Δαρειώτης, Πούλως Τόγιας και Δημήτρης Καλαμαριώτης. Ευρέθησαν ακόμη τα εξής έγγραφα.

1ον/ Φακ. 46α. 15 Μαρτίου 1806 εν Νησί. Παραίτησις του Επισκόπου Κωνσταντίνου, χάριν του διακόνου του Αρχιεπισκόπου Αμυκλών κ. Ιωσήφ. 2ον/ Φακ. 47α. Αποδεικτικόν προκρίτων Μεσσήνης Δαρειώτη, Τόγια, Καλαμαριώτη, Πρωτοσυγγέλου Ανθίμου Ανδρινοπούλου, Παπαδημήτρη Στυλιανού και οικονόμου Περοδινού, ότι ο επίσκοπος Κωνστάντιος παρητήθη εθελουσίως. 3ον/ Φακ. 48 – 53. Πρακτικόν εκλογής Ιωσήφ, μέγα μήνυμα, απάντησις κλπ.

Στο περιοδικόν «Απόλλων», έτος 6ον 1890, σελ. 1059, δημοσιεύτηκε εν τέλει μια σύντομη βιογραφία του Ιωσήφ επισκόπου Νησίου, συνταγμένη από τον αδελφό του Παναγιώτη Νικολάου, την οποία έδωσε προς δημοσίευση ο ανηψιός του Κ. Κωνσταντινίδης (αυτός ίσως που τους κληρονόμησε, πιθανόν γαμβρός του Παναγιώτη Νικολάου). Εκεί αναφέρεται ότι ο Ιωσήφ ήτανε σχολάρχης στη Δημητσάνα. Στα 1789 σε μια έξαρση της χολέρας, έμεινε για ένα διάστημα δάσκαλος στα Δολιανά, τον έλεγαν Ιωάννη και όταν έγινε διάκος του Αρχιεπισκόπου Αμυκλών, επί 14 χρόνια, μετωνομάσθη σε Ιωσήφ. Για τον επίσκοπο Ιωσήφ θα αναφέρουμε περισσότερα στις επόμενες σελίδες.

Η κάποια βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και της παιδείας, που άρχιζε να σημειώνεται μετά το 1800 στον ελληνικό χώρο, το έμπρακτο παράδειγμα φιλοπατρίας των Κλεφτών, η διαφύλαξη της Εθνικής Παράδοσης από τον Κλήρο, η εξάπλωση των ιδεών της Γαλλικής επαναστάσεως στους καταπιεζομένους λαούς, η ευρυτάτη συνωμοτική δράση της Φιλικής Εταιρίας, και η δίψα των εκπατρισμένων ομογενών να αποκτήσουν ελεύθερη πατρίδα για να πάνε να κατοικήσουν, μαζί με τη συμπάθεια όλων των φωτισμένων ανθρώπων σ' όλο τον κόσμο, για τα δεινά που υπέφερε τώρα, η ένδοξη χώρα των αρχαίων Ελλήνων, έκαναν να επιτείνεται ο πόθος όλων για την ελληνική ελευθερία, και να ωριμάσουν οι προϋποθέσεις και οι συνθήκες για το ξέσπασμα της επανάστασης του 1821. Στη Φιλική Εταιρία από τους πρώτους εταίρους ορκίστηκαν τότε οι Νησιώτες Στασινός Δαρειώτης, Εμμ. Δαρειώτης, Δ. Καλαμαριώτης, Κ. Καλαμαριώτης, Αργυράκος, Γρηγ. Βρεττός, Ιω. Πετράκης, Κ. Νικολάου κλπ (Κοκκίνου Ελλ. Επανάστασις σελ. 232).

Ο ήρωας Ιεράρχης του 1821 Ιωσήφ Λογιότατος που έφερε τον τίτλο «Ανδρούσης» με έδρα του τη Μεσσήνη. Μετά την Επανάσταση του εδόθη ο τιμητικός βαθμός αξιωματικού Α′ τάξεως (στρατηγού).

Για αρκετά χρόνια νωρίτερα, ο λαός μας είχε αποθέσει τις ελπίδε του στους ισχυρούς της γης, και στέλνονταν παντού παρακλητικά υπομνήματα. Ένα τέτοιο προς το Ναπολέοντα στα 1807, το υπογράφε για το Νησί, ο Πρόκριτος Θεοδόσης Καλαμαριώτης (Ιστορ. αρχείον Θεοφανίδη, σελ. 31). Τώρα όλοι είχαν σχηματίσει την πεποίθηση ότ μόνο οι ντόπιες δυνάμεις του Έθνους μπορούσαν να επιτύχουν την απελευθέρωση του Γένους.

Οι Τούρκοι έβλεπαν καθαρά την μπόρα που ετοιμαζόταν να ξεσπά ση, ιδίως στον κάπως απομακρυσμένο Μωρηά. Έφερναν διαρκώς εκε στρατό και ενίσχυαν τα κάστρα, και τους τόπους όπου ήταν εγκατε στημένες Τούρκικες οικογένειες. (Τότε οι Τούρκοι του Μωρηά ξεπερ

νούσαν το 10% του όλου πληθυσμού). Έπιασαν ακόμη κι έκλεισαν από τις αρχές του 1821, ομήρους στο κάστρο της Τριπολιτσάς, που τους κρατούσαν δεμένους από το λαιμό με αλυσίδες. Ανάμεσά τους ήσαν μερικοί Πρόκριτοι και Δεσποτάδες. Το Φεβρουάριο πιάσανε μαζύ μ' αυτούς και το Δεσπότη του Νησιού, Ιωσήφ, που έφερνε τον τίτλο Ανδρούσης, καθώς και τον Πρωτοσύγγελο της Επισκοπής αυτής Χρύσανθο. Απ' αυτούς πέθαναν από το φρικτό μαρτύριο της πείνας και των κακουχιών, οι Δεσποτάδες Ναυπλίου Γρηγόριος, Μονεμβασίας Χρύσανθος, Δημητσάνης Θεόκλητος, Ωλένης Φιλάρετος. Όπως με το ίδιο θάνατο πέθαναν μαζύ μ' αυτούς ο Πρόκριτος Θεοδωράκης Δεληγιάννης, ο Πρωτοσύγγελος του Νησιού Χρύσανθος (Ιω. Ζαφειροπούλου. «Οι Αρχιερείς και Προύχοντες εντός της εν Τριπόλει φυλακής»). Όσοι επέζησαν απελευθερώθηκαν στις 23.9.1821, ετοιμοθάνατοι, μαζύ των κι ο Επίσκοπος Ιωσήφ.

Το 1821 δεν ήταν ένα ιστορικό επαναστατικό επεισόδιο. Ήταν ένας εννεαετής συγκλονιστικός και φονικώτατος Ελληνοτουρκικός πόλεμος, με πολλές φάσεις και άπειρα μικρά και μεγάλα πολεμικά γεγονότα, και πολλές περιπέτειες, αρκετά δε πολύνεκρος, αφού μόνον Μεσσήνιοι έπεσαν νεκροί και τραυματίες απάνω από 7.900 (Φραντζής. 4ος τόμος σελ. 6).

Κατά τις εγκυρότερες μαρτυρίες των χρονικογράφων, φαίνεται ότι το αρχικό ξεκίνημα του αγώνα έγινε στις 22 με 23 Μαρτίου 1821, με την κατάληψη της Καλαμάτας. Ο απελευθερωτικός στρατός απαρτιζόμενος από ντόπιους και Μανιάτες, συγκεντρώθηκε στην εκκλησία των Αγίων Αποστόλων της Καλαμάτας όπου έγινε η πρώτη Δοξολογία για την ευόδωση των απελευθερωτικών όπλων. Ο Σπηλιάδης (στα απομνημονεύματά του σελίς 63) γράφει και για μια άλλη συγκέντρωση παρά τον ποταμό Πάμισο, στο Νησί, για την οποία γράφει και ο Αδαμαντίου. (Όταν το πρωτοδημοσίευσα αυτό στην «Ιστορία της Μεσσηνίας, από το έτος 1000 έως τα 1830», μου επετέθη ένας λόγιος Καλαματιανός αδίκως, διότι ο Σπηλιάδης, γιατρός και Γραμματέας τότε της Επικρατείας, ούτε μακρυά από τα γεγονότα ήτο, ούτε είναι ένας τυχαίος συγγραφεύς. Μεγίστης μορφώσεως, αγωνιστής, πολλές φορές Γραμματεύς της Βουλής κλπ., δεν μπορεί να μην εγνώριζε τον Πάμισο και να κάνη σύγχιση με το Νέδοντα και να έγραψε ανακρίβειες για πράγματα που έζησε).

Αμέσως μετά την 23η Μαρτίου 1821 τα πράγματα εξελίχθησαν με ραγδαίο ρυθμό και πολύν ενθουσιασμό. Πολλοί εθελοντές συνέρρεον και κατετάσσοντο στα επαναστατικά αποσπάσματα, και εδώ κατεφάνη η μεγάλη οργανωτική πείρα των στρατιωτικών αρχηγών, που είχαν εκπαιδευτή σε ευρωπαϊκούς στρατούς. Οργάνωσαν αμέσως πλήρη επι-

μελητεία με το προϊόν εράνων στους οποίους πρόθυμα πρόσφερναν όλοι φτωχοί, πλούσιοι, σε χρήμα και σε είδη τροφίμων και ιματισμού. Οργάνωσαν στρατιωτικούς μύλους, φούρνους και μαγειρεία για συσίτιο, μεγάλα ποίμνια του στρατού με αξιωματικούς επί κεφαλής και αποθήκες. Μοίρασαν όπλα και ο Νικήτας, πρώην λοχαγός του γαλλικού στρατού, είχε από πριν προετοιμάσει τους αλευρόμυλους (νερόμυλους) των Σπηλιοτοπουλέων της Δημητσάνας, μετατρέποντάς τους σε μπαρουτόμυλους, και κατά τον Πρόκες, έβαλε συνεργεία και ξήλωσε αμέσως τη μολυβένια στέγη ενός τούρκικου τζαμιού της Δημητσάνας και οργάνωσε συνεργεία χυτηρίων που έχυναν βόλια, με τα οποία εφοδίαζε το σχηματιζόμενο στρατό.

Το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι πρώτοι στρατιωτικοί αρχηγοί του αγώνα, ήταν η εκγύμναση των κατατασσομένων αγροτών, τσοπάνηδων και επαγγελματιών που δεν είχαν ιδέα από όπλα, στρατιωτική ζωή και πόλεμο. (Σημειωτέον ότι ο Τούρκικος στρατός έκανε κάθε ημέρα γυμνάσια, και ίσως η απειρία και το αγύμναστο των φοιτητών, στην αντιμετώπιση ιππικού επέφερε τη μεγάλη συφορά των ηρωϊκών νέων, στο Δραγατσάνι). Δημιούργησαν λοιπόν και οργάνωσαν έμπεδα εκπαιδεύσεως, όπου πεπειραμένοι και διαλεγμένοι εκπαιδευτές, τους τάραζαν στα γυμνάσια, εν σπουδή να τους ετοιμάσουν για τον πόλεμο. Τους μάθαιναν σύντομο γέμισμα της μπιστόλας και του καρυοφιλιού, σημάδι, πειθαρχία, κανόνες στο γιουρούσι, οπλομαχητική, φτιάξιμο του ατομικού ταμπουριού, συνοχή στη μάχη, αντιμετώπιση ιππέα, μονομαχία με το γιαταγάνι κλπ. κλπ.

Οργάνωσαν επίσης υπηρεσία γιατρών (για τα δεσίματα και τη θεραπεία των πληγών), υπηρεσίες μεταγωγικών, αγγαρείες κλπ. που δεν ήσαν όμως μόνιμα σώματα αλλά συγκροτούντο ανάλογα με την περίσταση και πάντοτε με επί κεφαλής αξιωματικούς.

Η Μεσσήνη υπήρξε μία από τις μαρτυρικότερες πόλεις κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Κι αυτό γιατί ήταν το κέντρο των εμπέδων εκγυμνάσεως νεοσυλλέκτων, όπως θα αναφέρουμε παρακάτω, κι έτρεφε πολύ στρατό, επί 1 1/2 χρόνο περίπου δι' εξόδων της.

Οι Νησιώτες του 1821, με τους πρώτους ενθουσιασμούς της εθνεγερσίας, έδωσαν μεγάλες εισφορές στον έρανο για τις πρώτες ανάγκες του πολέμου. Μετρητά οι Μάτας, Γούτος, Δουβόγιαννης, Κασιδογιαννάκης, Πούπουλας, Βουτόπουλος, Σπανός, Νικολάου, Αδελφοί Μιχαλόπουλοι κλπ. ενώ ο Δαρειώτης και ο Καλαμαριώτης ανέλαβαν να συντηρήσουν δυο αποσπάσματα που μαζί με άλλους εθελοντές, έλαβαν μέρος στη Μάχη του Βαλτετσίου κλπ. (Φραντζής. Τομ. Β' Σελίς 40),

για τους οποίους υπήρχε μάλιστα κι ένα τραγούδι τσάμικο που εξυμνούσε την ανδρεία των αποσπασμάτων αυτών.

«Λουκάς Νταρειώτης πολεμάει με δύο
με τρεις χιλιάδες, τους Τουρκορβανιτάδες»,
και σαν επωδό είχε στο στίχο
«Λουκά, Λουκά Δαρειώτη, Μήτσο Καλαμαριώτη»

που τραγουδιόταν στο ρυθμό του παλαιότερου γνωστού τραγουδιού του Γιουσούφ Αράπη στρατηγού του Αλή των Ιωαννίνων, Στη δεύτερη στρατολογία επί 800 οικογενειών, που είχε πληθυσμό η Μεσσήνη (Φραντζής σελ. 154), κατετάγησαν 250 ακόμη στρατιώτες (Αρχεία Βουλής, έγγραφα 112, 113, 115, 124). Υφίστατο δε επί πλέον η Μεσσήνη σαν πλούσιο διαμέρισμα όλους τους εράνους που διαδοχικά επέβαλλε ο Θ. Κολοκοτρώνης για τις ανάγκες του πολέμου. Αλλά το πιο σκληρό ήταν που δέχτηκε να εγκατασταθούν εκεί τα έμπεδα εκγυμνάσεως των κατατασσομένων στρατιωτών, επί 17 μήνες.

Οι δυστυχισμένοι Μεσσήνιοι διεμαρτύροντο διαρκώς. Ο Δεσπότης Ιωσήφ, Υπουργός τότε των εκκλησιαστικών στην Προσωρινή Επαναστατική Κυβέρνηση, βλέποντας το δίκηο τους, υπέβαλε έκκληση προς τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού, στις 8 Απριλίου 1822 (Αρχεία Αγώνος, Επιμελεία Βουλής. Έγγραφον υπ' αριθμ. 175, σελίς 388) με την οποία ζητούσε να προστεθούν στους πόρους του μικρού βιλαετίου της Μεσσήνης και οι πόροι του Βιλαετίου της Ανδρούσης γιατί η Μεσσήνη μόνη της επί 13 μήνες, σα στρατιωτικό κέντρο, να τρέφει τόσο στρατό «απηύδησε και διόλου απέκαμεν», ζητούσε δε εν συνεχεία, να επεκταθή η εκκλησιαστική του αρμοδιότητα και στην περιφέρεια της Ανδρούσας όπως ήτανε παλαιότερα.

Δραματικότερη ήταν η έκκληση των στρατιωτών της Μεσσήνης, καθώς και των συμπολεμιστών τους από τα γύρω χωριά, που είχαν διαταχθή μαζί με αποσπάσματα Μανιάτικα και Τριφυλιακά να πολιορκούν στενά την Κορώνη και Μεθώνη και να κρατούν καθηλωμένες εκεί τις ισχυρές τούρκικες φρουρές για να μη μπορούν να χυπήσουν πισώπλατα τους επαναστάτες που εμάχοντο στο κέντρο του Μωρηά.

Η αναφορά αυτή που φέρει ημερομηνία 10 Απριλίου 1822 βρίσκεται στο Αρχείον Αγώνος. Έκδοσις επιμελεία Βουλής, σελίς 415. Και γράφει επί λέξει τα εξής:

«Υπερτάτη Διοίκησις,

Εκ πολλού υπέρτατοι Βουλευταί δυσφορούντες δια την αφόρητον και ελεεινήν κατάστασίν μας, και όντες βεβυθισμένοι εις βαθείαν και αισθαντικήν λύπην, σιωπηλώς υπεμείναμεν τα επικείμενα ημίν δεινά, αλυσιτελές νομίζοντες το να δυστυχώμεν εν πλείωσι, γνωστοποιούντες

τας δυστυχίας μας αι αθυμίαι μας οσημέραι επολλαπλασιάζοντο και αι ατυχίαι ηύξανον ώστε κατηντήσαμεν να τύχωμεν αισθήματος πικρού και απαραμυθήτου, να ίδωμεν πολλούς των συναδέλφων μας σπαράγματα της πείνης και του ψύχους, ελεεινά δια την παντελή απορίαν ενδυμάτων και τροφών. Η τύχη σκοπεί φαίνεται να ενδιατρίψη εις ημάς το ευγενές τούτο αίσθημα, δηλούσα τούτο, εκ τε του πλήθους των, δια την ευπάθειαν της οποίας, ελευθερωθέντων των Ελλήνων, απολαύουσιν ηβηδόν ασθενησάντων φαμελιών, και του χρέους εις το οποίον όλοι περιεπέσαμεν δια την εξοικονόμησιν της αναγκαίας τροφής των δυστυχών φαμελιών μας. Ο φόβος λοιπόν του να μη περιπέσωμεν ίσως έτι δυνατόν, να προλάβωμεν να μετριάσωμεν καν την επίσκεψιν των επικειμένων ημίν δεινών. Προσκαθήμεθα λοιπόν ικέται εις το κοινόν των Ελλήνων, ευέλπιδες ότι θέλομεν τύχει παραμυθίας τουλάχιστον.

Η επισυμβάσα δυστυχία εις την επαρχίαν μας είναι εις όλην γνωστή την Πελοπόννησον και όμοιον αυτής παράδειγμα δεν εφάνη εις καμμίαν άλλην επαρχίαν της, εξ ημών οι μεν διαφυγόντες τους τυράννους, περιεπέσαμεν εις δεινοτέρους, τους προς ελευθέρωσίν των ελθόντας, οίτινες τους αφαίρεσαν φιλανθρώπως τα κατάλοιπα της διασωθείσης ουσίας των, οι δε, και έπειτα του φρουρίου εκβάντες εξήλθον γυμνοί εις το παντελές. (Μιλεί για τους Κορωναίους που δραπέτευσαν από το πολιορκούμενο κάστρο, οι οποίοι ενώθηκαν με τους πολιορκητές). Οι σύμμαχοί μας προξενήσαντες μεγάλην φθοράν και διαρπαγήν εις τα εθνικά πράγματα και χριστιανικά κτήματα, εξήντλησαν τας δυνάμεις και των ολίγων ευπατριδών, εις τους οποίους είχε διασωθή λοιπή τις ουσία, λαβόντες απ' αυτούς μισθούς. Μ' όλας των δε τας καταχρήσεις και απολαύσεις δεν παρέμειναν εις την δεινήν περίστασιν. Αυτοί εμφανισθέντος του στόλου το πρώτον, μας εγκατέλειπον μόνους, ούτε επέστρεψαν πλέον υποχωρήσαντος, αν και δι' επιταγών των Προκρίτων του Γένους πολλών εις τούτο υπεχρεούντο. Ημείς παρεμείναμεν το τότε μόνοι εις την πολιορκίαν μεταξύ δύο τειχών, και εμποδίσαμεν πολλάς και των Μοθωναίων επιδρομάς. Πρώτοι εμφανισθέντος του στόλου το δεύτερον, εκστρατεύσαμεν, μόνοι και ήδη συγκροτούμεν την πολιορκίαν του φρουρίου, και μ' όλον ότι μόνοι εμείς αφ' όλους τους των άλλων τόπων στρατιώτας έως ήδη δουλεύομεν χωρίς να λάβωμεν ουδεμίαν ευποιείαν, ουδ' αμοιβήν των κόπων μας, ενώ εκ των ανωθέντων φρουρίων και εις άλλους αλλού φυλάσσοντας εξηρέθησαν μοίραι, αλλ' εξεναντίας απηντήσαμεν πικρίας, οφειλάς και κακοπαθείας. Μ' όλον τούτο εδείχθημεν ίσοι ίνα μη είπομεν καλύτεροι, με τους καλούς πατριώτας κατά την προθυμίαν. Παραφεύγομεν άλλας μας δικαιολογίας, επειδή και εις αυτήν την κατάστασιν ευρισκόμενοι, κρί-

νομεν δεινόν να περιαυτολογώμεν. Συναισθανθήτε, υπέρτατοι Βουλευταί, τας δυστυχίας μας, δόσατε ανακουφισμόν εις τα δεινά μας, συνδράμετέ μας μη δανειζομένους, παραμυθήσατέ μας ώστε και ημείς αμεριμνήσαντες περί αυτών, ν' ανανεώσωμεν προθυμότερον τους υπέρ του κοινού κόπους και τους υπέρ πάσιν ελευθερίας αγώνας μας. Εκ της πολιορκίας Κορώνης τη 10 Απριλίου αωκβ'. Τα εις τας επιταγάς σας ετοιμότατα Κορώνης σώματα.

Καπηταναίοι «Βαροισιωτών» και «Ελαιοφωτίστων» (Πού τα βρήκε αυτά, ο λογιότατος – περιγραμματιζούμενος συντάκτης του εγγράφου) Δημ. Λαχανάς, Αναστ. Δαρειώτης, Λεφτέρης Φραγκούλης. Δεκάδαρχοι αυτών Κωνσταντής Γκούνης, Γιάννης Ζίρας, Φώτης Μπαρμπεράκης, Αναστάσης Παυλάκης, Δημήτρης Καλαντσής, Δημήτρης Μπαλντάς, Δημήτρης Μπαχούμης, Γιάννης Κολοκοτρώνης. Παναγ. Κολαμπάς, Γεώργης Πικιός, Δημήτρης Καλογερόπουλος, Δημήτρης Αρβανίτης, Κυριάκος Ράλλιας. Πεντηκόνταρχοι. Δημητράκης Σάφης, Πέτρος Νησιώτης. Εικοσιπένταρχοι. Παντελής Παντελόπουλος, Δημήτρης Γαργαλιανιώτης, Δημήτρης Κυριακόπουλος, Γιάννης Ψατάκης, Ζανής Δρακόπουλος, Παναγ. Πουλέας. Σημαιοφόροι Κωσταντής Πασπαλιάρης, Δημήτρης Κολάπης. Ιερεύς και Γιατρός Γεωργ. Λαχανάς, Γραμματικός Μακρύς. Εκατόνταρχοι. Παπά Ηλίας Οικονόμος, Παπά Φώτης. Πεντηκόνταρχοι. Γιώργης Ψειρής, Δημήτρης Σπάλας, Γιώργος Κάρος, Γιαννάκος Κουφόπουλος. Εικοσιπένταρχοι Γιωργάκης Σαγόπουλος, Γιωργάκης Σαμπαζιώτης, Αναστάσης Δημητρακόπουλος, Αγγελής Κατάς, Γιώργης Παπαδόπουλος, Γιώργος Αγγελόπου-λος, Γιώργος Λαμπρόπουλος, Θοδωράκης Ψειρής. Δεκάδαρχοι. Πανταζής, Γιωργάκης, Γιάννης Παρακάρης, Στάθης Μαγκλάρας, Πανάγος Μπιτσάκος, Γιώργος Τριαντόπουλος, Θόδωρος Μυλωνόπου-λος, Κωσταντής Αντωνόπουλος, Παντελής Θωμόπουλος, Χρόνης Ρισβάνης, Κυριάκος Κουριαμπτάς, Θοδωράκης Καλτσάς, Ηλίας, Αναστάσης Στασινόπουλος, Γιαννάκης Μαραντόπουλος, Παύλος Μουρδουκούτας, Χρήστος Ντοκολόπουλος, Θοδωράκης Σουγλέρης, Γιώργος Σταυρόπουλος, Γιαννάκης Γιωργόπουλος. Σημαιοφόροι Κωνσταντής Λυκισιώτης, Γιαννάκος Κουφόπουλος.

Η πολιορκία της Κορώνης, ήταν ένα άχαρο έργο, μεγάλης όμως σημασίας γιατί εξησφάλιζε την επανάσταση από αντιπερισπασμό από τα νότια. Οι πολιορκητές έπρεπε να κρατούν νύχτα ημέρα άγρυπνες βάρδιες στα περάσματα και στο κάστρο για να μη ξεμυτίσουν οι Τούρκοι. Το έργο αυτό από τις πρώτες ημέρες του αγώνα μέχρι τις 18 Φεβρουαρίου 1825 που έλυσε την πολιορκία ο Ιμβραήμ, είχε ανατεθή κυρίως σ' ένα απόσπασμα Νησιωτών που οδηγούσε ο νεαρός ήρωας Γιώργης Δαρειώτης Πρόκριτος από τη Μεσσήνη, ενισχυμένο με ένα μανιάτικο

απόσπασμα υπό τον Αντώνη Μαυρομιχάλη και μερικούς ντόπιους Κορωναίους αγρότες. Οι πολιορκητές αλληλοβριζόντουσαν κάθε ήμέρα με τους πολιορκούμενους που φύλαγαν τις επάλξεις του κάστρου. Τις πρώτες ημέρες μάλιστα έκαναν ένα κάζο στους Έλληνες στρατιώτες, που άπειροι ακόμα από πόλεμο, πίστεψαν πως κάτι πλοία που περνούσαν στ' ανοιχτά ήτανε Τούρκικος στόλος που ερχόταν για ενίσχυση φέρνοντας πολύ στρατό. Μεγάλο μέρος των πολιορκητών στρατιωτών σκόρπισε τότε αφήνοντας εκτεθειμένους τους αρχηγούς του. Το ατύχημα αυτό οι Κορωναίοι τόριξαν στη διοικητική ανικανότητα του νεαρού Δαρειώτη, και απειλούσαν να τον σκοτώσουν. Τότε έφτασε όμως εν σπουδή από το στρατόπεδο της Μεσσήνης ένα ισχυρότατο τμήμα στρατού υπό τον αδελφό του Δαρειώτη Εμμανουήλ, και ένα Μανιάτικο από τον Ηλία Κατσάκο Μαυρομιχάλη που τακτοποίησε τα πράγματα κι' έφυγε, αφήνοντας πάλι τον Γιώργη Δαρειώτη και τον Αντώνη Μαυρομιχάλη στην ηγεσία της πολιορκίας. (Ιστορικόν Αρχείον Θεοφανίδη τευχ. 3ον σελ. 37 και Φραντζή σελ. 345). Αργότερα τα πολιορκητικά σώματα ενίσχυσαν για μεγαλύτερη σιγουριά, με 300 ακόμη άνδρες υπό την ηγεσία του Γ. Παυλάκη και Ι. Καράπαυλου, Διον. Τριγκέτα και Ηλία Τριγκέτα απ' την Πυλία και του Γ. Σπουργίτη και των δυο παιδιών του Παπά Ψάλτη που μοιράστηκαν και στα δυο πολιορκητικά τμήματα Μεθώνης και Κορώνης. Για ένα διάστημα φαίνεται πως και άλλοι αγωνιστές αξιωματικοί υπηρέτησαν εκεί κατά καιρούς. Οι Θανάσης Κυριακός, Π. Ζάνας και Π. Ζάρκος Καλαματιανοί, οι Αναγνώστης Παπασταθόπουλος και Καλογερόπουλος Μικρομανέοι, ο Δημ. Καλαμαριώτης Νησιώτης, με το ιδιοσυντήρητο απόσπασμά του κλπ.

Οι συνθήκες της πολιορκίας οπωσδήποτε δεν ήταν καθόλου καλές. Κοπιώδης και διαρκής επαγρύπνηση, πλιάτσικο διόλου, και συντηριόντουσαν ο καθένας από δικά του, διότι το βιλαέτι του Νησιού, όπου το στρατόπεδο εκγυμνάσεως, δεν είχε περισσευούμενα για να τους βοηθήσει.

Ερχόντουσαν φαίνεται φορές, που οι πολιορκητές πεινούσαν κι' αυτό το είχαν μάθει οι Τούρκοι, οι οποίοι τον Ιούλιο του 1821, όταν σκότωσαν μέσα στο κάστρο το Δεσπότη της Κορώνης, έκοψαν τα κρέατά του και τα πετούσαν στους πολιορκητές φωνάζοντας: «Ρωμαίοι, πάρτε να φάτε κομμάτια κρέας από το Δεσπότη σας, να χορτάσετε που πεινάτε». Τον ίδιο καιρό ο Φραντζής (σελ. 345), αναφέρει ένα κωμικοτραγικό επεισόδιο που έκανε τους πολιορκητές να γελάσουν. Ένας μανιάτης φαντάρος, άρπαξε ένα ασκί λάδι από μια Τούρκικη αποθηκούλα που ήταν κολλητά στο Κάστρο. Η φρουρά τον έβαλε στις τουφεκιές κι' αυτός έτρεχε προς το ελληνικό στρατόπεδο κραυγάζοντας. «Το αστσί μωρέ άτιμοι, διαβόλου ζένες, θα μου το τρουπήσετε τσε θα μου σύσετε το λάδι».

Τα διαβήματα των Νησιωτών και του Ανδρούσης Ιωσήφ, για οικονομική ενίσχυση δεν φαίνεται να είχαν καμμιά απολύτως απήχηση στο Εκτελεστικό, γιατί αυτό είχε πολύ μεγαλύτερες ανάγκες. Χρειαζότανε στρατιώτες κι' άλλους και χρήματα γιατί ο Δράμαλης με 20.000 οργανωμένο στρατό κατηφόριζε προς το Μωρηά. Ζητούσε τότε ο Κολοκοτρώνης νέους εθελοντές, περισσότερους, κι' ο ίδιος ο Ιωσήφ τον Ιούλιο του 1822 μ' εγκύκλιό του προς τους ευσεβείς χριστιανούς της επαρχίας του ζητούσε να καταταγούν κι' άλλοι στρατιώτες. «Να λάβετε όλοι τα όπλα. Να κλείσουν όλα τα μαγαζεία και μόνον ολίγα ψωμοπωλεία να υπάρχουν και λίγα μπακάλικα. Όποιος δεν λάβει τα όπλα, να είναι επικατάρατος εν ονόματι του Κυρίου Σαβαώθ, εν τω παρόντι και τω μέλλοντι». Ο Κολοκοτρώνης επί πλέον, σαν αντιπρόεδρος του εκτελεστικού, πήρε σβάρνα μία μία τις επαρχίες μαζεύοντας με το καλό και με το στανιό, χρήματα και εφόδια για το στρατό. Μπροστά στην ανάγκη του δεν έβλεπε τίποτε μπροστά του. Από το Ναζήρι (όπως γράφει ο Κανέλλος Δεληγιάννης στ' απομνημονεύματά του, Τόμ. Β', κεφαλ. 1' σελ. 142) ερχότανε και στο Νησί που ήταν πνιγμένο στις υποχρεώσεις και δυστυχούσε φοβερά. Έξω από το Νησί τον περίμεναν όλοι οι Νησιώτες συν γυναιξί και τέκνοις, καθώς και τα κοντινά χωριά που έτρεφαν τα έμπεδα εκγυμνάσεως και τον παρεκάλεσαν να μη μπη στο Νησί και να φύγη αμέσως. Να μη θελήση να καταστραφή εντελώς η πόλις γιατί όλοι είναι αποφασισμένοι να πεθάνουν στα ερείπια των σπιτιών τους παρά να τον δεχθούν. Ο Κολοκοτρώνης απείλησε, έβρισε αλλά στο τέλος υποχώρησε και έφυγε παραπονεμένος. Καθένας κύταζε τις ευθύνες του. Τον καιρόν αυτόν, όπως γράφει ο Δεληγιάννης, έκανε πολλή ζέστη και ήταν ο καιρός που έβγαιναν τα φρούτα, σύκα, σταφύλια, πεπόνια κλπ. τα οποία δεν πρόκαναν να ωριμάσουν γιατί τα έτρωγαν άγουρα κατά κόρον οι πεινασμένοι στρατιώτες των εμπέδων και αρρωστούσαν από κοιλιακά. Αρρώστησε μάλιστα τότε και ο Δεληγιάννης και ο ίδιος ο Κολοκοτρώνης, ο οποίος παρά ταύτα πολύ αργότερα στις 12. 9. 1827, υποστηρίζοντας με έγγραφό του προς την Κυβέρνηση, σχετική αναφορά των Μεσσηνίων (Αρχείο Υπουργ. Στρατιωτικών. Φάκελλος 1827. Αρχείον Κοντογιάννη), που υπογράφουν εκ μέρους των Νησιωτών ο Παναγιώτης Μπουρατίνος και Αναστάσιος Χοντρός, αναγνωρίζει ότι η Μεσσηνία έχει πάθει τις πιο μεγάλες συμφορές και εγκωμιάζει τη συμβολή των Μεσσηνίων στον εθνικό απελευθερωτικό αγώνα.

Στα 1823 η Τράπεζα Ρίκορδ του Λονδίνου (όταν μετά από την ήττα των στρατιών του Δράμαλη, φάνηκε πως η επανάσταση θα επικρατούσε), έσπευσε να ανοίξη δημοσία εγγραφή σε δάνειο υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου, για ποσόν 800.000 χρυσών λιρών, με τόκο 59% ετησίως και

επί υποθήκη των Δημοσίων κτημάτων των απελευθερωθέντων εδαφών. Από το δάνειο αυτό μετά την αφαίρεση των τόκων του πρώτου έτους και των μεσιτικών, μόλις 472.000 πήραν τότε στο χέρι οι Ελληνικές Κυβερνήσεις. Μετά την επιτυχία της αυτή η ίδια Τράπεζα αρχές 1825 άνοιξε και δεύτερο δάνειο υπέρ του Ελληνικού Δημοσίου για 2.000.000 λίρας, με τόκο 55% ετησίως, κι' από δάνειο αυτό μείον προκαταβληθέντας τόκους πρώτου έτους, μείον μεσιτικά, αξία μιας ατμήλατης κορβέτας κλπ. μόνο 80.000 λίρες πήρε στο χέρι η τότε Ελληνική Κυβέρνηση. Με τα δυο δάνεια αυτά βάλαμε το πρώτο δημόσιο χρέος 2.800.000 λιρών, πήραμε στο χέρι 552.000 μόνο λίρες, και πληρώναμε γι' αυτά ετήσιο τόκο. Οι 552.000 αυτές λίρες των 2 δανείων, έγιναν αφορμή φοβερών δεινών του λαού μας, προκάλεσαν εμφύλιο πόλεμο. Και έσπειραν μίσος μεταξύ των πολιτικών και στρατιωτικών αρχηγών, ποιος να πάρη περισσότερα, πράγμα που σχεδόν διέλυσε τον αδελφικό σύνδεσμό τους και από ιδεολόγους αγωνιστές, μετέτρεψε πάρα πολλούς σε πλεονέκτες και επαγγελματίες πατριώτες. Επί πλέον αυτό έδωσε το πρόσχημα στις μετέπειτα κυβερνήσεις, που ήσαν πια έρμαια των ξένων επιρροών, να μη μοιράσουν στο λαό μας τη γη να την καλλιεργήση όλη και να αναπτυχθή οικονομικά, διότι τάχα ήταν ενυπόθηκος δια την ασφάλειαν των 2 δανείων, και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις εμποδίζονταν να πουλήσουν γη στους αγρότες, ώστε να δημιουργήσουν και δημόσια οικονομικά.

Κατά τους φοβερούς αυτούς εμφυλίους πολέμους, δημιουργήθηκαν μεγάλα μίση ανάμεσα στους αγωνιστές, σκοτώθηκαν πολλοί άξιοι ήρωες σε διάφορες μάχες αναμεταξύ τους, και τότε όλως αναίτια δολοφονήθηκε στην Τρίπολη κι ο νεαρός ήρωας, ο Κολιός Δαρειώτης, ένας από τους καλύτερους ηγέτες των Νησιωτών πολεμιστών (Σπηλιάδης τομ. Β΄ σελ. 329).

Μέχρι προ των δανείων η επανάσταση συνετηρείτο οικονομικά, από τις εισφορές των Ελλήνων και ξένων Φιλελλήνων ενισχυτών του Εξωτερικού, και από διάφορα διαρκή δοσίματα σε είδος και χρήμα του ιδίου του αγωνιζομένου λαού.

Σ' αυτή τη φοβερή κατάσταση βρισκόντουσαν τα ελληνικά πράγματα στις 10 Φεβρουαρίου 1825, όταν ο Ιμβραήμ αποβιβάστηκε στην Κορώνη και στη Μεθώνη με 12.000 τακτικούς, ιππικό, ισχυρό πυροβολικό, και 5.000 Τουρκαλβανούς ατάκτους. Τότε ο εμφύλιος πόλεμος είχε διαιρέσει τους αγωνιστές σε θανάσιμα αλληλομισούμενες φατρίες, είχε τελείως διαλύσει το άλλοτε πανίσχυρο Ελληνικό Ναυτικό, και η μισή Ελλάδα είχε υποδουλώσει και καταπίεζε την άλλη μισή.

Αντίθετα ο τουρκοαιγυπτιακός στρατός του Ιμβραήμ ήταν πανίσχυρος, οργανωμένος και διοικούμενος από πεπειραμένους αξιωματι-

κούς και στρατηγούς της πρώην «μεγάλης στρατιάς» του Ναπολέοντα. Ήταν εξωπλισμένος με μακρύκανα, πιο ταχυβόλα όπλα, τα οποία παραταγμένα σε πυκνή τάξη και προτεταμένα με την προσθήκη της ξιφολόγχης (μπαγιονέττες), αχρήστευαν κάθε δυνατότητα ν' αντιμετωπισθούν με το γιαταγάνι. Η τεχνική εξουδετέρωνε τελείως την ανδρεία, πράγμα που εξέπληξε τους Έλληνες, όταν ανετράπησαν με βαρύτατες απώλειες στις μάχες των Βουναριών, του Σκινόλακα, των Κρεμμυδιών, του Νιόκαστρου, της Σφακτηρίας κλπ.

Ύστερα απ' αυτά, τα ελληνικά αποσπάσματα, άρχισαν ένα-ένα ν' αποσύρονται από τον αγώνα. Οι Ρουμελιώτες κλπ. τράβηξαν για τις πατρίδες τους παραπονούμενοι για καθυστερημένους μισθούς, (λουφέδες), κι' ο Πετρόμπεης με τα μανιάτικα αποσπάσματα, τους Καλαματιανούς και το απόσπασμα των Νησιωτών που διοικούσε ο Γ. Δαρειώτης, ύστερα από μια ολιγοήμερη επισταθμία στη Μεσσήνη, τράβηξαν για τον Ταΰγετο. (Σπηλιάδης Τομ. Β΄ σελ. 305). Μαζί με το στρατό σκόρπισαν κι' όσοι κάτοικοι μπορούσαν και προσπάθησαν να οικονομήσουν τις φαμίλλιες τους στα γύρω ορεινά. Άλλα Πελοποννησιακά τμήματα τράβηξαν προς τα ορεινά της Αρκαδίας κλπ. Ο Δεσπότης Ιωσήφ με τον αδελφό του εγκαταστάθηκε στη μονή της Ερμιόνης. Οι Τούρκοι είχαν επικηρύξει τα κεφάλια τους.

Στο μεταξύ ο Μπραΐμης προχωρούσε καίγοντας, γκρεμίζοντας, σκοτώνοντας και καταλεηλατώντας τα πάντα. Έκαψε τα Βουνάρια, το Λογκά, την Κυπαρισσία, τη Μικρομάνη, τη Βρωμόβρυση, το Μαυ-ρομμάτι, το Ασλάναγα, το Μπισμπάρδι, το Ασπρόχωμα, τη Μεσσήνη κλπ. Ειδικά για τη Μεσσήνη μάς δίνει πληροφορίες η αναφορά της 20 Ιουνίου 1825, προς το εκτελεστικό, του στρατηγού Γιατράκου «Ήρθαν οι Αιγύπτιοι στα Βέρβαινα και έγινε καθώς στη Μεσσήνη και χειρότερα. Δεν άφησαν δηλαδή αργαστήρι, και οσπίτι, δεν άφησαν ούτε καρφί». (Σπηλιάδης Β΄ 364).

Μέσα στη γενική απελπισία σήκωσε το ανάστημά του ο Παπαφλέσσας. (Υπουργός Εσωτερικών τότε). Συγκέντρωσε 2.000 περίπου Μεσσήνιους και Μανιάτες και έδωσε, εν επιγνώσει, μια μάχη θυσίας στο Μανιάκι, στις 19 Μαΐου 1825. Ο σκοπός του πέτυχε. Οι αγωνιστές έκπληκτοι από το μεγαλείο της θυσίας τόσων ηρώων, συνήλθαν από τα παλαιά μίση και όλοι μαζί αξίωσαν να βγει από το Παλαμήδι ο θανατοποινίτης Θόδωρος Κολοκοτρώνης για να σώσει το έθνος όπως και στην επιδρομή του Δράμαλη.

Αρχιστράτηγος εν λευκώ τότε ο Κολοκοτρώνης απέδειξε ότι ήταν ικανότατος στρατηγός. Μέσα σε λίγο διάστημα ανασυγκρότησε τα τοπικά αποσπάσματα του Μωρηά. τα τοποθέτησε κατά επαρχίες, με δυνατότητα να κάνουν αμέσως τοπική στρατολογία όταν παρουσιασθεί

ανάγκη, και με την εντολή να παρακολουθούν στενά τις κινήσεις του εχθρού, να κάνουν ενέδρες να αποδεκατίζουν τούρκικες φρουρές που άφηναν τυχόν στις πόλεις και να προσβάλλουν μεμονωμένα τμήματα σε κάθε ευκαιρία, να έχουν επίσης καλό επισιτισμό και αν στέλνουν στο Γενικό στρατηγείο του Φρουτζαλά, ημερήσιο ραπόρτο. Ο ίδιος βρισκόταν διαρκώς σε κίνηση και εφήρμοζε διάφορα παραπλανητικά κόλπα. Άναβε τη νύχτα φωτιές όπου άφηνε σκόπιμα και διέτασσε να περνάνε διαρκώς οι ίδιοι άνδρες, για να φαίνονται τάχα σαν μετακινήσεις στρατού κλπ. κλπ. Σκοπός του Κολοκοτρώνη ήταν να έχει την ευχέρεια να καταστρέφει μεμονωμένες φρουρές, για να εξασθενήσει έτσι τον αντίπαλο, αφού δεν είχε τη δυνατότητα να δώσει κατά μέτωπον μάχη. Οι Γάλλοι όμως στρατηγοί του Ιμβραήμ κατάλαβαν με τι αντίπαλο είχαν να κάνουν και δεν άφηναν πουθενά φρουρές. Πάντοτε μετετοπίζοντο όχι μόνο με όλα τα προφυλακτικά μέτρα αλλά και με όλο τον όγκο του στρατού τους συμπαγή, δεν άφηναν πουθενά μεμονωμένες φρουρές. Έτσι όμως κανείς από τα δυο μέρη δεν είχε την κατοχή του τόπου. Ο Ιμβραήμ βιαζότανε να τελειώσει διότι ο χρόνος έτρεχε εναντίον του. Είχε ήδη υπογραφεί το Σύμφωνο της Πετρούπολης περί ανεξαρτησίας της Ελλάδος την 23 Μαρτίου 1826. Για να επιτύχει την κατάκτηση του τόπου προσπάθησε να τρομοκρατήσει τον κόσμο με εντυπωσιακές καταστροφές. Έκαψε στη Μεσσηνία 60.000 συκιές και 25.000 ελαιόδενδρα, και υποχρέωνε τον πληθυσμό να υπογράψουν «προσκυνοχάρτια» προσπαθώντας να δημιουργήσει ντόπιες τοπικές φρουρές από Έλληνες προσκυνημένους. Ο Κολοκοτρώνης, όμως, με το άγριο σύνθημα «Φωτιά και τσεκούρι στους προσκυνημένους», επέβαλλε το «αντιπροσκυνοχάρτι στο έθνος» και έτσι απέτυχε κι' αυτή η ελπίδα του Ιμβραήμ.

Το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης, οι δενδροκοπές και ο εκνευρισμός του Ιμβραήμ, προεκάλεσαν τέλος τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 8 Οκτωβρίου του 1827. Στις 11 Ιανουαρίου 1828 με τον ερχομό του Καποδίστρια, η Ελλάς ανεγνωρίσθη επίσημη ελευθέρα Πολιτεία. Οι Έλληνες πήραν πολύ θάρρος και ο Ιμβραήμ όμως έφερε στις 20 Απριλίου 1828 νέες μεγάλες ενισχύσεις. Συνολικά έφερε γύρω στους 40.000 άνδρες, που κλείστηκαν στα Κάστρα της Μεθώνης, Κορώνης και της Πύλου.

Στις 14 Απριλίου 1828 υπεγράφη σύμβαση μεταξύ Αιγύπτου και Αγγλίας περί τρόπου αποχωρήσεως αζημίως των Αιγυπτίων από την Ελλάδα. Οι Τουρκαλβανοί νικήθηκαν από τον Κολοκοτρώνη στη μάχη του Κλειδιού και επέτυχαν άδεια από την ελληνική Κυβέρνηση να φύγουν ανενόχλητοι για την Αλβανία με καράβια του στόλου. Άρχισε τότε γκρίνια μεταξύ Τούρκων και Αιγυπτίων που χωρίστηκαν σε δυο

αλληλομισούμενα στρατόπεδα. Ο Ιμβραήμ διέλυσε το στρατηγείο του από το Νησί και κλείστηκε κι' αυτός μαζί με τους Τούρκους στα 3 Κάστρα. Ο Κολοκοτρώνης τους εποιλόρκησε από ξηράς και το Ναυτικό, που είχε ανασυγκροτηθεί, από τη θάλασσα. Εν τω μεταξύ ο συνωστισμός εκεί στα κάστρα επέφερε νέα επιδημία πανώλης και τους θέριζε η ελονοσία, ο τύφος και η πείνα, παρά το γεγονός ότι στις 20 Απριλίου 1828, ήρθε απ' την Αίγυπτο μια νηοπομπή με τρόφιμα κλπ. εφόδια.

Για τους Αιγυπτίους υπήρχε τώρα πρόβλημα πώς να φύγουν. Και προς διευκόλυνση αμφοτέρων των αντιπάλων, εστάλη ο Γάλλος Αρχιστράτηγος Μαιζών, με ένα τμήμα ισχυρού γαλλικού στρατού που απεβιβάσθη στο Πεταλίδι στις 17 Αυγούστου 1828.

Οι Γάλλοι και οι Άγγλοι είχαν τότε μεγάλη ανάγκη της Αιγύπτου γιατί σχεδίαζαν και οι δυο να επιτύχουν την τομή του Σουέζ (που τελικά επέτυχαν στα 1859 οι Γάλλοι με τον Λεσέψ). Ξέροντας οι Γάλλοι πως δεν επρόκειτο να ρίξουν ούτε μια τουφεκιά, έφεραν μαζί τους επιστημονικές αποστολές, μια τοπογραφική η οποία συνέταξε το γνωστό θαυμάσιο τοπογραφικό σχέδιο του Μωρηά, μια αρχαιολογική η οποία έκαμε τις πρώτες ανασκαφές στα τείχη της Αρχαίας Μεσσήνης, μια γαιολογίας, εντομολογίας κλπ. Από τους ακολουθούντας τη γαλλική στρατιά, ο Φουρνέλ, έφτιαξε το πρώτο συστηματικό εργοστάσιο μεταξουργείο στην Καλαμάτα. (Πετρίδης «περί Φαρών και Καλαμάτας», σελ. 60).

Τον Μαιζώνα άλλοι υποδέχτηκαν με τιμές κι' άλλοι τον έβλεπαν με μίσος (Βλαχόγιαννης), άλλοι γιατί δεν άφησε να ψοφήση ο στρατός του Ιμβραήμ σαν ποντικός στη φάκα, κι' άλλοι γιατί ήταν Γάλλος, όπως και πάρα πολλοί από τους αξιωματικούς του Ιμβραήμ. Πάντως ο Μαιζών κάλεσε τον Ιμβραήμ στο Ναυαρίνο, του απέδωσε μεγάλες τιμές, τον έβαλε και επιθεώρησε έφιππος το γαλλικό στρατό, και επηκολούθησαν γεύματα και προπόσεις όπως γράφει ο Ζουβιέν Ντε Λα Γκραβιέρ, Γάλλος στρατηγός του Υγειονομικού, έγκλειστος στο Κάστρο εις την υπηρεσίαν των Αιγυπτίων στο βιβλίο του «Σταθμός της Ανατολής». Κατά την παρέλαση και επιθεώρηση κατέφθασε και ο στρατηγός Νικήτας Σταματελόπουλος να καλωσορίση το Μαιζώνα αποσταλμένος της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ο Νικήτας στενοχωρήθηκε βλέποντας την επιθεώρηση του Ιμβραήμ και τότε έτρεξαν δυο Γάλλοι στρατηγοί και του εζήτησαν συγγνώμη γιατί τάχα ο Μαιζών δεν τον αντελήφθη. Του πρόσφεραν μάλιστα και ωραία στολισμένα άλογα για να λάβη κι' αυτός μέρος στην επιθεώρηση, πράγμα που αυτός αρνήθηκε και έφυγε. Ο Νικήτας μιλούσε καλά Γαλλικά σαν πρώην Γάλλος Λοχαγός. (Κανέλλου Δεληγιάννη «απομνημονεύματα»).

Έτσι ο Μπραΐμης άρχισε να φεύγει ανενόχλητος για την Αίγυπτο

στις 4 Σεπτεμβρίου 1828, παίρνοντας μαζί του και αρκετά γυναικόπαιδα Μεσσηνίους ομήρους, που έσερνε μαζί του, τους οποίους δια χρημάτων εξηγόρασε αργότερα η Ελληνική Κυβέρνηση. Βέβαια πήρε μαζί του και πολλούς από τους προσκυνημένους που τον υπηρετούσαν.

Ακολούθως οι Γάλλοι έδιωξαν με καράβια και τα Τουρκικά στρατεύματα, για την Αίγυπτο. Ο πόλεμος όμως στη Ρούμελη διατηρήθηκε με επιτυχία για τα ελληνικά όπλα μέχρι τις 2 Σεπτεμβρίου 1829 που παράτησε τον πόλεμο η Τουρκία, και υπογράφτηκε η συμφωνία μετά τη Μάχη της Πέτρας, εις εκτέλεσιν του άρθρου 10 της Συνθήκης της Ανδριανουπόλεως μεταξύ Σουλτάνου και Τσάρου της Ρωσίας, που την επέβαλλε η Ρωσία σαν τετελεσμένο γεγονός.

Τα 9 χρόνια της επανάστασης, έκαναν την Ελλάδα οικονομικό ερείπιο. Πολλές χιλιάδες οι νεκροί, και περισσότεροι οι ανάπηροι, οι χήρες και τα ορφανά. Τα θύματα του αγώνα ζητιάνευαν για να ζήσουν, οι αγωνιστές υπέφεραν κι' ο λαός άρχισε να παλεύει με τη γη, για να γλυτώση από την πείνα. Το νέο κράτος δεν μπορούσε να δώση ενίσχυση στον λαό, αλλά ούτε και μοίραζε τα απελευθερωθέντα εθνικά κτήματα, ενυπόθηκα των 2 δανείων, να πέση ο λαός στη μεγάλη αγροτική καλλιέργεια για να επουλώση τα δεινά του. Οι περισσότεροι των αγωνιστών πέθαναν δυστυχισμένοι. Ελάχιστοι πήραν μικροκτήματα και οι πιο πολλοί έμειναν ακτήμονες και πολλές φορές περιφρονημένοι, γιατί καλλιεργήθηκε ο μύθος ότι ο λαός ελευθερώθηκε, όχι με τις δικές του θυσίες, αλλά με την βοήθεια των «Μεγάλων Συμμάχων» και μόνο, και των επιφανών πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών.

Ένα ποίημα του Αλέξανδρου Σούτσου που γράφτηκε στα 1830 είναι αρκετά παραστατικό:

«Ένας γέρος στρατιώτης, με του ζήτουλα το δίσκο,
στο ραβδί του ακουμπισμένος και με το σακί στον ώμο,
έλεγε σ' ένα παιδάκι που τον κράταγε στο δρόμο.
- Μη παιδάκι μου, μην τρέχεις και πολύ οπίσω μένω,
εσύ είσ' ευτυχισμένο, τα ματάκια σου τα έχεις,
και γερά τα ποδαράκια και λαφρύ σαν λάφι τρέχεις.
Μα εγώ έχασα το φως μου στου Μεσολογγιού την πόλη,
και το ένα μου ποδάρι, τόφαγε εκεί το βόλι.
Ο ελεύθερος ο ήλιος στα ματάκια μου δε λάμπει
Δενδροσκέπαστοι κι' ωραίοι κι' αιματοβρεγμένοι κάμποι,
σ' εσάς τώρα άλλος κόσμος ζωήν ήσυχη περνά
Εγώ τώρα για να ζήσω τρέχω και ψωμοζητώ.
Και παντού ειμ' αποδιωγμένος. Στην Πατρίδα μου είμαι ξένος».

(Ημερολόγιο Βρεττού έτος 1903).

Για το θέμα αυτό υπάρχει στο Αρχείο Μάμουκα, 11ος τόμος, αναφορά των Βουλευτών Ανδρούσης και Ιμπλακίων (Ιθώμης), Γιωργάκη Τριανταφυλλοπούλου και Λυμπέρη Βασιλοπούλου, στις 4 Αυγούστου 1826, προς την Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους που γράφει: «Κρίνουμε ιερόν χρέος να ζητήσουμε την πατρικήν σας προστασία, δια τας δυστυχείς χήρας και τα ορφανά των υπέρ πατρίδος θυσιασθέντων, στα διάφορα μέρη. Κρίνομεν περιττό να σας εξιστορήσωμεν την δυστυχίαν των διότι είμεθα βέβαιοι ότι έχετε πληροφορηθεί καλά περί τούτων...». Επίσης στον ίδιο τόμο είναι καταχωρημένη αναφορά του Βουλευτού Μεσσήνης Κώστα Νικολάου (Πλουσίου εμπόρου, αδελφού του Δεσπότη Ιωσήφ) της 29 Ιουλίου 1829 προς την ίδια Εθνική Συνέλευση που διαμαρτύρεται διότι «οι επιχειρήσεις υπερπλουτίζουν και χαίρουσιν κατά πάντα λόγον ασυδοσίαν και αληθή ελευθερίαν, ενώ οι εργαζόμενοι την γην, όπου έκαμαν τόσες θυσίες και υπέστησαν τόσα δεινά, άχρι της άρτι ώρας, ου μόνον δεν έλαβαν παραμυθίαν εις τα ατυχήματά των, αλλά πολυειδώς καταθλίβονται με δοσίματα, όσα δεν έδιναν ούτε επί Τουρκοκρατίας. Δεν γνωρίζουν δε οπωσούν ελευθερίαν, αλλ' αιχμαλωσίαν αφόρητον...» και συνιστά να μειωθούν οι αγροτικοί φόροι εις το τρίτον, και να καλλιεργηθεί ολόκληρος η γη, ώστε να ωφεληθεί πιο πολλά το Εθνικό Ταμείον κλπ.

Έτσι ενώ όλος σχεδόν ο λαός συμμετείχε εις τον Απελευθερωτικόν Αγώνα, απογοητευμένος δεν έσπευδε να εγγραφή εις τους καταλόγους των Αγωνιστών, και έτσι δυο προσπάθειες να συμπληρωθή ο κατάλογος απέτυχαν. Ελάχιστοι αναλόγως έδωσαν πιστοποιητικά και δεν συνετάγη ποτέ κατάλογος των νεκρών Αγωνιστών. Ακόμη και Αξιωματικοί του Αγώνα δεν έδωσαν πιστοποιητικά, τα οποία αναφέρουμε με τον αριθμό τους, στο βιβλίο μας «Ιστορία της Μεσσηνίας, από τα 1000 έως τα 1830».

Ανάμεσα σ' αυτούς που έδωσαν πιστοποιητικά αναφέρονται Νησιώτες Αξιωματικοί.

Α΄ ΤΑΞΕΩΣ. Ο Δεσπότης Ανδρούσης Ιωσήφ.

Δ΄ ΤΑΞΕΩΣ. Ο Καλαμαριώτης Δημήτριος.

Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ. Οι Γ. Βασιλάκος, Πουλόπουλος Θεόδωρος.

ΣΤ΄ ΤΑΞΕΩΣ. Ο Παν. Βασιλάκος, Μαντηλάρης Ιω., Μπαρδόπουλος Φώτης, Πουλόπουλος Θ.

Ζ΄ ΤΑΞΕΩΣ. Οι Βλαχάκης Αθ., Γιατρούλιας Χαρ., Δρακόπουλος Ευστ., Ζαλμάς Μιχ., Καμααινόν Αναστ., (πιθανόν Καμαρινός), Καρτερολιώτης Π., Κουμάντος Μιχ., Κουτσίκος Γεωργ., Κροντήρης Αναστ., Μαράκας Κ., Μπούρας Αναγν., Ζαφείρης Ιωάν., Κωνστ., και Σπύρος, Μπουρατίνος Γεωργ., Νίκαρης Φώτης, Πατρίκιος (Πατρίκης) Νικ., Πρασσάς Δημ., Πρασσάς Θεοδ., Πουλόπουλος Φώτης.

Πολλοί από τους παραπάνω έφεραν βαθμό Στρατηγού, Ταξιάρχου, Χιλιάρχου κλπ., κατά την επανάσταση.

ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ Α΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ. Οι Αθανασόπουλος Π., Καμπάς Ανδρ., Νικολόπουλος Π., Πάνιας Π., Πλιάσας Π., Τσαγκαρόπουλος Π., Φοίφας Α., Φώτης Δ.

ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ Β΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ. Οι Γαλάνης Α., Δαμιανός Ιω., Δρακόπουλος Α., Ζαλμάς Μ., Καρτσώλης Α., Κόντος Ν., Κοσμάς Α., Κουμάντος Π., Κρεμμυδάς Γ., Λαμπρόπουλος Β., Λυκούρας Ι., Μακρής Γ., Μαργαρίτης Α., Μάνιος Κ., Μαυροειδής Ν., Μπούρας Ηλ., Μπούτος Π., Παναγιωτόπουλος Κ., Παπαδήμας Γ., Παπαδόπουλος Π., Παπανικολόπουλος Δ., Παρασκευόπουλος Π., Πέτροβας Ν., Πλιάσσας Π., Σάρας Κ., Σγούρος Α., Σταθόπουλος Δ., Τσίρης Π.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ. Αθανασίου Ζ., Γαλάνης Α., Γκελτής Δ., Δαμηλάτης Δ., Καλογεράκης Γ., Καπόγιαννης Π., Καραπατέας Δ., Κάργας Ν., Κατσιβαρδέας Ν., Κατσούρος Σ., Κλουτσουνιώτης Ι., Κόσσυβας Γ., Κουβελάκης Ι., Λαβουτιέρης Κ., Λεκκαδίτης Γ., Μαντζούνης Δ., Μπαρδόπουλος Π., Μπούρας Ι., Μπρέγιαννης Σ., Μυλωνόπουλος Η., Ξιάρχος Θ., Ξουραφάς Λ., Παπαδημητρόπουλος Γ., Πρασσάς Π., Ριζάς Α., Ριζάς Δ., Σαμπράκης Α., Σκλήρης Ν., Συκάς Π., Τσαγκάρης Π., Χρυσικός Α.

Βέβαια οι παραπάνω είναι πολύ λίγοι διότι όπως προαναφέραμε οι αγωνιστές έδειξαν απροθυμία να εγγραφούν εις τους καταλόγους, και απ' αυτούς που αναφέρονται, πολλών τα πιστοποιητικά κατέθεσαν αργότερα οι απόγονοί τους, όταν πια αυτοί είχαν προ πολλού πεθάνει. Οι παραπάνω είναι όσοι κατοικούσαν στο Νησί προ του 1830, όσοι βέβαια έχουν δηλωθεί, έχουν καταθέσει τα πιστοποιητικά τους με τόπο κατοικίας, όπου κατοικούσαν στον καιρό της επανάστασης.

Από τα μέχρι τώρα εκτεθέντα καταδεικνύεται ότι η Μεσσήνη είναι μία από τις ιστορικότερες πόλεις της Ελλάδος, από τις λίγες που έζησαν τόσο έντονα τις θυσίες, τους αγώνες και τον όλο ιστορικό βίο του έθνους μας, τον τόσο ένδοξο αλλά και τόσο μαρτυρικό.

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΑΠΟ ΤΑ 1829 ΕΩΣ ΤΑ 1910

Μέχρι τα 1828 ιστορούνται στο βιβλίο αυτό οι αγώνες και θυσίες για την Εθνική Απελευθέρωση του Γένους μας και η κοινωνική κατάσταση του λαού μας κατά την περίοδο αυτή. Από το έτος 1828 και μετά, το θέμα εντοπίζεται στο στρώσιμο του κοινωνικοπολιτικού βίου, μέσα στα πλαίσια του Ελευθέρου Ελληνικού Κράτους. Η μετατροπή των ραγιάδων, σε ελευθέρους πολίτες και της υπόδουλης Χώρας, σε Κράτος, διεμορφώνετο κατόπιν μιας αναλόγου εξελικτικής ιστορικής πορείας, για να καταλήξη στην τωρινή μορφή των κοινωνικοπολιτικών σχέσεων, των εθίμων και της ψυχοσυνθέσεώς μας.

Εντός των πλαισίων αυτών κινείται και η ανά χείρας ειδική εξιστόρησις των γεγονότων που συνέβησαν στην πόλη της Μεσσήνης στα ιστορούμενα χρόνια.

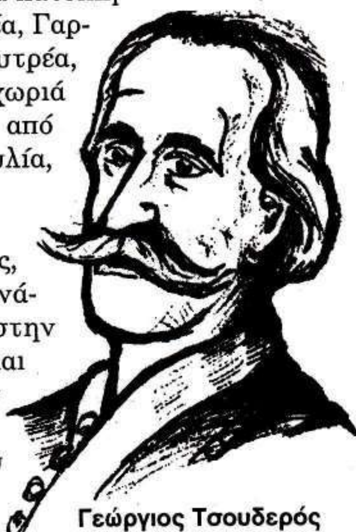
ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Μετά τη Μεγάλη Εθνική Επανάσταση του 1821–1829, όλες οι πόλεις της απελευθερωθείσης Ελλάδος, υπέστησαν τεράστιες πληθυσμικές ανακατατάξεις. Πάνω από 9500 ΄Ελληνες σκοτώθηκαν τότε και πολλές χιλιάδες έμειναν ανάπηροι που σύντομα πέθαναν κι αυτοί από τις πληγές τους. Τον ίδιο αυτόν καιρό κάθε στρατιώτης της Επανάστασης, βγαίνοντας από τα όρια του χωριού του, και γυρίζοντας σ' όλη τη χώρα που ήταν θέατρο του πολέμου, αποχτούσαν νέες γνωριμίες και συνδέσμους σ' άλλους τόπους, όπου στο τέλος του πολέμου προτίμησαν να εγκατασταθούν και να μεταφέρουν εκεί στις οικογένειές τους, που τις είχαν ασφαλισμένες στα διάφορα ορεινά, όσο διαρκούσε η Επανάσταση, και να δημιουργήσουν εκεί οικογένεια.

΄Ετσι πολλές άγνωστες παληές οικογένειες Νησιωτών, διεσπάρησαν στην υπόλοιπη Ελάδα όπως και από πολλά διαμερίσματα της χώρας νεώτεροι έποικοι, εγκατεστάθησαν στη Μεσσήνη, όπου μαζί με τους παληότερους ντόπιους κατοίκους, απήρτισαν το μετεπαναστατικό πληθυσμό της Πόλεως. Συγκεκριμένα ήρθαν τότε στη Μεσσήνη και κατοίκησαν, προερχόμενοι από τα αρκαδικά χωριά, Αρκουδόρεμα και Γαρζε-

νίκου κυρίως, αρκετές πολυμελείς οικογένειες, στη συνοικία Λιμοχώρι, σε χώρους που φέρουν και τώρα την ονομασία των επωνύμων τους, Τσαμέϊκα, Μπλανέϊκα, Ρουτσέϊκα, Οικονομοπουλέϊκα κλπ. Κοντά τους εγκαταστάθηκαν συγγενικές τους οικογένειες Μαντά, Κουρή, Κουτσαϊμάνη, Κοντογιαννάκου, Βασιλοπανάγου, κλπ. ενώ άλλες αρκαδικές οικογένειες που ήρθαν τότε Γαλανόπουλου, Γέρουλα, Ζαγκλακά, Μέρλα, Φεσσά, Γεωργιάδη, Αργυροπανάγου, Παναγόπουλων (Κοντοθανασάκου), Νικητοπούλου κλπ. διεσπάρησαν σε διάφορα σημεία της πόλεως.

Το Νησί βέβαια σαν πλούσιος αγροτικός χώρος, σε μια εποχή που μοναδικό εισόδημα ήταν το γεωκτηνοτροφικό, είναι φυσικό να ήταν από τους πιο περιζήτητους χώρους για εγκατάσταση και γι' αυτό την περίοδο αυτή, από διάφορα μέρη ήρθαν να κατοικήσουν π.χ. Μανιάτες (οικογένειες Αντιβασέα, Γαργαλίδη, Διαμαντάκου, Λαουνάκου, Φουτρέα, Μπουφέα, κλπ. κλπ.), από τα γύρω χωριά (Τράγοι από του Κατσαρού, Ποτήρηδες από την Κορώνη, Τσαγκλήδες από την Πυλία, Πολυδούρης απ' τη Μικρομάνη κλπ.), καθώς και Κρητικοί αρκετοί (Γυφτάκης, Ζαφειράκης, Κολαδάκης, Κοκκινάκης, Τσοπανάκης κλπ.). Αμέσως μετά την επανάσταση μέχρι το 1859 που πέθανε στην Μεσσήνη, εγκατεστάθη οικογενειακώς και ο ήρωας αρχηγός της επαναστάσεως του Ρεθύμνου του 1821, Γεωργ. Τσουδερός. Μετά το θάνατό του η οικογένειά του ξαναγύρισε στο Ρέθυμνο.

Γεώργιος Τσουδερός

Από τις εγκατασταθείσες μετά την επανάσταση οικογένειες, φαίνεται ότι τα 80% περίπου ήσαν Γορτύνιοι. Πιθανόν ο Δεσπότης Ιωσήφ και ο αδελφός του Παναγιώτης, Γορτύνιοι και αυτοί, να επεδίωξαν και να διηυκόλυναν την εγκατάσταση αυτή των συμπατριωτών τους, μερικοί απ' τους οποίους όπως οι Γεωργιάδηδες ήσαν και συγγενείς τους.

Κατά την ιστορούμενη περίοδο η Μεσσήνη είχε 3 ενορίες όπως και σήμερα.

Πρώτον του Μητροπολιτικού Ναού του Αγ. Ιωάννου, που κατεστράφη στο μεγάλο σεισμό στις 11 Ιουνίου 1846 (Μεσσήνη 6,5 R) και ξαναοικοδομήθηκε τότε, για να ξαναπέση στο μεγάλο σεισμό στις 27 Αυγούστου του 1886 (Φιλιατρά 7,5 R). Πάλι ξαναχτίστηκε τότε στην ίδια θέση μεγαλοπρεπέστερος, πάνω σε τεχνητές όμως προσχώσεις και ξανάπεσε πάλι στο σεισμό την 1η Ιουλίου 1927 (Οίτυλο, 7,1 R), ανοι-

κοδομηθείς εκ νέου τα τελευταία χρόνια. Γύρω στα 1886 ο κόσμος τόσο πανικοβλήθηκε για ένα διάστημα απ' τους σεισμούς που όπως λέει η παράδοση πολλοί έφτιαχναν ξύλινα σπίτια για σιγουριά που τα έλεγαν «μπαράκες», ένα τέτοιο ερείπιο μπαράκας υπήρχε στο Νησί μέχρι μετά το 1935 προς το δρόμο της παληάς βρύσης.

Στην ενορία αυτή του Αγίου Ιωάννου υπήγοντο οι εγκαινιασμένοι από την Εκκλησία ναοί της Αγ. Αικατερίνης ίσως μετόχι της μονής του Σινά και Αγιοθανάση, (ο πρώτος εγκαινιάστηκε γύρω στο 1920, από τον τότε Μητροπολίτη Μελέτιο). Η ενορία αυτή είχε 3 συνοικίες, τα Γαρδελιά, βορειοανατολικά του Ναού, όπου διακρίνονταν οι ξεχωριστοί μικροοικισμοί Πλαταρέϊκα και Γκουζουνέϊκα, που σε μια μικρή πλατειούλα γύρω σε χαμηλά σπίτια υπήρχε η βρύση του Πλατάρου. Στους μικροσυνοικισμούς αυτούς χτίστηκαν αργότερα γύρω στα 1860 τα μεγάλα σπίτια του Μάτα, του Πετρούλια κλπ. και τελείωνε με την αρτεσιανή βρύση του Κρεμμυδά, στο δρόμο Μεσσήνης–Καλαμάτας. Νοτιότερα του ναού προς την πλατειούλα της αρτεσιανής βρύσης του Αγιαννιού, υπήρχε η συνοικία Φακωνέϊκα, όπου τα παληά σπίτια Επιτροπάκη, Καλιανέση κλπ. και νοτιότερα ο προεπαναστατικός συνοικισμός Κατσουρέϊκα. Στο κέντρο της ενορίας αυτής χτίστηκαν αργότερα οι μεγάλες οικίες, Παπαδοπούλου, Καρελά, Οικονομάκη, (κοντά στο παληό αρχοντικό του Καλαμαριώτη) Βίγκου, Δαβέρου, Φωτοπούλου, Πολυχρονέα, Θεοδωροπούλου, Αθανασοπούλου, στο τμήμα αυτό περιλαμβάνοταν η κάτω πλατεία με την κεντρική αγορά και το νότιο τμήμα της πλατείας αλωνίων. Δυτικά από τα Κατσουρέϊκα είχαν κτιστεί μια σειρά μεγάλα σπίτια, κοντά στο παλαιό μέγαρο της Επισκοπής (Κωνσταντινίδη) των Καμαρινού, (Μπουφέα), Πολυδούρη, Κοκκινόπουλου (Μικρομανέου), Καρατζά (των Δημάρχων κλπ), Λαμπροπούλου, νοτιότερα του Χαραλαμποπούλου δίπλα στη βρύση της «Κυριακούλας», δεξιότερα τα παλαιά σπίτια Ζαχαράκη, Ζαλμά και αριστερότερα προς το δρόμο του Αγίου Κωνσταντίνου «Μπούκας» του Γιατρού Πουλοπούλου. Η ενορία αυτή προχωρούσε σε μια λωρίδα δυτικώτερα του' δρόμου προς τη συνοικία Σετέϊκα ή Αλαφακέϊκα, μικρά σπίτια που ακολουθούσαν, μετά το ναΐσκο του Αγιοθανάση, και συνόρευαν με την ενορία Αγ. Δημητρίου (Λιμοχωριού).

Δεύτερη ενορία ήταν του Αγίου Δημητρίου, του παλαιοτέρου ναού και της παλαιάς θέσεως της πόλεως. Η ενορία αυτή περιλάμβανε τη μεγάλη συνοικία Λιμοχώρι (το αρχαίο Λιμνοχώρι) με τους τοπικούς συνοικισμούς Αρκουδόρεμμα και Γαρζενίκου στα νότια, όπου τα Τσαμέϊκα, Μπλανέϊκα, Κουτσαϊμανέϊκα, Μαντέϊκα κλπ. Η μεγάλη συνοικία του Λιμοχωριού περιβάλλοταν ανατολικά από τη συνοικία δυτικών αλωνίων, όπου τα μεγάλα σπίτια, Σοφιανού, Βαλσαμάκη–Αλιφέρη, Γεωργοπούλου, Νικητοπούλου, Καλογεροπούλου,

Κοντογιαννάκου, Δασκαρολή, κλπ. Βόρεινα υπήρχε η στενόμακρη συνοικία Νεκροταφείου, όπου τα Ρουτσέϊκα, Οικονομοπουλέϊκα, Κουρέϊκα, κλπ. και νότια από την επίσης στενόμακρη συνοικία Αργαστηράκι, όπου χτίστηκαν τα μεγάλα σπίτια Κούτη, Δουβόγιαννη, Μπαρδοπούλου, Μουρίκη κλπ. και προχωρούσε προς το δρόμο του Τζώρι μέχρι το Ξωπήγαδο.

Τρίτη μεγάλη ενορία ήταν των Αγίων Αποστόλων (όπως έλεγαν παληά την ενορία αυτή, από το μικρό εκκλησάκι των Αγίων Αποστόλων, διότι δεν είχε κτισθή ακόμη ο διπλανός μεγαλύτερος Ναός των Τριων Ιεραρχών. Την ενορία τους αυτή, οι ενορίτες της την έλεγαν Τσελεπίνα (δηλαδή Λεβέντισσα) και περιλάμβανε το βορειοανατολικό και το βόρειο τμήμα της πλατείας αλωνίων με τις μεγάλες οικίες Γαλανοπούλου (Γυμνάσιο), Δημάρχου Φεσσά, Ποτηροπούλου, Ντίζη κλπ. Η συνοικία αυτή ακολουθούσε το δρόμο Μεσσήνης — Ανδρούσης, από την παλαιά οικία Κόσσυβα και πάνω. Προχωρούσε περνούσε τα μεγάλα σπίτια δημάρχου Μέρλα, Τζώρτζη, Τζίνου κλπ. κι έφτανε μέχρι την «παληά Βρύση», προς την Αγία Παρασκευή. Δεξιά του δρόμου βρισκότανε η συνοικία Πανηγυρίστρα (Δεληγιωργέϊκα κλπ), με το Ναό της Ζωοδόχου Πηγής (Μετόχι της μονής Βουλκάνου, στη θέση παλαιότερα του Μελισσόπυργου), αριστερά του δρόμου υπήρχε η δυτική του ναού, συνοικία, όπου τα μεγάλα σπίτια Νικολοπούλου, Σακέττα, τα Δασκαρολέϊκα κλπ. και ακόμη δυτικότερα στο δρόμο προς το Μαυροματέϊκο γεφύρι με τα μεγάλα σπίτια Σπ. Μιχαλόπουλου, Μακαρούνη, Φωτοπούλου, Κωτσάκη κλπ. τη συνοικία Τσοπανέϊκα και τις προσβάσεις προς τα τούρκικα λουτρά «Χαβούζι».

Η εισροή νέων οικογενειών στη Μεσσήνη έκτοτε, και μέχρι τα 1910 συνεχίζεται αλλά με βραδύτατο ρυθμό, όπως αντιστρόφως αρκετές Νησιώτικες οικογένειες μεταναστεύουν και εγκαθίστανται κυρίως στην Καλαμάτα και λιγότερες στην Αθήνα όπου ευδοκίμησαν. Το ρεύμα προς την Αμερική σημειώνεται κάπως ζωηρό μετά το 1910.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, δεν υπάρχουν πολλές ειδικές πληροφορίες για τη Μεσσήνη. Το μόνο που διέσωσε η λαϊκή παράδοση είναι ότι, όταν εθεσμοθετήθηκαν οι 13 Διοικήσεις, εξεχωρίσθησαν από τη Διοίκηση Αρκαδιάς (Κυπαρισσίας) τα Κρατικά Αρχεία τα αφορώντα τη συσταθείσα Διοίκηση Κάτω Μεσσηνίας και επρόκειτο να εγκατασταθούν στη Μεσσήνη όπου η Εδρα της Επισκοπής. Οι Νησιώτες όμως έχοντας πικρή πρόσφατη ανάμνηση από τις στρατιωτικές επισταθμίες στον καιρό της Επανάστασης, έκαναν διαδήλωση και αρνήθηκαν να τα δεχτούν. Χτύπησαν τις καμπάνες των εκκλησιών κι ο λαός εξαγριωμένος άκου-

γε τους ρήτορας που έλεγαν: «Θέλουνε να φέρουνε τα αρχαία (αρχεία) στο Νησί, δηλαδή να ερθούνε οι καλαμαράδες, να μας πιάσουν τα στασίδια μας στις εκκλησίες και να πειράζουνε τα κορίτσια μας...» κλπ. κλπ. Τότε φίλος του Νησιού, όσο και του Καποδίστρια ήταν ο Καλαματιανός Γιατρός Κορνήλιος, που διορίστηκε και πρώτος τοπικός Διοικητής. Αυτός αφού είδε τους Νησιώτες αμετάπειστους, εγκατέστησε τα γραφεία της Διοικήσεως του Νομού στην Καλαμάτα.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ, αναφέρεται ότι, ο πρώτος αυτός Βασιληάς της Ελλάδος επεσκέφθη τη Μεσσήνη δυο φορές. Στην πρώτη κατά την περιοδεία του στην Πελοπόννησο γύρω στα 1850. Ο παππούς μου Θ. Κοκκινόπουλος 12 χρονών παιδάκι τότε μου έλεγε ότι είχε κάνει κατάπληξη στον κόσμο, η βασιλική αυτή συνοδεία. Ο Όθωνας πήγαινε καβάλα επί κεφαλής, και γύρω του κάλπαζαν οι υπασπιστές του στρατηγοί του 21, ο Γενναίος Κολοκοτρώνης, ο Μαμούρης, ο Γαρδικιώτης κλπ. συνοδευόμενοι από μια κουστωδία εφίππων ανωτέρων αξιωματικών. Οι στολές τους, φουστανέλλες με πολυτελείς φέρμελες χρυσοκέντητες μέσα σε ζωηρά χρώματα, τα σπαθιά και τα κουμπούρια όλα στο ασήμι, γυάλιζαν στον ήλιο. (Οι στολές και τα όπλα ήταν παραγγελίες του δημοσίου στο εξωτερικό, από τα λεφτά του β' δανείου, με την υποχρέωση άμα πέθαιναν οι αγωνιστές να τις καταθέτουν στο εθνολογικό μουσείο). Μετά απ' αυτούς ακολουθούσαν οι καρότσες με τη βασίλισσα και τις κυρίες της τιμής και την πομπή έκλεινε μια έφιππη δύναμη χωροφυλάκων με κράνη και άλλων ιππέων με γυαλισμένα όπλα, γαλόνια και λουφία. Μου έλεγε ότι στο πέρασμά τους σήκωναν πολλή σκόνη. Στη Μεσσήνη κατέλυσαν όλοι στο νεόδμητο τότε μεγάλο σπίτι του πατέρα του Σπήλιου Μιχαλόπουλου. Τα δωμάτια, οι σκάλες κι ο δρόμος είχαν γεμίσει κόσμο, κι εκεί ο Όθωνας δέχτηκε το Δήμαρχο και το Δημοτικό Συμβούλιο, με επίσημο ένδυμα. Το

Ιερεύς Κοροβέσης

επίσημο αυτό ένδυμα έκανε τους παλαιούς Νησιώτες να γελούν πολύ όταν το θυμόντουσαν. Ποιος ξέρει τι επίσημα ετερόκλητα πράγματα φορούσαν οι τότε επίσημοι ντόπιοι, που τα είχανε βρεί για αντιμετώπιση της επίσημης στιγμής και τι καλαμπούρι θα είχε πέσει τότε με τις πρόχειρες αυτές μεταμφιέσεις.

Για δεύτερη φορά ήρθε στη Μεσσήνη ο Όθωνας τον Οκτώβριο του 1862, με τον ατμοδρόμωνα Αμαλία, μέσω Καλαμάτας. Είχε σκοπό να πάη για το Ναζήρι, για επίσκεψη στον αναδεξιμιό του Όθωνα, γυιό του αγωνιστή και πρόκριτου Δ. Παπατσώνη. Στη Μεσσήνη η βασιλική συνοδεία έμεινε στο τότε νεόδμητο μεγάλο σπίτι του Μαστρο—Παύλου Αθανασόπουλου, στη συνοικία όπου βρίσκονταν τα χάνια. Εκεί όμως διέκοψε το ταξίδι του, γιατί ήρθε η πληροφορία πως στην Αθήνα είχε γίνει επανάσταση που ζητούσε την έξωσή του. Μπήκε στο «Αμαλία» κι από τότε δεν ξαναπάτησε το πόδι του σε ελληνικό έδαφος. Πάντως τα δυο μεγάλα σπίτια αυτά, σύμφωνα με κάποιο παλαιό Βασιλικό Διάταγμα, για πολλές δεκάδες χρόνια, απηλάσσοντο φόρου οικοδομών επειδή εφιλοξένησαν Βασιλέα.

Κατά την περίοδο αυτή, συγκεκριμένα 13.3.1844 πέθανε σε ηλικία 74 ετών κι ο Δεσπότης της Μεσσήνης Ιωσήφ και τον έθαψαν κατ' αξίωσή του, στα σκαλιά προ της ωραίας Πύλης (Άγιον Βήμα) του Μητροπολιτικού ναού του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου. Λίγο μετά το 1900, οι Νησιώτες του έστησαν άγαλμα με την προτομή του, έργο του Γλύπτη κ. Τόμπρου. (Δεν αποκλεέται να ήταν δωρεά του Παπα—Κοροβέση) και απάνω χαράχτηκαν στίχοι του Παλαμά.

«Ιωσήφ ο Ανδρούσης, ιερό της Εκκλησίας βλαστάρι.
Με το σταυρό με το σπαθί και της θυσίας του Θεού τη χάρη.
Για την Πατρίδα μαχητής και μάρτυς για το Γένος,
στην καλή γη του ελεύθερη, κοιμάται δοξασμένος».

Το άγαλμά του αυτό στήθηκε με ωραίο κιγκλίδωμα στη μέση της τότε πλατείας αλωνίων, δίπλα σχεδόν στην «εξέδρα της μουσικής» (ένα πολύ πολιτισμένο έργο, δωρεά του Παπακοροβέση). Το μετέφεραν όμως μετά το 1920 και το έστησαν έξω από το ναό του Αγίου Ιωάννου, ίσως για να βρίσκεται πλησίον στον τάφο του. Τότε μάλιστα έγινε κάποια απόπειρα να ονομασθή η πλατεία αλωνίων σε «Ιωσήφ Ανδρούσης», και η κάτω πλατεία (όπου και η τρόμπα του νερού) σε «Βασιλέως Κωνσταντίνου», και οι δυο ονομασίες όμως δεν επεκράτησαν.

Ο Ιωσήφ ανέπτυξε σπουδαία κοινωνική δράση στη Μεσσήνη που συνδέεται με τις παραδόσεις πολλών ντόπιων οικογενειών. Παρακολουθούσε και παρενέβαινε ευεργετικά σε όλα τα προβλήματα των συμπολιτών του.

Μέχρι το 1852 την Επισκοπήν Μεσσήνης διηύθυνεν ο Επίσκοπος Γερασ. Παγώνης. Τούτον διεδέχθη ο Προκόπιος Γεωργιάδης μετέπειτα Μητροπολίτης Αθηνών, για λίγα χρόνια μετ' αυτόν ο Ιεροκήρυξ Στέφανος Αργυριάδης, κατηγορηθείς επί σιμωνία υπό των Νησιωτών, τους οποίους και αφώρισε μετά την παύσιν του και τον διεδέχθη ο συγγενής του Ιωσήφ Ανδρούσης Πανάρετος Κωνσταντινίδης επί των ημερών του οποίου επισήμως η έδρα της Επισκοπής μετεφέρθη στην Καλαμάτα (Βιογραφία Ιωσήφ Ανδρούσης υπό Ιεζεκιήλ Βελανιδιώτου).

Αναμνήσεις από την παληά αυτή Οθωνική εποχή, έχουμε ακούσει από τους παλαιούς γέρους, όταν μας περιέγραφαν αναμνήσεις τους για τους γέρους της παιδικής τους ηλικίας. Οι αναμνήσεις, όπως γράφει ο Βερναρδάκης, «τα φτερά της νειότης και η μαγκούρα των γηρατειών». Χαρακτήριζαν την απλοϊκή εποχή αυτή, «πως ήταν σαν να είχε τον ουρανό και το Θεό τόσο χαμηλά, που περνώντας τα βοϊδάκια σήκωναν τα κεφάλια τους και τον έγλυφαν μ' ευγνωμοσύνη». Διώχνοντας με τόσους αγώνες τους Τούρκους αφέντες τους, κληρονόμησαν ωστόσο απ' αυτούς οι παλαιοί, το ραχάτι τους και το χουζούρι τους, που τόσο ζήλευαν. Και το απολάμβαναν ελεύθεροι στον τύπο του δημόσιου οντά, που δημιούργησαν, τον «καφενέ», όπου άλλοι ξερομάσαγαν, καπνίζοντας, παληές συζητήσεις «περί επαναστάσεως 1821», κι' άλλοι κουτσοπίνοντας εν τω μεταξύ, νυσταγμένοι και μουρμουρίζοντας βραχνά τον ίδιο μονότονο σκοπό: «λίγο, λίγο, λίγο κι' από λίγο».. κι' έπιναν γουλιά—γουλιά τραγουδιστά.

Λένε πως ο πολιτισμός με το κέρας της Αμαλθείας, παραφορτωμένο με την σημερινή τεράστια ποικιλία χρησίμων ή αχρήστων αγαθών, βάνει τον άνθρωπο σ' ένα βασανιστικά αγχώδη βίο, και τον κάνει αδίστακτο, προκειμένου να τ' αποκτήση. Αυτή η άποψη τονίζει το μειονέκτημα του σημερινού μηχανικού ή τεχνολογικού πολιτισμού. Όμοια όμως μειονεκτική είναι και η αντίθετη μορφή που υπήρχε στην Οθωμανική εποχή στο χώρο που ιστορούμε. Όταν δηλαδή πλεονάζει η απέραντη αφροντισιά, κι άγνοια και ικανοποιούνται οι άνθρωποι με τα ελάχιστα υλικά αγαθά.

Μέσα στις τέτοιες συνθήκες είχε καλλιεργηθή ένα απλοϊκό πνεύμα πλούσιου ηθικού βίου, με γνώση της πραγματικής φιλίας, της αλληλεγγύης, της αγάπης στο συνάνθρωπο. Από υλικά αγαθά εγνώριζαν τότε το ψωμί, το τυρί, το κρασί, το λάδι, λίγο κρέας (συνήθως παστό) αυγά, ζαρζαβατικά, φρούτα, και τα πράσινα φασόλια του κάμπου, που τα συγκέντρωναν με ραχάτι, γιατί τότε ο πληθυσμός ήταν 15 κάτοικοι στο τετραγωνικό χιλιόμετρο, και παρ' όλα αυτά τα κατανάλωναν με οικονομία.

Δυστυχώς το Κράτος που επακολούθησε δεν είχε, ούτε τα οικονομικά μέσα, ούτε και πρόσωπα ικανά να προγραμματίσουν μια οικονο-

μικοκοινωνική αναγέννηση, όπως φαίνεται ότι την είχε συλλάβει στο νου του, ο Καποδίστριας. Αντίθετα άφησε τα πράγματα στα χέρια της αυτοδιοίκησης, όπως εγένετο και επί Τουρκοκρατίας. Ανέθεσε στους Δημάρχους την όλη Διοίκηση, Τάξη, Ασφάλεια, Εκπαίδευση κλπ. Η Μεσσήνη ήταν τότε έδρα του Δήμου Παμίσου, (Νησί, Τζώρι, Μαυρομμάτι, Μάδαινα, Λυκότραφο). Τα όριά του τελείωναν στο Ριζόμυλο).

Ο Δήμαρχος, οι Πάρεδροι και οι Δημοτικοί Σύμβουλοι, ήταν οι ουσιαστικοί Κυβερνήτες. Εξελέγοντο τότε αρχικά με ηριθμημένο και ενυπόγραφο ψηφοδέλτιο. (Πώς γινότανε αυτό όταν όλοι σχεδόν οι ψηφοφόροι δεν εγνώριζαν γραφή, είναι περίεργο). Δικαίωμα ψήφου είχαν οι πληρώνοντες στρεμματάτικο κλπ. φόρους πολίται, οι έχοντες ηλικία τουλάχιστον 25 ετών.

Οι Δήμαρχοι εξέλεγαν τους αστυνομικούς Κλητήρες, την αγροφυλακή, τους υπαλλήλους του Δήμου (φορολόγο, ληξίαρχο, ταχυδρομικό και λιμενικό), που όλοι άλλαζαν όταν άλλαζε κι ο Δήμαρχος, σαν κομματικοί υπάλληλοι. Αυτό βέβαια δημιούργησε μια φανατική διαμάχη ανάμεσα στα κόμματα. Κάθε Δήμαρχος υποστήριζε ένα Βουλευτή και για να κρατηθούν στην εξουσία δημιουργούσαν κάθε είδος κακοήθεια να σταθή το κόμμα. Δημιούργησαν έτσι τραμπούκους και φονιάδες του κόμματος, που με την κομματική υποστήριξη είχαν εξασφαλισμένη την ατιμωρησία, εφ' όσον τότε όλος ο κομματικός μηχανισμός ανήκε στο κόμμα που κυβερνούσε κι επαύετο όταν ερχότανε στην εξουσία το άλλο κόμμα που έβαζε τους δικούς του.

Ο κάθε Δήμαρχος κυβερνούσε όπως ήθελε. Οι αστυνομικοί κλητήρες του Δήμου που είχαν συνήθως διακριτικό ένα ρόπαλο με κυανόλευκο φιόγκο, που έγραφε σε μετάλινη πλάκα «η ισχύς του Νόμου», γύρω από ένα σκαλισμένο μάτι, εφήρμοζαν περίεργες πλακαδόρικες τιμωρίες καθιερωμένες από την εποχή των Βενετών. Την «αποκοφίνωση», δέσιμο δηλαδή του συλλαμβανομένου κλέφτη, με τα κλοπιμαία στον ώμο και διαπόμπευσή του σ' όλους τους δρόμους, όπως και περιφορά του απατεώνα, μη κοματικού φίλου βέβαια, με το πρόσωπο σκεπασμένο μ' ένα κοφίνι όπως και διαπόμπευση κάθε γυναίκας που «παραστράτησε» δεμένης σ' ένα γάϊδαρο ανάποδα. Της διαπομπευτικής κουστωδίας προηγείτο ο κήρυκας της Δημοτικής αρχής (ντελάλης) χτυπώντας μια κουδούνα και διαλαλώντας το τιμωρούμενο, αδίκημα, ενώ οι πολίτες που παρατηρούσαν το θέαμα είχαν το δικαίωμα να διασκεδάζουν πετώντας αυγά κλούβια, ντομάτες, σαπιολέϊμονα κλπ.

Κάποια φορά η κουστωδία των κλητήρων, έκανε προκλήσεις μπαίνοντας στα καφενεία. «Έξω τα κατσίκια, να μείνουν μόνο τα ερίφια», φώναζαν κι έδιωχναν τος οπαδούς του αντιπάλου κόμματος από τα καφενεία «εν ονόματι του Νόμου».

Έτσι θεμελίωσαν τη φαυλοκρατία στη χώρα μας, επί γερών βάσεων. Ο κόσμος ξανάρχισε ν' αγριεύει, τα ψευτοφιλότιμα να πολλαπλασιάζουν τους φόνους, και ο φανατισμός με την προσήλωση στο κόμμα, συγχώνευσαν την ψυχολογία του Έλληνα με την τυφλά ασταμάτητη πολιτικολογία.

Η κατάσταση αυτή, (η ύπαρξις της Δημοτικής Αστυνομίας) διατηρήθηκε μέχρι τα 1892, όταν δια του Νόμου ΒΞΗ/1892 αντεκατεστάθη δια της χωροφυλακής και η μονιμότης των Δημοσίων Υπαλλήλων εξησφαλίσθη μόλις το έτος 1927 δια του άρθρου 114 του Συντάγματος αυτού.

Στα 1852 η εξαγωγή της μαύρης σταφίδας, από 2.500.000 έφτασε στις 8.359.169 δραχμές και η ζήτηση παρουσιάστηκε πολύ μεγαλύτερη. Τη χρονιά αυτή και οι τιμές της υψώθηκαν σημαντικά, έτσι που οι σταφιδοπαραγωγοί χόρτασαν χρήματα. Το γεγονός αυτό εντυπωσίασε πολύ τους κατοίκους των σταφιδοφόρων περιοχών οι οποίοι ρίχτηκαν σε γρήγορη φυτουργία σταφιδαμπέλων, έτσι που τα καλλιεργούμενα στρέμματα από 174.587 του 1851 διαρκώς αυξανόμενα έφτασαν τα 435.000 στα 1878 και η παραγωγή από 890.000 λίτρες, σε 217.500.000 (εκ των οποίων οι 210.652.000 εξήχθησαν). Η επιτυχία αυτή έκανε τους αγρότες να παρατήσουν την κλειστή οικονομία και ρίχτηκαν στην εμπορευματική παραγωγή. Ο πυρετός της μεγαλύτερης αποκτήσεως κέρδους, έκανε τους αγρότες να ριχτούν στη δουλειά για ν' αναπτύξουν την παραγωγή, φυτεύοντας διαρκώς κάθε είδους δένδρα. (Σύκα, Ελιές, Σταφίδες, Λεμονοπορτόκαλα, Αμπέλια, κλπ), ενώ συγχρόνως δινόταν διαρκώς μεγαλύτερη ώθηση στην παραγωγή σιταριού, καλαμποκιού, οσπρίων, λαχανοκηπουρικών, κλπ. και ταυτόχρονα προωθείτο διαρκώς η οικόσιτη και νομαδική ζωοκομία. Ειδικότερα στη Μεσσήνη έγινε αύξηση των κοπαδιών των βουβάλων, που τα σκάριζαν την ημέρα στο βάλτο της Μακαρίας και το βράδυ τα γύριζαν στους σταύλους, μέσα στην πόλη σηκώνοντας σύννεφα σκόνη.

Η Μεσσήνη ωφελήθηκε τότε διπλά από την παραγωγική αυτή έξαρση. Τόσο γιατί είχε το πλούσιο μερίδιο από τα γόνιμα εδάφη της, όσο και γιατί με τη δυσκολία των συγκοινωνιακών μέσων γίνηκε το κέντρο της πρώτης εμπορικής επισταθμίας της παραγωγής των Δήμων Βουφράδος, Αριστομένους, Εύας και Ιθώμης. Γέμισε τότε η Μεσσήνη από πολλά κάθε είδους εμπορικά και βιοτεχνικά καταστήματα, παντοπωλεία, εμπορικά, τσαγκάρικα, ταβέρνες, χάνια, ραφτάδικα κλπ., κλπ., και διαρκώς πλούτιζε έτσι που έλεγαν γι αυτό, οι κάτοικοι των κοντινών ορεινών χωριών: «Οι Νησιώτες ανάβουν τα τσιγάρα τους με κατοστάρικα».

Όλοι οι Μεσσήνιοι είχαν τότε λίγο πολύ τα χτήματά τους, και επί πλέον τα επαγγέλματά τους. Πολλοί ασχολήθηκαν με κάρα για τις

τεράστιες ανάγκες μετοφορών των διακινουμένων προϊόντων και πολλοί πολλαπλασίασαν τις καλλιέργειες κηπευτικών στα περιβόλια, «κούκλες» κλπ., στον κάμπο κλπ., κλπ.

Από παληά οι παραγωγοί αυτοί, τον Αύγουστο, προτού αρχίσουν οι πλημμύρες του Παμίσου ξεφόρτωναν κάθε χρόνο τα καλαμπόκια της παραγωγής τους και τα ψιλοφάσουλα στην πλατεία που επωνομάστηκε των «αλωνίων», η οποία γέμιζε πέρα ως πέρα από τους σωρούς της παραγωγής τους καθενός, ο οποίος έστηνε τότε «γιατάκι» δίπλα και φύλαγε το σωρό του μέχρι να ξεραθή καλά στον ήλιο αρκετές ημέρες. Μετά την αποξήρανση, άντρες και γυναίκες αλληλοβοηθούμενοι στην εργασία (δανεικαριές) καθισμένοι γύρω γύρω στο σωρό του καλαμποκιού, άλλοτε σιγοτραγουδώντας κι άλλοτε συζητώντας διάφορα, αποφλοιώναν τις «κούκλες», και μετά ξεχώριζαν τον καρπό του καλαμποκιού ξύνοντας στις «ξεσπινίστρες», (μικρά σανίδια στα οποία είχανε προσαρμόσει όρθια κομμάτια μικρές λαμαρίνες). Στο δίπλα σωρό με τα ψιλοφάσουλα, άλλοι συνεργάτες και νοικοκυραίοι όρθιοι γύρω γύρω, χτυπούσαν τις αποξεραμένες φασουλιές για να βγή ο ψιλός πράσινος καρπός, με μακρυές «τέμπλες» (κοντάρια) στις οποίες είχαν δεμένο ένα ροπαλάκι 30 πόντους μήκος. Μετά το τέμπλιασμα, παραλάβαιναν τον καρπό αφού πρώτα έκαναν το λίχνισμά του.

Όλη αυτή η μεγάλη υπαίθρια φιέστα της δουλειάς, ο καθολικός συναγερμός των παραγωγών, κρατούσε περισσότερο από 1½ μήνα, και όταν τελείωνε άφηνε την πλατεία πέρα ως πέρα γεμάτη με τσόφλια ύψους ενός μέτρου περίπου, όπου μαζώνονταν τα παιδιά και χοροπηδούσαν μέσα, μέχρις ότου ο Δήμος έστελνε εργάτες τα έφτιαχνε σωρούς και τους έβανε φωτιά να ξανακαθαρίση η πλατεία. Στα 1920 περίπου απαγορεύτηκε η χρησιμοποίηση της πλατείας γι' αλώνια, και αντί για πλατεία αλωνίων την έλεγαν από τότε «άνω πλατεία» ή «Πλατεία Ιωσήφ Ανδρούσης», γιατί ειχε τότε στη μέση το άγαλμά του.

Όμοια γραφικά διεξήγετο από παληά η φιέστα της δουλειάς κατά το ράβδισμα των ελαιοδένδρων για να πέση ο καρπός στα λιόπανα, και η επιστροφή εγένετο τραγουδώντας με τον επικεφαλής αητό (ένα φουντωμένο κλαδί ελιάς, προσφορά των εργατών στον ιδιοκτήτη) και εν συνεχεία επακολουθούσε το βραδυνό ξενύχτι στο ιπποκίνητο λιτρουβιό όπου περίμεναν στο υποβλητικό μισοσκόταδο οι νοικοκυραίοι, οι φορατζήδες κλπ., να εκλιφτή το λάδι, να μετρηθή φωναχτά με τη μπότσα, με βενετική αρίθμηση, και να φορτωθή στ' ασκιά. Όμοια γραφικά με το τραγούδι διεξήγετο κι ο τρύγος, τραγουδώντας, μέχρι και στο πάτημα στο λεινό, με καλαμπούρια κι' αστεία.

Όλα αυτά θυμίζουν τα γλέντια απάνω στις όμοιες δουλειές, όπως τα συνήθιζαν και οι αρχαίοι Έλληνες.

Παρ' όλα αυτά οι παλαιότεροι είχαν τα «σικλέτια», τα «ντέρτια» και

τα βάσανά τους, δεν εγνώριζαν παρά μόνο έναν κύκλο στοιχειωδών αναγκών, διατροφής, στέγασης και ένδυσης, δεν είχαν τις τωρινές γνώσεις και την σημερινή καθαριότητα και τις ανέσεις, είχαν όμως αγνή και ανδρεία καρδιά. Αισθανόντουσαν τη συγγένεια, τη φιλία, τη φιλαλληλία και το τραγούδι, παραπονεμένο με λυπητερό σκοπό, δεν έλειπε από το στόμα τους, στο δρόμο, στο σπίτι, στους τόπους της δουλειάς. Έπαιρναν τη ζωή με μια πεσιμιστική φιλοσοφία. Στους «αμανέδες» τους τραγουδούσαν:

Κατακαϋμένε άνθρωπε σα σκούληκας γεννιέσαι
σαν το καράβι δέρνεσαι και σαν καπνός σκορπιέσαι.

ή

και τα πουλιά πούναι πουλιά κι εκείνα έχουν πάθη.
πάνε να φάνε τον καρπό, και τα τρυπάει τ' αγκάθι.

και συνεχίζανε με την επωδό:

Άειντε τούτη γης που την πατούμε
όλοι μέσα θε να μπούμε.

Η παραπονιάρικη αυτή φιλοσοφία, προϊόν των παληών περιπετειών της Μεσσήνης και του στερημένου βίου, με την πάροδο του χρόνου, αρχίζει και υποχωρεί και την διαδέχεται, με την συνεχή βελτίωση των οικονομικών συνθηκών, ένα θετικότερο πνεύμα αισιοδοξίας που την βλέπουμε παρακολουθώντας την όλη ανοδική πορεία της ολονέν απολυτρουμένης από τα οικονομικά βάσανα, νοοτροπίας και ψυχολογίας όλου του Ελληνικού λαού, όπως εκφράζεται και στα νεώτερα τραγούδια του, πλην των ρεμπέτικων που συνεχίζουν την παράδοση του άχ και βαχ.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'. Η περίοδος αυτή αρχίζει το 1863 και τελειώνει στα 1913. Κατά την περίοδο αυτή και μέχρι του 1875 η Μεσσήνη εξακολουθεί να είναι ένα μεγάλο για την εποχή και εύπορο πόλισμα. Πλούσιο βέβαια γιατί εστηρίζετο στις γεωργικές καλλιέργειες της Μακαρίας, και στην ποικίλη δενδροκομία και κτηνοτροφία των υπολοίπων επίσης γονιμοτάτων εδαφών του, αλλά ακάθαρτη, όπως όλες οι πόλεις τότε, με μικρά σπίτια κατά το πλείστον και πολλές χαμοκέλες (πλίθινα χαμηλά σπιτάκια του τόπου που συνηθίζονταν στον καιρό της Τουρκοκρατίας. Μερικοί θα θυμούνται πως οι χαμοκέλες αυτές ήταν κάτι σαν το σπιτάκι του Κατσάμπουλα, δίπλα στους Αγιαποστόλους, ή άλλα όμοια που υπήρχαν μέχρι τα 1920 στις άκρες, προς τα Σετεΐκα ή και γύρω στο Λιμοχώρι). Φωτισμός δημοτικός δεν υπήρχε και τα σπίτια όλα εφωτίζοντο με μικρά λυχναράκια με λίγο λαδάκι, που το έσταζαν με το «ροί», για να

πέφτει λίγο λίγο για οικονομία. Τον καιρό αυτό ήταν έστω και το λυχναράκι ένας κάποιος φωτισμός, που τον απολάμβαναν προνομιακά οι ελαιοπαραγωγικές περιφέρειες περισσότερο άνετα, και γι αυτό η περιφέρεια της Μεσσήνης και της Κορώνης, ελέγοντο «ελαιοφώτιστοι».

Στις 19. 11. 1864 σχετικός νόμος κατήργησε το παλαιό εκλογικό σύστημα μη καθολικής ψηφοφορίας, δι' ηριθμημένων και ενυπογράφων (;) ψηφοδελτίων και εθέσπισε την καθολική ψηφοφορία όλων των ενηλίκων αρρένων Ελλήνων, με σφυρίδι και καταρτισμό εκλογικών καταλόγων.

Το σφυρίδι ήταν μια μολυβένια μπαλίτσα μεγέθους μέχρις ένα πολύ μικρό ρεβύθι. Τέτοια σφυρίδια έχυναν οι Δήμοι κατά χιλιάδες και εφοδίαζαν τα εκλογική τμήματα. Εκεί κατά την ημέρα των εκλογών ήτανε στημένες οι «κάλπες». Η κάθε κάλπη ήταν ένα τενεκεδένιο δοχείο τετραγωνισμένο, ύψους μέχρι 50 πόντους, χωρισμένο στη μέση με ένα τενεκεδένιο χώρισμα, που έφερε εξωτερικά ένα άσπρο βάψιμο με τη λέξη «Ναι» και ένα μαύρο βάψιμο με τη λέξη «Όχι». Ανάμεσα από τα δυο χρώματα στο επάνω μέρος υπήρχε μια τρύπα που έχωνε το χέρι μέχρι τον αγκώνα ο ψηφίζων, έτσι που να μη φαινόταν τι ψήφισε ο εκλογέας όταν έχωνε μέσα το χέρι του.

Για κάθε υποψήφιο ανεξαρτήτως κόμματος διετίθετο μια κάλπη που αυτός, την έβανε σ' ένα τραπεζάκι, στολισμένο συνήθως με σμερτιές. Απάνω έγραφε τ' όνομά του και συνήθως είχε μια φωτογραφία του. Στο μπροστινό μέρος του τραπεζιού υπήρχε ένα πιάτο γεμάτο σφυρίδια, και πίσω από την κάλπη, απάνω στο τραπέζι είχε βάλει την καρέκλα του και καθότανε ο αντιπρόσωπος του υποψηφίου. Οι κάλπες ήταν έτσι παρατεταγμένες στη σειρά (κάθε υποψήφιος και μια κάλπη). Την ημέρα της εκλογής τους χαιρετούσε γλυκά και άμα είχε τη γνώμη ότι ήταν προσωπικοί του φίλοι ή αμφιταλαντευόμενοι τους παρακαλούσε: «Σε παρακαλώ δώσε άσπρο, προς χάρη μου, σε παρακαλώ». Καμμιά φορά ο εκλογέας υποσχότανε, αλλά όταν έχωνε το χέρι του έδινε μαύρο. Άλλοτε άμα ο εκλογέας ήτανε φανατικός αντίπαλος αγριοκύταζε τη φωτογραφία και δάγκωνε επειδικτικά το σφυρίδι πρωτού το ρίξει στην κάλπη. (δαγκωτό μαύρο). Πάντως ο αντιπρόσωπος παρακολουθούσε άγρυπνα μήπως ο ψηφοφόρος πάρη πιο πολλά σφυρίδια και τα ρίξει, διότι στη διαλογή, όσα σφυρίδια περίσσευαν από τον αριθμό των εγγεγραμμένων ως ψηφοφορησάντων, τα αφαιρούσε η επιτροπή από το Ναί, και πολλοί προσπαθούσαν να κάνουν αυτή, την πονηρία, για να κάνουν κακό στον υποψήφιο. Η ψηφοφορία αυτή είχε τούτο το μεγάλο καλό. Έδινε την ευχέρεια να ψηφίζει ο ψηφοφόρος διαλέγοντας πρόσωπα, ανεξάρτητα σε ποιό κόμμα ανήκαν.

Το βράδυ η διαλογή ήταν εύκολη. Όταν έκλειναν οι πόρτες η Επιτροπή άνοιγε μια μια κάλπη. Πρώτα μετρούσε το «Ναί» και έστρω-

νε με την παλάμη τα σφυρίδια να κάτσουν στις μήτρες (σε μετάλλινες πλάκες που είχαν κάθε μία 500 τρύπες που κάθε μια χώραγε ένα σφυρίδι. Μετά μετρούσαν το «΄Οχι».

Το αποτέλεσμα της καταμετρήσεως, το έλεγαν στον Δημόσιο κήρυκα του Δήμου (το Ντελάλη), ο οποίος καθισμένος σ' ένα παράθυρο, το εκφωνούσε φωναχτά στο λαό που μαζωμένος έξω απ' το εκλογικό τμήμα τη νύχτα περίμενε εναγωνίως τα αποτελέσματα. Φώναζε π.χ. ο τάδε υποψήφιος «έλαβεν εις μεν το «Ναι» τόσους ψήφους, εις δε το «όχι» τόσους ψήφους».

Μετά από εκφώνηση, στο ακροατήριο που περίμενε απ' έξω γινόταν πανζουρλισμός. Οι εκλογείς που στις παραμονές των εκλογών ήταν στα μαχαίρια και πολλές φορές εγίνοντο φόνοι και συμπλοκές μεταξύ τους, τη στιγμή αυτή αναγνώριζαν μια εκεχειρία, που μοιάζει με τους «γεφυρισμούς» των αρχαίων Αθηναίων,τον καιρό που περνούσε η πομπή των Ελευσινίων, από ένα καθωρισμένο τμήμα της ιεράς Οδού. Τενεκέδες, σφυρίχτρες, γιούχα, χοροί, καλαμπούρια κλπ. ξέσπαζαν μετά από την κάθε εκφώνηση του Ντελάλη και κανείς δεν εθύμωνε. ΄Ολοι έσπαζαν πλάκα. Ο Κολοκοτρώνης δεν είχε άδικο μερικές φορές όταν έλεγε οι ΄Ελληνες είμαστε λιγάκι ζουρλός λαός.

Οι μέχρι του 1875 ασχολούμενοι με την πολιτική, που βγήκαν Βουλευτές και Δήμαρχοι στη Μεσσήνη, ήσαν αφανείς φαυλοκράται, που εγώ τουλάχιστον δεν γνωρίζω ούτε τα ονόματά τους. ΄Ησαν οι υποκινητές των φόνων για πολιτικούς και προσωπικούς λόγους και του μίσους μεταξύ των συμπολιτών τους. ΄Εχοντας με το μέρος τους τον κομματικό υπαλληλικό μηχανισμό, κατάφερναν και πετύχαιναν να δίνεται γρήγορα χάρη στους φονιάδες και ταραχοποιούς οπαδούς τους που χρησιμοποιούσαν. Κυκλοφορούσαν τότε στην κοινωνία φονιάδες που είχαν 2 και 3 φορές καταδικασθεί σε βαρύτατες ποινές για φόνους, που φρόντιζαν να τους βγάζουν οι πολιτικοί για να μην αδυνατίζει το κόμμα τους.

Την περίοδο αυτή γύρω στα 1860–70, σκοτώσανε μεταξύ άλλων και τον Ολλανδό βιομήχανο Ζέγκερη, ο οποίος ίδρυσε στα 1850 περίπου, τη μεγάλη μεταξοβιομηχανία στο ανατολικό άκρο της πόλεως (το κτίριο που τώρα λένε το «φουγάρο του Πετρούλια»). Αυτός είχε σε μεγάλο βαθμό αναπτύξει τότε τη σηροτροφία και τη μεταξουργία στη Μεσσήνη. Μερικοί παλαιοί έλεγαν πως επειδή ο φονηάς του Ζέγκερη ήταν Μανιάτης, πιθανώς να ήταν βαλτός από ανταγωνιστές του.

Τα πράγματα στη Μεσσήνη άλλαξαν ριζικά όταν γύρω στα 1870–1875 ανέλαβαν τη Δημαρχία, οι αδελφοί Καρατζά. Ο Γιάννης και Γιώργης Καρατζάς, ντόπιοι Νησιώτες, αρκαδικής καταγωγής, (ο δεύτερος για ένα διάστημα είχε χρηματίσει και Νομάρχης Αθηνών). Οι Καρατζαίοι μορφωμένοι και δυναμικοί άνθρωποι κράτησαν τη Δημαρχία

πάνω από 20 χρόνια και με τη δυναμική πολιτική τους κατάφεραν και άλλαξαν την μορφή της Μεσσήνης. Επί των ημερών τους ιδρύθηκε το Γυμνάσιο Μεσσήνης, δημοσυντήρητο (1870), έγινε η διακλάδωση της γραμμής του τραίνου Ασπρόχωμα – Μεσσήνη (1892), Οικοδομήθηκε το Δημοτικό κατάστημα με συνεχόμενο το κτίριο της Δημοτικής Αστυνομίας ήδη Χωροφυλακής, το κτίριο του πρώτου Δημοτικού σχολείου, ήδη Υποκ)μα Αγροτικής Τραπέζης και απέναντι τα Δημοτικά μαγαζιά (που τα γκρέμισαν τα τελευταία χρόνια για να φαρδύνη η πλατεία). Έφτιαξαν ακόμη τα Δημοτικά σφαγεία, απέναντι από την αστυνομία, κλπ. έκαμαν τότε και τους υπονόμους της πόλεως, (είναι ζήτημα αν τότε είχαν υπονόμους πολύ μαγαλύτερες πόλεις), δημιούργησαν τακτική υπηρεσία καθαριότητος της πόλεως, δημοτικό φωτισμό και ωρίσθη δημοτικός φανοκόρος, ο οποίος είχε υποχρέωση να ανεβαίνει με σκάλα, να τα καθαρίζη και να τα ανάβη κάθε απόγευμα για να καίνε όλη τη νύχτα. Στις εθνικές γιορτές κλπ. επανέφερε το βενέτικο έθιμο να ρίχνη Δημοτικός Κλητήρας τα εορταστικά «μάσκουλα» προς χαιρετισμό της ημέρας, ελλείψει πυροβόλων.

Την προσπάθεια των Καρατζαίων, ενίσχυσαν και μερικοί ιδιώτες και προ παντός ο ιερέας των Τριών Ιεραρχών, ο αρκετά πλούσιος Παπα – Κοροβέσης ο οποίος συνέβαλε χρηματικά, αγοράζοντες όργανα και στολές για τη δημιουργία μιας μεγάλης μπάντας 30 περίπου πνευστών οργάνων, ίδρυσε μαζύ με το Δήμο την αξιόλογη «Φιλαρμονική Εταιρία Μεσσήνης» που δημιούργησε ντόπιους μουσικούς και έφερνε πάντα Διευθυντή Ορχήστρας Ιταλό ή Κερκυραίο. Έχτισε ακόμη τότε δι' εξόδων του ο Παπακοροβέσης τη θαυμάσια εξέδρα, δίπλα στα Δημοτικά μαγαζιά, ένα μεγάλο πέτρινο ανάβαθρο οβάλ σχήματος, με ωραία αναλόγια γύρω γύρω για να παιανίζει η Φιλαρμονική μπάντα με τις ωραίες στολές της κάθε Κυριακή και γιορτή το απόγευμα μέχρις αργά το βράδυ κάτω από έναν πολυτελή φωτισμό, ενώ ο κόσμος έκανε βόλτες στην πλατεία. Δι' εξόδων του έγινε και το άγαλμα του Επισκόπου Ιωσήφ Ανδρούσης, δίπλα στην εξέδρα. (Πιθανόν όμως να συνέβαλλε σ' αυτό το έργο και ο Δήμος). Τότε χωρίστηκε ο ανατολικός χώρος των αλωνίων, με πέτρινο κράσπεδο και δημιουργήθηκε η πλατεία περιπάτου, νοτίως του Γυμνασίου Μεσσήνης, η οποία δενδροφυτεύθηκε γύρω γύρω με ευκαλύπτους κι από μέσα μια σειρά ακακίες. Την περίοδο αυτή ο Δήμος βελτίωσε το δημοτικό φωτισμό με παροχή δια σωληνώσεων αερίου ασετυλίνης, το οποίο αργότερα αντεκατεστάθη με λάμπες πετρελαίου για οικονομικότερο. (Με ασετυλίνες εφωτίζοντο έκτοτε μόνο τα καταστήματα). Τότε κατελήφθη και το μικρό κληροδότημα Φίλια Σάρρα εισοδήματος 10.000 δραχμών ετησίως για περίθαλψη ορφανών ανηλίκων, και συντάχθηκε στο Υπουργείο Δημ. Έργων, η περίφημη μελέτη περί των υδραυλικών έργων Παμίσου, από το μηχα-

νικό Γεννηδουνιά, βάσει της οποίας εφαρμόζονται τα τμηματικώς εκτελούμενα έργα.

Κατά την εποχή των Καρατζαίων, φαίνεται επίσης ότι στρώθηκε και το ρέμμα που άρχιζε από το δρόμο που οδηγούσε προς το «αργαστηράκι» και κατηφόριζε περνώντας μπροστά από τα σπίτια των Ζαλμά και Ζαχαράκη που βάθαινε πιο πολύ περνώντας από το μεγάλο σπίτι του ΠαπαΒίγκου, απ' όπου προχωρώντας μεταξύ των μαγαζιών Σιγαλού και Γιατρούλια, τραβούσε προς τα Φακωνέϊκα, και χυνότανε στο έλος του Κωμού. Το ρέμμα αυτό το περνούσαν με ξύλινα γεφύρια, που υπήρχαν σε διάφορα μέρη για να πάνε στα σπίτια τους, όσοι κατοικούσαν στο νότιο τμήμα της πόλεως, όπου βρισκόντουσαν το κτίριο της Επισκοπής και τα πλουσιόσπιτα του Καρατζά, Πολυδούρη, Μπουφέα, Κοκκινόπουλου, Λαμπρόπουλου κλπ. Ακόμη πιο νότια υπήρχε κι ένα άλλο μεγάλο ρέμμα που περνώντας από το σπίτι του γιατρού Πουλόπουλου, έβγαινε στα Κατσουρέϊκα κι από εκεί χυνότανε κι αυτό στον Κωμό. Ένα τρίτο ρέμμα προς τον Κωμό περνούσε νοτιότερα από του Χότζα, έξω απ' τη Μεσσήνη και είχε χτιστό γεφύρι επί του δρόμου της Μπούκας.

Ο Κωμός, το χειμώνα γινότανε μια τεράστια λίμνη που στάθμευαν υδρόβια μεταναστευτικά πουλιά, ασκόχηνες, αγριόπαπιες κλπ. που τις κυνηγούσαν με λούφες (καλύβες μέσα στο νερό). Η βλάστηση εκεί ήταν βούρλα, καλάμια, σαμάκια και ψαθόφυτα, από τα οποία μια μεγάλη ποσότητα ξέραιναν και πουλούσαν έξω της Μεσσηνίας σε δεμάτια. Το καλοκαίρι ένα μέρος κρατούσε ακόμη νερό και το υπόλοιπο μέρος ήταν ο τεράστιος Νησιώτικος βάλτος πλούσιος σε κυνήγι κλπ. Κάθε βράδυ ένας αμέτρητος πολυθόρυβος πληθυσμός βατράχων κόαζαν στη διαπασών κι' έκαναν τη νησιώτικη νύχτα ιδιότυπη, υπό τους πολύτονους ήχους της διαρκούς συναυλίας τους. Ο Κωμός ήταν συγχρόνως και μια μόνιμη εστία ελονοσίας, σπλήνας και φυματίωσης, που θέριζε την πόλη από τα παλαιά χρόνια με την αφθονία των κουνουπιών του βάλτου.

Όσο για τον παλαιό δρόμο της Μπούκας, αυτός με την ανάπτυξη της σταφιδοπαραγωγής (όσο δεν είχε γίνει το λιμάνι της «Ντουάνας» στην Καλαμάτα) πήρε μεγάλη κίνηση κι' αρχίζοντας από τις σταφιδοφόρες περιφέρειες του Δήμου Αριστομένους (Αβραμιού, Χάστεμι κλπ.), κατέληγε στα κτίρια του «Τελωνειακού Καταστήματος» και των ζυγιστηρίων (αποθηκών τελωνείου) λόγω δε της σημασίας του τότε, υπήχθη εις το Ταμείον Επαρχιακής οδοποιΐας (ΦΕΚ. 16)25. 4. 1870) όπως γράφει στα «Μεσσηνιακά Νέα» του ο φίλος Φερέτος.

Το έργο των Καρατζαίων συνέχισαν οι μετά απ' αυτούς εναλασσόμενοι Δήμαρχοι Δημ. Μέρλας, γιατρός και Δημ. Φεσσάς, κτηματίας.

Κατά την περίοδο αυτή είχε αναπτυχθή στη Μεσσήνη μια αξιόλογη

πνευματική κίνηση στην οποία μεταξύ άλλων διακρίθηκε ο ντόπιος Δικηγόρος Γερασιμόπουλος, που εφημίζετο και ως ρήτωρ. Την εποχή αυτή ο λαός θαύμαζε τις ρητορείες κι ας μη καταλάβαινε τις ελληνικούρες που ξεφούρνιζαν. Έβγαιναν τότε τοπικές εφημερίδες στο Νησί «ο Πάμισος» του Ι. Μιχαλακέα, που συνεχίστηκε μέχρι τα 1918, ο «Δήμος» του Δ. Σβολάκου μέχρι τα 1880, και εν συνεχεία (μετά το 1910) η «Σάλπιγξ» που την έβγαζε ο Νίκος Ρούτσης (Πασσάς). Ασφαλώς θα είχαν βγει κι άλλες εφημερίδες, μονόφυλλες ή δίφυλλες σε μέτριο σχήμα, αλλά δυστυχώς δεν είναι γνωστές. Η Αθήνα τότε απείχε με την καρότσα 2 1/2 ημέρες και με το τραίνο 2 ημέρες. (Διανυκτέρευσε στην Τρίπολη). Την περίοδο αυτή γεννήθηκαν στο Νησί ο Καθηγητής της Φαρμακολογίας του Πανεστημίου Αθηνών Νίκος Καλλικούνης (1862) και Αδαμάντιος Αδαμαντίου (1875) της Βυζαντινής ιστορίας.

Νικόλαος Δ. Καλλικούνης εγεννήθη στη Μεσσήνη διωρίσθη καθηγητής στις 10 Νοεμβρίου του 1901.

Η περίοδος 1833 – 1910 αντί να ήτο μια περίοδος οργασμού για τη συγκρότηση ενός συγχρονισμένου Κράτους κατά τα πρότυπα της εποχής του, δυστυχώς απέβη μια περίοδος οικονομικοκοινωνικής στασιμότητος, μια περίοδος μεγάλης καθυστερήσεως.

Αιτία ήταν η ανυπαρξία οικονομικών πόρων, αλλά και απροθυμία να γίνουν αρκετά σχολεία και να χρηματοδοτηθούν παραγωγικά έργα, πράγμα φυσικόν όταν όλα τα κρατικά έσοδα και τα ποσά καταχρεώσεως της Ελλάδος κατά τα έτη 1879 μέχρι 1893, με τα επαχθέστατα δάνεια, (Γύρω στα 398.000.000 χρυσών δραχμών, επί ύψους ετησίων εσόδων γύρω των 100.000.000 χρυσών δραχμών), διετέθησαν για την προετοιμασία του σκηνοθετημένου πολέμου της Ελλάδος των 2 1/2 εκατομ. κατοίκων, με την Τουρκική αυτοκρατορία των 39 εκατομμυρίων κατοίκων, που επέφερε την πτώχευση του 1893, και εν συνεχεία την ήττα του 1897 και το Δ. Ο. Έλεγχο του 1898 για την εξασφάλιση των ομολογιούχων πιστωτών.

Δυστυχώς το συμφέρον των κακών πολιτικών της εποχής αυτής ήταν να διατηρηθή η αγραμματοσύνη, η φτώχεια και η τρομοκρατία, οι ληστές και οι τραμπούκοι, χάρις στη βοήθεια των οποίων κέρδιζαν τις εκλογές. (Όρα Εγκυκλοπαιδικά Λεξικά εις λέξιν Ελλάς, κεφάλαια: Ασφάλεια, εκπαίδευσις, Δημ. χρέος άρθρον Τρικούπη. «Τις πταίει»; κλπ. κλπ).

Οι Βουλευτικές εκλογές κατά την περίοδο αυτή, διεξήγοντο μέσα σε ατμόσφαιρα έξαρσης της τρομοκρατίας. Οι συμπλοκές και οι φόνοι

ήσαν συνηθισμένο φαινόμενο σ' όλη την Ελλάδα. Πολλά κείμενα μαρτυρούν το γεγονός αυτό. Συνήθως έβγαιναν βουλευτές οι ανήκοντες στο κυβερνητικό κόμμα, διότι υπεστηρίζοντο από τις δημόσιες και τις εκλογικές αρχές. Οι νοθείες στις κάλπες ήταν φαινόμενο μόνιμο. Υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες καταγγελίες των αποτυχόντων που εξεδίδοντο σε βιβλία. Στη Γενάδειο Βιβλιοθήκη Αθηνών υπάρχει ένα τέτοιο φυλλάδιο που εκτύπωσαν οι αποτυχόντες των εκλογών του 1861 στη Μεσσήνη Αλ. Κουμουνδούρος και Σπήλιος Αντωνόπουλος κατά των εκλεγέντων κυβερνητικών Παπατσώνη και Καλαμαριώτη.

Οι πολίτες ανήκαν «πατρογονικά» σε ένα κόμμα προστατευόμενον από τον Κομματάρχη τους. Ένας Νησιώτης ο Π. Χρυσούλης, γέρος στα 1930, μου διηγείτο ότι όταν ήταν «κληρωτός» φαντάρος τραυμάτισε στην Αθήνα έναν πολίτη και τον έκλεισαν στις Φυλακές του Συγγρού. Από εκεί με τα λίγα κολυβογράμματα που γνώριζε έκανε ένα γράμμα στον τότε βουλευτή στρατηγό Κ. Κουμουντούρο ζητώντας προστασία. Την ίδια ημέρα ένα μόνιππο έφτασε στη φυλακή. Ο Κουμουντούρος που ήταν μέσα είπε στον αμαξά να πη στον αρχιφύλακα αξιωματικό να του ανοίξουν να μπη μέσα και να του φέρουν στο γραφείο τον κρατούμενο. Όταν ήρθε αυτός τον ρώτησε πως τον λένε. Κύτταξε το σημειωματάριό του και όταν είδε πως ήταν δικός του ψηφοφόρος, τον ρώτησε: «Τί γυρεύεις εδώ μέσα»; Ο κρατούμενος απάντησε και ο Κουμουντούρος αφού σκέφτηκε λίγο ξαναρώτησε: «Πληρώνεις νοίκι εδώ»; «Όχι» απάντησε ο Χρυσούλης. «Όξω» βρυχήθηκε ο βουλευτής. Ο αξιωματικός των φυλακών παρακαλούσε το βουλευτή να μην τον αποφυλακίση γιατί εφ' όσον δεν έχει αποφυλακιστήριο, θα βρη τον μπελά του. «Δεν πρόκειται να σε πειράξη κανένας, του απαντά ο Κουμουντούρος, γράψε πως τον σήκωσα εγώ»!

Κατά μείζονα λόγο οι βουλευτές προστάτευαν τους φονιάδες τραμπούκους, πολιτικούς τους φίλους, τόσο στο Κακουργιοδικείο, όσο κι αργότερα φροντίζοντας να βγαίνουν γρήγορα έξω με χάρη για να υπηρετούν την κομματική τρομοκρατία.

Έτσι ενώ οι πολιτικοί συνηγωνίζοντο ποιος θα βγάλη τους καλύτερους πομφολυγώδεις λόγους στη Βουλή και στα μπαλκόνια, η εγκληματικότης έφτασε σε αφόρητο βαθμό και οι μεν ληστές αλώνιζαν στην ύπαιθρο, οι δε τραμπούκοι και οι φονιάδες έκαναν τη ζωή των φιλήσυχων πολιτών αφόρητη σ' όλες τις πόλεις, ακόμη και στην Αθήνα. Όλοι αυτοί με την ανοχή των πολιτικών ολονέν απεθρασύνοντο μέχρι τα 1870 που οι Αρβανιτάκηδες, έκαναν τη σφαγή των ξένων Διπλωματών στο Δήλεσι. Πράγμα που είχε σοβαρότατες συνέπειες.

Τότε το Κράτος έλαβε μέτρα να περιορίση την εγκληματικότητα. Σύστησε την ορεινή χωροφυλακή, αναδιοργάνωσε το σύστημα, έβαλε διαλεχτούς αξιωματικούς, αλλά δεν είχε σπουδαία αποτελέσματα. Το

κακό εξακολουθούσε. Κατόπιν αυτών στα 1895 με το Νόμο ΒΝΘ' διετάχθη να μετακινηθή η καρμανιόλα από το Μπούρτζι και να περιοδεύση σ' όλη την Ελλάδα. Πέρασε τότε κι' από τη Μεσσήνη κλπ. Στη Μεσσήνη έκοψε πιθανώς γύρω στους 10 θανατοποινίτες. Μεταξύ αυτών και έναν εύπορο Μεσσήνιο το Γιάννη Πατρινιό, ο οποίος σαν παλληκαράς έφερε το όνομα «Καραγιαννιάς». Ο Καραγιαννιάς κομματάρχης του πολιτευόμενου Γουλά, πήρε εντολή απ' το δεύτερο να κάνη το βράδυ καρτέρι στα σφαγεία, για να δολοφονήση το Δήμαρχο Μέρλα, όπως θάβγαινε απ' τη Δημαρχία. Στο σκοτάδι όμως έγινε λάθος. Ο Καραγιαννιάς πήρε το Γουλά όπως περνούσε, για το Δήμαρχο Μέρλα, και τον σκότωσε. Τότε έπεσε απάνω του το απορφανισμένο κόμμα του, μαζύ με το κόμμα του Μέρλα και καταδικάστηκε σε θάνατο. Η καρμανιόλα είχε στηθή στην πλατεία κοντά στο Γυμνάσιο. Λένε πως ένας απ' τους δημίους (που ήσαν κι' αυτοί θανατοποινίτες και φορούσαν κουκούλες μαύρες) ήταν Νησιώτης από γνωστή οικογένεια. Εκεί όπως έδεναν τον Καραγιαννιά στο σανίδι για να φορμάρουν το κεφάλι του κάτω απ' το μαχαίρι, αυτός έβγαλε μια φωνή στο πλήθος που παρακολουθούσε: «Αδέρφια, συχωράτε με κι' ο Θεός να σας συχωρέση. Εγώ τόπαθα κι' άλλος χριστιανός να μην το πάθη».

Μετά την εκτέλεση έλυσαν την καρμανιόλα που συνέχισε την περιοδεία της σ' άλλες πόλεις.

Παρά την πρώτη τους κατάπληξη με την καρμανιόλα, οι εγκληματίες, τραμπούκοι παλληκαράδες και «κούτσαβοι» (με το λικνιστό μάγγικο βάδισμα, ζουνάρια, κομπολόγια, με το σακκάκι ριγμένο ανάριχτα, φορεμένο απ' το ένα μανίκι, με ψηλοτάκουνα μυτερά παπούτσια, μαλλιά με αφέλειες, μουστάκες, ύφος άγριο και μοβόρικο, και μ' ένα οπλοστάσιο φορτωμένος καθένας απάνω του, που είχε στις κάμες χαραγμένα τα αρχικά του, κανέναν παθητικό στίχο με αχ—βαχ κλπ., κλπ.), όταν πέρασε λίγος καιρός ξανάρχισαν τα ίδια και τότε το Κράτος ανάθεσεν εν λευκώ σ' έναν δοκιμασμένο συνταγματάρχη του ιππικού, το Σουλιώτη Δημ. Μπαϊρακτάρη να εξαλείψη την εγκληματικότητα.

Ο Μπαϊρακτάρης κοντόχοντρος και μαυριδερός, καραφλός με μεγάλες μουστάκες θυμοειδής τύπος, όπου πήγαινε εφήρμοζε το σχέδιό του που ήταν κατεξευτελισμός και κατατρομοκράτηση των εγκληματιών. Τους έπιανε, τους χόρταινε ο ίδιος ξύλο αλύπητο, τους κούρευε, τους ξύριζε, τους έκοβε το μισό σακκάκι και τις μύτες των παπουτσιών και τους συγκέντρωνε στις πλατείες να γελάει ο κόσμος, όπου είχε εγκαταστήσει ένα γύφτικο αμόνι, και δίπλα είχε σωρώσει τα όπλα τους. Έδινε τότε μια γύφτικη σφύρα στον καθέναν και τον διέτασσε να σπάση μόνος του τα σιδερικά του.

Από τη Μεσσηνία ανεκλήθη ο Μπαϊρακτάρης επειγόντως γύρω στα 1898 διότι η Αθήνα είχε παραγίνει. Συνοικίες ολόκληρες είχαν πέσει

στα χέρια των τραμπούκων και κουτσαβάκηδων και απηγορεύετο να μπη μέσα χωροφύλακας, παρά το γεγονός ότι πολλά παλληκάρια αξιωματικοί (Βρατσάνος, Δημητριάδης κλπ.) είχαν κάνει ότι μπορούσαν, αλλά παρενέβαιναν οι Πολιτικοί και τους μετέθεταν ή τους έπαυαν. Στην Αθήνα ο Σουλιώτης Συνταγματάρχης υπερέβη κάθε όριο, αλλά κατάφερε να εμπεδωθή η τάξη και η ασφάλεια που δεκαετίες ολόκληρες ήταν ανύπαρκτη, και η ζωή των φιλήσυχων πολιτών αφόρητη.

Φεύγοντας ο Μπαϊρακτάρης για την Αθήνα, τον διεδέχθη στη Μεσσήνη ο λοχαγός του πεζικού Καμπέρης, με ισχυρή δύναμη χωροφυλάκων. Ο Καμπέρης ακολουθούσε το σύστημα του προκατόχου του, αλλά ήταν πολιτικότερος. Όταν κούραζε τους τραμπούκους με την τρομοκρατία και τον εξευτελισμό, τους ημέρευε. Έκανε έρανο μάζευε χρήματα , τους αγόραζε χτηματάκια, τους άνοιγε καφενεία, τους έβανε σε δουλειές. Όταν πέθανε νευρασθενικός στο ψυχιατρείο, όλοι αυτοί τον ευλογούσαν: «Να συχωρεθή η ψυχούλα του». Τον καιρό αυτό στη Μεσσήνη και στα γύρω ορεινά ζούσε μια φτωχοληστοσυμμορία από Νησιώτες ληστές Αρχηγός τους ήταν ο Κατσάκος και μέλη ένας Ξιάρχος, Φούτρος, Ταμπούρλος, κλπ., κλπ., Φόνους δε φαίνεται να είχαν κάμει όλοι οι ληστές αυτοί, έκαναν όμως συχνές απαγωγές για λύτρα. Και φαίνεται πως ήταν πολύ συγκαταβατικοί, όταν οι ληστευόμενοι κλαιγόντουσαν πως δεν είχαν άλλα. Μ' αυτούς ήρθε σ' επαφή ο Καμπέρης και έκαμε έρανο, άλλους τους έκανε μικροκτηματίες, και στο Φρούτο, Ξιάρχο κλπ. που εβαρύνοντο με εγκλήματα, τους έβγαλε τα εισιτήρια και τους έδιωξε για την Αμερική.

Φεύγοντας ο Καμπέρης άφησε τη Μεσσήνη, ένα ήσυχο σχετικά μέρος, και τον πληθυσμό της πόλεως με πολύ καλές αναμνήσεις για την ευεργετική δράση του. Τον ίδιο καιρό, ότι πέτυχε ο Καμπέρης στη Μεσσήνη το πέτυχε και ο Καλιανέσης λοχαγός κι αυτός, καταγόμενος από την ομώνυμη οικογένεια της Μεσσήνης, στα Φιλιατρά.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΙΣΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΓΕΙΤΟΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΝΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Σε όλο το διάστημα προ του 1821, της ιστορίας τους, οι δυο γειτονικές πόλεις βαδίζουνε χειραγωγούμενες αδελφικά, όλες τις εποχές των εθνικών περιπετειών, σε βαθμό που πολλές φορές δυσκολεύεται ο ιστορικός να ξεκαθαρίση για ένα πρόσωπο της εποχής, Νησιώτης ήταν ή Καλαματιανός. (Κορνήλιος, Νικολάου, Μελισσουργοί, Ψάλτης κλπ. κλπ.) Μολονότι κατά την εποχή αυτή ήταν λογαριασμός η απόσταση των 9 – 10 χιλιομέτρων που χωρίζουν τις 2 πόλεις με τα τότε μεταφο-

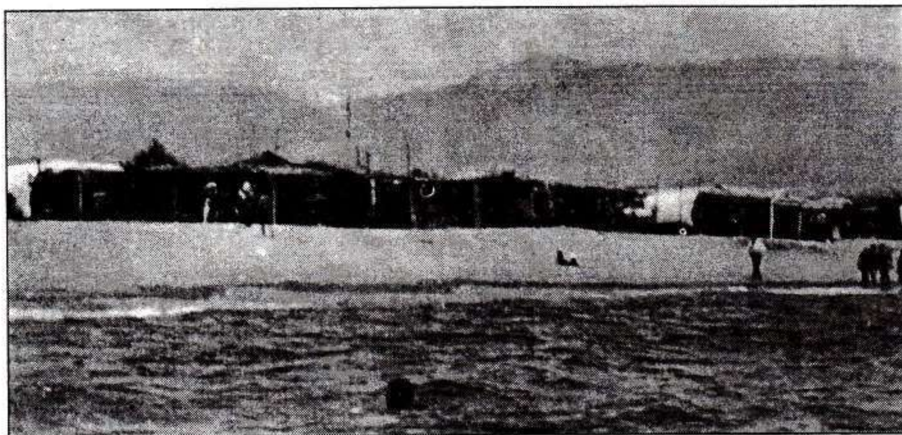
ρικά μέσα, αυτές παρουσίαζαν μια ενότητα σχέσεων και δράσης. Το Διοικητικό προβάδισμα είχε πάντοτε η Καλαμάτα και το οικονομικό τότε, η αγροτική Μεσσήνη.

Και οι δύο αυτές πόλεις ήσαν τότε από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδος, ο πληθυσμός τους παλαντζάριζε γύρω στις 5.000 περίπου, όσες είχε τότε και το Ναύπλιο και η Αθήνα, κι ανάλογα με τις εποχές αυξομειώνετο σε τρόπο που λίγες οικογένειες να ξεπερνάει η μια την άλλη.

Τα πράγματα τραβούσαν έτσι αδελφικά μέχρι τα 1852, που με την εμφάνιση της μεγάλης ζητήσεως της σταφίδας, τα δυο διαμερίσματα ρίχτηκαν στην μεγάλη εμπορευματική παραγωγή, που επεκτάθηκε και στο μεγάλο κύκλο γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων που παρήγαγε η Μεσσήνη και στη μεταξοβιομηχανία που ανέπτυξε η Καλαμάτα. Τότε στα μικρά επίνεια η Μπούκα της Μεσσήνης, και η Ντουάνα της Καλαμάτας (που ήταν πάντοτε τελωνοφυλακεία των Βυζαντίνων, των Φράγκων, των Βενετών και των Τούρκων), άρχισαν να αναπτύσσονται δραστηριότητες σε κίνηση αποβάθρες. Από τη Μπούκα, εφορτώνονταν σε καΐκια η παραγωγή των δήμων Μεσσήνης, Βουφράδος, Αριστομένους (Μουσταφάμπασα), και Εύας για την Πάτρα όπου εμπαρκάρετο το εμπόρευμα σε μεγάλα πλοία για το εξωτερικό, και από τη Ντουάνα η παραγωγή των Δήμων Καλαμών, Οιχαλίας, Ανδανείας, Αβίας, κλπ. Το Κράτος τότε βλέποντας την ανάγκη κατασκευής Λιμένων και μη έχοντας τα οικονομικά μέσα να φτιάξη τέτοιους, ψήφισε το Νόμο ΡΘΚ το 1867 περί σχηματισμού Λιμενικών Ταμείων σ' όλες τις παραλιακές πόλεις για να φτιαχθούν λιμάνια με τα χρήματα των τοπικών λιμενικών φόρων.

Αμελέτητα κι' αψυχολόγητα όπως πάντα, έβαλε όλες τις πόλεις να πέσουν σ' έναν ανταγωνιστικό οργασμό ποια θα πρωτοφτιάξη λιμάνι. Και ο ανταγωνισμός αυτός υπήρξε πολύ οξύτερος στις δυο γειτονικές πόλεις. Τα λιμενικά Ταμεία του Νησιού και της Καλαμάτας, μαζώνοντας πολλά χρήματα λόγω των μεγάλων εξαγωγών, έκαναν τους κατοίκους των δύο πρώτα τόσο αγαπημένων πόλεων, να πιέζουν τους Βουλευτές τους, να γίνη στον τόπο τους το λιμάνι και έφτιαχναν τους τεράστιους ογκολίθους που χρειάζονταν για την κατασκευή του. Οι Νησιώτες είχαν αναθέσει στο μηχανικό Μασουρίδη, ο οποίος άρχισε να ποντίζη κι όλας θεμέλια του λιμανιού και είχε φτιάξει πολλές εκατοντάδες ογκολίθων. (Σε μια τέτοια προσπάθεια είχε αποδυθή, σε μικρότερο βαθμό και το Πεταλίδι).

Ειδικότερα το λιμενικό ταμείο της Μεσσήνης λόγω του ότι, από τη Μπούκα εγένοντο εξαγωγές «πολλών εκατομμυρίων λιτρών σταφίδας και πολλαί χιλιάδες στατήρων σύκων ασυγκρίτω τω λόγω υπερτερά των δια του Τελωνείου Καλαμών εκπεμπομένων, έφθασε να συγκε-

Η σπανιοτάτης ωραιότητος Παραλία της Μεσσήνης «Μπούκα». Δεξιά των Τελωνειακών κτιρίων και της Προβλήτος το τμήμα όπου έφτιαχναν καλύβες οι παραθεριστές.

ντρώση ποσόν χρυσών δραχμών 800.000. Βεβαίως δε αι Καλάμαι θα ηττηθώσιν οριστικώς υπό της αντιπάλου αυτών Μεσσήνης παρά την εν Καλάμαις συγκέντρωσιν απασών των ανωτέρων διοικητικών, δικαστικών και στρατιωτικών αρχών», όπως γράφει σ' ένα οδοιπορικό από Πατρών έως Καλάμας στα 1890 ο Καθηγητής γιατρός Χ.Π. Κορύλλος (Θάρρος Καλαμών 1. 12. 1968).

Στο οδοιπορικό του ο Καθηγητής Κορύλλος, αναφέρει τη Μεσσήνη σαν μια πλούσια πόλη, καταμεσίς του μεγάλου μεσσηνιακού κάμπου, που είχε τότε 7.000 κατοίκους (πολύ άνθρωποι για το 1890) ειρωνεύεται δε σκληρά την πόλη, λέγοντας πως εκεί είδε να τρέφονται, πολλαπλάσια γουρούνια από ανθρώπους, τα οποία μάλιστα κυκλοφορούσαν ελεύθερα στους δρόμους. Αυτό είναι αληθινό, αλλά την εξήγηση του φαινομένου, δεν μπορούσε να τη δώση ο γιατρός, που δεν είχε επαρκείς ιστορικές γνώσεις.

Η υπέρμετρη εκτροφή των χοίρων των ακαθάρτων ζώων, των καταραμένων από το Μωάμεθ, ήταν η παράλληλη με την απλυσιά, επίθεση των πονηρών Νησιωτών, για να διώξουν τους Τούρκους, από την πόλη τους στα 300 χρόνια της Τουρκοκρατίας, και το κατάφεραν. Στη Μεσσήνη δεν έμεινε τούρκικος πληθυσμός, ο οποίος κατέκλυσε την Ανδρούσα, όπου όπως μας λένε οι Χρονικογράφοι, μόνο 2 ελληνικές οικογένειες παρέμειναν, κι όλοι οι άλλοι ήσαν Τούρκοι.

Η χοιροτροφία, παράδοση 300 ετών, διετηρήθη στη Μεσσήνη μέχρι τα 1920 και περιωρίσθη σημαντικά κατόπιν των αυστηρών μέτρων της Χωροφυλακής, να τρυπάνε με τις σπάθες κάθε γουρούνι που θα κυκλοφορεί στο δρόμο, θυμούμαστε δε όλοι οι παλαιότεροι τις τέτοιες

κωμικοτραγικές σκηνές στους δρόμους της Μεσσήνης, που προκαλούσαν μεγάλο καλαμπούρι και γέλια.

Η πολιτική αυτή ασκήθηκε επί τουρκοκρατίας διότι οι κάτοικοι της Μεσσήνης δεν είχαν πλησίον βουνά να τρέξουν να γλυτώσουν σε περίπτωση κινδύνου.

Στο μεταξύ και η Καλαμάτα είχε ριχτεί με μεγαλύτερη σπουδή στον ανταγωνισμό αυτό και ολοκλήρωσε σχεδόν έναν αξιόλογο προβλήτα γύρω στα 1892, που αναγνωρίστηκε σαν πρώτο και επαρκές λιμάνι για το διαμέρισμα και κάθε άλλο λιμάνι επερίττευε. Όλοι οι κόποι και τα έξοδα των άλλων Λιμενικών ταμείων πήγαν χαμένα. Για όλα αυτά οι Νησιώτες θεωρούσαν υπεύθυνο το βουλευτή τους, Αλέξανδρο Κουμουνδούρο (που είχε το μεγάλο τσιφλίκι του, την «Ευαγγελίστρια», κοντά στο Τζώρι). Έλεγαν πως τάχα δεν έκανε το λιμάνι στη Μεσσήνη μέχρι το 1882 που ήταν Πρωθυπουργός γιατί τον έκανε όπως ήθελε ο πεθερός του ο Δαγρές ή Περρωτής, που ήτανε βουλευτής Καλαμάτας, και προχωρούσαν μάλιστα λέγοντας: «αφού τον εγέλασε και στην προίκα. Του έταξε 6.000 ελαιόδενδρα, κι αυτός το πίστεψε και όταν πήγε να τα επισκεφθεί μετά το γάμο, βρήκε χέρσα χωράφια με φυτεμένα 6000 γροθάρια». Τόσο μάλιστα τα είχαν βάλει με τον Βουλευτή τους αυτόν, που όταν ήταν εκλογές με στενή περιφέρεια, ή τρόμαζε να πάρει την πλειοψηφία, ή είχανε πανηγυρικώς, και εξελέγετο ένας ντόπιος αγρότης ο Κροντήρης, κι όταν οι Κουμουντουρικοί προέβαλλαν υπέρ του Κουμουντούρου, ότι κατάφερε τους ξένους να του δώσουν στα 1881, μετά το Βερολίνειο Συνέδριο τη Θεσσαλία αμαχητί, οι αντίπαλοί του έλεγαν: «Δεν την πήραμε τζάμπα. Πληρώσαμε τους Τούρκους γύρω στα 200.000.000 χρυσές δραχμές».

Η κατασκευή του λιμανιού στην Καλαμάτα, έφερε ραγδαία πρόοδο στην πόλη αυτή. Όλες οι εξαγωγές εγένοντο από εκεί. Τα πλοία του εξωτερικού τότε δεν πρόκαναν να φορτώνουν και να ξεφορτώνουν στην Καλαμάτα.

Οι κυριότεροι έμποροι της περιφερείας και της Μεσσήνης μετεφέρθησαν εκεί και η Μεσσήνη περιέπεσε σαν τόπος γεωργικός και τόπος πρώτης εμπορικής επισταθμίας της συγκεντρώσεως των προϊόντων της περιφερείας της, τα οποία εφόρτωνε και πουλούσε στους Καλαματιανούς εμπόρους για εξαγωγή. Έτσι η Καλαμάτα έκοψε δρόμο. Στα 1869 με την ανάπτυξη της βιομηχανίας της, έκανε πληθυσμό 6.300 κατοίκους έναντι 5.800 της Μεσσήνης. Στα 1893 με το λιμάνι, πάτησε τους 11.182 έναντι 5.000 της Μεσσήνης, στα 1907 έφτασε τους 13.113 έναντι 6.039 της Μεσσήνης και στα 1930 έκανε πληθυσμό 28.961 έναντι της Μεσσήνης, που περιωρίστηκε στον ίδιο ρόλο, σαν αγροτική πόλη, και οι εμπορικές της συναλλαγές διεξήγοντο μόνο με τα πολλά παραγωγικά χωριά των γύρω Δήμων.

Έτσι με τον καιρό έβραζε μια ζήλεια και ένα μίσος στους Νησιώτες που ήσαν κι αναγκασμένοι να συναλάσσονται με την Καλαμάτα κι από μέρους των Καλαματιανών ένα είδος περιφρόνησης για τη Μεσσήνη. Έβλεπαν την πρώην αδελφή τους πόλη σα φτωχοσυγγενή και με ειρωνεία έλεγαν γι αυτήν «η γείτων», πράγμα που δαιμόνιζε τους Νησιώτες. Και οι Κρατικές αρχές των Καλαμών ακόμη δεν έβλεπαν διαφορετκά τη Μεσσήνη. Η αντιπάθεια αυτή κράτησε οξύτατη για πολλά χρόνια, τώρα όμως που έχουν καταλαγιάσει τα πράγματα σε μια μόνιμη και στάσιμη μορφή, θα πρέπει να έχουν σβύσει τα αισθήματα του παρελθόντος. Τώρα και το λιμάνι της Καλαμάτας, δυστυχώς με τη συγκέντρωση των πάντων στον Πειραιά, έχει σχεδόν πέσει σε αχρησία, προς ζημίαν και της Μεσσήνης. Τώρα οι γεωργικοί χώροι και οι χώροι εμπορικής εκμεταλλεύσεως είναι σαφώς χωρισμένοι και δεν ζημιώνει ο ένας τον άλλο και επί πλέον η απόσταση με τα σημερινά συγκοινωνιακά μέσα έκανε τις δυο πόλεις μία, αφού σε λιγώτερη ώρα ο Νησιώτης μπορεί να είναι στην οδό Μαυρομιχάλη, παρά στη συνοικία της «παληάς βρύσης» του Νησιού, και αντιθέτως ο Καλαματιανός λιγότερη ώρα θέλει να πάει στην πλατεία της Μεσσήνης, παρά στη Φυτειά από το γεφύρι του Σταματελάκη.

Σήμερα οι αρχές, οι δημοσιογράφοι, οι πνευματικοί άνθρωποι των 2 οικισμών νομίζω όι έχουν χρέος να βλέπουν εντελώς ενωμένα τα ενδιαφέροντα των δύο πόλεων, τα κοινωνικά (πολιτιστικά, οικονομικά τουριστικά) για το κοινό συμφέρον όπως συνέβαινε και στα παληά χρόνια των βασάνων τους και των κοινών περιπετειών τους. Πρέπει να το επιδιώξουν αυτό με μεγάλην δραστηριότητα οι τωρινοί πνευματικοί Άνθρωποι των δύο πόλεων.

Σήμερα φθάνει κανείς να πη, πως είναι θέμα άξιο μελέτης, μήπως είναι συμφερότερο και για τις δυο πόλεις εάν υπαχθούν υπό ενιαία Δημαρχία, κατά το πρότυπο και άλλων περιπτώσεων Λουτρακίου – Περαχώρας κλπ.

Πάντως με την ενδιάμεση επέκταση των οικισμών εκεί φαίνεται ότι βαδίζει το πράγμα και σε όχι πολλά χρόνια.

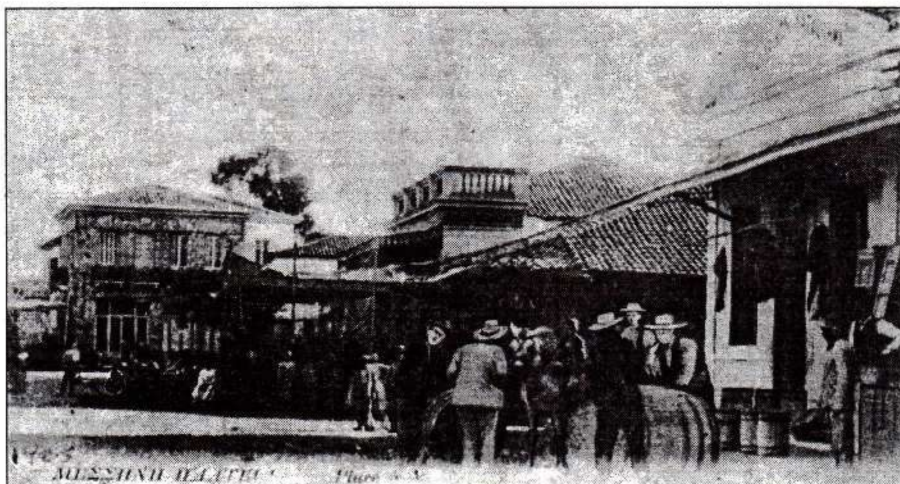

ΕΘΙΜΑ ΠΟΥ ΔΙΕΜΟΡΦΩΘΗΣΑΝ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΥΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΟΥΝΤΑΙ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ ΜΑΣ

Η πολυκύμαντη και μακρά ιστορία της πόλεως Μεσσήνης, εξαγόμενα από τα διάφορα έντονα περιστατικά που έζησε, διέπλασε και διεσκεύασε ειδικά έθιμα, τα οποία διατηρήθηκαν για πολλά χρόνια και ίσως διατηρούνται ατόφια μέχρι των ημερών μας. Πολλά απ' αυτά ίσως παρηλλαγμένα λίγο ή πολύ, διατηρούνται και σ' άλλες πόλεις, και όλα αποτελούν αναδιαμόρφωση προγενεστέρων παραδόσεων με προσθήκη συμβολισμών από τη νεώτερη τοπική ή γενικότερη εθνική ιστορία, και σκοπό έχουν πάντοτε να διασπούν την πλήξη του καθημερινού βιοποριστικού βίου, χαρίζοντας ευθυμία.

Στην προέκταση της θρησκευτικής λατρείας π.χ. από τα 1821 και δώθε, οι εκρηκτικοί θόρυβοι της στιγμής της Αναστάσεως μάλλον, νομίζω ότι συμβολίζουν την ανάσταση του γένους με το θρίαμβο των επαναστατικών όπλων. Προέκταση του συμβολισμού αυτού είναι και το απαραίτητο κάψιμο του προδότη Ιούδα, έξω απ' τις εκκλησιές, τα πυροτεχνήματα κλπ.

Στη Μεσσήνη (και στην Καλαμάτα), κατά τη λειτουργία της αγάπης, σε κάθε ναό ξεχωριστά, έξω από τα βαρελότα και τα καρυδάκια που χαλούσαν τον κόσμο, είχαν και ένα άλλο γραφικότατο έθιμο. Κάθε ενορία ετοίμαζε τους «σαϊτολόγους» της, και γινόταν στην αυλή της κάθε εκκλησίας χαλασμός, με άμιλλα ποια ενορία θα έχει τους περισσότερους και καλύτερους σαϊτολόγους. Οι χειροσαΐτες αυτές ήταν κύλινδροι από χαρτόνι, γεμάτοι πεπιεσμένοι «βροντηχτή» μπαρούτι (ή φυσιχτή Δημητσανίτικη) μήκους 50 πόντους περίπου, διαμέτρου 6 πόντους, που τις άναβαν και μέχρι να καούν τις κρατούσαν στο χέρι, γυρίζοντας γύρω γύρω. Στην κάθε πλατεία έριχναν μαζί 15—20 σαϊτολόγοι κι η ατμόσφαιρα γέμιζε καπνούς και μυρουδιά μπαρούτης. Συνήθως σε κάθε ενορία έπεφταν κάθε φορά πάνω από 200 σαΐτες. Στη Μεσσήνη τα σκήπτρα είχε τότε η ομάδα του Αγίου Δημητρίου, που ήταν επί κεφαλής, στην εποχή μου, ο γέρο Κούτρος, ζευγολάτης, που την παραμονή έκανε παρέλαση στην πόλη με τη σάλπιγγα και τη

Ένα τμήμα της άνω Πλατείας της Μεσσήνης κατά το έτος 1905. Διακρίνονται τα Δημοτικά «μαγαζεία» που κατεδαφίσθησαν. Το κτίριον Γ. Αλμπάνη όπου ήδη το Φαρμακείον Α. Σταυρόπουλου και το μεγάλο καφενείον Αθ. Αλμπάνη (Μπάγουλη) ήδη κτίριον Γ. Πατσιώτη δεν είχαν ακόμη ανεγερθή. Διακρίνονται το τότε Ζαχαροπλαστείον Αλειφέρη Βαλσαμάκη (τότε Γ. Σκαρπέδα) και ήδη Βαλσαμάκη - Λαδά. Τότε όλα τα κεντρικά καφενεία, τους θερινούς μήνες διατηρούσαν το Τουρκοβενέτικο έθιμο, να φτιάχνουν σκιάδες στεγασμένες με ψαθιά, κάτω από τις οποίες άπλωναν τα τραπέζια και τις καρέκλες τους κατάβρεχαν διαρκώς για να έχουν οι πελάτες δροσιά. Στο βάθος διακρίνεται το εξαιρετικό για τότε ξενοδοχείο ύπνου και φαγητού Αφών Χρόνη, όπου σήμερα η Εμπορική Τράπεζα.

σημαία κι ακολουθούσαν οι σαϊτολόγοι, άνθρωποι διαφόρων επαγγελμάτων, φορώντας κούκους και τα ρούχα της δουλειάς, φορτωμένοι καθένας με το ταγάρι του γεμάτο χειροσαΐτες. Όλη η ενορία πρόσφερνε στον έρανο για τις σαΐτες της αγάπης, και η φιέστα της σαΐτας κρατούσε πάνω από ώρα.

Ήταν πραγματικά ένα καταπληκτικό θέαμα, πολύ επιβλητικό που έκανε μεγάλη εντύπωση στους ξένους όταν το πτωτοβλέπανε.

Ένα άλλο μικροέθιμο ήταν το μεσαιωνικό του εξορκισμού, που κουβάλησαν οι Φράγκοι. Κάθε 23–24 Ιουνίου το βράδυ άναβαν φωτιές σ' όλες τις γειτονιές κι έψηναν σκόρδα στη θράκα, (μεζέ για κρασί), πηδούσαν τις φωτιές και έστηναν γύρω χορούς οι γειτόνοι που κρατούσαν μέχρι τα μεσάνυχτα. Το έθιμο αυτό το ονόμαζαν «φωτιές τ' αγιαννιού, γιατί τότε συνέπιπτε η γιορτή του Αγίου Ιωάννου του «Ριγανά».

Τότε στη Μεσσήνη οι επαγγελματίες ήσαν οργανωμένοι σε συντεχνίες, «αδελφότητες» όπως τις έλεγαν. Κάθε συντεχνία είχε έναν προστάτη άγιο. Οι Ραφτάδες, τον Άγιο Νικόλαο το Νέο, οι μαραγκοί και χτίστες τον Άγιο Κωνσταντίνο, οι Περιβολάρηδες τον Άγιο Τρύφωνα

κλπ. κλπ. Σε κάθε γιορτή του αγίου της, κάθε αδελφότητα είχε αργία. Έκαναν λειτουργία με αρτοκλασία, καλούσαν φίλους τους με προφορικές προσκλήσεις, και μετά πήγαιναν και γλεντούσαν ομαδικά κάπου.

Οι ραφτάδες είχαν την εξαιρετικότερη επιτυχία. Με Πρόεδρο τελευταία το Σωτήρη το Ρούτση, οικοδόμησαν δίπλα στο πολύ μικρό αρχαίο εκκλησάκι της Αναλήψεως το ναό, του Αγίου Νικολάου του Νέου, που βρισκότανε σ' ένα θαυμάσιο τοπίο, κατάφυτο από μεγάλες μουριές, μεταξύ ογκολίθων Μασουρίδη και κουλντουκιού, ένα αρκετά μεγαλύτερο ναό.

Εκεί κάθε χρόνο κατά τα μέσα Ιουνίου, την ημέρα της μνήμης του Αγίου, έδιναν οι ραφτάδες τη γιορτή του Σωματείου τους με καταπληκτική πραγματικά επιτυχία, της οποίας την εντύπωση είχε υπ' όψιν ο μακαρίτης φίλος μας Νίκος Χιώτης, όταν περιέλαβε στη διαθήκη του την επιθυμία να αναβιώση η εορτή αυτή. (Καλή βέβαια η γνώμη του, αλλά το κέφι των ανθρώπων της τότε εποχής, δεν είναι ίσως δυνατό ν' αναστηθή στην εποχή μας, στον ίδιο βαθμό).

Η γιορτή αυτή ήταν κάτι εντελώς παρόμοιο, προς τα «κατ' αγρούς Διονύσια» των αρχαίων Ελλήνων.

Από τα χαράματα της ημέρας αυτής, σχεδόν όλοι οι οικογενειάρχες της Μεσσήνης έστελναν τις φαμίλλιες τους, εφοδιασμένες με κάθε είδους εκλεκτά τρόφιμα, με τα πόδια ή με κάθε μέσον συγκοινωνίας,

Μια άλλη άποψη του χώρου των θαλάσσιων λουτρών της Μπούκας
(Φωτ. Χρ. Αλιφέρη)

καρότσες, κάρα, σούστες, γαϊδουράκια κλπ. κι όσοι μπορούσαν πήγαιναν μαζύ, ή ερχόντουσαν αργότερα, από το δρόμο του προχώματος.

Όταν έφταναν στον τεράστιο χώρο, κάτω απ' τους ίσκιους των δέντρων, άπλωναν τις κουβέρτες τους και σιγύριζαν απάνω το υπαίθριο νοικοκυριό τους. Στο μεταξύ είχαν στήσει γύρω εκεί παράγκες, υπαίθρια καφενεία, ρακοπουλιά, ταβέρνες που τηγάνιζαν εντόσθια κλπ., πωλητές ψητής γουρνοπούλας που όλο και κουβαλούσαν απ' το Νησί αχνίζοντα ταψιά (λαμαρίνες), μανάβικα κλπ. Είχαν καταφθάσει ακόμη φωτογράφοι, οργανοπαίκτες, βιολιά, λαγούτα, κλαρίνα κλπ. και ζυγιές τούμπανα με πίπιζες. Όλοι αυτοί παρακολουθούσαν πρώτα τη θεία λειτουργία, κι' όταν σχόλαζε άρχιζε η γιορτή. Από έθιμο, τον χορό πρώτο καλαματιανό τον άρχιζαν οι ιερείς. Έκαναν δύο, τρεις γύρους, και αφού άνοιγαν το γλέντι πήγαιναν και καθόντουσαν στο γιατάκι της Επιτροπής, μαζύ με τις συνεορτάζουσες Αρχές του τόπου.

Η γιορτή αρχινούσε το πρωΐ και έκλεινε το απόγευμα. Το κέφι ήταν καταπληκτικό. Το μεσημέρι στρώνονταν στο φαγοπότι. Πιάτα συνήθως δε χρησιμοποιούσαν, προτιμούσαν τα πλατειά μωρεόφυλλα, κυρίως για τα ψητά κρέατα. Οι θόρυβοι, οι μουσικές, τα γέλια, τα γλέντια, τα τραγούδια, τα βιολιά, τα τούμπανα, οι πίπιζες, το κέφι και οι χοροί ήταν κάτι απερίγραπτα έξοχο.

Οι συνεορτάζοντες ανήρχοντο σε χιλιάδες και κοντά στους Μεσσήνιους, άπλωναν τις κουβέρτες τους και γλεντούσαν μαζί και οι οικογένειες των παραθεριστών απ' όλη την επαρχία, που είχαν στήσει ψάθινες καλύβες στην παραλία, από του Μασουρίδη έως την Μπούκα, στο σπάνιο αυτό δώρο της φύσεως, την παραλία με τα 300 μέτρα πλάτος τάπητα άμμου, που εκτείνεται πολλά χιλιόμετρα. Κατά το απόγευμα ο κόσμος σηκωνότανε και τα μάζευε για να είναι το σούρουπο στη Μεσσήνη.

Παρεκτροπές και αταξίες δεν γινόντουσαν τότε, ούτε παρεξηγήσεις γιατί καθένας σεβότανε την τιμή και την αξιοπρέπεια του άλλου. Για κάθε ενδεχόμενο όμως η αστυνομία είχε λάβει τα κατάλληλα μέτρα και κυκλοφορούσαν περίπολοι χωροφυλάκων εις τους πολυθόρυβους τόπους των διασκεδάσεων.

Στις 21 Μαΐου, κάθε χρόνο, γιορτή του Αγ. Κωνσταντίνου, στην άλλη παραλία, στην Μπούκα, όπου το ομώνυμο εκκλησάκι, έδινε τη δική του φιέστα το Σωματείο των οικοδόμων, (χτίστες και μαραγκοί). Καλούσαν κι' αυτοί κόσμο και έκαναν προετοιμασία για γλέντια, πάντοτε όμως υστερούσαν ασύγκριτα απ' τους ραφτάδες.

Ένα άλλο έθιμο αξιόλογο, που βρήκαν από τους πατεράδες τους διαμορφωμένο οι Νησιώτες, ήταν οι γιορτές της αποκρηάς. Κι' όχι απλώς τις βενετσιάνικης καταγωγής μασκαράτες, με την κρεατινή και τυρινή

αποκρηά, όπως διαμορφώθηκαν στο Μεσαίωνα, αλλά μια σειρά οικογενειακών τελετουργιών, δημοσίων εθίμων, ευθυμίας και συμβολικών παραστάσεων γεγονότων, κλπ. με πολύ τοπικό χρώμα που αρχινούσαν από το Σαββατόβραδο της τυρινής, μέχρι το βράδυ της Καθαροδευτέρας.

Το Σάββατο το βράδυ, παραμονή της τελευταίας Κυριακής της αποκρηάς, όλες οι στενά συγγενειακές οικογένειες, συγκεντρώνονταν συφάμελοι με τα τρόφιμά τους, στο σπίτι που κατοικούσε ο πιο γέρος της οικογενείας. Εκεί εστρώνονταν τραπεζαρίες για όλους και σερβιρίζονταν απαραίτητα η πατροπαράδοτη καλαματιανή μακαρονάδα. (Μακαρόνια χοντρά, γεμάτο πιάτο με πολλές στρώσεις τριμμένη μυζήθρα, και από πάνω περιχυμένη με την κόκκινη σάλτσα του κρέατος, που ήταν κοκκινιστό με ξύλο κανέλλα, πολύ βούτυρο και προ παντός αρκετή πορτοκαλόφλουδα). Κατά το έθιμο αυτό όταν τελείωνε το σερβίρισμα καθόντουσαν όλοι και τα μωρά ακόμη στα τραπέζια. Τότε ο πιο γέρος που είχε την πρωτοκαθεδρία, έδινε το σύνθημα να φάνε όλοι από τρεις πηρουνιές. (Τα παιδιά τις μετρούσαν φωναχτά). Μετά όλοι σηκωνόντουσαν όρθιοι, έπιαναν απ' τις άκρες τα φορτωμένα τραπέζια τα ανύψωναν λίγο και τότε ο γέρος ρωτούσε φωναχτά την οικογένεια: «Φάγατε»; «Φάγαμε» απαντούσαν όλοι εν χορώ στον ίδιο τόνο. Ο γέρος συνέχιζε: «Χορτάσατε»; «Χορτάσαμε» απαντούσαν όλοι. «Πάντα χορτάτοι να είσαστε». Φώναζε τότε ο Γέρος και η οικογενειακή αυτή τελετουργία επαναλαμβανόταν τρεις φορές και μετά λεγόταν επίσημα η προσευχή και ακολουθούσε το κανονικό γεύμα, αφού όλοι ευχόντουσαν «Πάντα χορτασμένοι».

Τι συμβόλιζε η οικογενειακή αυτή τελετουργία που το θεωρούσαν τότε γρουσουζιά αν παρελείπετο; Τιμή στον πιο μεγάλο της οικογενείας; Την ευχαρίστηση του γενάρχη που περιγράφει ο Σόλων, για τον Τέλλο τον Αθηναίο με τις οικογένειές του; τονισμό της ανάγκης της οικογενειακής ενότητας; ή ήταν εκδήλωση που εξέφραζε την ευχαρίστηση πως πάει πια, πέρασε η εποχή των εθνικών περιπετειών που κάποτε οι οικογένειες τρέχανε από δω κι από εκεί για να σωθούνε και δε χόρταιναν το φαγί και τη μόνιμη οικογενειακή θαλπωρή; Ίσως συμβόλιζε όλα αυτά.

Ξημερώνοντας άρχιζε το γλέντι της αποκρηάς. Όλες οι οικογένειες έβγαζαν τότε απ' το σεντούκι τις φουστανέλλες και τις φέρμελλες του παππού, ή τα κοντογούνια και τα φέσια της γιαγιάς και σχημάτιζαν ξεχωριστά αντρικές φουστανελοφορεμένες παρέες που γύριζαν στο δρόμο τραγουδώντας και χοροπηδώντας (με πίπιζες και τούμπανο) κλέφτικα του χορού. Τέτοιες παρέες στην εποχή μου ήσαν δύο συνήθως με 20 – 25 άνδρες «φουστανελάδες» η κάθε μία και με λίγα παιδιά επίσης ντυμένα με φουστανέλλες για φυτώριο συνεχίσεως του εθίμου. Στην

πρώτη παρέα ηγείτο ο Γεώργιος Μιχαλόπουλος, κρεοπώλης, και ο γέρο – Κατσαριώτης τσαρουχοσελαχοποιός, και στην άλλη ο σιδηρουργός Λεωνίδας Ανδριανόπουλος. Στις παρέες αυτές διεκρίνοντο διαλεχτοί διαλεχτοί φουστανελάδες, όλοι με ωραίες φέρμελλες και πολύπτυχες φουστανέλλες, οι Γιώργης Μυτηληναίος κουρέας, Μήτσος Φραγκάκης κτηματίας, και οπωροπώλης, Δημ. Μπίρης οινοπώλης, Παν. Λαμπράκης, σιδηρουργός κλπ. κλπ. Όλοι αυτοί διέσχιζαν τους δρόμους χορεύοντας υπό τους ήχους της της πίπιζας και του τούμπανου, χορεύοντας όλοι ξεχωριστά, πεταχτά τραγούδια του χορού, σαν να ήσαν όλοι κορυφαίοι κυκλικού χορού. Ήταν καταπληκτική η εμφάνισή τους και θυμάμαι πως μερικές φορές τους κάλεσαν και μετέσχον σε ανάλογες δημόσιες γιορτές στην Αθήνα. Έξω απ' τις ανδρικές παρέες γύριζαν κοντά σ' αυτούς γυναικείες παρέες με παληές γυναικείες ενδυμασίες. Περνούσαν συνταγμένες κι' αυτές στους δρόμους τραγουδώντας όλες μαζύ, τραγούδια του τραπεζιού παλαιά. Συγχρόνως εσχηματίζοντο κι άλλες παρέες ή μεμενωμένοι, μασκαρεμένοι ανάλογα με τη φαντασία του καθένας, άλλοι ντόμινα κι άλλοι παριστάνοντας και διακωμωδούντες διάφορες κωμικές καταστάσεις σκόρπιζαν την ευθυμία. Στον καιρό μου είχαν το ρεκόρ 2 αγρότες ο Νικολάκης ο Κορδονούρης μαζύ με έναν άλλο μόνιμο γέρο σύντροφό του, που τον ξεχνώ, ήταν ντυμένοι άλλες χρονιές γιατροί της παλήάς εποχής, κι άλλες φορές ο ένας παρίστανε το φωτογράφο κι ο άλλος τη φωτογραφική μηχανή, φωτογραφίζοντας τους πολίτες της εκλογής τους, με τα οπίσθιά τους, σηκώνοντας το μαύρο πανί, κι έχοντας στη θέση του φακού μια μεγάλη κωμική μάσκα. Τότε ο Ξενοφώντας ο Κουλούρης εύρισκε κάθε χρονιά, πρωτότυπες και πανέξυπνες διακωμωδήσεις, ντυμένος με την ανάλογη επιτυχημένη μεταμφίεση κλπ. κλπ. Ακόμη και γυναίκες, νοικοκυρές, όπως και μια χονδρή κάπως γρηά η Κυρά Μπούσω, στον καιρό μου, έδινε με την παρέα της καλομελετημένα αυτοσχέδιες κωμικές σκηνές ιατρικής εξετάσεως, πλανοδίων οδοντοϊατρών κλπ., με ένα εύθυμο διάλογο, καθόλου χοντροκομένο και πάρα πολύ έξυπνο. Όλοι αυτοί γύριζαν δυο, τρεις ώρες και δεν κουραζόντουσαν πολύ γιατί θα επαναλάμβαναν τις φιγούρες τους και τα γλέντια τους και την επομένη ημέρα την Καθαρά Δευτέρα που ήταν η κυρίως αποκρηά στο Νησί, μολονότι σαρακοστιανή.

Το βράδυ της Κυριακής, μετά το φαγοπότι στο σπίτι, ο κόσμος έκανε περίπατο στις γειτονιές. Σε όλες τις γειτονιές, όπου είχε μικρή πλατειούλα, στολισμένη με χρωματιστές χάρτινες σημαιούλες ανάβονταν φωτιές δίπλα είχαν κατεβάσει τραπέζια στο δρόμο, με μεζέδες και κρασί για να καταναλωθούν και να μην υπάρχουν την αρχή της σαρακοστής που ξημέρωνε. Οι περιπατητές εκαλούντο στα τραπέζια, χαιρετιώντουσαν, τραγουδούσαν, χόρευαν λίγο, γύρω στη φωτιά και συνέχιζαν την

περιοδεία τους μέχρι το πρωί. Στις τέτοιες δημόσιες γιορτές στο Νησί ήταν όλοι σαν μια και μόνη οικογένεια, με ειλικρίνεια και «μπέσα».

Η επόμενη ημέρα η Καθαρά Δευτέρα ήταν η πιο φανταχτερή εορταστική ημέρα στο Νησί. Τα κούλουμα στη Μεσσήνη ήταν ονομαστά. Γιατί λέγονται «Κούλουμα» κανείς μέχρι τώρα δεν μπόρεσε να δώση εξήγηση. Πολλοί προσπαθούν να τα συσχετίσουν με τη λατινική λέξη CUMULUS που σημαίνει κάτι μεταξύ «αφθονίας» και «τέλος», ή με την επίσης λατινική λέξη COLUMNA που σημαίνει «κολώνα». Πάντως είναι γνωστή σαν προχριστιανική γιορτή διασκεδάσεων και γλεντιού με νηστήσιμα στην εξοχή. (Μάλλον για μεταχριστιανική μου φαίνεται).

Για την επιτυχία των κουλούμων στη Μεσσήνη έκαναν πάντα μεγάλη προετοιμασία τόσο ο Δήμος όσο και οι επαγγελματίες με γενναίο έρανο.

Κατά την εορτή αυτή η Μεσσήνη γέμιζε κόσμο. Ήτανε εορταστική εξόρμηση όχι μόνο των Καλαματιανών και των γύρω χωριών, αλλά κι από άλλους Νομούς εορταστές ήρχοντο να περάσουν εδώ την ημέρα αυτή. Ειδική επιτροπή εξελέγετο για να διευθύνη τις εορταστικές

Μια φωτογραφία της μπάντας της Φιλαρμονικής Εταιρίας στα 1923. Διακρίνονται νεαροί τότε οι Λαμπρόπουλος Πέτρος και Παν. Ψυχογιόπουλος, Βασ. Ψειρής, Βασ. Τσίτουρας, Τάκης Κροντήρης, Περικλ. Αργυροπανάγος, Καραπατέας, Τσιτομενέας, Δρούλιας κ.λπ. Καθώς και οι μετέπειτα αρχιμουσικοί Γιάννης Νάσσος και Παν. Φάκωνας. Διευθυντής ήταν ο Ιταλός Αρχιμουσικός Μπιφέρνο, μετέπειτα Διευθυντής της Φιλαρμονικής του Δήμου Αθηναίων.

εκδηλώσεις, το «Κομιτάτο», το οποίο φιλοξενούσε ιδιαίτερα τους επίσημους επισκέπτες του στην ξύλινη εξέδρα που είχε φτιαχτεί στην πλατεία.

Την ημέρα αυτή οι κεντρικοί δρόμοι και ιδίως αυτοί που είχαν κατεύθυνσι προς το «Αργαστηράκι» είχαν στρωθεί αραιά με σμερτιές. Σε πολλά κεντρικά σημεία της πόλεως, κυρίως έξω από ομάδες καταστημάτων, υπήρχαν τραπέζια στο δρόμο με πιάτα φορτωμένα με διάφορα σαλατικά, μαρούλια, κρεμμυδάκια, τουρσιά, κουκιά, σπέτσες (πιπεριές), χαλβά, ταραμά, χταπόδι βραστό και άλλα νηστήσιμα, κρασί και λαγάνες. Οι καταστηματάρχες καλούσαν τους περιπατητές γνωστούς κι αγνώστους να πάρουν μεζέ και να πιουν ένα κρασί για το καλό, να ευχηθούν και να συνεχίσουν την περιοδεία τους.

Η Φιλαρμονική τις δυο αυτές ημέρες στην «εξέδρα», έπαιζε ασταμάτητα τραγούδια του χορού, φορώντας τη μεγάλη στολή της, και κάθε παρέα φρόντιζε να εξασφαλίση τα όργανά της. Καρέκλες ήταν απλωμένες στο δρόμο σ' όλα τα κέντρα και ήταν γεμάτες κόσμο. Στις πλατείες υπήρχαν διαρκώς πολλοί κυκλικοί χοροί και το κέφι ήταν πάντοτε ζωηρό. Οι φουστανελάδες με τις πίπιζες και τα τούμπανα και οι διάφορες μασκαράτες, η περίφημη γκαμήλα, το γαϊτανάκι με τα αλογάκια, έφιππες αναπαραστάσεις βλαχόγαμου με πάνω από 20–30 πρόσωπα, ομάδες που παρίσταναν διάφορες κωμικές καταστάσεις γύριζαν διαρκώς όλη την πόλη. Το κρασί, οι μπύρες, οι φωνές, οι σερπαρτίνες, ο χαρτοπόλεμος, τα γέλια και τα τραγούδια έδιναν μεγάλη εορταστική φασαρία.

Οι δρόμοι προς την «κρεμάλα» στο «αργαστηράκι» ήταν πιο πολύ κατάμεστοι κόσμου. Εκεί στο αργαστηράκι τριγύριζαν τα «περίπουλα» της κρεμάλας. Ντυμένοι σαν Τούρκοι και μουντζουρωμένοι, παρίσταναν τους αραπάδες του Μπραΐμη. Άρπαζαν τάχα αγριεμένοι έναν από τις παρέες που περνούσαν, άντρα ή γυναίκα και τον τραβούσαν προς την κρεμάλα που είχε στηθεί στην παληά της θέση όπως στα 1825. Ο κόσμος γελούσε γεμάτος κέφι. Στην κρεμάλα περίμενε ο γέρος που είχε το πρόσταγμα στα περίπουλα ντυμένος κι αυτός με το κόκκινο φέσι, μουντζουρωμένος κλπ. Τάχα παρίστανε το Μπραΐμη. Διέτασσε να κρεμαστή αμέσως ο κατάδικος. (Στις γυναίκες έβαναν παραμάνες στο κάτω μέρος των φουστανιών για να μη φαίνονται τα πόδια). Έδεναν οι βοηθοί τον κρατούμενο (μεθυσμένοι συνήθως) από τις μασχάλες και τραβούσαν το σκοινί. Τον σήκωναν μετέωρο πάνω από 4 μέτρα, ενώ τα καλαμπούρια και τα αθώα πειράγματα χαλούσαν τον κόσμο. Ο Μπραΐμης και οι γραμματικοί και βοηθοί του, ρωτούσαν κωμικά πράγματα τον κρεμασμένο. Π.χ. «Τι δουλειά κάνεις;» Άμα ήταν επαγγελματίας συνέχιζαν τις ανακρίσεις: «Ζυγιάζεις πρόσβαρα ή ξύγκικα;» ή «γιατί νερώνεις το γάλα;» κλπ. Άμα ήταν γυναίκα: «Τον ακούς τον άντρα

σου;» κι επακολουθούσε ένας διάλογος έξυπνος που έκανε όλον τον κόσμο να ξεσπάη στα γέλια, που τελείωνε με τις τελευταίες ερωτήσεις: «Πόσο κρασί κερνάς για να σε ξεκρεμάσουμε;»

Το έθιμο αυτό ευχαριστούσε πολύ τόυς κρεμαζόμενους που το είχαν για γούρι κι εκδήλωναν την ευχαρίστησή τους, επιμένοντας έξω απ' το κέρασμα με το σχετικό μεζέ που έπιναν μαζύ να δεχτούν λίγα χρήματα για δώρο, πράγμα το οποίο απηγόρευε ο κανονισμός του Κομιτάτου. Στις ημέρες μου αξίωση να κάνη το Μπραΐμη είχε ο Γερο Κούτρος, ο οποίος και τα κατάφερνε θαυμάσια στην ενάσκηση του ρόλου του.

Στο μέρος που στήνεται τώρα η «κρεμάλα», είχε, όπως λένε, στηθεί μόνιμα όσα έκανε ορδί στο Νησί ο Ιμβραήμ Πασάς. Κρέμασε εκεί πολύν κόσμο και πολλοί έχουν γράψει σχετικά, ο Τραυλαντώνης, ο Γούνας κλπ. Το έθιμο αυτό συμβολίζει το τραγικό αλλά και κωμικό μαζί κρέμασμα μιας γρηάς, της Κυρά Συκούς, η οποία εξήγησε μεθυσμένη, όπως ήταν συνήθως, ένα όνειρο του Ιμβραήμ, όπως το ήθελε να στέρξη η ελληνικότατη ψυχούλα της γρηάς. Μια παντομίμα της σκηνής αυτής, ωραία σκηνοθετημένη, θα ήταν ένα πολύ αξιόλογο θέαμα.

Η φιέστα της καθαροδευτέρας στη Μεσσήνη με μουσικές και χορούς, τελείωνε μετά τα μεσάνυχτα της ημέρας αυτής.

Την εποχή αυτή κανείς δεν πεινούσε. Τις γιορτές και κυρίως Πάσχα, Χριστούγεννα, δεκαπέντε Αυγούστου και τις Απόκρηες, ακόμη και τις Κυριακές όσοι είχαν τον τρόπο τους, καθώς και ο «φιλόπτωχος σύλλογος Κυριών», δεν παρέλειπαν να εφοδιάζουν αρκετά τις οικογένειες που είχαν φτωχότερα οικονομικά μέσα, και δεν υπήρχε ποτέ παρεξήγηση ή ακαταδεξία. Το μόνο κακό ήταν, σπάνιο όμως τώρα, οι καυγάδες και καμμιά φορά οι φόνοι που γινόντουσαν πάντοτε ή για λόγους τιμής ή για προσβολή στο φιλότιμο. Φόνοι για οικονομικές διαφορές ήσαν σπανιότατοι.

Μετά οι οικογένειες συμφιλιωνόντουσαν, διότι ο φονηάς αν δεν ήταν ανύπαντρος υπεχρεώνετο να πάρη γυναίκα την κόρη ή την αδελφή του φονευθέντος, ή εγένοντο συμπεθεριά μέσα στο άμεσο στενό περιβάλλον τους. Ξεχωριστά ο Νόμος έκανε τη δουλειά του.

Άλλο έθιμο ήταν οι γιορτές το βράδυ της παραμονής της Πρωτομαγιάς, τα παληά «ανθεστήρια» των αρχαίων, με τα στεφάνια έξω απ' τις πόρτες, την κλωστή στα δάχτυλα της πρώτης Μαρτίου, που την πετούσαν την πρωτομαγιά, τις γιορτές των κοριτσιών, τον «κλείδωνα», τα αθωότατα ξεγελάσματα της πρωταπριλιάς με πολλά έξυπνα κόλπα, και προ παντός οι φωτιές στις αυλές των εκκλησιών στη γιορτή του αγίου τους με έρανο ή κλεψιές ξύλων υπό των νεαρών, από τα γειτονικά σπίτια κλπ. Εκεί κρατούσε χορός υπαίθριος όλη την νύχτα.

Κατά την Εθνική εορτή, εξόν από τις παρελάσεις των μαθητών και

τον πανηγυρικό που έβγαζε από το μπαλκόνι του Γυμνασίου ο Γυμνασιάρχης, τα μάσκουλα που έρριχνε ο Δήμος και την περιοδεία της Φιλαρμονικής, έκαιγαν το βράδυ και πυροτεχνήματα. Στην εποχή μου ήταν σ' αυτά άριστος τεχνίτης ο Δημοσθένης Γυφτάκης, που δημιουργούσε διάφορες εκπληκτικές φιγούρες. Κάποια φορά προτιμήθηκε για πολιτικούς λόγους αντ' αυτού ο μαραγκός Ζαφειράκης, καλός κι' αυτός αλλά πολύ κατώτερος του Δημοσθένη.

Στα βαφτίσια, μετά την τέλεση του μυστηρίου, ο νουνός έβγαινε πάντα στην πόρτα, όπου ήταν συναγμένα τα παιδάκια της συνοικίας, και όταν τον έβλεπαν φώναζαν όλα μαζί: «Άξιος – πέτατα». Κι αυτός έβγαζε από την τσέπη του χούφτες γαζέτα και τα πετούσε στον αυλόγυρο της εκκλησιάς, όπου τα πλήθη των μικρών που περίμεναν, ορμούσαν προσπαθώντας να αρπάξουν όσα «μαρτυριάτικα» μπορούσαν περισσότερα. Τα μικρά ή αδύνατα παιδάκια τα φώναζαν και τους έδιναν ξεχωριστά την πενταρούλα, το χάλκινο δίλεπτο ή μονόλεπτο. Συγχρόνως άλλα μεγαλύτερα παιδιά που είχαν πεποίθηση στην ταχύτητα των ποδιών τους περίμεναν καραούλι να πρωτακούσουν το όνομα, που δόθηκε και έτρεχαν συναγωνιζόμενα ποιός θα πρωτοφτάση να το πει στη λεχώνα που περίμενε στο σπίτι, για να πάρουν το ασημένιο φράγκο (απ' αυτά που είχε συνάξει η μητέρα απ' τ' «ασημώματα» του μωρού). Τα σταυρουλάκια και τα άλλα αναμνηστικά που δίδονται σήμερα στα βαφτίσια, τότε ήσαν άγνωστα.

Στους γάμους διετηρείτο το άσχημο παλαιό έθιμο της παρθενοφθορίας κατά την διάρκεια του γαμήλιου τραπεζιού στο σπίτι του γαμπρού, οι δε τουφεκιές καθησυχάσεως που έπεφταν πάντοτε, έπαιρναν την απάντηση μέσα στη νύχτα από το σπίτι της νύφης, όπου διεσκάδαζαν εκεί και τρωγόπιναν οι συγγενείς της. Η νύφη μετά το γάμο πήγαινε πεζή με το γαμπρό εν πομπή από την εκκλησία στο νέο τους σπίτι.

Προηγείτο συνήθως ο οργανοπαίκτης που έπαιζε έναν γαμήλιο σκοπό. Οι συνοδεύοντες τη νύφη συγγενείς της μέχρι το νέο της σπίτι γύριζαν όλοι στο πεθερικό σπίτι τραγουδώντας (πιστρόφια). Τα προικιά φορτωμένα σε κάρα, κουβέρτες, έπιπλα, ρούχα κλπ. μαζί με τα δώρα, περνούσαν από το ένα σπίτι στο άλλο, μέσω της πλατείας. Ο κουμπάρος μοίραζε και στους γάμους και στα βαφτίσια δώρα στους κοντινούς συγγενείς μεταξωτά μαντήλια. Στα γαμήλια τραπέζια για ν' ανοίξη το κέφι περισσότερο, έπιναν χαιρετιστήρια «κουπάρια» γεμάτα κρασί.

Ο γάμος γινόταν πάντοτε με συνοικέσιο και εδίνετο συμπεφωνημένη προίκα. Προ του γάμου οι νεόνυμφοι ήταν συγκρατημένοι στη ζωή τους, και για τούτο τ' αντρόγυνα ήταν πάρα πολύ ψυχικά ενωμένα, πάντοτε μονοιασμένα μέχρι θανάτου.

Όταν πέθαινε κανείς ότι ώρα και να ήταν, έσπευδαν και χτυπούσαν

πένθιμα επί ώρες τις καμπάνες του ναού της ενορίας του οποιουδήποτε θανόντος. Τα αβάφτιστα παιδάκια δεν τα έθαβαν στο νεκροταφείο, αλλά στην μικρή εκκλησούλα Αγία Σωτήρα της Μεταμορφώσεως), που βρισκόταν πίσω και λίγο πιο πέρα από το «Δημόσιο Αγροκήπιο», που ιδρύθηκε στα τελευταία της ιστορούμενης περιόδου. Ο νεκρός μετεφέρετο από φίλους της οικογενείας, κατά την κηδεία πεζή μέχρι το νεκροταφείο, πάντοτε με ξέσκεπο φέρετρο, και ακολουθούσε πάντοτε πολύς κόσμος. Το βράδυ εγένοντο τα τραπέζια της «παρηγοριάς». Συνηθέστατα όταν η οικογένεια έκανε το τριήμερο ή το οκταήμερο μνημόσυνο του νεκρού της, έφτιαχνε κι ένα μεγάλο καλάθι «σπερνά» (κόλυβα) παραπάνω, κι ένα καλάθι μικρά ψωμάκια, τα οποία, μικροί συγγενείς του νεκρού περιέφεραν στους δρόμους στα μαγαζιά της αγοράς και στα χάνια, όπου τα εμοίραζαν στον κόσμο και ο καθένας παίρνοντας ευλογούσε το νεκρό με την ευχή «συχωρεμένος να είναι».

Κατά τις ονομαστικές γιορτές, το σπίτι του εορτάζοντος, δεν εδέχετο δώρα από τους επισκέπτες. Αντίθετα, προσεφέρεντο εκεί στους επισκέπτες η πατροπαράδοτη κομπόστα τριαντάφυλλο, σουμάδα, κουραμπιές και ποτό, ή μεζές και κρασί.

Οι φίλοι που και που έβαναν καμμιά «παδέλα ψητό» στο σπίτι ή σε καμμιά ταβέρνα και γλεντούσαν (τα γνωστά «τσιμπούσια», που δεν είναι διαφορετικά από τα λεγόμενα συμπόσια, των αρχαίων). Άμα το γλέντι παρετείνετο και κατά την επόμενη ημέρα, οι συνδιασκεσδάζοντες φορούσαν στο κεφάλι τις άσπρες πετσέτες του φαγητού που τις έλεγαν «φακιόλια».

Η οικογενειακή παιδαγωγική αυτόν τον καιρό είχε δικό της σύστημα. Στο σπίτι το παιδί το αγαπούσαν πολύ, αλλά δεν του έδιναν αέρα. «Άμα μιλούν οι μεγάλοι δε θα πετάγεσαι. Θ' ακούς μόνο». Δεν το παίνευαν το παιδί όταν ήταν μπροστά. Του έδιναν πάντα διάφορες ηθικές συμβουλές. Δεν υπήρξε πατέρας που να μην συμβούλευε το γυιό του και μητέρα την κόρη της. Οι συμβουλές απέβλεπαν πάντα στην κοινωνική ευστάθεια. Όταν περνούσε οποιοσδήποτε Παπάς, τα παιδιά έτρεχαν να του φιλήσουν το χέρι, αυτός τους καλομίλαγε, τα ευλογούσε και είχε πάντα στην τσέπη να τους δώση από ένα κουφέτο. Οι παρεκτροπές και οι ατίθασοι ετιμωρούντο με ξύλο, στο σπίτι και στο σχολείο. Ο πατέρας δεν ανεχότανε όμως να του δείρη άλλος το παιδί του, (εξαίρεση έκανε για το Δάσκαλο και το Δημοτικό Παιδονόμο). Ο Δημοτικός παιδονόμος διαλεχτός ηθικός άνθρωπος, γύριζε ασταμάτητα ημέρα νύχτα την πόλη, αφιερωμένος στο έργο του. Μιλούσε άλλοτε με το καλό άλλοτε με τη βέργα. Παρακολουθούσε τα πάντα και μάθαινε το καθετί και παρενέβαινε. Αυτοί που τον διώριζαν στη Δημαρχία φρόντιζαν να είναι και παλληκαράς. Τα παιδιά τον έτρεμαν. Στο σχολείο παρακολουθούσε το παιδί ο Δάσκαλος και τη γενική συμπεριφορά του.

Το άσχημο ήταν ότι είχαν επιβάλει στη διδασκαλία αντί της ομιλούμενης την αρχαΐζουσα γλώσσα, και τα παιδιά δεν μπορούσαν να μάθουν γράμματα. Τα πιο πολλά εγκατέλειπαν το Δημοτικό ως «ανεπίδεκτα μαθήσεως», και άλλα βαριόντουσαν και έκαναν σκασιαρχείο (κανόνι). Η κοινή γνώμη δεν απουσίαζε από την ανατροφή των παιδιών και το παιδί ελάβαινε πολύ υπ' όψιν του την κοινή γνώμη.

Από τις άλλες κυριότερες εθιμικές ορτές, προεξήρχε η επιβλητική λιτάνευσις της εικόνος της Παναγίας του Βουλκάνου, από το Μοναστήρι της Ιθώμης στη Μεσσήνη και τ' ανάπαλιν. Μέχρι την Αγία Παρασκευή της Παληάς βρύσης την έφερνε στο σακκούλι όλη τη νύχτα ένας νεαρός, πεζοδρόμος – καλόγερος κατάκοπος και κατασκονισμένος, διαρκώς ψέλνοντας ύμνους. Ακολουθούσαν πολλοί κάτοικοι των χωριών απ' όπου περνούσε, και προηγείτο ένας άλλος καλόγερος που κρατούσε πάντα αναμμένο το καντήλι.

Στην Αγία Παρασκευή έξω απ' το Νησί πρωΐ – πρωΐ περίμενε χιλιάδες λαός. Νησιώτες, Καλαματιανοί και άλλοι από τα κοντινά χωριά, και από εκεί μέσω της Κεντρικής και της Κάτω Πλατείας εγένετο η μεγάλη λιτάνευσις μέχρι που η εικόνα απετίθετο στο Ναό της Ζωοδόχου Πηγής στην Πανηγυρίστρα. Κατά το διάστημα αυτό μέσα στην πόλη την εικόνα έφερε στα χέρια ο ίδιος ο ηγούμενος της Μονής του Βουλκάνου, προηγουμένου του Μητροπολίτου και περιστοιχιζομένων όλων από δεκάδες ιερέων. Πιο μπροστά βάδιζαν τα λάβαρα και τα φανάρια, οι σταυροί και τα εξαπτέρυγα των Ναών, και μετά οι Φιλαρμονικές και οι ψαλτάδες. Πίσω από τους Κληρικούς ακολουθούσαν οι Αρχές, ο Νομάρχης, οι Διευθυνταί της Αστυνομίας, οι Δήμαρχοι και τα Συμβούλια, τα προεδρεία των Σωματείων, (οι σημαίες τους πήγαιναν μπροστά) κλπ. Ένα τμήμα στρατού από το 9ο Σύνταγμα με τα όπλα του και χωροφυλακή περιτριγύριζε την κυρίως πομπή και ακολουθούσε πλήθος τεράστιο κόσμου.

Η Θρησκευτική εορτή κρατούσε 7 ημέρες. (Καμμιά φορά εδέχετο το Ηγουμενοσυμβούλιο να γίνει και παράτασις 2 – 4 ημερών). Κατά το διάστημα αυτό συνέρρεον προσκυνητές από όλη τη Μεσσηνία, και εγίνοντο διαρκώς λειτουργίες, μόνο με κληρικούς – καλογήρους της Μονής. Μετά την πάροδο των 10 ημερών η Εικόνα επέστρεφε στη Μονή του Βουλκάνου, (απόγευμα συνήθως έφευγε, με σχεδόν την ίδια λαμπρότητα λιτανεύσεως μέχρι την Αγία Παρασκευή).

Κατά το διάστημα του δεκαημέρου της Θρησκευτικής γιορτής ετελείτο και η μεγάλη εμποροπανήγυρη του Νησιού. Ο χώρος έξω από την Πανηγυρίστρα ήταν γεμάτος από εκατοντάδες «μπαράκες», πόλις ολόκληρη απ' αυτές, που είχαν εκτεθειμένα και πουλούσαν κάθε είδους πράγματα, υφάσματα, έτοιμα ρούχα, παπούτσια, ψιλικά, είδη επιπλώσεως, παιχνίδια, γυαλικά, χαλκώματα, κοσμήματα, και γενικά κάθε

είδος εμπορεύματος πλην τροφίμων. Έμποροι Νησιώτες, Καλαματιανοί κι' απ' όλα τα μέρη της Ελλάδος μέχρι Θεσσαλονικείς, συναγωνίζονταν ποιος θα ξεπουλήσει. Διαλαλητές, κουδούνες, σφυρίχτρες, φωνές, χαλούσαν τον κόσμο που συνωστιζότανε κι' όλο ανανεώνοταν. Τότε δεν είχε γίνει ακόμη το μπεζεστένι. Στο νοτιοανατολικό χώρο έξω από τον περίβολο του ναού σε μια τεράστια έκταση ήταν μερικές μπαράκες – ταβέρνες, και καφενεία και εν συνεχεία απλωνόταν το εκτεταμένο ζωοπανήγυρο που πουλούσαν, όλα τα είδη των κατοικιδίων ζώων και προ παντός βόδια, άλογα, πρόβατα κλπ.

Μολονότι ήταν μεγάλος ο χώρος του ζωοπανήγυρου, σχεδόν πάντοτε δεν χωρούσε και σαν παράρτημά του ήταν ο χώρος του μόνιμου Σαββατιάτικου παζαριού που γινόταν στην πρώην πλατεία αλωνίων, κι' αυτός γεμάτος. Στις ταβέρνες της εμποροπανήγυρης, ανάμεσα στους πολλούς άλλους θορύβους έπαιζαν και συγκροτήματα λαϊκές ορχήστρες και κάθε απόγευμα η μπάντα της Φιλαρμονικής, με τον Ιταλό συνήθως αρχιμουσικό της, όλοι με την στολή την επίσημη ανεβασμένοι στη φωταγωγημένη εξέδρα, έπαιζαν διάφορα κομμάτια από μελοδράματα, Χαλίφη της Βαγδάτης, Αΐντα, κλπ. ή κλέφτικα, καλαματιανά κλπ. Το ανατολικό μέρος της πλατείας, όπου τώρα το κτίριο της Εθνικής Τραπέζης ήταν γεμάτο από τσαντήρια θαυματοποιών και περίεργων θεαμάτων όπου κάποιος έξω απ' το καθένα, χτυπώντας την κουδούνα, ξελαρυγγιαζότανε: «Εδώ κύριοι βλέπετε, την «ασώματος κεφαλή» ή «Περάστε να δείτε το γορίλλα που μιλάει να σάς ειπή ό,τι θέλετε να μάθετε» ή «Εδώ η γυναίκα βόας» κλπ. κλπ.

Τότε όλα τα καφενεία και τα ζαχαροπλαστεία της πόλεως, είχαν στήσει προεκτάσεις σκιάς με ψαθιά, τα περίφημα «ξόσκια» που έστηναν πάντα το καλοκαίρι και από κάτω είχαν απλώσει καρέκλες και τραπέζια που σερβίριζαν τους πελάτες.

Κάθε απόγευμα έξω από το τελευταίο Δημοτικό μαγαζί, νοτίως της εξέδρας προς τ' αλώνια που ήταν καφενείο και στο κάτω μέρος της Κάτω Πλατείας όπου βρισκόταν το καφενείο Πέτρου Γυφτάκη στην εποχή μου, είχαν ξεχωρίσει μεγάλους χώρους, και είχαν στήσει εκεί σανιδώματα, που τα έλεγαν «πάλκους» κι' εκεί απάνω ήταν στη σειρά καθισμένοι οργανοπαίκτες, γνωστές φίρμες της εποχής, που τους είχαν κουβαλήσει απ' την Αθήνα και τραγουδίστριες και χορευταρούδες «πριμαντόνες» που τραγουδούσαν η μια μετά την άλλη και χόρευαν χτυπώντας με ρυθμό τα ζίλια που κρατούσαν στα χέρια και στα πόδια τους. Ο χώρος ήταν περιφραγμένος με λιόπανα και μέσα ήταν απλωμένες καρέκλες, όπου οι πελάτες έπιναν μπύρα ή άλλα ποτά, καφέ, γλυκά κλπ. και ήταν ανοικτά μέχρι τις πρωϊνές ώρες. Δεν είχε εισιτήριο παρά μόνο υπερτίμηση στα ποτά.

Στην κάτω πλατεία στο μεγάλο καφενείο του Μαούνη και αργότερα

Ρωμανού έπαιζε Καραγκιόζης με τους παλαιούς αναντικατάστατους καραγκιοζοπαίχτες Βασίλαρο, Πρεβεζάνο, Μίμαρο κλπ., με τραγουδιστή κάποιον πανελληνίως γνωστό Μάρκο, ασύγκριτο στα κλέφτικα ή έπαιζε φασουλή (Πασχάλη) ένας εξαιρετικός παλαιός καλλιτέχνης ο Αθανασούλας. Όλοι αυτοί οι λαϊκοί καλλιτέχνες ήσαν πράγματι περίφημοι.

Στην αγορά είχαν στήσει γραμμή δεκάδες πρόχειρους πάγκους που πουλούσαν σε λαμαρίνες, αχνίζουσες «γουρουνοπούλες» ξεροψημένες, και όλο κατέφθαναν από τους φούρνους, καινούριες λαμαρίνες που γινόντουσαν ανάρπαστες από τους αγοραστές. Στο ψήσιμο αυτό της γουρουνοπούλας, ολόκληρης πάνω σε καλάμια, είχαν αποκτήσει ειδικότητα στο Νησί. Ποιο ήταν το μυστικό της τέχνης τους; Πιθανότατα ότι έκλειναν το φούρνο με ζυμάρι και έβαζαν σιγανή φωτιά με κληματόβεργες. Πιθανόν επειδή τάιζαν τα χοιρινά με λιοκόκι να ήταν νοστιμότερα. Πάντως όποιος έχει φάει εκεί το ψητό αυτό θα με καταλαβαίνει καλύτερα.

Μια άλλη γιορτή είχαν τότε στο Νησί την άνοιξη ή το φθινόπωρο. Τις ιπποδρομίες, που γινόντουσαν στον ευρύτατο χώρο μεταξύ των δύο προχωμάτων του Παμίσου δεξιά της σιδηροδρομικής γέφυρας «του Μελέτη». Διαγωνιζόντουσαν εκεί και επεδεικνύοντο τα καλύτερα άλογα της νότιας Πελοποννήσου και έξω από τα χρηματικά βραβεία στους νικητές, εγένοντο και αγοραπωλησίες. Το άλογο τότε ήταν ότι σήμερα το Ι.Χ. αυτοκίνητο. Μετά τα παρατρεξίματα των αλόγων, (που στον καιρό μου ήταν εκτός συναγωνισμού ο «κούλης» (πορτοκαλόχρωμος) του Σαμπαζιώτη – Αδαμοπούλου από τα χωριά της Βουφράδος), γινόντουσαν και κωμικά παρατρεξίματα άλλων μεταγωγικών ζώων και κυρίως βοοειδών γαϊδάρων, με επίσης διάφορα χρηματικά έπαθλα. Τα πρανή των προχωμάτων του ποταμού και ο ενδιάμεσος χώρος γέμιζαν τότε ανθρώπους. Δεν θυμάμαι πως πληρώνονταν τα έξοδα αυτής της φιέστας, πάντως δεν είχαν εισιτήριο.

Τα έθιμα και οι παραδόσεις που αναφέραμε ήταν παλαιότατα. Σχηματίστηκαν από τα πρώτα Οθωμανικά χρόνια και δώθε και ετηρούντο πάντοτε κάθε χρόνο και καλύτερα. Φαντάζομαι ότι μέρος αυτών θα διατηρείται ίσως και στα σημερινά χρόνια, ασφαλέστατα όμως με πάρα πολύ λιγότερο κέφι και θα τείνουν να εξαλειφθούν. Πολλά ίσως έσβυσαν κι' όλας.

Με τα έθιμα αυτά οι παληοί μας συμπατριώτες καταπολεμούσαν το μεγάλο εχθρό της επαρχιακής ζωής την πλήξη, που είναι κουραστική επανάληψις των ολίγων ιδίων πραγμάτων. Ίδιες χαιρετούρες, με τα ίδια λόγια, των αυτών προσώπων, στους αυτούς χώρους, οι ίδιες μονότονες επαγγελματικές φροντίδες, τα ίδια και τα ίδια. Η δίψα της εναλλαγής των παραστάσεων, η είσοδος σε φαρδύτερο κύκλο κοινωνικής

επαφής, μαζύ με τις καλύτερες ανέσεις είναι ένα πολύ επιθυμητό αγαθό κι αυτό οδηγεί στην αστυφιλία. Αν οργανωθή περισσότερη ευμάρεια και περισσότερα θεάματα στην επαρχία, δεν θα εξακολουθήση η τάσις αυτή, να επιθυμούν να εγκατασταθούν όλοι στην Αθήνα. Οι παλαιοί Νησιώτες με την ενάσκηση της μεγάλης ποικιλίας των παραδόσεων και των εθίμων των, είχαν καταφέρει όχι μόνον να κάνουν υποφερτό τον επαρχιακό τους βίο, αλλά και να στρώσουν μια κοινωνίαν ευκολοβίωτο που να μοιάζει με μια φαρδειά αγαπημένη οικογένεια.

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΦΟΡΜΑΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΓΥΡΩ ΣΤΑ 1910

Κατά την αναφερόμενη περίοδο, 15 Μαΐου 1910, εμφανίστηκε στον ουρανό ο Κομήτης του Χάλλεϋ κάνοντας την κάθε 76 χρόνια περιφορά του γύρω από τον ήλιο. (Θα ξαναπεράση το 1987). Ο Κομήτης αυτός είναι ο μόνος που πλησιάζει τη γη και πάντοτε η τεράστια εμφάνισή του, ορατή με γυμνό μάτι, κατατρομοκρατεί τους ανθρώπους. Μέσα σε 5 – 6 ημέρες από τότε που πρωτοφάνηκε, έφτασε στις 19 Μαΐου 1910 να πλησιάση τη γη στην πιο κοντινή απόσταση των 23 εκατομμυρίων χιλιομέτρων, ενώ η αέραντη καταφώτεινη ουρά του, πλησίαζε κοντινότερα, καλύπτοντας ένα μεγάλο τμήμα του ουρανού. Ο κόσμος παρακολουθούσε με θαυμασμό και ανησυχία το φωτεινότατο αυτό μετέωρο και οι Αστρονόμοι παρακολουθώντας την πορεία του και κάνοντας διαρκώς μετρήσεις, έβγαλαν ότι σίγουρα η ουρά του Κομήτη στο πέρασμά της το βράδυ της 21 Μαΐου ξημερώνοντας θα καλύψη τη γη και θα πάθη ασφυξία κάθε ον που αναπνέει. Οι εφημερίδες, βάζοντας περισσότερη σάλτσα έκαναν όλον τον κόσμο να κατατρομάξη και μόνον ο Έλληνας Αστρονόμος Δημήτριος Αιγινήτης εδήλωνε επίμονα ότι κατά τας μετρήσεις του, δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος για τη γη, και να μην ανησυχεί ο κόσμος. Ποιος άκουγε όμως τότε τον Αιγινήτη, με τον πανικό που είχε επέλθει.

Τότε η παράδοση λέει πως όλη τη νύχτα της 20 προς 21 Μαΐου, όλος ο κόσμος έκατσε άγρυπνος στο ύπαιθρο παρατηρώντας τη φωτεινή ουρά του Κομήτη. Κι άλλο πήγαινε και ζητούσε κάποιον άλλο, για να του εξομολογηθή κάποια γνωστή ή άγνωστη αδικία που τούχε κάνει παρακαλώντας να τον συχωρέση ενώ ο άλλος τί να κάνη, ενώπιον του θανάτου έδινε κατ' ανάγκην τη συγχώρησή του, άλλοι είχαν σφάξει τα χοιρινά τους και είχαν στρωθή στην πολυφαγία για να πάνε χορτάτοι, άλλοι σπαταλούσαν τις ζωοτροφές στους σταύλους τους, για να χορτάσουν τα ζώα τους για τελευταία φορά, και άλλοι το είχαν ρίξει στο κρασί για να τους βρη μεθυσμένους ο θάνατος.

Το πρωΐ όμως ξημέρωσε ομαλά όπως και τ' άλλα πρωϊνά και οι ξενύχτηδες έσπευδαν και συμμάζωναν τα υπολείμματα από το νοικοκυριό τους καταρώμενοι (χουγιάζοντας) τους σοφούς της επιστήμης που τους είχαν ξεσηκώσει στα καλά καθούμενα. Τότε όλοι παραδεχόντουσαν: «Κεφάλι ο Αιγινήτης» και πρόφεραν τότε τ' όνομά του όπως στην εποχή μας του Αϊνστάϊν.

Το καιρό αυτό κυκλοφορούσε κυρίως η μεταλλική μονέδα. Τα ασημένια πεντόδραχμα (τάλληρα), τα δίδραχμα (δίφραγκα), οι δραχμές (φράγκα) και τα πενηντάλεπτα, πενηνταράκια, Χάλκινα δε τα εικοσάλεπτα (εικοσάρια), δεκάλεπτα (δεκάρες), τα πεντάλεπτα (πεντάρες) και τα δίλεπτα με τα μονόλεπτα. Με τις ελληνικές χάλκινες δεκάρες, έμοιαζαν οι ιταλικές του Ουμβέρτου, (που έφερε μούσι στην προτομή του) και τις έλεγαν «κατσικογέννες», και οι αργεντίτικες που από το ψευτοδιάβασμα των γραμμάτων τους, τις έλεγαν «αραούζες». Όλοι πρόσεχαν στις συναλλαγές να μη του περάσουν καμμιά τέτοια ξένη κάλπικη δεκάρα.

Οι τιμές στον καιρό αυτό ήταν γύρω στα εξής επίπεδα. Το κρέας είχε από 80 λεπτά η οκά το κατσίκι, μέχρι 1 και 1,20 δραχ. το μοσχαράκι ή αρνί. Το λάδι είχε 80 λεπτά η οκά, τα αυγά δύο στην πεντάρα, το ψωμί το «χάσικο» (αφροζυμωμένο άσπρο με σκληρό αμερικάνικο σιτάρι) 20 λεπτά η οκά, τα ψάρια σπάροι περασμένοι στο βούρλο με μερικούς γοβιούς στο τέλος, γύρω στα 50 λεπτά την οκά, κι ανάλογες τιμές είχαν τότε τα χέλια που έπιαναν στον Πάμισσο ή έφερναν απ' το «Ρουφιά» (Αλφειό) ή οι κέφαλοι που έφερναν απ' το Διββάρι του μεσολογγιού ή το ιχθυοτροφείο (νταλιάνι) της Αγουλινίτσας.

Τότε εθεωρείτο προίκα (των 500.000 σημερινών δραχμών περίπου, πολύ μεγάλη) μια προίκα των 5.000 δραχμών, και τα ημερομίσθια εκυμαίνοντο στις 2 ή 2 1/2 δραχμές του ανειδίκευτου εργάτη, ή σκαφτιά, ραβδιστή, αποδότη, αλλά πάντοτε συνοδευόμενα με 2 φαγιά και κρασί, και των τεχνιτών ελαιοκλαδευτών, μαραγκών, χτιστάδων, μαστόρων σοφαντζήδων κλπ. δραχ. 5, με φαγητό ή όχι αναλόγως της συμφωνίας. Οι ώρες της εργασίας ήταν από τα χαράματα μέχρι το ηλιοβασίλεμα με μικρές διακοπές για τα γεύματα. Τα ημεροκάματα που έπιανε ο εργάτης κάθε χρόνο δεν ήσαν τακτικά. Έπεφταν όλα μεμονωμένα ή εποχιακά (π.χ. ξελάκωμα, φούσκισμα, σκάψιμο, κλάδεμα, χαράκωμα, ράντισμα, θειάφισμα, τρύγος, τέμπλιασμα κλπ. αγροτικές δουλειές ή μεταφορές της σταφίδας στην παρακράτηση, σάκκιασμα, φόρτωμα, μπούρλιασμα σύκων, κλπ. κλπ.). Κάθε εργάτης είχε άλλωστε λίγο πολύ τουλάχιστον ένα δικό του χτηματάκι να περιποιηθή, και επί πλέον άλλοτε πιάναν οι βροχές κι άλλοτε τα κρύα, και άλλοτε γιατί καθένας ετιμούσε τις γιορτές των αγίων όλων σχεδόν με σχόλη κλπ. Και για όλους τους λόγους αυτούς δεν υπήρχε τακτική προσφορά και απασχό-

ληση συστηματική του υπάρχοντος εργατικού δυναμικού, και τα καφενεία ήσαν πολλά και πάντα γεμάτα.

Κατά την ιστορούμενη περίοδο, η Γυναίκα ήταν πραγματικό στήριγμα και πηδάλιο του οικογενειακού βίου και είχε φροντίδες όχι λιγότερες από τον άνδρα. Έπρεπε να προφθάση να ετοιμασθή και εν συνεχεία, να ντύση και να πλύνη τα παιδιά, να ταΐση τα κατοικίδια ζώα, να ετοιμάση τα πρωϊνά, το γεύμα και το δείπνο, να φέρη το νερό απ' τη βρύση, να σιγυρίση το σπίτι, να κρατήση δροσερό το νερό στο «αιγινήτικο» κανάτι, να διατηρήση για οικονομία τις χθεσινές τροφές στο «φανάρι», να ψωνίση απ' την αγορά, να βάλη μπουγάδα, να ράψη και να μπαλώση τα ρούχα, να γνέση το μαλλί και ακολούθως να το πλέξη και να το υφάνη στον αργαλειό, να παρακολουθεί τα παιδιά της, να ανταποκριθή στις οικογενειακές γιορτές, και στις οικογενειακές της υποχρεώσεις, να φτιάχνη το βούτυρο του σπιτιού, βγάνοντας κατά την παρασκευή του παστού τα περισσεύοντα ξύγκια κλπ, να ψήνη τη «μούργα» του λαδιού με σαπουνόπετρα (καυστική σόδα) για να βγάνη το σαπούνι της χρονιάς, να βοηθήση στις γεωργικές εργασίες κλπ. κλπ.

Η Γυναίκα των παλαιών εποχών (χωρίς να θέλω βέβαια να υποτιμήσω και την τρέχουσα γενεά) ήταν ο μεγάλος αφανής ήρωας που κρατούσε σ' ευστάθεια το θεσμό της οικογενείας και διαιώνιζε την παράδοση, διατηρούσε την αλληλοαφοσίωση των συζύγων και σαν Μάνα, τοποθέτησε τον εαυτό της σε θέση αποθέωσης, από τους απογόνους της.

ΑΠΟ ΤΑ 1910 ΕΩΣ ΤΑ 1918

Από το έτος 1900 και δώθε, το φυσιολογικό ανέβασμα των οικονομικών συνθηκών, εν συνδυασμώ με την πικρία της ήττας του 1897, άρχισε να εμφανίζη οξύτατη την ανάγκη ενός στρωσίματος του κοινωνικοπολιτικού βίου, σε συγχρονισμένη στάθμη. Συνέπεια αυτού του φαινομένου ήταν η Επανάσταση του 1909 (Ζορμπά) και η επακολουθήσασα διπλή αναθεωρητική Βουλή του 1910 (Βενιζέλος), η οποία επέφερε μια σειρά προοδευτικές αλλαγές και συμπληρώσεις στην κείμενη νομοθεσία.

Στα 1911 αναθεώρησε το Σύνταγμα του 1864, με προσθήκη άρθρων βελτίωσης των Ατομικών Δικαιωμάτων των Πολιτών, μονιμότητα των Δημοσίων Υπαλλήλων, δωρεάν παροχή της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως κατοχύρωση ελευθεροτυπίας κλπ. κλπ. και εξέδωσε εν συνεχεία μια σειρά Νόμους, τον ΓΩΛΖ' περί τοκογλυφίας, το Β.Δ. 23.7.1911 περί ειδικής τιμωρίας των ζωοκλεπτών κλπ., τους Νόμους περί ιδρύσεως Υπουργ. Γεωργίας, περί εξασφαλίσεως υγείας προστασίας ατυχημάτων

και ωρών εργασίας των εργατών, περί αναδιοργανώσεως της Διοικήσεως, καταργήσεως των παλαιών Δημαρχιών και μια σειρά άλλων προοδευτικών Νόμων. Εψήφισε εν συνεχεία τους Νόμους 602/1914 περί Συνεταιρισμών και 981/1914 περί Σωματείων. (Μέχρι τότε η υπαλληλική σχέσις Ιδιωτικού Δικαίου λίγο απείχε των συνθηκών της αρχαίας δουλείας).

Στα 1911 η Ελλάς προσχώρησε στη συμμαχία των Βαλκανικών Κρατών (Ελλάς, Σερβία, Βουλγαρία, Μαυροβούνιον, Ρουμανία) και έγιναν οι Βαλκανικοί πόλεμοι ο Τουρκαλβανικός του 1912 και ο Βουλγαροβαλκανικός του 1913. Το πάθος από την ήττα του 1897 και το μίσος κατά της Τουρκίας ηλέκτριζε τότε τους Έλληνες. Χαρακτηριστικό δείγμα του πατριωτισμού που εξήφθη κατά την εποχή αυτή είναι και τούτο. Στο Νησί ο Πούλος Δασκαρόλης εύπορος κτηματίας και φανοποιός είχε 3 παιδιά, τον Γρηγόρη πολύ ανάπηρο που είχε γυαλοπωλείο και δυο ακόμη γυιούς που είχαν ευδοκιμήσει στην Αμερική με δικά τους καταστήματα. Με την έκρηξη του πολέμου τα δυο Δασκαρολάκια έκλεισαν τα μαγαζιά τους και μπήκαν κι αυτοί στα υπερωκεάνεια, τα κατάφορτα από Ελληνοαμερικανούς που ερχόντουσαν αθρόοι να πολεμήσουν εθελοντές τον Τούρκο. Και τα δυο παιδιά αυτά σκοτώθηκαν στην ίδια μάχη και ο Πατέρας τους περπατούσε έκτοτε εκπληκτικά περήφανος για τη μεγάλη θυσία της οικογενείας του.

Το πρώτο γεγονός από το οποίο αρχίζει η προσωπική μνήμη του γράφοντος, είναι η δολοφονία του Βασιλέως Γεωργίου του Α' στις 5 Μαρτίου του 1913. Θυμάμαι τότε πως την ημέρα αυτή όλα τα μαγαζιά ήταν κλειστά και έφεραν όλα στην πόρτα, ένα μαύρο σεντόνι (πένθος) με το γράμμα Γ σε χρυσόχαρτο στη μέση.

Θυμάμαι το στρώσιμο του βίου στην εποχή αυτή.

Ο κόσμος τότε είχε καταργήσει τα γένεια (ελάχιστοι ήσαν οι γενειοφόροι) διατηρούσαν μόνο μουστάκες καλοστριμένες, ή τσιγγελωτές στρωμένες με «μαντέκα» και ανυψωμένες τις άκρες, με τους «μουστακοδέτες». Μερικοί αντί για γένεια διατηρούσαν μια τούφα μικρή κάτω από το χείλος, που την έλεγαν «ταμτερλέ». Τα ζωνάρια που είχαν διαδεχτή τα σελάχια, είχαν τώρα δώσει τη θέση τους στις τιράντες.

Κάθε πρωΐ περνούσε απ' τις γειτονιές ο γαλατάς με ένα μικρό κοπάδι γίδες, και διαλαλούσε τραγουδιστά «Γάλα φρέσκο». Είχε τσίγκινο «κατοστάρι» μέτρο εκατό δραμιών και επί τόπου άρμεγε τις γίδες και παράδινε το γάλα στις πελάτισσες για άμεση κατανάλωση. Έτσι τραγουδιστά σ' όλα τα χρώματα της μουσικής κλίμακος, διαλαλούσαν τα εμπορεύματά τους διάφοροι πλανόδιοι πωλητές. «Γανώματα να γανώσω», «ο Πραμματευτής» (που φυσούσε συνήθως και την καραμούντζα), «Μπούζι, μπούζι, γλυκό σαν το καρπούζι» κλπ. ο πωλητής ενός γλυκοαρωματισμένου παγωμένου νερού το καλοκαίρι, που το κουβαλούσε

σ' ένα ειδικό μετάλλινο δοχείο, «Φρέσκια σιμίτια, καίνε» ο κουλουράς, «χόρτα και τσάϊ του βουνού» καμμιά γρηά, «Ψάρια φρέσκα από το Νταλιάνι» ή «μενίδες από το κουλντούκι» ο ψαράς, ή «χέλια ζωντανά», «κάστανα καίνε κι' αχνίζουνε» ο καστανάς έχοντας στον ώμο το τσουβάλι με τα βραστά κάστανα και την παλάντζα, «λούπινα θαλασσινά κι αλάργα από τη μούλα», «σφαλίγγια» οι μικροί πωλητές που είχαν στο καλάθι τους μικρά σαλιγγαράκια, νοστιμότατα, βραστά και αλατισμένα που τα μάζευαν από τις αγριαγγινάρες της Μπούκας, μετρούσαν κι αυτοί την πωλούμενη ποσότητα μ' ένα μικρό τσίγγινο δοχείο μέτρο, πρόσφερναν κι ένα αγκάθι για να βγάνουν οι πελάτες το κρέας από το όστρακο.

Έξω απ' αυτούς περνούσε ο πλανόδιος ζαχαροπλάστης φωνάζοντας «Μαστίχι», και ήταν το μαστίχι αυτό ένας μπόγος ζυμωμένη γλυκόζη με βανίλλια τοποθετημένη σαν ένας μεγάλος βώλος στην κορφή σ' ένα χοντρό καλάμι, κι όπως ήταν ελαστική, την τραβούσε ο πωλητής, αφού πρώτα έφτυνε τις φούχτες του να μην κολάει απάνω η γλυκόζη και κανόνιζε το μήκος ανάλογα με τα χρήματα του αγοραστού κόβοντάς την με το νύχι του μεγάλου δακτύλου. Αφθονία οι πλανόδιοι διαλαλητές, «Χόντζ—αγγούρια», «μαρούλια», «πασατέμπο» (συνήθως το προϊόν αυτό το επέστρεφαν αμέσως όσοι ξεγελάζονταν από την ιταλική ονομασία, κι έβλεπαν πως είναι κολοκυθόσπορος) «στραγάλια», «εφημερίδες κλπ», «μαχαίρια και ψαλίδια ακονίζω ο τροχός», «ποιός έχει χτένια για φτιάξιμο» (χτένια του αργαλειού), «ο παπλωματάς» κλπ. κλπ. Συγχρόνως τα μπακάλικα τραγουδούσαν τη «σαρδέλλα μπέλλα», οι υφασματοπώλαι των μαγαζιών έβαναν τους ψυχογυιούς και καλούσαν τον κόσμο τραγουδιστά κλπ. κλπ.

Το φαινόμενο αυτό ήταν τότε πανευρωπαϊκό και έκανε τότε ευχάριστη εντύπωση η ποικιλία των ήχων και των τόνων των πλανοδίων μικροπωλητών που τις εμιμούντο τα παιδάκια. Ακόμη και οι ζητιάνοι (διακονιαρέοι) τραγουδούσαν κι αυτοί τον πόνο τους, καμμιά φορά με ωραίο βαρύτονο.

Την εποχή αυτή διετηρείτο ακόμη ο θεσμός των Δημοτικών κηρύκων, όπως το είχαν οι Βενετοί (πλην της εκφωνήσεως της ώρας) και όπως το διετήρησαν οι Τούρκοι (ντελάληδες).

Δημοτικούς κήρυκες στο Νησί πρόφθασα εγώ το γέρο Αδάμη, που τον διαδέχτκε στη θέση του, ο γυιός του. Οι Δημοτικοί Κήρυκες σ' όλη την πόλη, σταματούσαν στα κεντρικότερα σταυροδρόμια, χτυπούσαν την κουδούνα και εξήγγειλαν φωναχτά τις ανακοινώσεις των Αρχών: «Ειδοποιείσθε από τον κύριο Δήμαρχο. Αύριο εορτήν του αγίου τάδε, θα γίνη μονοκκλησία και το απόγευμα θα κλείσουν τα μαγαζιά, εκτός ταβέρνες και καφενεία. Όσοι χριστιανοί θέλουν να πάνε να λειτουργηθούν και να είναι βοήθειά τους» ή «Ειδοποιείσθε από τον κύριον

Έφορον. Αύριο στην τάδε ώρα εκτίθεται σε πλειοδοτική δημοπρασία η ενοικίαση του φόρου αμμοληψίας, ή ελαιοδεκάτων κλπ. στο τάδε καφενείο. Όσοι ενδιαφέρονται να έρθουν να πλειοδοτήσουν» ή «Ειδοποιείσθε από τον κ. Αστυνόμον. Από αύριο απαγορεύεται να κυκλοφορούνε γουρούνια στο δρόμο, διότι οι χωροφύλακες θα τα σκοτώνουν, και να μην έχετε παράπονοοοο». Πραγματικά από την άλλη ημέρα όταν οι χωροφύλακες εύρισκαν στο δρόμο κανένα χοιρινό να κάνη τον περίπατό του, το στρίμωχναν με τέχνη και το τρυπούσαν με την μακρυά ξιφολόγχη (σακαράκα) που φορούσαν πάντα ανηρτημένη από τη λουρίδα τους. (Οι αξιωματικοί έφερναν πάντοτε στο δρόμο τις σπάθες τους, ανηρτημένες κι αυτές με αλυσίδα από τη ζώνη τους). Πάντως οι ιδιοκτήτες των δολοφονουμένων χοίρων, δεν εζήμιωναν διότι αμέσως τους έβαζαν στη λαμαρίνα και τους έψηναν, ακολούθως δε, τους έφερναν στην αγορά όπου πουλιώντουσαν αμέσως. Το κακό των περιφερομένων χοίρων μέσα στην πόλη ύστερα από το διωγμό αυτόν έλλειψε.

Τα χρόνια εκείνα, οι ευπορότεροι φορούσαν ρούχα με αγγλικό ύφασμα «απέθατο», σεβιότ 301, και το καλοκαίρι κουκουλάρικα άσπρα υφασμένα στο σπίτι. Οι φτωχότεροι φορούσαν ντρίλια Ρετσίνα επίσης γερά. Τα ρούχα και τα παπούτσια τους φτωχοί, πλούσιοι τα μπάλωναν. Δεν εθεωρείτο δε αυτό προσβλητικό όπως σήμερα, που φοριούνται ρούχα ευτελέστερης αντοχής που τ' αλλάζουν μετά την πρώτη φθορά.

Ο κόσμος τότε είχε τη νοοτροπία μεγάλων παιδιών. Αθώοι και απονήρευτοι ακόμη οι άνθρωποι. Θυμάμαι δυο επαγγελματίας γέρους τότε τους αδελφούς Κολαδάκη. Ζούσαν στο ίδιο σπίτι. Ο μεγαλύτερος (οικογενειακός ηγέτης) ξυριζότανε. Δεν άφηνε ούτε μουστάκι, ούτε μούσι. Είχε φανοποιείο, ήταν άτεκνος, φορούσε τα συνηθιζόμενα τότε οβάλ γυαλιά της μύτης, μιλούσε πάντοτε αφ' υψηλού και η φάτσα του, όπως την είχε διασκευάσει, έμοιαζε σαν αλλοδαπός. Ο αδελφός του ο Αποστόλης, νεώτερος, ψάλτης και ρωλογάς, ήταν ανύπαντρος. Τον μεγαλύτερο επειδή έμοιαζε Ευρωπαίος τον φώναζαν «Ρίκο», δηλαδή Ερρίκο. Όταν ο Ρίκος παρατηρούσε ή έβριζε τον Αποστόλη, αυτός πήγαινε αμέσως στην αγορά. Έπινε κανένα κατοστάρι κρασί και για να ξεθυμάνη έβγαινε στο δρόμο και έψελνε δυνατά με τη βραχνή φωνή του για να τον ακούση ο Ρίκος:

Ώ! του παραδόξου θαύματος
σαν απαντήσης σπανό σαν και σένανε,
σπανέ μου ακάθαρτε,
γιδομούρη
γιδοξούρι
Σπανέ μου Παγκάκιστε»

Τέτοια ήταν η ευθυμία που προκαλούσαν τα κωμικά αυτά ξεσπάσματα, που γελούσε κι αυτός ακόμη ο διακωμωδούμενος και τέτοιες

ατραξιόν, που διέκοπταν για λίγη ώρα τη μονοτονία και την πλήξη, επεδιώκοντο κάθε ημέρα με κάποιο τουλάχιστον κωμικό επεισόδειο. Πάντως εκείνο που ομολογείται για τους παλαιούς Νησιώτες είναι αναμφισβήτητα το εξής: Δεν ήσαν ούτε κακοί, και ουδέποτε ύπουλοι. Κρατούσαν μπέσα και αισθάνονταν όλοι μέσα στη μικρή τους κοινωνία, σαν μια μεγάλη οικογένεια. Όταν θύμωναν όμως, ήσαν τη στιγμή αυτή, επικίνδυνοι, έπρεπε να ξεσπάσουν κάπου να ξεθυμάνοθυν και σε λίγη ώρα τα ξεχνούσαν όλα. Αυτή η κακή ώρα ήταν η κρίσιμη, όποιος τους πήγαινε κόντρα τότε μπορούσε να δημιουργήση μεγάλο κακό. Πέρασε αυτή η ώρα γινόντουσαν καλοί όπως πάντα. Κι' ένα άλλο κακό επίσης είχαν οι Νησιώτες «το κουκουσουριό». Κοτσομπόλευε ένας στον άλλο, εν απουσία του. Ξέρανε όμως όλοι το ελάττωμά τους και δεν παρεξηγούντο. Είχαν καταλάβει ότι είχαν εξαντλήσει όλα τα προς συζήτησιν θέματα και για να μην περιπέσουν στη σιωπή που επαυξάνει την πλήξη, τόριχναν στο κοτσομπολιό «υπό εχεμύθειαν».

Τον καιρό αυτόν η ζωή δεν ήταν δύσκολη. Στο κάτω κάτω της γραφής με μια πεντάρα έπαιρνε μια μάπα, την έβραζε, λαδάκι είχε, και με 20 – 25 λεπτά έπαιρνε κι ένα κιλό ψωμί «χάσικο», το κρασάκι δεν ήταν ακριβότερο από 15 έως 20 λεπτά η οκά. Με 15 λεπτά έπαιρνε ένα χαρτένιο πακέτο ψιλοκομένο καπνό «Τσιλιβή» 25 γραμμάρια, με κολλημένο στο πακέτο ένα ματσάκι σιγαρόχαρτα. Από ρουχισμό, δεν παρεξηγείτο αν ήταν και κακοντυμένος ή είχε να ξυριστή μια βδομάδα. Τις Κυριακές και τις γιορτές όλοι ήσαν καλοντυμένοι και τις άλλες ημέρες δουλειά, ή καφενείο ή ταβέρνα ή βόλτες και πάντοτε με το μάτι άγρυπνο να σκαρώση, ή να του σκαρώσουν κάτι ή ν' ακούση τίποτε για να γελάση.

Αυτά όλα μέχρι τα 1918: Από τότε και μετά η ζωή αλλάζει ριζικά στρώσιμο.

ΑΠΟ ΤΑ 1918 ΜΕΧΡΙ ΤΑ 1930

Από τα 1914 αρχίζουν ραγδαία διεθνή γεγονότα που επιδρούν ανάλογα στην ψυχολογία του Κόσμου. Η χώρα μας μπαίνει αλληλοδιαδόχως σε μια σειρά σοβαρότατες περιπέτειες. Στα 1914 αρχίζει ο πρώτος ευρωπαϊκός πόλεμος. Αρχίζει η γκρίνια και το μίσος μεταξύ Βασιλέως Κωνσταντίνου και Βενιζέλου. Ο πρώτος επιθυμεί ουδετερότητα, ευμενή προς το μέρος του κουνιάδου του Κάιζερ Γουλιέλμου της Γερμανίας. Ο δεύτερος αξιώνει να πολεμήση η Ελλάδα στο πλευρό της Αντάντ (Γαλλίας, Αγγλίας, Ρωσσίας). Τον Ιανουάριο 1915 η Κυβέρνηση Βενιζέλου παραιτείται. Τον Αύγουστο 1916, ο Βενιζέλος, με το

στρατηγό Δαγκλή και το Ναύαρχο Κουντουριώτη εγκαθιστούν με αγγλικά δάνεια επαναστατική Κυβέρνηση (Εθνική Άμυνα) στη Θεσσαλονίκη. Ο διχασμός έχει φουντώσει κι ένα φοβερό μίσος χωρίζει τότε τους Έλληνες σ' όλη τη χώρα. Οι μισοί πιστεύουν τους άλλους μισούς για προδότες. Τη χρονιά αυτή αποβιβάζονται από το Μπράλλο της Παρνασσίδος, ιταλικά, γαλλικά και αγγλικά στρατεύματα τα οποία πολεμούν στα βόρεια σύνορα της χώρας με Γερμανοβουλγάρους. Στο μεταξύ το Δ' Ελληνικό Σώμα Στρατού της Μακεδονίας – Θράκης που παρέμενε πιστό στην Κυβέρνηση Αθηνών, για να μην πέση στα χέρια της Κυβερνήσεως της Θεσσαλονίκης παραδίδεται με 6.000 άνδρες στους Γερμανούς οι οποίοι το οδήγησαν αφοπλισμένο και το απομόνωσαν στην πόλη Γκαίρλιτς της Σιλεσίας (Ανατ. Πρωσσία). Στις 18 Νοεμβρίου 1916 ο Ναύαρχος Φουρνιέ βομβαρδίζει και προσπαθεί να καταλάβη με αγήματα την Αθήνα. Αποτυγχάνει κατόπιν λαϊκής αντιστάσεως και τότε οι ναυτικές δυνάμεις της Αντάντ κάνουν αποκλεισμό από θαλάσσης της επικρατείας της Κυβερνήσεως Αθηνών. Μία πείνα του λαού γενική απλώνεται στα χρόνια αυτά από την έλλειψη σιταριού και αποικιακών προϊόντων. Στις 27 Μαΐου 1917 ο Ζονάρ αναλαμβάνει. Ύπατος Αρμοστής των Αγγλογάλλων στην Αθήνα. Εκθρονίζει μετά 2 – 3 ημέρες τον Κωνσταντίνο και τοποθετεί βασιλέα το γυιό του Αλέξανδρο. Στις 12 Ιουνίου 1917 οι Γάλλοι καταλαμβάνουν την Αθήνα, και μετά δύο ημέρες εγκαθίσταται εκεί ο Βενιζέλος Πρωθυπουργός όλης της Ελλάδος. Επακολουθούν ευρύτατες συλλήψεις αντιβενιζελικών σ' όλη την Ελλάδα και πολύς κόσμος στέλνεται εξόριστος σε πολλά νησιά της Ελλάδος και του Εξωτερικού (Μάλτα κλπ). Επακολουθεί μεγάλη τρομοκρατία βενιζελική σ' όλη τη χώρα. Γίνεται ακόμη τότε γενική επιστράτευση. Οι βασιλικοί αρνούνται να καταταγούν και γυρίζουν κρυπτόμενοι όπου μπορούσαν σα λιποτάκτες. Γεμίζει η χώρα από φανατισμένα βενιζελικά αποσπάσματα που τρομοκρατούν τον αντιφρονούντα πληθυσμό. Στέλνονται παντού τρομοκράτες αστυνόμοι βενιζελικοί. (Στο Νησί τοποθετήθηκε ο μοίραρχος Γιαλιτάκης, που τον είχαν βγάλει «μαναρίτσα», γιατί χτυπούσε μ' ένα τσεκουράκι από τη μεριά του «τζίτζικα» κλπ. κλπ.). Στο μεταξύ ο Ελληνικός στρατός πολεμούσε μαζύ με Αγγλογάλλους στη Μακεδονία, όπου «διεκρίθη» στις μάχες χαρακωμάτων του Σκρα, αφήνοντας πολλούς νεκρούς.

Στα 1919 το Α' Σώμα στρατού εστάλη εις Ουκρανίαν να πολεμήση κατά της Ρωσικής επαναστάσεως και μετά μερικούς μήνες ύστερα από αποτυχημένες επιχειρήσεις απεστάλη και κατέλαβε τη Μικρά Ασία μέχρι του ποταμού Σαγκαρίου, χωρίς να συναντήση ισχυρή τουρκική αντίσταση, επειδή ο όγκος του Τουρκικού στρατού υπό τον Κεμάλ ήταν απασχολημένος προσπαθώντας να αντισταθή κατά των Αγγλογάλλων και των ντόπιων επαναστατών, για να κρατήση τα νοτιοανα-

τολικά διαμερίσματα της Τουρκίας, Ιράκ, Λίβανο, Παλαιστίνη, Υπεριορδανία, Αραβία, κλπ. Κατά το έτος 1920 ο Βενιζέλος κάνει εκλογές στην Ελλάδα, τις έχασε (όπως ανεμένετο) και αναλαμβάνουν πάλι την εξουσία οι Βασιλικοί. Επανέρχεται ο Κωνσταντίνος. Επιστρέφουν οι Βασιλικοί εξόριστοι και αντιστρέφονται οι όροι. Τώρα η φοβερή τρομοκρατία στρέφεται κατά των Βενιζελικών. Δημιουργούνται τα φανατικά σώματα των «επιστράτων».

Νέοι διωγμοί, και εξορίες Βενιζελικών τώρα. Γίνεται τότε σ' όλες τις πόλεις το «ανάθεμα» του Βενιζέλου. Στο μεταξύ συνεχίζεται ο πόλεμος στη Μικρασία κατά των Τούρκων, οι οποίοι όταν έχασαν τις νοτιοανατολικές επαρχίες τους, συνεβιβάσθησαν με την Αντάντ, εφοδιάσθησαν απ' αυτούς, με νέο εξοπλισμό και μ' όλο τον όγκο του στρατού τους επετέθησαν κατά του Ελληνικού στρατού. Επηκολούθησε η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922. Η χώρα τότε βρέθηκε εγκαταλελειμένη από όλους και οικονομικά κατεστραμμένη.

Έγινε ύστερα η Επανάστασις του 1922 (Πλαστήρας κλπ.) Εξεθρονίσθη πάλι ο Κωνσταντίνος και ανέλαβε ο γυιός του Γεώργιος Β', μέχρι τα 1924 που ανεκηρύχθη η Δημοκρατία.

Με τη Μικρασιατική συφορά 1.500.000 Έλληνες, που κατοικούσαν εκεί ξεριζώθηκαν κακήν κακώς και ήρθαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Στη Μεσσήνη έστειλαν γύρω στους 500. Άλλοι ήταν από τη Φώκαια (Αϊβαλιώτες) και άλλοι από τα μέρη του Ικονίου. Οι πιο πολλοί απ' τους τελευταίους δεν ήξεραν γρυ ελληνικά. Ο Δήμος τους ταχτοποίησε προσωρινά σε σχολεία και αποθήκες κι από εκεί έμπαιναν σιγά — σιγά σε δουλειές και ετακτοποιούντο προσωρινά μέχρι τα 1928 που χτίστηκε τελικά ο προσφυγικός συνοικισμός της παληάς βρύσης. Συγχρόνως ένα μέρος του στρατού έμενε ακόμη στην αιχμαλωσία στα χέρια του Κεμάλ.

Με το παιχνίδι που μας έπαιξαν οι Μεγάλοι μας σύμμαχοι που μας υπέσχοντο τη Μεγάλη Ελλάδα των «δύο Ηπείρων και των πέντε θαλασσών», (από τα 1914—1922) η χώρα καταβούλιαξε οικονομικά. Μέσα στα 8 αυτά φοβερά χρόνια η λίρα από 25 δραχμές πάτησε τις 410, και το δημόσιο χρέος από 8 δισεκατομμύρια έφτασε τα 25 δισεκατομμύρια. (Χρεωθήκαμε τότε μόνο 4 δισεκατομμύρια για έξοδα των συμμάχων για το διασυμμαχικό πόλεμο κατά των Γερμανών και των Ρώσσων που κάναμε για λογαριασμό τους, και κάθε ημέρα ο πόλεμος της Μικρασίας μας κόστιζε 12—14 εκατομμύρια γερές δραχμές. Μετά το 1920 οι Σύμμαχοι διετέθησαν δυσμενώς κατά της Ελλάδος, προφασιζόμενοι ότι τάχα εχόλιασαν λόγω της μη επανεκλογής του Βενιζέλου. Η αντιβενιζελική Κυβέρνηση για να κρατηθή στις υποχρεώσεις της έκοβε χρήμα αθρόα, δίχως κάλυμμα και έκανε αναγκαστικό δάνειο κόβοντας τα χαρτονομίσματα στα δύο (Πρωτοπαπαδάκης).

Μέσα στα 8 φοβερά αυτά χρόνια η χώρα είχε διαιρεθή σε δυο θανάσιμα αλληλομισούμενα κόμματα. Βενιζελικοί και Αντιβενιζελικοί. Κόμματα με δίχως πρόγραμμα με κυριότερο σκοπό την εξυπηρέτηση των κομματικών φίλων. Έφτασε τόσος ο φανατισμός που αδέλφια άλλαζαν τα επώνυμά τους, οικογένειες εχωρίσανε και αλληλοεμισούντο για τα πολιτικά και οι πολιτικοί καυγάδες ήσαν στην ημερησία διάταξη. Κατά την ανακατοσούρα της 8/ετίας αυτής, πολλοί φτώχηναν, ενώ πολλοί από τη φορά των πραγμάτων ή από την πολιτική παραπλούτισαν. Μέχρι προ του 1914 ο πλούσιος κατά ένα μεγάλο μέρος έβανε προορισμό των μόχθων του κάτι να φτιάξη, να προσφέρη στην κοινωνία για ν' ακούγεται για καλό το όνομά του. Χιλιάδες οι δωρητές, ο αγαθοποιοί, οι μεγάλοι και μικροί Κοινωνικοί και Εθνικοί Ευεργέτες. Από το 1914 και δώθε ένα είδος κλεπτομανίας έπιασε τα πλήθη των νεοπλούτων. Να μαζεύουν χρήματα, όπως μπορούν κι όσα μπορούν περισσότερα, με σκοπό να απολαμβάνουν, μόνον αυτοί την ηδονή της αριθμητικής αυξήσεως του πλούτου τους.

Κατά το διάστημα της τραγικής αυτής οκταετίας, μαθητής τότε, φέρνω στη μνήμη μου διάφορα περιστατικά που μου έκαναν εντύπωση.

Θυμάμαι τη γρίππη (την ισπανική, «σπανιόλα» όπως την έλεγαν τότε, που κράτησε κάποιο εξάμηνο του 1917—18 νομίζω). Θυμάμαι πως κάθε μέρα χτυπούσαν 5—10 φορές οι καμπάνες στο Νησί για ισάριθμες κηδείες. Τότε πέθανε και ο ανθρωπιστής γιατρός Μουρίκης με την αδελφή του και εκατοντάδες άλλοι Νησιώτες.

Θυμάμαι ακόμη τα έμπεδα του στρατού, επί Κωνσταντίνου που ήταν στρατωνισμένα στις διάφορες αποθήκες στους τοίχους των οποίων έγραφαν με μεγάλα γράμματα τις ονομασίες των μονάδων. Θυμάμαι τους αξιωματικούς με τα μπλέ ρούχα, τις ανηρτημένες σπάθες, τα χρυσά γαλόνια στο πηλίκιο και τα πλούσια κυανόλευκα λουφία που πρόσθεταν πάνω απ' τα πηλίκια στις γιορτές. (Η επιφυλακή των εμπέδων διατηρήθηκε μέχρι της πρώτης εξορίας του Κωνσταντίνου). Θυμάμαι ακόμη τα αποσπάσματα των τσολιάδων και χωροφυλάκων που κυνηγούσαν να πιάσουν τους Βενιζελικούς ή Βασιλικούς λιποτάκτες, τα βασανιστήρια και τις ζημιές που έκαναν στις οικογένειες των για να τους αναγκάσουν να παρουσιαστούν. (Τα στρατοδικεία, όπως έγραφαν τότε οι εφημερίδες, σκότωναν αράδα). Θυμάμαι τις μονάδες των στρατευμένων φαντάρων που ξενύχταγαν με το μαγγαλάκι στο κρύο του χειμώνα μέσα στο κατανυκτικό ημίφως της εκκλησίας, παρακαλώντας τους Αγίους για να μη σκοτωθή ο γυιός τους στα πολεμικά μέτωπα. Θυμάμαι ενωρίτερα τον αποκλεισμό του 1916-17, την πείνα που υπήρχε λόγω ελλείψεως σιταριού και αποικιακών (ρυζιού, καφέ, ζάχαρης, μπακαλιάρου, ρεγγών κλπ). Θάνατοι βέβαια δεν συνέβησαν γιατί λίγο

κρέας, λάδι, λαχανικά υπήρχαν. Το ψωμί έλλειψε ένα χρόνο σχεδόν σε εποχή μεγάλης ψωμοφαγίας, και ο κόσμος έδινε τότε στο μύλο του Ντουφεξή και άλεθε άλλος πίτουρα, άλλος ξεραμένες πατάτες, άλλος λίγα ψιλοφάσουλα, κλπ.

Θυμάμαι ακόμη τις τεράστιες προσωπογραφίες των Βενιζέλου και Κωνσταντίνου που δια της βίας υπεχρέωναν οι αρχές να αναρτώνται στα μαγαζιά των αντιφρονούντων. Θυμάμαι το ξέσπασμα των Βασιλικών (που πλεόναζαν στη Μεσσήνη) μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου 1920. Τη μεγάλη βραδινή συγκέντρωση στην πλατεία, όπου οι αρχιβασιλικοί ανεβασμένοι στην «εξέδρα» έβαναν έξαλλους λόγους και όλοι φωνάζοντες, γιόρταζαν και πυροβολούσαν στον αέρα. Θυμάμαι το ανάθεμα του Βενιζέλου, που στο Νησί, διεξήχθη στα 1921 κάτω από το Γυμνάσιο στην πλατεία. Είχαν εκεί στήσει ένα ομοίωμα του Βενιζέλου, σε φυσικό μέγεθος. Μαζεύτηκε ο κόσμος, διάβασε το ανάθεμα ο Δήμαρχος και ο Παπάς, και μετά ο κόσμος άρχισε να ρίχνει μεγάλες πέτρες χουγιάζοντας και καταρώμενος. Οι πέτρες έγιναν ένας μαγάλος σωρός που διατηρήθηκε πάνω από χρόνο. Κάθε πέτρα έγραφε απάνω με μελάνι: «Κατάρα και ανάθεμα εις τον προδότην Βενιζέλον». Εδω που τα λέμε και πολλοί Βενιζελικοί, από το φόβο τους, έσπευσαν και έρριξαν πέτρες αναθέματος στον «Προδότη».

Ξεδιπλώνοντας τις αναμνήσεις από τη φοβερή αυτή εποχή, θυμάμαι το πένθιμο εμβατήριο των φαντάρων που πολεμούσαν με τους συμμάχους, που σήκωσαν το βάρος της πολύνεκρης μάχης χαρακωμάτων, του Σκρά.

«Εσκοτώθη το καυμένο στα υψώματα του Σκρά» ... κλπ. Θυμάμαι ακόμη το τραγούδι που τραγουδούσαν οι τραυματίες φαντάροι της Μικρασίας: «Η ΄Ελλη θέλει σκότωμα, θέλει καραμανιόλα που πήγε και μας πρόδωσε τα μυστικά μας όλα» ... κλπ. Και το τετράφωνο τραγούδι που έλεγαν οι επιστρατευμένοι, μπαϊλντισμένοι πιά να φορούν 8 χρόνια χακί, να υποφέρουν από υποσιτισμό και με χάλια ιματισμό και υπόδηση, στη Μικρά Ασία, ευχόμενοι να έρθη η ώρα να τα πετάξουν και να φύγουν (πράγμα που ευχότανε και το επιδίωκε μια μερίδα της κάθε φορά αντίπαλης προπαγάνδας).

«Βόηθα Χριστέ και Παναγιά και συ Αγιαμαρίνα,
πότε να σμίξουμε τα δυό να πάμε στην Αθήνα» ...

Τότε κι ο στρατός ήταν μοιρασμένος με τον αυτό φανατισμό στις δύο αντίπαλες πολιτικές μερίδες, Βενιζελικούς και Κωνσταντινικούς. Οι μέν τραγουδούσαν στο σκοπό του Αιθιοπικού εθν. ύμνου, «Βενιζέλαρε πατέρα της Πατρίδος ...» οι δε: «Του αητού ο Γυιός ...» στο σκοπό ενός Ιταλικού εμβατηρίου. Χρόνια δραματικά. ...

Με την ανατροπή των παλαιών οικονομικών συνθηκών, με τη σύγ-

χρωση με τους ξένους φαντάρους, με την εξοικείωση στο στρώσιμο του βίου της Κεντρικής Ευρώπης, άρχιζε ν' αλλάξει η μορφή της διαμορφωμένης πρωτύτερα Ελληνικής κουλτούρας. Τώρα ο άνθρωπος αρχίζει και γίνεται πιο σκεπτικός, πονηρεύτηκε, σοβαρεύτηκε. Οι άντρες ψαλιδίζουνε οι μισοί το μουστάκι, «α λα Γαλλικά», και οι άλλοι μισοί ξυρίζονται εντελώς. Στο κεφάλι φορούν τότε ρεμπούμπλικες το χειμώνα και «μπαγιασόν» ή «ντρίτσες» (ψάθινα καπέλα με μικρά ίσια μπόρ) το καλοκαίρι. Ο Πουλόπουλος κι ο Αριανούτσος βιομήχανοι στην Αθήνα και στην Πάτρα, δεν προκάνουν να παράγουν τέτοια καπέλλα. Η Ελληνική βιομηχανία αρχίζει να βγαίνει ντόνια κασμήρια και σιγά σιγά το Σεβιότ 301, και το ντρίλλι του Ρετσίνα αρχίζουν να εκτοπίζονται. Όλος σχεδόν ο αντρικός κόσμος αρχίζει να φοράει άσπρο ή χρωματιστό σύγχρονο πουκάμισο και γραβάτα. Οι γυναίκες που διατηρούσαν από παλαιά ένα επίμονο αλλά ασήμαντο φεμινιστικό κίνημα, το οποίο δεν ευνοούσε μέχρι τότε η κοινή γνώμη γιατί αντιπαθούσε τις «σουφραζέττες», βρήκαν τον καιρό να κάνουν κι' αυτές την επανάστασή τους. Άρχισαν να κυκλοφορούν ελεύθερα στο δρόμο, να αλλάξουν τα κοτσίδια, τις τσεμπέρες και τα φέσια με τις κομώσεις, άρχισαν να μπαίνουν στη δημόσια ζωή σαν επαγγελματίες, δημόσιες και ιδιωτικές υπάλληλοι, να συχνάζουν στα δημόσια κέντρα, να περιπατούνε λικνιστά να «ξεμπρατσώνονται», να κόβουν τα μαλλιά τους κλπ. Η κοινή γνώμη εξενίζετο πολύ με τις αλλαγές αυτές. Η επιθεώρηση, το είδος αυτό του θεάτρου, πήρε τότε κατακόρυφη ακμή, γιατί έδινε ευκαιρία να σατυρίζονται οι καταστάσεις αυτές, όπως κι' άλλα φαινόμενα της τότε ζωής. (Τα αλλεπάλληλα κινήματα των στρατιωτικών, η νεοσύστατη Αστυνομία με τους κανονισμούς της κλπ.). Άφθονα επιτυχημένα νούμερα επιθεωρήσεως εξέφραζαν την τέτοια έκπληξη του κοινού. Τραγουδούσαν π.χ. τότε.

«Ε, ρε γυνή πως κοκορεύεσαι
απ' τον καιρό που μου κουρεύεσαι
Κι' απ' τον καιρό που μούβαλες ψαλίδι,
στο κάθε σου κοτσίδι.....»
«Κουνιούνται όλα γύρω μου αδιάκοπα ολοένα
κουνιούνται στόλοι και στρατοί και λεν μπεκρή εμένα.
Κουνιέται το στερέωμα, ο ουρανός και η πούλια.
Κουνιούνται και των γυναικών, στους δρόμους τα καπούλια
έχουμε και τους πόλισμεν, όλο δεξιά περπάτα
κι' εκείνοι να γυρίζουνε καταμεσίς στη στράτα...»

Παρά ταύτα το κίνημα των φεμινιστριών, «ο αγώνας της γυναίκας διά την εξίσωση των δύο φύλων» δεν τα βάζει κάτω, αλλά και οι παλαιές ιδέες, δεν εννοούν να παραδοθούν αμαχητί. Εναντίον των «ξεμπρα-

τσωμάτων», ιδρύεται στην Αθήνα ένας σύλλογος «των ζηλωτών του Χριστού», με πρόεδρο κάποιον Πειραιώτη μεγαλέμπορο κιγκαλερίας τον Μανεσιώτη νομίζω, με παραρτήματα σε πολλές πόλεις. Τα μέλη του συλλόγου έκρυβαν στα παλτά τους στάμπες με ανεξίτηλη μελάνη, και όταν καμμία δεσποινίς περνούσε με δίχως να φοράει μανίκια, έπεφταν επάνω της και τη χόρταιναν σφραγίδες στα γυμνά μπράτσα. Τελικά κυριάρχησαν οι σουφραζέττες που άρχισαν να υψώνουν τα φορέματα από τον αστράγαλο κι' απάνω και ανέβαιναν σιγά σιγά μέχρι πιό ψηλά από τη μέση της κνήμης. Αί! αυτό πια πήγαινε πολύ. Επενέβη το επίσημο Κράτος. Με διάταγμα του 1926 διετάσσοντο οι αστυνομικοί να έχουν στην τσέπη μια μεζούρα και να παρατηρούν τα πόδια των γυναικών, τα μετρούσαν επί τόπου και άμα εύρισκαν ότι είναι απάνω από 30 πόντους ψηλότερα από το έδαφος τα φουστάνια, οδηγούσαν την παραβάτιδα στο αυτόφορο, όπου ο αμείλικτος αστυνόμος έβανε τις φωνές και εν υποτροπή τις έστελνε στο πταισματοδικείο.

Η επιθεώρηση σατύρισε τη μονομαχία αυτή μεταξύ γυναικείας φιλαρέσκειας και επισήμου κράτους με διάφορα νουμεράκια, που τραγουδούσε ο κόσμος:

«Μ' αρέσουνε του Πάγκαλου τα γούστα,
τριάντα πόντους νάναι η φούστα....»κλπ.

Σύμμαχος του κράτους ετέθη τότε και η Εκκλησία. Οι ιερείς έδιωχναν από το εκκλησίασμα τις «ξεμπρατσωμένες» και σκανδαλωδώς ντυμένες γυναίκες. Το ίδιο και οι Ιεροκήρυκες. (Την εποχή αυτή κυκλοφορούσαν κι εκήρυτταν το λόγο του Θεού, σπουδαίοι λόγιοι περιοδεύοντες κληρικοι, εξαιρετικοί ρήτορες, όπως ο περίφημος Παπά Δουληγιέρης κλπ.) Παρ' όλα αυτά το ωραίον φύλλον ενίκησε καθ' όλην την γραμμήν και έφθασε μέχρι των «μίνι και μίντι» της σήμερον ημέρας.

Κατά την εποχή αυτή στο Νησί πέρασαν πρόεδροι της κοινότητος (Το Νησί από τα 1912 επειδή δεν συγκέντρωνε 10.000 κατοίκους είχε υποβιβασθή σε κοινότητα) ο φαρμακοποιός Φώτης Βακαλόπουλος, ο κτηματίας Σπήλιος Ποτηρόπουλος, ο γιατρός Μπαρδόπουλος, ο γιατρός Κορκονικήτας, ο κτηματίας Μιχάλης Πολυδούρης, ο Μήτσος Αθανασόπουλος, Αναστάσιος Πετρόπουλος κλπ.

Ημέρα με την ημέρα την περίοδο αυτή, αραιά αραιά η ζωή ξέφευγε από τα παλαιά της μοτίβα και προσήγγιζε την τωρινή μορφή του πολιτισμού. Πάντως ο μηχανικός πολιτισμός μόλις τότε άρχισε να κάνη τα πρώτα βήματα της εμφάνισής του στη Μεσσήνη. Γύρω στα 1916 ο ανάδοχος των έργων εξορύξεως λιγνίτου των Καντιάνικων και της Βελίκας έφερε στο Νησί τα δύο πρώτα αυτοκίνητα φορτηγά που τα παρατηρούσε ο κόσμος με πολλή περιέργεια. Μεταξύ του προσωπικού

υπηρεσίας των αυτοκινήτων αυτών ήτανε τότε και ο κρητικός Αλέξης Ζορμπάς που τον έκανε αργότερα μυθιστόρημα ο Νίκος Καζαντζάκης.

Στα 1917 φάνηκε στον ουρανό της Μεσσήνης για πρώτη φορά ένα μονοπλάνο αεροπλάνο που έκανε μερικούς κύκλους πάνω από την πόλη, φαινόταν μάλιστα ο αεροπόρος που κουνούσε το χέρι του, χαιρετώντας από ψηλά τους Νησιώτες που είχαν βγή στους δρόμους και παρατηρούσαν έκπληκτοι θαυμάζοντας το επίτευγμα της επιστήμης. Αεροπλάνο πέρασε για δεύτερη φορά πάνω απο τη Μεσσήνη το 1923 κι' έρριξε προκηρύξεις της κυβέρνησης Πλαστήρα, κατά της αντεπανάστασης του Γαργαλίδη - Λεοναρδόπουλου.

Κατά τα χρόνια αυτά έκαναν μεγάλη θραύση στο Νησί διάφορες αρρώστειες. Κυρίως η φυματίωση, ο κοιλιακός τύφος, η παιδική θνησιμότητα και οι πνευμονίες. Στα 1926 περίπου εμφανίστηκαν και επικίνδυνα κρούσματα βουβωνικής πανώλης. Πάραυτα εστάλη από την Αθήνα συνεργείο, με επι κεφαλής έναν γιατρό Αγγελόπουλο (θυμάμαι καλά τ' ονομά του). Ήτανε ένας σαρανταπεντάρης λίγο παχύς, με γυαλάκια, πολύ καλοντυμένος και γλυκομίλητος άνθρωπος. Είμουνα τότε μαθητής στις τελευταίες τάξεις του γυμνασίου και ήταν ο πρώτος άνθρωπος που κατέκτησε τον θαυμασμό μου. Απάνω στο φοβερό κίνδυνο έμοιαζε σαν αεικίνητος στρατηγός σε ώρα μάχης. Απομόνωσε τα πανωλόβλητα και τα ύποπτα πανώλης σπίτια. Δημιούργησε αμέσως Νοσοκομείο πανωλοβλήτων στο απομακρυσμένο σπίτι του Σιαπέρα στην παλαιά βρύση. Η αστυνομία ετέθη υπό τις διαταγάς του και χρησιμοποίησε και φαντάρους του 9ου Συντάγματος Καλαμών. Έβανε φρουρές στα πανωλόβλητα σπίτια και στο νοσοκομείο, με αυστηρές διαταγές. Απολύμανε όλα τα σπίτια, αφού τα 'κλεινε και έκαιγε μέσα θειάφι μασούρια. Εμοίραζε φάκες και διέτασσε να καίγονται αφού πετρελαιωθούν οι συλλαμβανόμενοι ποντικοί. Απολύμανε τους υπονόμους με θειάφι αφού έκλεισε όλες τις εξόδους. Διέτασσε κι' έσκαβαν λάκους με λυωμένο ασβέστη, όπου πετούσε τα πτώματα των πανωλοβλήτων νεκρών, έξω του νεκροταφείου και μετά όταν ξερενότανε ο ασβέστης τους έκλεινε με χώμα. Όλη την ημέρα έτρεχε, επεσκέπτετο άφοβα τους νοσηλευόμενους χολερόβλητους, επεσκέπτετο τα ύποπτα σπίτια και τα απομωνομένα πανωλόβλητα και παρακολουθούσε τους ενοίκους. Είχε μοιράσει καμφορά, οινόπνευμα κλπ. και διέτασε γενική καθαριότητα και άφθονη χρήση νερού. Τη νύχτα δε, όπως έλεγαν, δεν κοιμώταν αλλά ξημερωνότανε στο μικροσκόπιο. Έτσι σε 3-4 μήνες κατάφερε και εξαφάνισε το κακό, έχοντας μόνο 15-20 νεκρούς. Αν ζή θα είναι τώρα 80 χρονών. Ας είναι ευλογημένο το όνομά του.

Γύρω στα 1925 σταμάτησε σχεδόν και η Αμερική να δέχεται μετανάστες. Μέχρι τότε, από το 1900 και πέρα είχαν ξενητευτή εκεί πολλοί Νησιώτες μερικοί από τους οποίους χάρη στη νομισματική κυρίως δια-

φορά γύριζαν έμποροι στο Νησί, όπου άλλοι κατάμεναν οριστικά και άλλοι ξανάφευγαν. Πολλοί παλαιοί Νησιώτες απ' αυτούς ζούν σήμερα στην Αμερική, οι πιό πολλοί ευκατάστατοι και με καλές οικογένειες. Δεν αναφέρω ονόματα γιατί μπορεί να ξεχάσω πολλούς και να δημιουργήσω δυσαρέσκεια. Πάντως αυτοί δείχνουν την αγάπη τους για το Νησί. Με έρανό τους φτιάχτηκε στην πλατεία το ρωλόγι, όπου και το Ηρώον, γύρω από το οποίο με μιά δωρεά του Εμπειρίκου Κουμουνδούρου φυτεύτηκε αρχικά το σημερινό πάρκο που το περιβάλλει. Έτσι η «πλατεία αλωνίων» έγινε πάρκο.

Από τα 1920 περίπου το Υπουργείο Γεωργίας, θέλοντας να ξαναεγκαταστήση την καλλιέργεια του ρυζιού, στους ίδιους τόπους όπου είχε προ αιώνων ξαναασκηθή απ' τον Ντρίτζαγα και το Γραδενίγο. έστειλε εκεί το φιλότιμο γεωπόνο Σιγάλα, να κλιματίση και να φορμάρη έναν συγχρονισμένο τρόπο της καλλιέργειας αυτής. Ο Σιγάλας αφωσιωμένος στο έργο του συνεργάστηκε με τους ντόπιους καλλιεργητές Δουβογιαννέους, Γαλανάκηδες, Μουρικέους, Παυλάκο, Κρέππαπα, Αποστολόπουλο (Δερβίσση), Αθαν. Αλευρά κλπ. και ύστερα από πολυετείς προσπάθειες και πολλές ενδιάμεσες αποτυχίες φορμάρισαν στην πράξη, μετά από πολλά επίμονα πειράματα ένα συστηματικό τρόπο καλλιέργειας, βγαλμένον από την αποκτηθείσα πείρα. Βρήκαν τους κατάλληλους σπόρους, τρόπους σποράς στο νερό, φτιαξίματος των καρυκιών, υδρονομής, βλαστήσεως με βρέξιμο σε τρεχούμενο και όχι στάσιμο νερό, βλαστήσεως με νυκτερινές αποστραγγίσεις, βοτανισμάτων, στερεώσεως της βλαστήσεως με «πάτημα», ημερήσιων αποστραγγίσεων στον ήλιο για να καή το πυκνό και ψιλό δενδρόμαζο, όποτε το παράσιτο αυτό υδροχαρές πήγαινε να πνίξει το ρύζι, ή να καή το υδροχαρές επιφανείας, το «χλέπι», ή για να συντομευθή η ωρίμανση σε περίπτωση επικίνδυνης οψιμιάς, ακόμη πως να γίνεται η λίπανση δίχως να παρασύρεται το λίπασμα από το κινούμενο νερό κλπ. Όλοι αυτοί ασφαλώς δεν υποψιάζονται ότι προσέφεραν μία πολύτιμη υπηρεσία εγκαινιάζοντας έναν πλουτοφόρο κλάδο της Εθνικής Οικονομίας στη χώρα μας.

Μέχρι τα 1927 περίπου η Μεσσήνη εφωτίζετο με λάμπες πετρελαίου (σπήτια και δημοτικός φωτισμός) και μόνον τα μαγαζιά άναβαν ασετυλίνες. Τότε περίπου ιδρύθηκε και η Ηλεκτρική Εταιρεία Μεσσήνης (Πετρόπουλος-Μπιζύμης κλπ.) κι' ένα βράδυ αξέχαστα πανηγυρικό έλαμψε το Νησί από το ηλεκτρικό φώς.

Μέχρι τα 1930 επίσης δεν είχε ενσκήψει η εισβολή των ηλεκτρικών συσκευών. Στα 1922 περίπου εμφανίστηκαν σε μεγάλη κυκλοφορία τα κουρντιστά μικρά βαλιτσάκια γραμμόφωνα της Κολούμπια και της Όντεον. Από τότε αρχίζει να περιορίζεται το ατομικό τραγούδι με τη φωνή καθενός, κι' ό,τι βγή. Όσοι τραγουδούσαν φρόντιζαν να μη

ξεφεύγουν από το χρόνο και την αρμονία που δίδασκαν οι δίσκοι. Οι ιστορικοί αμανέδες και τα τοπικά κλέφτικα ή τραγούδια του τραπεζιού, άρχισαν να σπανίζουν και το τελευταίο τοπικό ντουέτο του Στραβογληγόρη-Κουρή (σαμτούρι-μπουζούκι) που διέθετε μοναδική σχεδόν τραγουδιστική πανάκεια το «Παπάκι πάει στην ποταμιά ...» για κάθε περίσταση, άρχισε να διέρχεται σοβαρή κρίση.

Γύρω στα 1929 πρωτοφάνηκε στη Μεσσήνη και το πρώτο ραδιόφωνο με μπαταρίες. Ένα τεράστιο μηχάνημα παραγωγής κρότων και τριγμών με μουσικήν υπόκρουσιν, που προκάλεσε πολλά γέλια, το οποίον όμως σε 2-3 χρόνια αντεκατεστάθη με πιό σουλουπωμένες συσκευές που μπορούσαν να ονομάζονται ραδιόφωνα.

Από τα 1920 και πέρα επικρατεί στο διαμέρισμα μια πλασματική ευμάρεια με την αθρόα υπερπροσφορά πιστωτικού κεφαλαίου στους αγρότες, από τράπεζες και ιδιώτες, το οποίον διετέθη σε σπάταλη για αγορά καταναλωτικών αγαθών. Ήταν η εποχή του διεθνούς οικονομικού φαινομένου του νομισματικού πληθωρισμού όταν όμως αυτό ανετράπη, αντικατασταθέν με την πολιτική του αντιπληθωρικού πανικού, δημιούργησε φοβερή αναστάτωση στις οικονομικές σχέσεις. Οι οφειλέτες επιέζοντο να εξωφλήσουν τα χρέη τους με υποθήκες και εκπλειστηριασμούς. Οι πιστώσεις εκόπηκαν (με το μαχαίρι που λένε) και επεκράτησε χάος στις συναλλαγές επιφέροντας φοβερές συνέπειες μεταξύ δανειστών και δανεισθέντων. Στα 1930 μετά από 6-7 χρόνια δυσμενή στασιμότητα κηρύχτηκε αγροτικό χρεωστάσιο, σταμάτησαν οι δανεισμοί και απλώθηκε μια εποχή των ισχνών αγελάδων.

Τότε έδειξε ζωηρά το πρόσωπό της η δημογραφική ασφυξία του τόπου με τον περιορισμόν των εισοδημάτων. Ο μέσος γεωργικός κλήρος που έδινε το γεωργικό παραγωγικό εισόδημα, το κάπως υπολογίσιμο, βρέθηκε ότι ήταν γύρω των 8 στρεμμάτων κατά οικογένεια. Η αροτραίες καλλιέργειες και κυρίως ρύζι-βαμβάκι που άρχισαν τότε να αναπτύσσονται, αποτελούσαν ανασφαλείς επιχειρήσεις, λόγω καιρικών συνθηκών, ελείψεως πείρας, κεφαλαίων κλπ. Και το γεγονός ακόμη ότι επρόκειτο περί εργασιοβόρων επιχειρήσεων, σε εποχή υπερπροσφοράς εργασίας, δεν έδωσε βελτίωσιν της οικονομίας του χώρου, μολονότι τα γυναικεία ημερομίσθια έφθαναν 30 δρχ. περίπου ημερησίως.

Μετά το 1936 η οικονομικοκοινωνική ζωή αρχίζει να μπαίνει στα όρια του συγχρόνου πολιτισμού, σ' ένα νέο στρώσιμο βίου με ανελισσόμενη αφθονία και ποικιλία νέων αγαθών ξένης παραγωγής, με αξεδίψαστη λαχτάρα του ανθρώπου να αποκτήσει αγαθά υπέρμετρα απ' τις δυνατότητές του, με αγχώδη και αδίστακτη προσπάθεια να μάχεται για άσκοπη συσώρευση χρηματικών αποθεμάτων, τάσεις και μανίες που ετερατώθηκαν μέσα στην περίοδο της εχθρικής κατοχής και μέχρι των ημερών μας, όπου ζούμε την γνωστή εποχή της λεγόμενης καταναλω-

τικής κοινωνίας, που αντί ιδανικών και αρχών διδάσκεται παραφρονέστατα το εγκληματικώς λεγόμενον «σπάσιμο του κατεστημένου» και λατρεύεται το μπουζούκι, το ποδόσφαιρο ή ανάλωση της αχόρταγης ηδονής του όλου, σε υλικές απολαύσεις με συνηθέστατη απουσία κάθε πνευματικότητας.

Μέσα στα πλαίσια αυτά πάλι διασπάται η τοπική κοινωνική ενότης των ανθρώπων, κι ο άνθρωπος νοσταλγεί την εποχή της κινήσεως των λαών και ξαναμπαίνει στον πλάνητα βίο με την αστυφιλία, τις αποδημίες, κίνητρο των οποίων κατά ένα μεγάλο μέρος είναι η αναβίωση των ενστίκτων του τυχοδιωκτισμού και του τουρκογυφτισμού.

Έτσι ξαναζούν στα χρόνια μας η χρυσοφόρες ανθρωπομυρμηγκιές νέες Κόρινθες και Περσέπολες και γύρω απ' αυτές απλώνεται η αντίθεση, ένας απέραντος κόσμος που ζεί στην εγκατάλειψη, η επαρχία που όλο λιγοστεύει σε ανθρώπους και αγαθά και έχει φέρει και τη Μεσσήνη τώρα στις 5.500 αριθμό πληθυσμού, που όλο και τραβάει την κατιούσα.

Επικρατεί «α πριόρι» μια γνώμη ότι το άλογο πάντα θα καλπάζει προς τα εμπρός διότι όπως λέει ο Μπερσώ, «έμβλημα της ανθρωπότητας, είναι το εμπρός!» Τούτο είναι σφαλερή γνώμη. Δεν τρέχει το άλογο αφηνιασμένο εμπρός. Όχι. Απλώς έχει χαλαρώσει τα γκέμια ο αναβάτης που νομίζει ότι του συμφέρει ο ίλιγγος. Όταν όμως φτάση στα χείλη του γκρεμού, θέλει δε θέλει θα σφίξη τα γκέμια ο αναβάτης και θα οδηγήση το ζώο σε σιγουρότερη πορεία, διότι θα καταλάβη ότι κι ο ίδιος κινδυνεύει να εξαφανισθή ολεθρίως.

Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ (1973) ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Ἐγὼ δὲ λέξω δεινὰ μέν, δίκαια δὲ κἀληθῆ
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ (Τήλεφος)

Εάν κανείς επισκεφθή σήμερα μία οιαδήποτε πόλη της Ελλάδος, που είχε να την ιδή από προπολεμικά, θα διαπιστώση ασφαλώς με έκπληξη μια μεγάλη διαφορά προς το καλύτερο. Θα ιδή σύγχρονες οικοδομές, δημόσια κτίρια, βιβλιοθήκη, σύγχρονα και πολυτελή ιδιωτικά καταστήματα και ψυχαγωγικά κέντρα, πλατείες, πράσινο κλπ. Έτσι είναι. Ο Πολιτισμός παρακολουθεί πάντοτε την ανοδική πορεία του χρόνου. Με πολλή όμως κατάπληξη διεπίστωσα προφανώς ότι ο Νόμος αυτός (προτσές) δεν ισχύει για τη Μεσσήνη. Ύστερα από 38 συναπτά χρόνια απουσίας ξαναντίκρυσα εκεί σπίτια πλινθόκτιστα από 100ετίας, απεριποίητα, στενοσόκακα, με μεγαλωμένα απλώς τα δέντρα του πάρκου που στα 1934 φύτεψε ο Κουμουνδούρος, και με λίγες καλές νεόκτιστες οικοδομές στην κεντρική πλατεία. Δηλαδή σχεδόν όπως το είχα αφήσει.

Για την κατάσταση αυτή πρώτος φταίχτης είναι το επίσημο Κράτος, που λησμόνησε, τι οφείλει στην ιστορική αυτή πόλη, που γίνηκε ολοκαύτωμα στις δύο μεγάλες εθνεγερσίες του 1770 και 1821. Στην πόλη που προσέφερε τόσες θυσίες σε αίμα και χρήμα στους εθνικούς αγώνες, που εγύμνασε με έξοδά της, τα 2 πρώτα χρόνια της επαναστάσεως του 1821 τους αγρότες, για να πολεμήσουν στα διάφορα μέτωπα κλπ.Ούτε ένα δημόσιο κτίριο για δείγμα, ούτε ένα άγαλμα για τους ήρωες της 13 Μαΐου του 1770, ούτε τίποτε. Την κατεδίκασε να μείνη μια γεωργική πόλις με μικρότατο γεωργικό κλήρο, της απέκοψε μάλιστα και τον βασικόν ομφαλόν της συντηρήσεώς της, την «Μακαρίαν» πεδιάδα της, δια να την κάμη αεροδρόμιον, από του οποίου νυχθημερόν περιίπτανται αεροπλάνα ξεκουφαίνοντας τους κατοίκους, ώσαν να μη είναι δυνατόν οι πτήσεις αυταί να γίνονται τουλάχιστον άνωθεν του κάμπου και όχι άνωθεν της πόλεως.

Έτσι η Μεσσήνη κατηντήθη μια φτωχότατη γεωργική πόλις, άθλια σκιά της πάλαι ποτε πλουσίας πόλεως, στερημένη τελείως από την παλαιάν πνευματικήν και κοινωνικήν της άνθησιν.

Η οικονομική αυτή κατάρρευσις της πόλεως, υπεχρέωσε μέγα μέρος προοδευτικών Νησιωτών (γύρω των 3.000-4.000) να εγκαταλείπουν αναγκαστικώς κατά καιρούς την γενέτειραν, και να εγκαθίστανται εις την πρωτεύουσαν, όπου χάρις είς την δραστηριότητά των, ευδοκιμούν απολαμβάνοντες ένα άνετον και επιφανή βίον και τούτο απετέλεσε το δεύτερον αίτιον της κοινωνικοπνευματικής κακοδαιμονίας του τόπου. Το γεγονός ότι οι ανωτέρω διακαίονται από αγάπην και δεν ξεχνούν τον τόπον-λίκνον των οικογενειών των, είναι μεν παρήγορον, αλλά δεν βελτιώνει την δημιουργηθείσαν κατάστασιν.

Τρίτον στοιχείον όπερ επέδρασε ανασχετικώς είς την οικονομικοπνευματικήν πρόοδον της πόλεως, υπήρξαν αι κατά καιρούς αδυναμίαι της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως. Αι άνευ δικαιολογίας ενέργειαι, κατεδαφίσεως της εξέδρας της φιλαρμονικής, η κατάργησις της κάποτε ωραίας μικράς πλατείας του Δημαρχείου, η κατάχωσις των 2 ντοκουμέντων του ιστορικού βίου της πόλεως, «Χότζα» και «Χαβούζι», (αντί να προβληθούν ταύτα, με κατάλληλον διακόσμησιν), η μη επιδίωξις κρατικού δανεισμού διά κατασκευήν έργων εξωραισμού της πόλεως και της παραλίας, ίνα δημιουργήση ψυχαγωγικά καταστήματα είς σύγχρονον πολιτισμένην στάθμην, η ονοματολόγησις των δρόμων με ονόματα που κατά το πλείστον ουδεμίαν έχουν σχέσιν με την μεγάλην ιστορίαν της πόλεως κλπ. όλα αυτά συνέβαλλον εις το να κρατηθή η Μεσσήνη εις φθίνουσαν πορείαν προόδου, εν αντιθέσει με όλας τας λοιπάς πόλεις της Χώρας.

Σήμερον τα πλέον φλεγόμενα και γενικότερα προβλήματα της πόλεως είναι δύο. Το πρόβλημα των Φιλανθρωπικών Κληροδοτημάτων και παραλλήλως το πρόβλημα αξιοποιήσεως της θαυμασιοτάτης παραλίας την οποίαν η φύσις εδώρησε εις την Μεσσήνην.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΩΝ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΩΝ.

Εις παρελθούσας εποχάς οπότε η έλλειψις συγκοινωνίας απεμόνωνε τας πόλεις κατά κεχωρισμένες κοινωνίες, αναλόγως δε των διαφόρων κατά τόπους συνθηκών, διεμορφώνετο μία κατά κανόνα κοινή γενική ψυχολογία των κατοίκων. (Οι τυχόν εμφανιζόμενες εις μερικά άτομα αντίθετες ιδιομορφίες επιβεβαιώνουν τον γενικόν κανόνα). Έτσι κατά κανόνα η Νησιώτικη κοινωνία διαμορφώθηκε από καλούς ανθρώπους που συνεδέοντο μεταξύ τους σαν μια μεγάλη οικογένεια, με ανεπτυγμένη τη φιλαλληλία, τον αλληλοσεβασμό και προ παντός την αμοιβαία εμπιστοσύνη (μπέσα). Αυτής της ψυχολογίας γέννημα είναι και τα Φιλανθρωπικά Κληροδοτήματα.

Τέτοια παλαιότερα κληροδοτήματα ήσαν το μικρό του τσαγκάρη Φίλια Σάρρα, υπέρ των απόρων παιδιών και της Ιωάννας Γεωργιάδη,

της οποίας το παλαιόν κτίριον, (Ιπποκράτους και Διδότου στην Αθήνα) οικόπεδο πλέον, εξεποιήθη τελευταίως και εντός του τρέχοντος μηνός Ιουλίου 1975 πρόκειται να εισπράξη ο Δήμος Μεσσήνης, ως μερίδιόν του 3.500.000 δρχ. τα οποία οφείλει να χρησιμοποιήση ομοίως δια φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Όμοια νεώτερα φιλανθρωπικά κληροδοτήματα είναι του Ν. Χιώτη, της Ελένης Β. Λεοντοπούλου (Σταμπολτζή) και του ιατρού Μουλαβασίλη.

Εκ τούτων του Ν. Χιώτη που γεννήθηκε στο Νησί στα 1880 και

Ο φιλάνθρωπος συμπολίτης μας Νικ. Χιώτης, ο οποίος κατέλιπε ολόκληρον την ακίνητον περιουσίαν του υπέρ των ενδεών και ασθενών της γενέτειρας του Μεσσήνης.

πέθανε στην Αθήνα στα 1954, περιήλθε στο Δήμο το έτος 1963 (μετά το θάνατο της συζύγου του). Τα ακίνητα του Φιλανθρωπικού Κληροδοτήματος αυτού, συνολικής αξίας γύρω των 100.000.000 δραχμών, που αν αξιοποιηθούν μπορούν να δώσουν ετήσιο εισόδημα άνω των

5.000.000 ετησίως, βρίσκονται στη Αθήνα και είναι ένα ερειπωμένο μέγαρο Γλαδστώνος 4 (Ομόνοια) εμβαδού 180 τετρ. μέτρων, ένα ερειπωμένο τριόροφο, εμβαδού 500 μέτρων, Κορδιγκτώνος 24 (κοντά στην Ομόνοια), ένα τρίφατσο οικόπεδο 333 τετρ. μέτρων, γωνία οδού Πλαπούτα και Λεωφόρου Αλεξάνδρας (Σόνια) και ένα οικόπεδο 4 περίπου στρεμμάτων εις την οδόν Στρέϊτ 4 (εις το κέντρον της Κηφισσιάς).

Σκοποί τους οποίους ορίζει ο Διαθέτης είναι: Παροχή εις τους απόρους εκ των εισοδημάτων, ιατροφαρμακευτικής περιθάλψεως, και δαπανών οικογενειακής συντηρήσεως μέχρις αποθεραπείας. Νοσηλεία εις μεγάλα νοσοκομεία όταν τούτο απαιτείται, έξοδα κηδείας, παροχή βοηθημάτων (ένδυσις, υπόδησις, τρόφιμα) εις απόρους κατά τας εορτάς Χριστουγέννων και Πάσχα. Αναβίωσις της παλαιάς εορτής του Αγίου Νικολάου του Νέου εις την Παραλίαν Μεσσήνης και προίκισις απόρων νεανίδων εκ Μεσσήνης.

Εκτελεστάς της διαθήκης του ορίζει τον Μητροπολίτην Μεσσηνίας, τον ανεψιό του Κυριάκον Μαριολόπουλον, τον Δήμαρχον Μεσσήνης, το Δημοτικόν Συμβούλιο Μεσσήνης.

Ατυχώς εσμός κακών ανθρώπων επεχείρησε να κατασπαράξη το Φιλανθρωπικόν τούτο κληροδότημα. και θα το επετύγχανε ασφαλώς, εάν ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος Θέμελης, δεν ήγειρε κατ' αυτών το φωτισμένον και αγωνιστικόν ανάστημά του, βοηθούμενος υπό του Θ. Τσερπέ και πολλών άλλων εκλεκτών Μεσσηνίων εκ των διαμενόντων εν Αθήναις και Μεσσήνην. Η επιμονή των προρρηθέντων κακών ανθρώπων δια την παρέλκυσιν της επί 7 έτη αδρανείας του κληροδοτήματος Χιώτη, ζημιούσα την τοπικήν Φιλανθρωπίαν με 15.000 δραχμάς ημερησίως, (30.000.000 δραχμών απωλεσθέν διαφέρον μέχρι σήμερον) εξετάζεται εις διοικητικάς ανακρίσεις του Υφυπουργείου Πελοποννήσου και τελικώς, αν χρειασθή, θα αχθή αποφασιστικώς εις χείρας του κ. Εισαγγελέως Πρωτοδικών Καλαμάτας, ίνα λήξη η απαράδεκτος αυτή δημιουργηθείσα κατάστασις.

Έτερον μέγα κληροδότημα υπέρ των απόρων γερόντων εκ Μεσσήνης, συνιστά δια της διαθήκης της 6.6.1970 η αείμνηστος συμπολίτις μας Ελένη Λεοντοπούλου (το γένος Σταμπολτζή), ήτις καταλίπει την μεγάλην επί της πλατείας Ρηγγίλης (Μελεάγρου 7 Αθηνών), οικίαν της μεθ' απάντων των εντός αυτής κινητών πραγμάτων, ως και χρεωγράφων και μετρητών, δια την ίδρυσιν σχετικού γηροκομείου δι' απόρους γέροντας εκ Μεσσήνης εις μνήμην του μακαρίτου Νησιώτη παππού της Γεωργίου Σταμπολτζή. Εκτελεστήν ορίζει το Αλεξανδράκειον Ίδρυμα Καλαμάτας, το οποίον υποχρεώνει να εκποιήση το εν λόγω μέγαρον και με το 1/3 του τμήματος να κτίση κατάλληλον κτίριον, με τα 2/3 δε, να αγοράση μετοχάς της Τραπέζης της

Ελλάδος, τα εισοδήματα των οποίων να χρησιμοποιούνται δια την συντήρησιν του Γηροκομείου.

Η αξιοποίησις του εν λόγω Φιλανθρωπικού Κληροδοτήματος, θα ακολουθήση ασφαλώς την συντομοτέραν και την ορθοτέραν επίλυσιν,

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης μας κ.κ. Χρυσόστομος (Θέμελης).

δεδομένου ότι η Επιτροπή του Αλεξανδρακείου Κληροδοτήματος Καλαμάτας, της οποίας προεδρεύει ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος Θέμελης, υπερκαλύπτει κάθε εχέγγυον δια την καλυτέραν εφαρμογήν των υπό της αειμνήστου Συμπολίτιδός μας τασσομένων σκοπών.

Έτερον φιλανθρωπικόν κληροδότημα δια την δημιουργίαν ιατρείων δια τους απόρους εκ της περιφερείας Μεσσήνης, είναι του μακαρίτου εκ Μαυρομματίου Μεσσήνης, Ιατρού Μουλαβασίλη, ο οποίος αφήνει προς τούτο άπασαν την αξιόλογον κτηματικήν περιουσίαν του, μετά τον θάνατον της σεβαστής μας συζύγου του, εις την οποίαν δίδεται η πάνδημος ευχή να μακροημερεύση, δια την ευεργεσίαν την οποίαν μετά του συζύγου της κάμνει εις τους απόρους συμπολίτας.

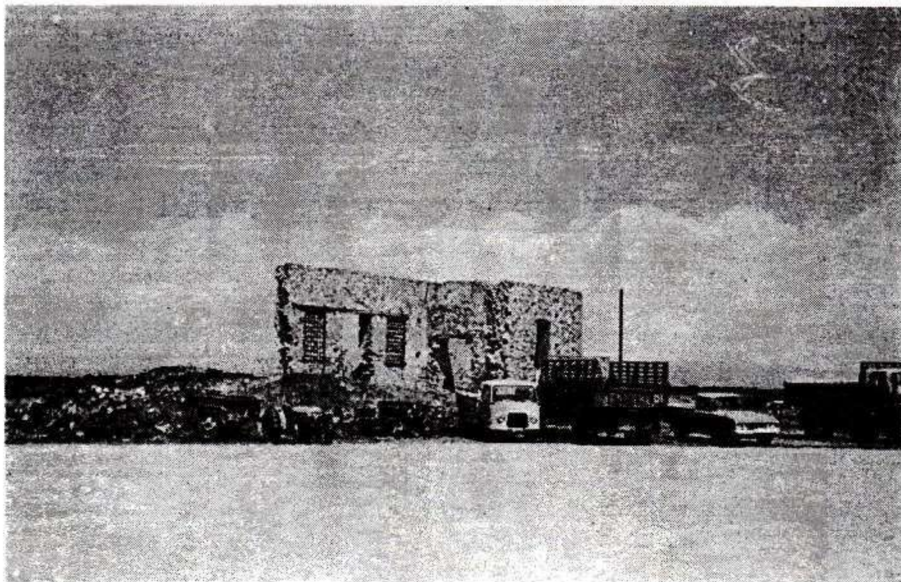
Εκτός των κληροδοτημάτων τούτων, και άλλοι αξιόλογοι συμπολίται, έχουν δηλώσει ότι προτίθενται, ή έχουν κάμει ήδη σχετικάς Φιλανθρωπικάς Διαθήκας. Ποιά άλλη απόδειξις χρειάζεται, δι' όσα προηγουμένως ανεφέραμεν ότι οι «Νησιώτες είναι εξαιρετικοί Άνθρωποι;».

Άλλο μεγάλο πρόβλημα της Μεσσήνης είναι: **ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ ΤΗΣ «ΜΠΟΥΚΑΣ»**, όπως λέγεται. Τούτο έχει ως εξής:

Η Μεσσήνη έχει προνομιακώς προικισθή από τη φύση, με ένα κατασπανίας καλλονής παραλιακό τοπείο. Η παραλία της μήκους άνω των 5 χιλιομέτρων, με ένα σπάνιο τάπητα ψιλής (χρυσής) άμμου πλάτους 300 μέτρων, που ομαλότατα αποσβέννυται στα κατακάθαρα νερά της θαλάσσης, πολιορκείται από μια οργιώδη βλάστηση, δροσίζεται από τον μπάτην το καλοκαίρι και ουδέποτε γνώρισε το χιόνι το χειμώνα. Ο χώρος αυτός που μπορεί να εξυπηρετεί χιλιάδας παραθεριστάς, έχει μια επέραντη ορατότητα ευρισκόμενος στο κέντρο του κόλπου και συνορεύεται με το γραφικό Κουλντούκι (το παληό ιχθυοτροφείο των Βενετών) ενώ πιο πέρα στους κατάφυτους χώρους όπου τα εκκλησίδια της Αναλήψεως και του Αγίου Νικολάου του Νέου, κοντά στις θαυμάσιες εκβολές του Παμίσου και στον εγκαταλελειμένο μώλο (Μασουρίδη) διαθέτει εκτάσεις για μικροεκδρομές και περιπάτους. Λένε ότι όμοιο τοπείο δεν διαθέτει καμμία άλλη παραλία της Μεσογείου.

Εκεί στο τέρμα του επαρχιακού εμπορικού δρόμου της Μπούκας, δίπλα στο εκκλησίδιο του Αγίου Κωνσταντίνου, από 1000 χρόνια βρισκόταν το τελωνείο, των Βυζαντινών παλαιότερα, το Φράγκικο, Βενέτικο, Τούρκικο και μέχρι το 1941, τα νεώτερα κρατικά κτίσματα του Κρατικού Ελληνικού Τελωνείου, το κυρίως μεγάλο κτίριο, καθώς και οι δύο τεράστιες αποθήκες (τα ζυγιστήρια) νοτιότερα πρός τη θάλασσα όλα αυτά που γκρέμισε ο στρατός κατοχής. Δεξιά των κρατικών κτιρίων του τελωνείου επί 130 χρόνια, έστηναν κάθε χρόνο καλύβες οι ντόπιοι παραθεριστές και πιο ξέμακρα προς δυσμάς ήταν ο χώρος που έκαναν μπάνιο οι γυναίκες, όπως θυμόμαστε όλοι οι παλαιότεροι, ενώ αριστερά των κρατικών κτιρίων έκαναν μπάνιο οι άντρες και εκτείνονταν σε μεγάλο βάθος άλλες καλύβες των παραθεριστών, όπως γίνεται και μέχρι σήμερα.

Μέχρι το έτος 1900 περίπου που έγινε το λιμάνι της Καλαμάτας όλος ο κεντρικός χώρος της Μπούκας μέχρι τη θάλασσα στη μεγάλη ξύλινη προβλήτα, όπου επλεύριζαν μικρά πλοία, όπως πολύ καλά θυμούμαστε οι παλαιότεροι (μέχρι το 1920) ήταν απησχολημένος με εμπορεύματα που εισήγοντο ή εξήγοντο, όπως περιγράφουν διάφοροι χρονικογράφοι και περιηγηταί της εποχής (Κορύλλος κλπ.). Σήμερα δεν υπάρχει τίποτε. Ένας απέραντος αμμώδης τεράστιος χώρος όπου

Η Παραλία της Μπούκας. Διακρίνονται τμήματα των παλαιών κτιρίων του Τελωνείου.

κάνουν οι Νησιώτες μπάνιο το καλοκαίρι και τιποτ' άλλο που κι' αυτός κινδυνεύει να χαθή από τους διαφόρους σφετεριστάς.

Η παραλία αυτή προσφέρεται πάρα πολύ για τουριστική αξιοποίηση ευρυτάτης κλίμακος, εάν γίνουν ανάλογα έργα τουριστικής υποδομής (Μπαγκαλόους, Μπανιέρες κλπ.) εφθηνού κόστους, ώστε να υπάρχουν συγκαταβατικαί και προσιταί τιμαί. Με τον τρόπον αυτόν, όχι μόνον θα εξυπηρετηθή εις μεγάλην έκτασιν ο εγχώριος τουρισμός, αλλά και δύναται να εγκατασταθή και ο διεθνώς περιζήτητος τουριστικός κλάδος τουρισμού, των 6 δολ. ημερισίως, όπως λέγεται, δια φούλ πανσιόν και καθ' όλας τας εποχάς του έτους. Το είδος του τουρισμού τούτου, το οποίον ουδέποτε θα δοκιμάση οικονομικήν κάμψην, αποτελεί την σπονδυλικήν στήλην του τόσον επιτυχεστάτου τουριστικού προγράμματος του Ισπανικού κράτους. Πολλώ μάλλον θα καταστή ο χώρος θαυμασιότερος, εάν οι Φορείς της αξιοποιήσεως που δεν είναι δυνατόν να είναι άλλοι, ειμή, ο Δήμος Μεσσήνης, ή απ' ευθείας ο Ε.Ο.Τ., εξωραΐσουν τους πέριξ χώρους περιπάτου και να εμπλουτίσουν, τον μεν Πάμισον με ανάδρομα ψάρια, (τα οποία κάποτε υπερφθονούσαν εκεί) και το παληό ιχθυοτροφείο Κουλντούκι με κατάλληλους γόνους.

Αλλά πως είναι δυνατόν να γίνουν σήμερον αυτά; Σήμερον όλες αυτές οι δημόσιες παραλιακές εκτάσεις είναι ανύπαρκτες και οι χώροι των Κρατικών οικημάτων του Τελωνείου, και οι χώροι που έκαναν μπάνια, και έστυναν καλύβες 130 χρόνια οι ντόπιοι, έχουν καταληφθή

από ιδιώτες, και ένα μεγάλο μέρος έχει συρματοπλεχθή μέχρι της θαλάσσης. Σήμερα εκεί υπάρχουν τόποι παρανόμου αλιείας με δυναμίτιδα, τόποι αμμοληψίας δι' οικοδομάς, και ένα μικρό τμήμα νοτίως του Κουλντουκίου είναι μόνον ελεύθερο, μέχρις ότου παρουσιασθή και γι' αυτό κάποιος διεκδικητής.

Με ποιάς τυχόν κωμικοτραγικάς σκηνοθεσίας δικαιοπαροχών, και με ποιά «άστε-ντούε» εν έτει 1973, ώσαν να μην υπάρχει σχετική αυστηρότατη νομοθεσία, συμβαίνουν όλα αυτά; Το Κράτος μισθοδοτεί Αρμοδίας Υπηρεσίας, και έχει υποχρέωσιν να προβή εις σχετικάς ερεύνας τίτλων κλπ. ίνα λύση το θέμα χωρίς να αδικήση κανένα.

Ο Σοπενάουερ γράφει πως το μόνο διακριτικό γνώρισμα του Ανθρώπου, είναι ο βαθμός που αντιδρά στο συναίσθημα της συμπάθειας. Κάθε καλός άνθρωπος χρέος έχει να ιδή με συμπάθειαν την αναξιοπάθειαν εις την οποίαν έχει περιαχθή μια πόλις αξίζουσα καλυτέρας τύχης, και ας ευχηθούμε η αγαπητή μας Μεσσήνη να λυτρωθή επί τέλους από την τωρινή της κακοδαιμονία.

Μια άλλη άποψις του χώρου των θαλασσίων Λουτρών της Μπούκας με τις καλύβες των λουομένων.

(Φωτ. Χρ. Αλειφέρη)

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ελληνικός, ιδιότητα δεν έχει η ανθρωπότης τιμιωτέραν.
Εις τους θεούς ευρίσκονται τα πέραν.

Κ. Καβάφης

Ο Θεόδωρος Τσερπές, Θοδωράκης για τους οικείους του, γεννήθηκε στη Μεσσήνη (Νησί) στις 30 Οκτωβρίου 1908 και πέθανε στις 15 Ιανουαρίου 1987 στο Μαρούσι. Σήμερα αναπαύεται μαζί με τη μητέρα του Ευγενία, τους αδελφούς του Γιώργο και Παναγιώτη και τις αδελφές του Παρασκευούλα και Κατίνα στον οικογενειακό τάφο του Γ' Νεκροταφείου Αθηνών στη Νίκαια.

Ήταν το δεύτερο παιδί εύπορης αστικής οικογένειας, της Ευγενίας Αντιβασέα και του αυτοδημιούργητου άξιου μεγαλέμπορου και φιλάνθρωπου Μιχάλη Τσερπέ, μετά την πρωτότοκη Παρασκευούλα, κατά ένα χρόνο μεγαλύτερή του. Ακολουθούσαν η Αναστασία (Τασία), ο Γιώργος, η Κατίνα, ο Παναγιώτης και ο Κώστας. Από αυτούς σήμερα ευρίσκεται εν ζωή μόνο η Τασία. Απόγονος αγωνιστών του '21, του Χριστόφιλου Αντιβασέα από την Πλάτσα Καρδαμύλης από τη μεριά της μάνας, και του Κωσταντή Τσερπέ από τή Ζαγάραινα της Ιθώμης (Κορομηλιά), συμπολεμιστή του Παπαφλέσσα στο Μανιάκι, από τη μεριά του πατέρα, γόνος οικογένειας με πλούσιες παραδόσεις και πολύ καλή οικονομική κατάσταση, ο Θοδωράκης δεν άργησε να δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και επιμέλεια για τη μελέτη της ιστορίας, ιδιαίτερα δε της γενέτειρας Μεσσήνης και της ευρύτερης Μεσσηνίας.

Ώριμος καρπός αυτής του της ενασχόλησης, που παρά τις μετέπειτα φοβερές δυσκολίες που αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει η οικογένεια και ο ίδιος, δεν εγκατέλειψε ποτέ, ήταν η θαυμάσια ιστορία της Μεσσηνίας από το 1000 έως το 1830, έκδοση 1952, Αθήνα. Πολλά από τα ιστορικά στοιχεία για τη Μεσσήνη που αναφέρονται στο ανά χείρας βιβλίο έχουν παρθεί από το έργο αυτό.

Ο Θεόδωρος Τσερπές σπούδασε με άριστες επιδόσεις οικονομικά και νομικά στην Πάντειο Σχολή και στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η κατοχή βρήκε την οικογένεια με κλονισμένα οικονομικά και τον πατέρα με κακή υγεία. Ο Θόδωρος υπηρετούσε τότε ως Τμηματάρχης στο Υφυπουργείο Συνεταιρισμών του Υπουργείου Γεωρ-

γίας, όπου έχαιρε μεγάλης υπόληψης για τη λαμπρή του διάνοια, το ήθος, την πρωτοβουλία και τις διοικητικές αρετές του, αλλά και χάρη στις βραβευμένες από τη Ακαδημία μελέτες του "Ορυζοκαλλιέργεια" (1933) και "Ενάσκησις Αγροτικής Πίστεως" (1939). Βαθύτατα δημοκράτης, γαλουχημένος με τις αγνές πατριωτικές και δημοκρατικές αρχές των γονέων του, δεν άργησε να οργανωθεί στο ΕΑΜ Αθήνας το 1941.

Στις 5 Μαρτίου 1943, στη μεγάλη διαδήλωση της Αθήνας για τη ματαίωση της επιστράτευσης, που ήθελαν να επιβάλλουν καταναγκαστικά οι κατακτητές, ο Θόδωρος Τσερπές συνελήφθη από τους Ιταλούς και κρατήθηκε ώς τον Ιούλιο του 1944. Την ίδια χρονιά πέθανε ο πατέρας του Μιχάλης. "Όταν μπήκαν οι κατακτητές στη χώρα μας ο πατέρας μου αν έδειχνε δραστηριότητα με τις αρχές κατοχής ή αν έκανε μαύρη αγορά ή έπαιρνε θέση στη Ντεγκρίκε (της Τράπεζας Αθηνών) που μπορούσε, θα είχε κάνει μεγάλο πλούτο. Μισούσε όμως τις κατοχικές αρχές σε βαθμό που μ' εξέπληττε. Έτσι δύο φορές τον είχαν πιάσει κρατούμενο οι Ιταλοί στην κατοχή και τη δεύτερη φορά που βγήκε, ήταν τόσο τσακισμένος, που ανήμερα της απελευθέρωσης του Νησιού πέθανε ...." γράφει σ' ένα ανέκδοτο κείμενό του ο Θ.Μ.Τ.

Το 1945 απολύθηκε απο τη θέση του στο Υφυπουργείο, και το 1947 ακολουθώντας τη μοίρα πολλών ακόμα άξιων πατριωτών για δυστυχία της Ελλάδας, εξορίστηκε στην Ικαρία. Από κει στη Μακρόνησο κι' ύστερα στον Αη Στράτη, μέχρι το 1952, όπου μεταφέρθηκε στην Αθήνα, υποχρεωμένος όμως "να δίνει το παρών" στην Ασφάλεια!.... Τέτοια χρόνια, τέτοιες συνθήκες. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι το 1962. Όλο αυτό το διάστημα ο Θεόδωρος Τσερπές εργάσθηκε ως λογιστής σε μεγάλες εμπορικές και βιομηχανικές εταιρείες στην Αθήνα, χαίροντας πάντοτε μεγάλης εκτίμησης χάρη στο κύρος της προσωπικότητας και των γνώσεών του. Στη διάρκεια της δικτατορίας των συνταγματαρχών 1967-1974 πήρε τη σύνταξή του και εγκαταστάθηκε στο πατρικό σπίτι της οδού Καρατζά στο Νησί, χτισμένο από το συνονόματο παππού του Θοδωράκη Κοκκινόπουλο. Μέχρι το 1984, χρονιά που ξαναγύρισε στην Αθήνα, για να περάσει τα τελευταία δύο χρόνια της ζωής του στο Μαρούσι, ο Θόδωρος Τσερπές παράλληλα με το συνεχιζόμενο ιστορικό ερευνητικό του έργο, δεν έπαψε να ασχολείται με τα κοινά της γενέτειράς του με πάθος νεανικό, με αγάπη για τον τόπο, με την ίδια ανιδιοτέλεια και το αίσθημα τιμής και δικαίου που τον χαρακτήριζαν πάντα, όσο και αν αυτό του στοίχισε σε πικρίες και αγωνία. Μέσα από τα δημοσιευμένα έργα του, αλλά και από τα ανέκδοτα κείμενα που βρίσκονται στα χέρια της οικογένειας, ο Θεόδωρος Μιχαήλ Τσερπές αναδεικνύεται λαμπρός, όσο και σεμνός πατριώτης, ακάματος εργάτης του

κοινού καλού, Έλληνας με τη γνήσια, την πραγματική και την αιώνια σημασία της λέξης.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1996

Το βιβλίο "ΜΕΣΣΗΝΗ" εκδόθηκε σε πρώτη έκδοση τον Ιούλιο 1973 στην Καλαμάτα για λογαριασμό του συγγραφέα (1/5) και των Σωματείων της Περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης.

Άλλα έργα του Θ.Μ.Τ. είναι:

- ΜΕΛΕΤΑΙ έκδ. «Πυρσός», Αθήναι 1932.
- ΟΡΥΖΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ, Έπαινος Ακαδημίας Αθηνών 1933.
- ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ, Έπαινος Ακαδημίας Αθηνών 1939.
- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ 1000-1830, Αθήναι 1952.
- ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ, Αθήναι 1960.
- ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΣ κ.λ.π., Αθήναι 1964.
- ΣΑΤΥΡΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΜΑΤΑ, Αθήναι 1966.
- ΚΛΕΦΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ, ΕΓΓΡΑΦΑ, ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ 1821, (Διάλεξη 18 ωρών 12 κασσέτες των 90 λεπτών) 1976.
- ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΛΟΓΙΑ, Σε τελικό σιγύρισμα.
- ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ, Από τις φυλακές και τα στρατόπεδα Κατοχής 1941-1944.
- 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1978, Ημέρα ευτυχίας ή δυστυχίας για το Νησί - Σεπτέμβριος 1978.
- ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΕ ΛΙΒΕΛΛΟ, Οκτώβριος 1978.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

'Αριθμ. Πρωτ. 4135 'Εν 'Αθήναις τῇ 29η Δεκεμβρίου 1932

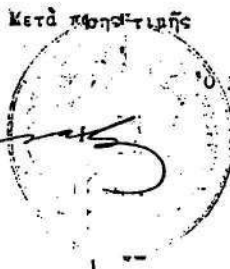
ΠΡΟΣ

Τὸν κ. Θεόδωρον Μ. Τσερπέν

Εἰς Μεσσήνην

'Ασμένως ἀγγέλλομεν ὑμῖν ὅτι, ἡ 'Ακαδημία ἔγνω νὰ ἐπαινέσῃ ὑμᾶς δημοσίᾳ, κατὰ τὴν σημερινὴν πανηγυρικὴν αὐτῆς συνεδρίαν, διὰ τὴν ὑμετέραν Πραγματείαν περὶ καλλιεργείας τῆς ὀρύζης.

Μετὰ πάσης τιμῆς

'Ο Πρόεδρος 'Ο Γενικὸς Γραμματεύς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀναγνωσθείσης κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1939

....

Μετὰ γνώμην τῆς Γ΄Τάξεως καὶ ἀπόφασιν τῆς Ὁλομελείας

....

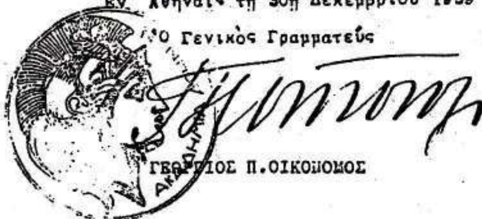
30. Ἀντὶ τοῦ ἐκ δρ. 9.000 βραβείου τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τοῦ προωρισμένου εἰς μελέτας περὶ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι, ἀπονέμεται ἔπαινος εἰς τὸν κ. Θεόδωρον Μιχ. Τσερπέν διὰ τὴν σχετικὴν μελέτην αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ διὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς μέρος, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς διεξάγει ἐκτενῶς καὶ μετὰ γνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας.

....

Ἀκριβὲς ἀπόσπασμα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Δεκεμβρίου 1939

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΤΣΕΡΠΕΣ: Πατέρας του παπού μου Γιωργάκη. Γενάρχης της ρίζας της οικογένειάς μας από πατρική γραμμή. Ήταν νιόπαντρος εύπορος αγρότης στο χωριό Ζαγάραινα, όταν κυρήχτηκε η επανάσταση του 1821. Στρατολογήθηκε πολλές φορές και πολέμησε σαν απλός φαντάρος. Στις 20 Μαΐου 1825 στο Μανιάκι πήρε σοβαρό τραύμα και μετά 1 χρόνο πέθανε απ' αυτό. Άφησε 2 παιδιά μικρά. Το δεύτερο ήταν ο παπούς μου ο οποίος καλά καλά δεν τον γνώρισε.

Ο παπούς μου φύλαγε τα όπλα του, λάφυρα απο μάχες. Τα όπλα αυτά, όταν χώρισαν τα παιδιά του τα έδωσε ο πατέρας μου στον πατέρα του Αλεξανδρόπουλου, χρυσοχόου στο Νησί και έχυσε τα ασήμια και τα 'κανε καντήλια που τα δώρησε στη μικρή εκκλησούλα του χωριού τους. Υπάρχουν ασφαλώς ακόμη.

Για τις συνθήκες του θανάσιμου τραυματισμού του, ο πατέρας μου μου έλεγε ότι είχε ακούσει τα εξής:

Όταν με την επίθεση των τακτικών του Ιμβραήμ έσπασαν τα πρώτα πέτρινα ταμπούρια, οι Έλληνες που τα φύλαγαν, σκόρπισαν και το 'βαλαν στην τρεχάλα να γλυτώσουν όπως μπορούσε ο καθένας, γιατί είχε πάρει στο κυνήγι μια μονάδα αιγυπτιακό ιππικό (που διηύθυναν οι Γάλλοι). Ο Παπαφλέσσας από το ταμπούρι του, έβριζε τους φυγάδες και τους φώναζε να μείνουν να πολεμήσουν και να σκοτωθούν στα ταμπούρια τους. Τους φώναζε: «Σκατίβλαχοι και κιότηδες, που πάτε μωρέ;»

Τον Κωσταντή τον πρόλαβε ξεμοναχιασμένο ένας ιππέας. Αυτός γύριζε γύρω γύρω σε μια μεγάλη πέτρα για να αποφύγει τη σπαθιά, πράγμα που τελικά δεν το κατώρθωσε και την έφαγε κατεβατή στο ένα μάγουλο και στον ώμο. Ο ιππέας συνέχισε το κυνηγητό για να τον αποτελειώση, γυρίζοντας γύρω από την πέτρα. Κάποια στιγμή όμως βρήκε ευκαιρία ο Κωσταντής έβγαλε την μπιστόλα, τσακμάκισε και έρριξε τον ιππέα νεκρό.

Έτσι τραυματισμένος περπάτησε πολύ κι έφτασε σ' ένα απομακρυσμένο χωριό της Πυλίας, χτύπησε τη νύχτα μια πόρτα κι αμέσως τον άρπαξαν οι νοικοκυραίοι του σπιτιού, τον έκρυψαν και για πολλές ημέρες προσπαθούσαν να τον νοσηλεύσουν πλένοντας τις πληγές του με ζεστό κρασί και βάζοντάς του στο μάγουλο κομπρέσσες από φέτες ψωμί παπαρωμένο στο λάδι.

Ύστερα από πολλές ημέρες γύρισε στο χωριό του με τις πληγές του μισοκλεισμένες και ύστερα από μερικούς μήνες πέθανε.

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΜΕΣΣΗΝΗ του '50 και '60

Του Δημητρίου Π. Ρούτση
Γεωπόνου

Η οικονομική θέση της πόλης

Τα χρόνια της ανασυγκρότησης της χώρας μετά τον εμφύλιο, τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του '40 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '50 η Μεσσήνη παρουσιάζει μεγάλη ανάπτυξη. Ενα δείγμα της, είναι η αλματώδης αύξηση του πραγματικού πληθυσμού ο οποίος στα μέσα της δεκαετίας του '50 ξεπέρασε τα 15.000 άτομα. Σ' αυτό συνέτειναν, σε σημαντικό βαθμό, οι καταστροφές απο τον πόλεμο σε δρόμους και γέφυρες που έκαναν δύσκολες τις μετακινήσεις και τη διακίνηση των αγαθών. Αποτέλεσμα, η Μεσσήνη να γίνει -για μια δεκαετία και πλέον- το κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου των προϊόντων όλης σχεδόν της Μεσσηνιακής γης και να αποτελέσει την καρδιά του νομού.

Οι αγρότες μετέφεραν με τα ζώα απο τα χωριά τα προϊόντα τους, σύκα, σταφίδα, λάδι, ελιές, τυρί, βούτυρο, μέλι. Τα τρία πρώτα αποτελούσαν τότε, τα κύρια εξαγώγιμα προϊόντα της χώρας. Αφού αγοράζονταν απο μεγαλεμπόρους στη Μεσσήνη, εξήγοντο μετέπειτα με πλοία απο το λιμάνι της Καλαμάτας μεταφερόμενα μέχρις εκεί κυρίως με το σιδηρόδρομο.

Εγχωρίως διαμετακομίζοντο για μεγάλες αποστάσεις με το σιδηρόδρομο ή με κάρα, τα λεγόμενα "διπλόκαρα". Αυτά ήταν μικρές ξύλινες πλατφόρμες με τέσσερις ρόδες και εσύροντο από άλογα. Υπήρχαν και τα "μονόκαρα" ή "σούστες" με δύο ρόδες που εσύροντο απο άλογα, αλλά και όνους ή ημιόνους για κοντινές αποστάσεις.

Ο Δημήτρης Π. Ρούτσης γεννήθηκε το 1951 στη Μεσσήνη. Τελείωσε το Πρακτικό Λύκειο το 1969 και σπούδασε στην Ανώτατη Γεωπονική Σχολή Αθηνών (νυν Γεωργικό Πανεπιστήμιο) στο τμήμα Φυτοτεχνίας. Ξεκίνησε την σταδιοδρομία του ως Γεωργικός σύμβουλος στις Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών Πυλίας και Μεγαλοπόλεως, ενώ τώρα εργάζεται ως Γεωπόνος γεωργικών εφαρμογών στο Υπ. Γεωργίας. Ομιλεί την Αγγλική, ενώ ασχολείται απο ετών ενεργά με τα πολιτιστικά και ιστορικά στοιχεία της Μεσσήνης.

Επίσης, με τα εγγειοβελτιωτικά έργα της πεδιάδος του Παμίσου, τ
οποία εγκαινιάσθηκαν το 1938 επι Μεταξά και ολοκληρώθηκαν στι
αρχές της δεκαετίας του '50, διευθετήθηκε η κοίτη του ποταμού κ
έγιναν αποξηραντικά έργα.

Ετσι, η Μακαρία γη δεν κινδύνευε πλέον απο την μήνιν των πλημ
μυρών του Παμίσου. Αποδόθηκαν στην καλλιέργεια χιλιάδες στρέμμα
τα γόνιμης γης και επαληθεύθηκε η γνωστή ρήση του Ευριπίδη στο
Κρεσφώντη : "Μεσσήνην καλλίκαρπον ....".

Στη Μεσσηνιώτικη γη, και κυρίως στις όχθες του ποταμού, εγίνετ
εντατική καλλιέργεια ρυζιού με αποτέλεσμα η πόλη να αποτελέσει τ
πρώτο παραγωγικό κέντρο ρυζιού πανελληνίως, Επίσης υπήρξε κ
κέντρο πρώϊμων κηπευτικών, δηλ. πατάτας, αγγουριού, τομάτα
αρακά, φασολιού, κολοκυθιού, λάχανου και μαρουλιού. Λόγω και το
ήπιου κλίματος της περιοχής, η Μεσσήνη κατέστη ο μοναδικός τροφο
δότης για νωπά πρώϊμα λαχανοκηπευτικά στις αγορές της Αθήνας κ
άλλων μεγάλων πόλεων. Τότε ακόμη, δεν υφίστατο η καλλιέργει
πρωΐμων κηπευτικών και θερμοκήπια για όλο το χρόνο.

Η κάτω αγορά με κέντρο της την κάτω πλατεία, σημερινή πλατεί
Νικολάου Χιώτη, έμοιαζε όλες τις εποχές και κυρίως στο τέλος τη
άνοιξης, με γιγάντια κυψέλη. Εκεί στάθμευαν οι ιδιοκτήτες κάρω
(καραγωγείς), οι οποίοι στα μέσα της δεκαετίας του 60 μετεξελίχθηκα
σε τρικυκλιστές (πειρακτικά και ... "Γκοτζαμάνηδες" απο την υπόθεσ
Λαμπράκη!) και αργότερα σε μεταφορείς με φορτηγά, φορτίου μέχρι 2,
τόννους.

Τότε, είχαν εγκατασταθεί στην Μεσσήνη αρκετοί φρουτέμποροι κ
μεγαλοεξαγωγείς, οι οποίοι διακινούσαν τα προϊόντα της πόλεως κ
της γύρω περιοχής. Ηταν τέτοια η παραγωγικότητα της περιοχή
ώστε κάποιος ξένος επισκέπτης την είχε χαρακτηρίσει ως "Καλιφόρνι
της Ελλάδος".

Ολα αυτά συνέτειναν στο να δημιουργηθεί στην πόλη μια εύρωστ
αγορά, η οποία έσφιζε απο κίνηση και αποτελείτο από παντός είδου
καταστήματα εμπορικά, ψιλικών, παντοπωλεία, υαλοπωλεία, οπωρο
πωλεία, κρεοπωλεία κ.α.

Καταστήματα και καταστηματάρχες

Αθ. Τσερπές, Αφοί Πανταζόπουλοι, Αφοί Ψυχογιόπουλοι. Υαλικών οι Δασκαρόλης, Κώστας Κορδονούρης και Β. Αργυρόπουλος. Γενικού εμπορίου ο Δ. Πατσιώτης οποίος ήταν ιδιοκτήτης της δεξαμενής υδρεύσεως της πόλης και ο πρώτος που έκτισε τριόροφη οικοδομή στην πλατεία της πόλης. Γύρω από αυτήν έγιναν τα ζαχαροπλαστεία Βαλσαμάκη-Λαδά, Αδαμόπουλου, Αφοί Δελήγιωργα και λίγο πιο πέρα το υπόγειο του Μπαχαρίδη οπου έφτιαχναν το περίφημο παστέλι πάνω σε τάβλες, το φρέσκο γιαούρτη και το πεντανόστιμο γαλακτομπούρεκο. Το χειμώνα, με το πρώτο λάδι που έβγαινε απο τα ελαιοτριβεία, έφτιαχναν τους λαχταριστούς λουκουμάδες με μπόλικο μέλι και κανέλλα που απ' την τσίκνα τους μοσχοβολούσε όλη η περιοχή και ήταν πραγματικός μαγνήτης για τα παιδιά.

Εκεί ευρίσκοντο και τα δύο πρακτορεία εφημερίδων και περιοδικών, του Β. Τσούρνου με τις δύο αδελφές του και του Σταύρου Καυκά που λειτουργούσαν ως βιβλιοπωλεία-χαρτοπωλεία και καταστήματα ψιλικών.

Αλλα βιβλιοπωλεία ήταν των δύο Δημήτριων, Τσάμη και Ρήγα που ήσαν και έμποροι ποτών, ξηρών καρπών και τσιγάρων. Του Βασίλη Χρονόπουλου έναντι του παλαιού ΚΤΕΛ, ο οποίος είχε και στιλβωτήριο. Επίσης μετά την διάνοιξη της οδού Μπούκας, άνοιξε το βιβλιοπωλείο του Χρήστου Μοσχοβίτη με το επαναστατικό για την εποχή του σύστημα ανάγνωσης βιβλίων επ' ενοικίω, όπως ακριβώς σήμερα οι βιντεοκασέτες.

Λίγο πιο πέρα, ευρίσκετο το ποτοποιείο-καφεκοπτείο του Αν. Σακκελαρόπουλου, ο οποίος παρασκεύαζε και γλυκά κουταλιού και τυποποιούσε παστέλι. Απέναντι ακριβώς υπήρχε το καφεκοπτείο των Αφών Γέρουλα οι οποίοι είχαν και το "εμπόριο των σιγαρέττων" στην περιοχή και ήσαν συνιδιοκτήτες με τους Αφούς Παναγόπουλους, του παγοποιείου της πόλης, που βρίσκεται ακόμα στην ανατολική είσοδο, κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό.

Συνεχόμενα υπήρχε το κηροπωλείο του Χαρίτου, ο οποίος πωλούσε και είδη γάμου και βαπτίσεως και πιο κάτω το πηλοποιείο "ΚΑΠΕΛΑΔΙΚΟ" του "ΓΙΓΑΝΤΑ" Σταύρου Γαλούση, "ύψους 1,5 μέτρων με τα χέρια στην ανάταση", όπως τον πείραζαν τα πειραχτήρια της αγοράς.

Ακριβώς απέναντι απο το παγοποιείο υπήρχε το εργοστάσιο αποφλοιώσεως και επεξεργασίας ρυζιού των Αφών Γαλανάκη με την χαρακτηριστική πανύψηλη καπνοδόχο, η οποία εδέσποζε της περιοχής και πάνω της έφτιαχναν κάθε χρόνο φωλιά οι πελαργοί.

Ο εξοπλισμός του εργοστασίου μετεφέρθη στην Θεσσαλονίκη αφού

λόγω αναδασμού και έλλειψης ύδατος, περιορίσθηκε από το κράτος η καλλιέργεια ρυζιού.

Στους δρόμους γύρω απο την κάτω πλατεία, έγιναν πάμπολα καταστήματα τεχνιτών, όπως ξυλουργεία, λευκοσιδηρουργεία, φανοποιεία (τα λεγόμενα φαναρτζίδικα), επιπλοποιεία, υποδηματοποιεία, τσαγκαράδικα, ραφεία, κουρεία, κομμωτήρια, αρτοποιεία και χρυσοχοεία, τα οποία έκαναν χρυσές δουλειές. Ακόμα τότε δεν είχαν κυκλοφορήσει τα βιομηχανικά είδη ένδυσης, υπόδησης, διατροφής, οικιακού εξοπλισμού, καλλωπισμού όπως και γεωργικών εφοδίων και εργαλείων και οι ανάγκες των κατοίκων της περιοχής εκαλύπτοντο από χειροποίητα ενδύματα, υποδήματα, εργαλεία. Αυτά κατασκεύαζαν με μεράκι οι παλαιοί μαστόροι-μαγαζάτορες επί παραγγελία ή τα ετοίμαζαν και τα εξέθεταν πάνω σε ξύλινους πάγκους προς πώληση. Οι προσόψεις των περισσοτέρων καταστημάτων τότε ήταν ξύλινες, δεν υπήρχαν τζαμαρίες και έκλειναν με μεγάλα ξύλινα πατζούρια τα οποία ασφαλίζοντο με σιδερένιες μπάρες.

Τότε ο καλλωπισμός, γινόταν υποχρεωτικά στα κουρεία και κομμωτήρια διότι δεν υπήρχε ούτε είχε διαδοθεί η ξυριστική μηχανή, το ξυραφάκι, το σεσουάρ και η λάκ των μαλλιών.

Σε όλα αυτά τα καταστήματα, κατέληγαν ως βοηθοί ή μαθητευόμενοι τεχνήτες, όσα αγόρια δεν συνέχιζαν τις σπουδές τους στο Γυμνάσιο και δεν είχαν δικά τους χωράφια για να εργασθούν. Επρεπε να μάθουν μια τέχνη, με πολύ μικρή αμοιβή με πολύ σκληρή πειθαρχία που επιβάλετο τότε απο τους τεχνίτες-μαστόρους (τους μαγαζάτορες), οι οποίοι κρατούσαν τα μυστικά της τέχνης τους κρυφά. Οι μαθητευόμενοι ελέγοντο "καλφάδες" ή "τσιράκια" ή και "μπακαλόγατοι" αναλόγως τέχνης και καταστήματος. Οι περισσότεροι απο αυτούς είναι οι σημερινοί πετυχημένοι τεχνίτες και καταστηματάρχες της πόλης μας.

Το ίδιο ίσχυε και για τα κορίτσια που πήγαιναν βοηθοί σε μοδιστράδικα. Υπήρχαν πάρα πολλές μαθητευόμενες, αφού τότε δεν υπήρχαν τα έτοιμα φορέματα. Ετσι, έπρεπε να μάθουν τη μοδιστρική για να μπορούν να ράβουν τουλάχιστον τα δικά τους είτε να γίνουν "παντελονούδες" ή "φραγκοράφτησες" για να ράβουν ανδρικά παντελόνια ή και βοηθοί στα κομμωτήρια (ιδίως στη δεκαετία του 60).

Οι τεχνίτες

Ονομαστός λευκοσιδηρουργός υπήρξε ο Σταύρος Γεωργούλιας ή Κώτσος. Ηταν πολύτεκνος και πρόεδρος των πολυτέκνων. Επέδειξε δραστηριότητα και εξελέγη κατ' επανάληψιν δημοτικός σύμβουλος και ενοριακός επίτροπος του Ι.Ν. Αγίου Δημητρίου.

Αλλοι λευκοσιδηρουργοί ήσαν ο Κώστας Θεοδωρόπουλος, ο

Βασιλαδιώτης, ο Κυριακόπουλος και ο κυρ-Μήτσος Μούρσας, γνωστός για την ηρεμία και την μεγάλη του υπομονή.

Από τους τσαγκάριδες ήταν γνωστός ο Πάνος Τσιτομενέας με τις γιγάντιες διαστάσεις του και την ιδιαίτερα τέλεια τεχνοτροπία του. Επίσης ο Θανάσης Μαντάς, φανατικός ολυμπιακάκιας και πάντα όταν εργαζόταν, φορούσε την αθλητική φανέλλα του Ζαμόρα (θρυλικού ποδοσφαιριστή της Εθνικής Αργεντινής). Χαρακτηριστική η εικόνα του με το ποδήλατο που το πηγαινοέφερνε στα.... χέρια (!) ενώ είχε και πολλούς καλφάδες του όπως ο Μήτσος Πάτσος, Τάσος Τέσσερος, Γιώργος Βαρβάτος και Γιώργος Αμάραντος οι οποίοι εργάζοντο επι 24ώρου βάσεως, ιδιαίτερα στις μεγάλες εορτές όπου υπήρχαν πολλές παραγγελίες. Ακόμα ήσαν ο Ντίνος Λαμπρόπουλος και ο κυρ-Γιάννης Ρούτσης ο "κορδελιάντρης" που έραβε στη μηχανή τις επενδύσεις των υποδημάτων, τα λεγόμενα "φόντια".

Υπήχαν τότε και πολλοί υπαίθριοι επιδιορθωτές υποδημάτων όπως ο νευρικός Γιάννης ο "Ζαπ", ο Θόδωρος Μπρούμας ο γερο-Σπύρος Τσίκινης και ο Παναγιώτης Λιακουρέας.

Απο τους υποδηματοπώλες, οι Γκότσης και Σπηλιόπουλος. Από τους ραφτάδες ο Μήτσος Πριστούρης ("ο καλλιτέχνης"), ο Κώστας Πάσαρης (ο κομψός και αμετανόητος γυναικάς), ο Δημήτριος Μανίτσας ("ο τέλειος τεχνίτης") και ο Νίκος Ρούτσης "ο κοντός", φανατικός κυνηγός και γλετζές, πάντα υποτελής στη γυναίκα του την Αδαμαντία, την Σμυρνιά χαρτορίχτρα. Επίσης ο μαστρο-Χαράλαμπος Τσίτουρας, γραφικός, με την μεγάλη καμπούρα του, αχόρταγος, ρυπαρός και λαγνός. Απο την πολλή αφέλεια, πάθαινε μεγάλες λαχτάρες και χουνέρια απο τους φίλους του. Κάποτε τον τάϊσαν πιτιά και αφού σφάλισαν την τουαλέτα, τον υποχρέωσαν να "τα κάνει" επάνω του!. Τότε είπε το ιστορικό: "Αντε παιδί μου, κυνδινεύει η υπαρξή μου!" και αφού του άνοιξαν, ανεφώνησε "Τώρα σποΛλάτει". Παράλληλα, καταδυναστευόταν από την διοπτροφόρα σύμβιά του, την κυρα-Ελένη η οποία συνήθιζε να μονολογεί: «συφορά, συφοριασμένη συφορά - αμορολόγητο!».

Στους κουρείς ο πιό τέλειος τεχνίτης ήταν ο μαστρο-Χρήστος Κεχαγιάς ("το νευρόσπαστο"). Επίσης οι Αφοί Ασημάκη, ο κυρ-Ηλίας Τσάμης, ο Πάνος Κούσκουλας, ο Ηλίας Πετρόπουλος, ο Βαγγέλης Λιακουρέας και ο Γιώργος Πούπουζας. Οι πιο γνωστοί όμως ήταν οι δύο συνέταιροι Παναγιώτηδες, που λόγω του μικρού αναστήματός τους, τους έλεγαν πειραχτικά "πουρήθρες" οι Ρούτσης, πατέρας του γράφοντος και Μαρκόπουλος, πατέρας του ποιητή Γιώργη Μαρκόπουλου, οι οποίοι είχαν το καλύτερο κουρείο της πόλης στην κάτω πλατεία και συγκέντρωναν την εκλεκτότερη πελατεία. Μέσα στο κουρείο εγίνοντο παντός τύπου συζητήσεις απο πολιτικά, κοινωνικά, αθλητικά, μέχρι ιατρικά, αστρονομικά και μεταφυσικά θέματα. Ο κυρ-Κώστας Κασιά-

μης ανέπτυσε με στόμφο οικονομικά και κοινωνικά θέματα ενώ συνεχώς αναφερόταν στο "κατά κεφαλήν εισόδημα" εισηγούμενος πάντοτε λύσεις, και έκανε κριτική σε όλα τα γεγονότα. Από τον κυρ-Πάνο Ρούτση, φανατικό ποδοσφαιρόφιλο και μουσικάντη (έπαιζε μαντολίνο και ήταν μέλος της Χορωδίας) καθιερώθηκαν οι εκφράσεις "ουφ ρε !", "ποιός πέθανε;", "μας πιάσανε!", "τσίλιες", "τσιγάρο πάτησες;", "μπαρμπούνια!". Όταν υπήρχαν ενδοιασμοί για κάποιο θέμα υπο τύπον πειράγματος έλεγαν "πιλ πούλ", "ρου καιβε" και "λάμδα ρο σίγμα".

Στους κομμωτές πρώτος ήταν ο ντελικάτος, σικ, Θάνος Κρεμμυδάς με τον χωρατατζή αδελφό του Τάκη (που πωλούσε "φρουφρού" κι αρώματα), ο Ξουραφάς, η Μαρία Ζαγκλακά και η Μαρία Κοκκίνη.

Απο τα αρτοποιεία το πιο γνωστό ήταν της Καισαρούς, μια πελώρια φιγούρα γυναίκας, η οποία μάλιστα το "έτσουζε" κιόλας!. Με τη βοήθεια του συζύγου της, έψηνε τα ζυμωτά ψωμιά που έφερναν οι νοικοκυρές με τις πινακωτές απο όλο τον Άγιο Δημήτρη ενώ στο πανηγύρι έψηνε τις περισσότερες γαλοπούλες. Το λίπος που έμενε, το πωλούσε στις φτωχοοικογένειες το οποίο το χρησιμοποιούσαν τότε για τηγάνισμα, αντί για λάδι.

Υπήρχαν επίσης οι φούρνοι του Μυλωνά, Αφών Νέλλου, του Βασιλόπουλου, του Κομποχόλη, του Χούλιαρη, του Δρινέα και του Δρούλια στον οποίο λειτουργούσε και μηχανοκίνητος μύλος αλέσεως αλεύρου και ζωοτροφών.

Αργότερα στην κεντρική αγορά άνοιξε το ηλεκτροκίνητο "γερμανικό" αρτοποιείο του Πονηρίδη. Αυτό έβγαζε πολλούς τύπους ψωμιού και πολλά αρτοσκευάσματα, άγνωστα μέχρι τότε στους συμπολίτες μας.

Στην οδό Γαργαλίδου που ενώνει την πλατεία Γιάννη Αλευρά με την κάτω αγορά ήταν εγκατεστημένα τα ξυλουργεία-φερετράδικα του Χρήστου Ασημάκη, Κώστα Αναζίκου και του Βερελόφρονα Παναγόπουλου ή Πατατία, που εξέθεταν σε κοινή μακάβρια θέα την "πραμάτεια" τους, δηλαδή φέρετρα και οστεοφυλάκια καθώς επίσης φτυάρια, πινακωτές και άλλα ξύλινα είδη.

Περιφερειακά της αγοράς λειτουργούσαν πάμπολες βιοτεχνίες κατεργασίας ξύλου, οι γνωστές "κορδέλες", όπως των Αφών Περιβολάρη, Αφών Αντωνάκου, Σαραντόπουλου, Φωτεινάκη κ.α. Τότε δεν είχαν διαδοθεί οι σιδηρο-αλουμινοκατασκευές και το ξύλο αποτελούσε το βασικό υλικό δόμησης.

Από τους μανάβηδες, ο πιό χαρακτηριστικός ήταν ο Θανάσης Χιώτης ή "Καστρινάκης". Μέγα πειραχτήρι της αγοράς και μεταδότης νέων και κουτσομπολιών. Κατ' έθιμον, ο καρνάβαλος του αφιέρωνε

έως και πρόσφατα, ένα δηκτικό δίστιχο. Μιά φορά μάλιστα που δεν ανεφέρθηκε στον καρναβαλικό λόγο, έγινε η αιτία μεγάλης παρεξήγησης εκ μέρους του!. Αλλοι μανάβηδες ήταν οι αδελφοί Καλογερόπουλοι, ο γιγάντιος Παναγιώτης, ο επονομαζόμενος και "μπλούμ" και ο μικρόσωμος Νίκος λεγόμενος "τσουλής" που ήταν χαδιάρης και μπερμπάντης. Υπήρχε επίσης ο Τριαντάφυλλος Καυκάς με το πολύ περιποιημένο για την εποχή του οπωροπωλείο, όπως και ο Παναγιώτης Τσάμης, γνωστός "ΘΡΥΛΟΣ". Εμπορομανάβης αλλά και κουρέας χρημάτησε και ο αείμνηστος μπαρμπα-Χαρίλης Τσοπανάκης, ο οποίος με το τρίκυκλο του Φίλιππα .... όργωσε την ορεινή Αρκαδία, κυρίως Στεμνίτσα και Δημητσάνα πουλώντας καρπούζι. Γνώριζε εκατοντάδες παραμύθια και χιλιάδες ανέκδοτα ενώ άφησε τις αγαθότερες των αναμνήσεων στην κάτω αγορά.

Από τους κρεοπώλες ήταν ο γερο-Νιόνιος Μιχαλόπουλος γνωστός ως "γκόφος", με το βελούδο καπέλο και ο γερο-Μυτιληναίος γνωστός ως "τσόχας" και ακολουθούσαν οι Σταύρος Μπούτσης, Γιώργος Βλαχάκης και οι νεότεροι Μίμης Μιχαλόπουλος ή "καρνάβαλος", γιατί έβγαζε το λόγο του καρνάβαλου και έλεγε και πολλά αστεία. Ακόμη ήταν οι Τάκης Χριστοφιλέας και Σταύρος Μιχαλόπουλος ή "κόκκινος", λόγω απόχρωσης, ο οποίος εθεωρείτο οτι είχε τότε το καλύτερο κρεοπωλείο.

Στην λαχαναγορά ως ιχθυοπώλες δέσποζαν οι Λεωνίδας Δεδούσης και Παντελής Καρτερολιώτης μαζί με το "Γουλίνα" καθώς και οι γερο-Γιαλελής, γερο-Κάτρης και Αργύρης Μαυροκέφαλος με τους σπάρους και τα μουρμούρια αραδιασμένους σε βούρλα.

Τότε υπήρχαν πάρα πολλά εστιατόρια, ταβέρνες και καφενεία. Οι χωρικοί εκείνοι την εποχή, για να τελειώσουν τις δουλειές τους, έμεναν όλη την ημέρα στη Μεσσήνη και έκαναν ένα αναγκαστικό γεύμα. Υπήρχαν όμως και πολλοί εργένηδες υπάλληλοι που έπρεπε να διατραφούν, καθώς και τα γυμνασιόπαιδα απο τα γύρω χωριά. Ο δρόμος πίσω απο τις τράπεζες ΕΤΕ και ΑΤΕ μέχρι την κάτω πλατεία, ήταν γεμάτος από υπόγειες ταβέρνες και οινομαγειρία όπως του Πάτσου, της Νάσαινας, του Τσεφαλά, του Αργυρόπουλου, του Σωτηρόπουλου και Βασίλη Ηλιόπουλου. Αλλά και κοντά στην οδό Μπούκας γύρω απο τα "χάνια" υπήρχαν τα οινομαγειρία του Νίκου Ηλιόπουλου ή "Σπέτσερη" με τα πολλά βαφτιστήρια, του Ρηγόπουλου, του Κακούρη, του Πετρόπουλου (Χατζάρα) και στην πλατεία το εστιατόριο του Στάθη Δημόπουλου (Κατσή) που πάνω από αυτό λειτουργούσε και ένα μικρό ξενοδοχείο. Επίσης και μικρομπακάλικα, που πουλούσαν τυρί, μυζήθρες, σαρδέλες παστές, ρέγγες, λακέρδα και σκουμπριά, όπως των Αφών Καλυβά, των Αφών Γάτσου, του Αθανάσιου Τσερπέ κ.α.

Οι καφετζήδες

Από τους καφετζήδες ξεχώριζαν οι Πουλάκος και Πλεμμένος, που ήσαν σπεσιαλίστες στην κατασκευή καφέ, και των οποίων τα καφενεία σχεδόν διανυκτέρευαν. Ηταν επίσης ο γερο-Ρωμανός και ο κυρ-Πάνος ο Γιαννόπουλος (Μπλιγούρης) άσσος στο σκαμπίλι, πρέφα. Μεγάλο πειραχτήρι, με την μεγάλη κοιλιά και την βροντερή φωνή του, τον θυμάμαι συνέχεια διαμαρτυρόμενο γαι τα πάντα. Υπήρχε και η λέσχη των Γαϊτάνη-Ψυχογιόπουλου με δύο παρασκευαστές καφέδων (ταμπήδες) και τρείς "εκτελεστές παραγγελιών" (σερβιτόρους). Απέναντι υπήρχε η λέσχη του "Μπάουλη" εκεί που είναι σήμερα η Τράπεζα Εργασίας. Εκεί σύχναζαν οι εύποροι συμπολίτες μας και οι διανοούμενοι. Η λέσχη αυτή έκλεισε στις αρχές της δεκαετίας του 60.

Τα χάνια

Τα "χάνια", δεν ήταν σταθμοί διανυκτέρευσης καθ' οδόν όπως παλιά, αλλά η ονομασία είχε δωθεί στα σαγματοπεταλωτήρια τα οποία ήταν σταθμοί διανυκτέρευσης των ζώων των χωρικών οι οποίοι το ενεπιστεύοντο στους "χανιάτορες" για να τα περιποιηθούν, να τα πεταλώσουν, να τα κουρέψουν, για να φτιάξουν καινούργια σαμάρια, μπαλντούμια, χαλινάρια, καθώς και για κτηνιατρικό έλεγχο. Γι' αυτό το σκοπό υπήρχε πίσω από τα μαγαζιά ένας μεγάλος στεγασμένος περίβολος όπου εσταβλίζοντο τα ζώα σε παρακείμενες αποθήκες ζωοτροφών. Σαγματοποιοί ήταν τότε οι Γεώρ. Πλεμμένος και Παναγιωτόπουλος. Μαζί με τα "χάνια" υπήρχαν και τα γύφτικα σιδηρουργεία με τις φουφούδες που έκαιγαν "κωκ" και τα μεγάλα αμόνια όπου πάνω τους ηχούσαν μανιωδώς τα σφυριά όλη μέρα. Αυτά ήταν των Αφών Κουρεμένου, Παναγιωτόπουλου, Μητσέα-Ρηγαίων. Πουλάκου, Ρουτσαίων, Καλοφωλιά, Στεφάνου κ.α. Υπήρχε και το "μπαλντουμάδικο" του κυρ-Προκόπη Τσερπέ το οποίο διέθετε όλα τα εξαρτήματα για τη ζεύξη των τετραπόδων.

Η «πιάτσα» των Ταξί

Η Μεσσήνη ήταν από τις πρώτες πόλεις στην Ελλάδα που είχαν μόνιμο σταθμό ΤΑΞΙ. Εδρευε ακριβώς απέναντι απο τον παλιό σταθμό ΚΤΕΛ στην νότια πλευρά του πάρκου, στο τότε αδιέξοδο της σημερινής οδού Μπούκας.

Από τους πρώτους ταρίφες τς πόλης μας ήταν ο Γέρο Ρόκος, ο Δημήτριος Πτωχός, πατέρας του Δημάρχου, ο κυρ-Γιώργης Δελήγιωργας, ο Στέλιος Γιαννόπουλος ή "Μπλιγούρης", ο Χαραλαμπόπουλος, ο Γιώργος Δημόπουλος ή "Χαρμπίλας", ο γερο-Αγαθός, ο γερο-Παναγόπουλος ή Κοραίος με τους δύο γιούς του.

Θρυλείται ότι οι δύο πρώτοι οδήγησαν ως το πρώτο ταξί ιδιοκτησίας Πολυδούρη, το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε ο Ελευθέριος Βενιζέλος όταν έγινε η εναντίον του δολοφονική απόπειρα και εφαίνοντο ακόμη οι τρύπες που είχαν κάνει οι σφαίρες στο αμάξωμα!.

Στον ίδιο δρόμο λειτουργούσαν τα μοναδικά πρατήρια καυσίμων της "ΣΕΛΛ" του Πολυδούρη και της "ΦΙΝΑ" του Στεφάνου ενώ πενήντα μέτρα δυτικά ήταν το πρακτορείο μεταφορών με φορτηγά του Σοφιανού.

Επίσης εκεί γύρω έδρευαν και οι μικρομεταφορείς χαμάληδες με τα καροτσάκια τους που ήταν ο γέρο-Λαδάς, ο Γιώργης ο Πυριρήνης που εμιμείτο τις φωνές όλων των πουλιών και κοιμόταν με το ένα πόδι στα κάγκελα του πάρκου καθώς και ο μπαρμπα-Λιάς Διαμαντάκος που ζεί μέχρι σήμερα.

Σ' αυτή την πιάτσα είχε το περίπτερο του ο Γιώργης Ρούτσης, γιγαντόσωμος, πρώην Καραγωγέας, ο λεγόμενος "βήτας" που εξυπηρετούσε όλα τα γυμνασιόπαιδα απο τα γύρω χωριά αφού κρατούσε τα σακούλια και τα δέματα που τους έστελναν οι γονείς τους με το λεωφορείο. Διετέλεσε και αναμεταδότης νέων και συμβάντων αφού γειτόνευε με την μεγαλύτερη πηγή νέων, δηλ. με τους αθυρόστομους και πλακατζήδες ταξιτζήδες.

Τα γειτονικά καταστήματα

Σε κάθε γειτονιά υπήρχαν ένα ή δύο μικροπαντοπωλεία τα λεγόμενα και "γειτονικά" τα οποία το βράδυ λειτουργούσαν και σαν κρασοπωλεία, κουτούκια με πρόχειρο μεζέ, σαρδέλα, ρέγγα, λακέρδα, ελιές, φέτα, ψωμί κρεμμύδι και τομάτα κομμένη στα τέσσερα ή ξεροσφύρι όπου οι θαμώνες, εργάτες της γης, και ξωμάχοι, έσβηναν τη δίψα τους ξεχνώντας την κούραση τους και τα βάσανά τους. Εκεί οι νοικοκυρές των φτωχοοικογενειών ψώνιζαν επι πιστώσει (βερεσέ) και στο "κιτάπι", (βιβλίο οφειλών) δούλευε το "πανωγράψιμο" σύννεφο για να βγούν τα φέσια που βάζανε αρκετοί στο μαγαζάτορα.

Θυμάμαι, οτι στην οδό Ελευθερίας (αυτή που οδηγεί στην δεξαμενή) υπήρξαν έξι τέτοια μικρομάγαζα. Τα πιο γνωστά ήταν του Αναστασόπουλου (Βυζιντάγκα) του Κωρωνιού Νίκου, του Καλοφωλιά Γιάννη (Κατσουλογιάννη) του Κοντού, της χήρας Μανιάταινας στην Κρεμάλα, του Β. Μουγγού στον Νέο Κόσμο, του Χριστόπουλου στη Νεάπολη, του Γ. Μιχαλόπουλου (Λάμου) του Μαρίνου Σπυράκη, του Π. Πλατάρου στους Τρεις Ιεράρχες του Ρωμανού στην πανηγυρίστρα, του Πετρόπουλου στο Συνοικισμό και του Βαγγέλη Ρούτση στη Σταδίου.

Πολλά από αυτά διατηρούνται μέχρι και σήμερα με τη μορφή μίνι-μάρκετ.

Ετσι η πόλη μας με τα πολλά κουτούκια της και τα κρασοπουλιά της, δικαίωνε την ονομασία που της είχε δώσει το άξιο τέκνο της ο Σωτήρης Πατατζής ως "ΜΕΘΥΣΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ" στο ομώνυμο του μυθιστόρημα, αφού κατανάλωνε όλο το κρασί που παρήγαγαν τα γύρω από την πόλη παραγωγικά αμπέλια.

Οι πλανόδιοι

Τα χρόνια εκείνα υπήρχαν πολλοί πλανόδιοι μικροπωλητές όπως, "γλυκατζήδες" που πουλούσαν μαντολάτα, γλυκά με "αμύγδαλο Ζακύνθου", σάμαλι, παστέλι, γλυφιτζούρια "κοκοράκια". Κουλουράδες, με κορυφαίο το Σταύρο Καλύβα ο οποίος γνώριζε και πολλά γιατροσόφια. Στραγαλάδες, όπως ο μπαρμπα-Νίκος Ρήγας με το καροτσάκι του. Γαλατάδες που είχαν το γάλα φορτωμένο σε ένα μικρό βυτίο στο ποδήλατο και το πωλούσαν με το κατοστάρι. Οι γιαουρτάδες. Οι αυγοπώλες με χαρακτηριστική φυσιογνωμία το γερο-Δήμο με το μεγάλο κεφάλι που τον πείραζαν τα παιδιά φωνάζοντάς του ρυθμικά:"Ταμ-τουμ! γέρο Δήμο κεφαλά!". Αυτός τα κυνηγούσε με αποτέλεσμα να σπάνε τα αυγά του.

Ενθυμούμαι τις λαχανούδες από τη Μικρομάνη με το γαϊδουράκι φορτωμένο με μάπες, ραδίκια, τσιγαρολάχανα, σινάπια, τα οποία διαλαλούσαν πρωί-πρωί στις γειτονιές. Γενιές μαθητών είχαν εγερτήριο για το σχολείο τις φωνές αυτές των μικροπωλητριών.

Ενθυμούμαι ακόμη τον Πάνο Τσουκαλά με το καλάθι του γεμάτο μανταρίνια και πορτοκάλια που τα πουλούσε "με το κομμάτι". Τους καστανάδες με τα κάστανα τα "Μαρώνειας".

Τον παγοπώλη κυρ-Παναγιώτη με το μονόκαρο που διένεμε τον πάγο στα ψυγεία το καλοκαίρι. Ακόμα τους παγωτατζήδες με παρασκευασμένο απο τους ίδιους παγωτό με ειδική παγωτομηχανή που λειτουργούσε με τριμένο πάγο.

Παράλληλα υπήρχαν και πολλοί περιπλανόμενοι έμποροι, τεχνίτες και γυρολόγοι. Πρώτοι και καλύτεροι οι επικασσιτερώτες (γανωματήδες), που ήσαν γύφτοι ή Ηπειρώτες. Γάνωναν όλα τα χάλκινα σκεύη και φώναζαν με ιδιόρυθμη προφορά "τσαλκώματα γανώς !".

Επειτα ήταν οι καρεκλάδες με κύριο εκπρόσωπό τους το "νενεγιάννη" πάντα μεθυσμένο να αναφωνεί: "Αμάν νταγιάλα, σπάζει η μπουκάλα, γίνεται φουσκάλα κι έπειτα ψιχάλα!". Παράλληλα έξυνε το μαδιμένο κεφάλι του με μια βούρτσα.

Υπήρχαν και οι ψιλικατζήδες με την πραμάτεια στο πανέρι τους. Γραφικός εκπρόσωπός τους ο Σωκράτης, που είχε το ψώνιο του ρήτορα γι' αυτό και πάθαινε μεγάλες νήλες. Μέχρι και "λουλάκωμα" υπέστη καθώς αναφωνούσε έναν πανηγυρικό. Συνήθως όταν διαλαλούσε το εμπόρευμά του έλεγε: "Μανταλάκια για τα ρούχα, σύρματα για τις κατσαρόλες, σώβρακα, φανέλλες, βρακιά ...".

Επίσης υπήρχαν και οι πλανόδιοι έμποροι υφασμάτων και ειδών προικός καθώς και άλλων οικιακών σκευών. Χαρακτηριστικός ο κυρ-Παναγιώτης Γαβράς με το καροτσάκι του, που το έσερνε όνος. Για να βγαίνουν οι νοικοκυρές φύσαγε μια βραχνή καραμούζα σαν σύνθημα. Υπήρχε και ο Κοσμίδης απ' την Καλαμάτα που φώναζε "κυράδες μου ο έμπορας!". Ολοι πωλούσαν με το σύστημα των δόσεων κυρίως είδη προικός, διότι τότε, κάθε κοπέλα που παντρευόταν, έπρεπε να έχει και την προίκα της, σεντόνια, κουβέρτες, τραπεζομάντηλα, πετσέτες, σερβίτσια φαγητού και ποτού και όλα τα στοιχειώδη.

Οι τελάληδες

Επειδή στην πόλη δεν κυκλοφορούσε τοπική εφημερίδα και τα μέσα ενημέρωσης ήταν περιορισμένα, η ενημέρωση γινόταν δια ζώσης με τον τελάλη.

Στη Μεσσήνη την εποχή εκείνη τελάλης ήταν ο μπαρμπα-Λιάς, ένας κλασικός τύπος βαρελόφρονα, με προκοίλι και ζωνάρι. Περιδιάβαινε την αγορά και τις ρούγες και έκανε διάφορες ανακοινώσεις, για απώλειες αντικειμένων, για πωλήσεις και ενοικιάσεις ακινήτων, για πλειστηριασμούς, για προσκλήσεις σε συγκεντρώσεις ή συνελεύσεις συλλόγων, για γιορτές και πανηγύρια. Με δυνατή φωνή ανεκοίνωνε "Χθές το βράδυ χάθηκε ένα γαϊδούρι. Οποιος το βρήκε, να το φέρει στον τελάλη να του δώσουμε τα βρεστικά του".

Η κτηνοτροφία

Στη γύρω περιοχή, εξετρέφοντο εκατοντάδες πρόβατα, τα οποία εσταβλίζοντο σε στάνες στην περίμετρο της πόλης. Λόγω όμως της μικρής έκτασης των λειβαδιών και των στανοτόπων εδημιουργούντο διενέξεις μεταξύ βοσκών και κτηματιών για τις προξενούμενες αγροζημιές, όπως και έριδες μεταξύ των τσοπάνων για τη διεκδίκηση της ίδιας νομής. Γι' αυτό το λόγο η θέση του Αγρονόμου στη Μεσσήνη ήταν περιζήτητη διότι, αφού πολύ "ρεγάλο" και "μπακτσίσι" ένεκα της μεγάλης εκτάσεως των αντιδικιών απο τις αγροζημιές που προξενούντο.

Αποκατάσταση της τάξης

Απο τέτοιου είδους διενέξεις, ξεκίνησε και η έριδα δύο μεγάλων οικογενειών η οποία πήρε τα χαρακτηριστικά βεντέτας, με αποκορύφωμα τη "μάχη της αγοράς" που έγινε στις αρχές του 50. Απο βόλια σκοτώθηκαν δύο άτομα, ένα απο κάθε οικογένεια, οι Καρακατσάνης και Ντάρλας. Μετά όμως την αποκατάσταση της έννομης τάξης και τη δημιουργία υποδιοίκησης χωροφυλακής στη Μεσσήνη, τα πράγματα ηρέμησαν. Επαψε να ισχύει ο νόμος του ισχυρότερου και της "πιστόλας" και οι αντιμαχόμενες οικογένειες συμφιλιώθηκαν και συμπεθέρεψαν κιόλας.

Οι επιστήμονες

Για να εξυπηρετηθεί ο πληθυσμός της πόλης και των γύρω χωριών έχει εγκατασταθεί στην πόλη πληθώρα επιστημόνων, φαρμακοποιοί, όπως οι Παπαδόπουλος, Καρακώστας και Σταυρόπουλος. Χημικοί, όπως οι Κοτσώνης και Χριστόπουλος. Γιατροί όπως ο Αλεβίζος, Σπυρόπουλος και Μπουλούκος. Δικηγόροι οι Κωλέτσης, Κορκονικήτας, Καννελόπουλος, Θεοδωρόπουλος. Συμβολαιογράφοι, Χρόνης, Θεοδωρόπουλος, Αναγνωστόπουλος. Μηχανικοί οι Πάστρας και Κουτουμάνος. Καθηγητές όπως Δημ. Σπανός, Σταύρος Τσίτουρας, Θεοδωρακόπουλος, Χριστόπουλος, Τρύφωνας και Βλαχάκη. Δημοδιδάσκαλοι, οι Μπουντούρης, Καρακαϊδός, Γαλανόπουλος, Σπανού και η κ. Κατίνα Λεβέντη. Η τελευταία επέδειξε μεγάλη δραστηριότητα και υπήρξε απο τις πρώτες γυναίκες στην Ελλάδα η οποία εξελέγη δημοτικός σύμβουλος. Μάλιστα εξελέγη για δύο τετραετίες στα μέσα της δεκαετίας του '50. Όλοι αυτοί κάλυπταν το πλυθησμό σε θέματα υγείας, δικαίου, δόμησης, σχέσεων των πολιτών με το Κράτος και μεταξύ των, και έδιναν με την παρουσία τους τόνο και στην πνευματική ζωή της πόλης. Μέχρι και μαιευτική κλινική υπήρχε, (του γιατρού Χριστοφιλόπουλου) με δύο μαίες.

Ο Πατήρ Θεοδόσιος

Το πρόβλημα της πόλης στις αρχές της δεκαετίας του '50 ήταν η πολιτική οξύτητα. Υπήρχαν τότε πολλές αντιθέσεις και μεγάλα πάθη.

Στην παύση των διενέξεων και στον κατευνασμό των παθών, συνέτεινε σε μεγάλο βαθμό ένας θαυμάσιος κληρικός της εποχής εκείνης, ο Πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης πατήρ-Θεοδόσιος Λαμπρόπουλος, καταγόμενος απο την Χρυσοκελαριά Πυλίας.

Αυτός ο ιεροκήρυκας που διέμενε σε ένα κελί στο μετόχι της Πανη-

γυρίστρας, κατακεραύνωνε από τον άμβωνα όλα τα κακώς κείμενα και τις αντινομίες που συνέβαιναν στην πόλη και φρόντιζε όσο εδύνατο, να ηρεμούν τα πνεύματα με συμβιβασμούς. Επίσης με ενέργειες του και με την συνδρομή ευπόρων συμπολιτών μας, χτίστηκε το κτίριο της Γ.Ε.Χ.Α σε οικόπεδο κοντά στη λαχαναγορά.

Στη μεγάλη αίθουσα αυτού του κτιρίου στον πρώτο όροφο, εγίνοντο ομιλίες ηθικοθρησκευτικού και πατριωτικού περιεχομένου. Στο ισόγειο λειτουργούσε αίθουσα αναψυχής για τη νεολαία με τμήμα επιτραπέζιας αντισφαίρισης (πίγκ-πόγκ), ζατρικίου (σκάκι) και πολλών άλλων μορφωτικών παιχνιδιών όπως "γκρινιάρη" και "φιδάκι". Υπήρχε και μία μεγάλη γεωγραφική "τόμπολα" που ήταν το όνειρο για τα φτωχόπαιδα της εποχής.

Ο πατήρ Θεοδόσιος υπήρξε για μία εικοσαετία και πλέον, ένας αλύγιστος πνευματικός φάρος στην πολυτάραχη πόλη μας.

Ο Δήμαρχος Σταύρος Τσούσης

Με αυτές τις συνθήκες ανέλαβε Δήμαρχος τον Απρίλιο του 1951 ο απόστρατος ταγματάρχης μηχανικού Σταύρος Τσούσης ο οποίος εξελέγη για δύο συνεχείς τετραετίες μέχρι το 1959. Προσπάθησε να δώσει στο υποβαθμισμένο πόλισμα τη μορφή πόλης, διότι σε πολλά σημεία ενεφάνιζε όψη άθλιου χωριού.

Επί δημαρχίας του ασφαλτοστρώθηκαν οι κεντρικοί δρόμοι εισόδου και εξόδου της πόλης, καθώς της αγοράς στο κέντρο. Γλύτωσαν οι κάτοικοι από τη σκόνη του καλοκαιριού και τη λάσπη του χειμώνα.

Διαμόρφωσε το χώρο των "αλωνιών" (κεντρική πλατεία) έφτιαξε σιντριβάνι, παρτέρια με λουλούδια και περιέφραξε το άλσος με τα πεύκα που είχε φυτέψει ο αείμνηστος πατριώτης μας πρωθυπουργός Αλ. Κουμουνδούρος.

Καθόρισε το χώρο της λαχαναγοράς και έβγαλε στον περίβολο της πόλης τη ζωαγορά, (γουρνοπάζαρο), που γινόταν μέχρι τότε στο κέντρο της πόλης.

Φρόντισε για την καθαριότητα της πόλης, για τον ηλεκτροφωτισμό στις πλατείες και τους κεντρικούς δρόμους και βελτίωσε το δίκτυο ύδρευσης, εμπλουτίζοντάς το με δημοτικές κρήνες.

Ακούραστος, επέβλεπε ο ίδιος τα έργα αναμόρφωσης της πόλης ως μηχανικός.

Ο Δήμαρχος Δημήτριος Κούτσικας

Το 1959, έχασε τη Δημαρχία, την τρίτη τετραετία απο τον αντίπαλό

του γιατρό Δημήτριο Κούτσικα, πατέρα του αείμνηστου συμπατριώτη μας δικηγόρου και βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Φοίβου Κούτσικα.

Ο γιατρός συνέχισε το έργο του προκάτοχου του, παρ' όλο που σε χαρακτήρα και σε σχέσεις με τους πολίτες ήταν άκρως αντίθετος.

Ως γιατρός, ουδέποτε έλαβε χρήματα απο τους φτωχούς συμπολίτες μας και όλους τους περιέθαλπτε δωρεάν.

Κατασκεύασε νέο αποχετευτικό δίκτυο ομβρίων του οποίου οι διακλαδώσεις εξετείνοντο σε αρκετό τμήμα της πόλης, νέο δίκτυο ύδρευσης διότι το παλιό δεν επαρκούσε για τις τότε ανάγκες. Κατασκευάσθηκε και νέος υδατόπυργος απέναντι από το παλαιό ιδιοκτησίας Πατσιώτη, στο απαλλοτριωθέν κτήμα του Πάνου του Κουτρουμπούχου, όπου βρέθηκε άφθονο νερό. Έτσι λύθηκε το πρόβλημα του νερού που το καλοκαίρι ήταν οξύ. Εγιναν διανοίξεις βασικών δρόμων, όπως η οδό Μπούκας (νυν Δημητρίου Κούτσικα) που ήταν αδιέξοδος προς το μέρος του πάρκου. Μέχρι τότε τα αυτοκίνητα έκαναν ολόκληρο κύκλο για να φθάσουν στο κέντρο της πόλης. Επίσης διάνοιξε μέρος της οδού Σταδίου, στο ενδιάμεσο υπήρχε στενωπός, η οποία φαίνεται και σήμερα από ένα κτίσμα μη απαλλοτριωθέν.

Επίσης επι Δημαρχίας του, αγοράστηκε στην περιοχή του νεκτροταφείου οικόπεδο το οποίο διαμορφώθηκε σε γήπεδο σε συνεργασία με τον ΓΣΜ Πάμισος και με γενναίες δωρεές δημοτών φιλάθλων. Στον ίδιο χώρο και μετά από περαιτέρω απαλλοτριώσεις, δημιουργήθηκε το Εθνικό Στάδιο της πόλης και αργότερα στη νότια πλευρά του το κλειστό Γυμναστήριο.

Επίσης με μέριμνα του Δήμου και με δωρεές ομογενών της Αμερικής κτίσθηκε το νέο -τότε- γυμνάσιο της πόλης. Το παλαιό βρισκόταν στο χώρο όπου σήμερα είναι το κτίριο του ΟΤΕ βόρεια της πλατείας. Τότε το προαύλιο του νέου Γυμνασίου χρησιμοποιείτο για ποδοσφαιρικό γήπεδο και για αθλοπαιδίες.

Ο Δ. Κούτσικας στάθηκε πάντοτε αρωγός σε κάθε πνευματική και πολιτιστική εκδήλωση της πόλης. Επιχορήγησε το καρναβάλι και το σαϊτοπόλεμο το Πάσχα, ενίσχυσε τη Φιλαρμονική Εταιρεία της πόλης, τη Χορωδία και το Γ.Σ.Πάμισο.

Εξελέγη τρεις τετραετίες συνέχεια, αλλά το 1967 παύθηκε απο τη δικτατορία. Επανεκλέγεται πανηγυρικά για τέταρτη φορά με τη μεταπολίτευση το 1974 υπερεβδομηκοντούτης πλέον. Κατά τη διάρκεια της επτάχρονης δικτατορίας χρέη "Δημάρχου" έκανε ο διορισμένος από το καθεστώς έμπορος ψιλικών Μιχάλης Γεωργιόπουλος.

Πνευματική και πολιτιστική κίνηση

Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '60 η πόλη έχει ικανοποιητική πνευματική και πολιτιστική κίνηση επειδή όλοι οι δημόσιοι υπάλληλοι

που υπηρετούν διαμένουν αναγκαστικά στη Μεσσήνη καθώς και όλα τα χωριατόπαιδα που φοιτούσαν στο Γυμνάσιο. Τότε δεν υπήρχαν πυκνές συγκοινωνίες ούτε πολλά Ι.Χ. και αγροτικά για καθημερινή μετακίνηση.

Πρωτοστάτες στην πολιτιστική κίνηση υπήρξαν οι άξιοι και καταρτισμένοι διδάσκαλοι και καθηγητές που δίδαξαν την εποχή εκείνη στα σχολεία και στο Γυμνάσιο της πόλης από το οποίο ξεπήδησαν εκατοντάδες επιστήμονες και πετυχημένοι επιχειρηματίες.

Ήταν οι διδάσκαλοι, Στάϊκος Ιωάννης, Παναγιωτόπουλος Ιωάννης, Δρακόπουλος Παναγιώτης, Τσίρος, Σικαλέου Νίκα, Θωμοπούλου και η πάντα γλυκομίλητη και καλοντυμένη κ. Αγγελική Αποστολοπούλου.

Στους καθηγητές ξεχώριζαν ο νεωτεριστής Θεολόγος Ανδριανόπουλος που επέμενε στους Ελληνιστές Θεολόγους Τρεις Ιεράρχες και ο οποίος καθιέρωσε ώρα ανοικτής συζήτησης με οποιοδήποτε θέμα για τις δύο τελευταίες τάξεις. Επίσης οι αξιολογιώτατοι Θεολόγοι Γ. Μπίτσικας και ο Θ. Πανταζόπουλος. Ο μαθηματικός Γιάννης Στρατής για τη μεταδοτηκότητά του. Ο μαθηματικο-φιλόσοφος Ηλίας Κορώνης με την τεράστια και σφαιρική μόρφωσή του. Ο φιλόλογος Φώτιος Δρακόπουλος, ρήτορας, που δίδασκε κατάδικό του εμπεριστατωμένο συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας. Ο ανθρωπιστής ένθερμος πατριώτης Γιάννης Καρκαϊδός φιλόλογος, που όταν εδίδασκε "Αντιγόνη" τον συνείχε τόση συγκίνηση, ώστε κυριολεκτικά έκλαιγε πάνω στην έδρα. Ακόμη ο νεαρός φυσικός Γιάννης Κίτσιος, που μετέτρεπε την τάξη σε ειδικό φροντιστήριο φυσικής. Οι υπόμονες καθηγήτριες φιλόλογοι Καραμπάτσου, Κλείδωνα, Βέκιου και οικοκυρικών Τσόλκα. Οι δραστήριοι γυμναστές Ισμήνη Κυριαζή και Γιώργος Νταλαχάνης. Η πρώτη δίδασκε στα κορίτσια ρυθμική γυμναστική, ο δεύτερος φρόντιζε να μάθουν τα αγόρια τους βασικούς Ελληνικούς χορούς. Ενθυμούμαι ακόμα και τον αξιολογώτατο άνθρωπο και καθηγητή φυσικής Σ. Νταραχάνη που διετέλεσε μετέπειτα και προϊστάμενος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Μεσσηνίας.

Τότε, δημιουργείται και τμήμα της Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης στην πόλη, το οποίο διοργανώνει διαλέξεις, εκδρομές και είναι αρωγός για κάθε πολιτιστική εκδήλωση.

Θυμάμαι χαρακτηριστικά μια διάλεξη που έγινε στην αίθουσα της Περιηγητικής Λέσχης στο κτίριο του Π. Ψυχογιόπουλου απο τον Γυμνασιάρχη Αλειφέρη ο οποίος αν και Θεολόγος, είχε και πτυχίο διδασκάλου μουσικής. Παρουσίασε και ανέλυσε σε τρείς συνέχειες το έργο του Ιωάννη Σεβαστιανού Μπάχ "τα κατά Ματθαίον πάθη" με την αίθουσα ασφυκτικά γεμάτη και τις τρεις βραδιές.

Επίσης ενισχύθηκε η Φιλαρμονική Εταιρεία της πόλης, της οποίας η μπάντα ανεβίωσε το έθιμο της καλοκαιρινής Κυριακάτικης βραδινής συναυλίας. Εκεί ακούγοντο αποσπάσματα από κλασικά έργα, δημοτικούς ρυθμούς καθώς και έργα νεωτέρων Ελλήνων συνθετών, Χατζηδάκη, Θεοδωράκη, Ξαρχάκου, Μαρκόπουλου και διάφορα ποιμενικά άσματα στα οποία ο γράφων συμμετείχε σολάροντας με το κλαρίνο υπο την διεύθυνση του τότε αρχιμουσικού κ. Γιάννη Στεφόπουλου ή Νάσου όπως ήταν γνωστότερος. Ο Νάσος υπήρξε σημαντικός τρομπετίστας, και για μια 25ετία πάσχιζε να διατηρήσει την Φιλαρμονική ζωντανή με χίλιες αντιξοότητες. Σ' αυτό τον βοήθησαν ο για πολλά χρόνια πρόεδρος, αείμνηστος Μενέλαος Κουτέλας καθώς και ο ταμίας και σύμβουλος Τάκης Δημητρόπουλος. Κατορθώθηκε να διατηρηθεί μέχρι σήμερα ως Δημοτική Φιλαρμονική, με παράδοση εκατονταετίας, και να φαντάζει ως μικρός πνευματικός φάρος, μέσα στην επαρχιακή πνευματική ένδεια. Παροιμιώδεις υπήρξαν φράσεις του Νάσου: "Στραβοί παίζουνε, κουφοί ακούνε ή Σήμερα θα εκτελέσουμε ψυχρά το Βέρντι".

Επίσης δημιουργήθηκε το 1958 μια θαυμάσια χορωδία και μαντολινάτα στην πόλη, η οποία έδινε τακτικές συναυλίες στη Μεσσήνη και σε άλλες πόλεις με μεγάλη επιτυχία. Λειτουργούσε και ως εκκλησιαστική Χορωδία τις Κυριακές. Διευθυντής της υπήρξε ο μουσικοδιδάσκαλος Νικόλαος Χούλιαρης. Τενόρος της Χορωδίας χρημάτισε ο Τάκης Παναγόπουλος με τη στεντόρια φωνή, γνωστός και ως "ντόσκας" (από την τόσκα του Πουτσίνι), ο οποίος μάλιστα είχε προτάσεις να τραγουδήσει στην Λυρική σκηνή. Ένας άλλος ταλαντούχος ήταν και ο μπασοβαρύτονος Πότης Ηλιόπουλος ή "σπετσέρης" που όταν απήγγηλε το "ΠΙΣΤΕΥΩ" έτριζαν -λένε- τα τζάμια του Ναού του Αγίου Ιωάννου. Γνήσιο ταλέντο υπήρξε και ο μπάσος κιθαρίστας -νυν μουσικοδιδάσκαλος στην πόλη μας- Δημήτρης Κούτης ή Μιμίκος.

Το άσχημο για την Χορωδία ήταν, οτι διαλύθηκε μετά από μια επταετία όταν έφυγε ο αρχιμουσικός, ενώ οι περισσότεροι από τα μέλη της μετοίκησαν.

Έτσι, όλο το βάρος της μουσικής παιδείας της πόλης έπεσε και πάλι στη Φιλαρμονική Εταιρεία από την οποία είχαν ξεκινήσει πεπειραμένοι εκτελεστές Στρατιωτικών Φιλαρμονικών όπως ο Κώστας Ασημάκης, ο Παύλος Φλώρος, (γιός του βραχύσωμου πλήν σπουδαίου σιμποφωνίστα, γνωστού ως "παπάκι"). Ο Αρχιμουσικός Γιάννης Κώστας Δουλγέρης, ο αείμνηστος σαξοφωνίστας Αντώνης Μητσέας, ο τρομπετίστας Παναγιώτης Παυλόπουλος και πολλοί άλλοι, όλοι μαθητές του Νάσου.

Οι κινηματογράφοι και οι θεατρικές παραστάσεις

Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η προπολεμική Μεσσήνη ήταν από τις πρώτες πόλεις στις οποίες ανοίχθηκαν αίθουσες βωβού και αργότερα ομιλούντος κινηματογράφου.

Οι αίθουσες αυτές ήταν σχεδόν πάντα κατάμεστες από το κοινό, ενώ λειτουργούσαν και ως θεατρικές σκηνές.

Πληθώρα θεατρικών παραστάσεων εδίδετο από θεατρικές ομάδες γνωστές και ως "μπουλούκια", οι οποίες ήταν πάντα καλοδεχούμενες στην πόλη μας.

Η αγάπη των Μεσσηνιωτών για το θέαμα και την καλλιτεχνία φαίνεται καθαρά και στο έργο του διάσημου συμπατριώτη μας συγγραφέα Σωτήρη Πατατζή, "Μεθυσμένη Πολιτεία", όπου ο Νώντας ο κτηνοτρόφος έθεσε υπό την προστασία του ένα "μπουλούκι" της εποχής και το συντηρεί στις δύσκολες ώρες, ενώ οι μαγαζάτορες τους βοηθούν κερνώντας τους συνέχεια. Παράλληλα, οι φτωχοί αγρότες πληρώνουν το εισιτήριο σε είδος για να απολαύσουν το θέαμα. Ετσι επιβίωναν και τα μπουλούκια.

Η παράδοση αυτή συνεχίστηκε και μεταπολεμικά. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 υπήρχαν δύο κινηματογραφικές αίθουσες στην πόλη. Η "ΤΙΤΑΝΙΑ" του Νίκου Δουβόγιαννη και το "ΡΕΞ" των Αφών Αντωνάκου. Οι αίθουσες αυτές μετατρέπονταν σε θέατρα με πρόχειρα σκηνικά όταν περιοδεύοντες θίασοι κατέβαιναν στην πόλη μας τακτικά για να δώσουν παραστάσεις, πάντοτε με μεγάλη επιτυχία.

Σαν όνειρο θυμάμαι το 1955 στο "ΡΕΞ" όταν μικρό παιδί παρηκολουθούσα μια απ' αυτές τις παραστάσεις. Το περίφημο ηρωϊκό δράμα "η Γκόλφω". Πρωταγωνιστούσαν οι Νίκος Τζόγιας, Αντιγόνη Βαλάκου, Κώστας Κακαβάς και άλλοι ηθοποιοί. Μάλιστα από το φόβο μου με τα σπαθιά και τα κουμπούρια έβαλα τα κλάματα!

Οι κινηματογράφοι αυτοί λειτουργούσαν το καλοκαίρι ως θερινοί σε περιφραγμένα οικόπεδα. Ο πρώτος βόρεια της πλατείας εκεί που είναι τώρα η πολυκατοικία του Κοσμά και ο άλλος στην Παλαιά Βρύση. Το ΡΕΞ όμως κάηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50 από άγνωστη αιτία. Εμεινε έτσι ως μονοπώλιο ο μπαρμπα-Νίκος Δουβόγιαννης με την "Αποθήκη" του όπως αποκαλούσαν την "ΤΙΤΑΝΙΑ". Υπήρχε μάλιστα τόσο αθρόα προσέλευση κοινού, ώστε να μεταφέρει τα τάλληρα σπίτι του -όπως κατ' υπερβολήν ελέγετο- σε χιλιάδες, μέσα σε δερμάτινες τσάντες, αφού η είσοδος κόστιζε τότε πέντε δρχ.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ο γνωστός τότε στο Πανελλήνιο κινηματογραφικός επιχειρηματίας Νικόλαος Νιαγάσας διείδε το κενό και κατασκεύασε μαζί με τον οδοντίατρο Κουζή ένα σύγχρονο για την εποχή του κινηματοθέατρο, το Σινέ-Πάρκ. Στην οροφή του λειτουρ-

γούσε θερινός κινηματογράφος, γνωστότερος ως "ταράτσα". Έτσι, άρχισε μεγάλος ανταγωνισμός, με προβολές μεγάλων ξένων υπερπαραγωγών στην μία αίθουσα και Ελληνικών δραμάτων στην άλλη. Το δελεάρ ήταν τα "Δύο-Έργα-δύο" με την ίδια τιμή εισόδου. Στις ανακοινώσεις των προσεχώς ταινιών στη "Τιτάνια" ήταν ο Παναγής Δουβόγιαννης. Με την στεντώρια φωνή του ανεκοίνωνε τα "γουέστερν μαμούθ", "γουέστερν θρύλος", "γουέστερν Γολιάθ", "Κολοσσός", "γουέστερν γίγας", "γουέστερν κεραυνός" όπως τα είχε κατατάξει. Ακόμη "οδοστρωτήρας", "Πολεμική περιπέτεια γίγας" ή "σπαραξικάρδιο κοινωνικό δράμα". Στη μνήμη έχουν μείνει οι φράσεις όπως: "Εξοδος Εμπρός αριστερά της οθόνης!" και "Οσοι είδαν το έργο να σηκωθούν για να μπούν άλλοι!" ή η αμίμητη φράση του:"Παρακολουθείτε σκηνές απο το γουέστερν της Δευτέρας. Ο κάλυκας θα σηκωθεί μισό ... γόνα!"

Τότε τα κοινωνικά δράματα είχαν θέμα την φτώχεια; την ξενητιά, την καταπίεση και την κοινωνική αδικία. Τα θέματα αυτοπαρουσιάζοντο ζωντανά στις οθόνες απο τους Νίκο Ξανθόπουλο, Μάρθα Βούρτση, Γιώργο Φούντα, Μαίρη Χρονοπούλου και άλλους. Αργότερα με την Ινδή Ναργκίς και τα πονεμένα τραγούδια της, τα οποία απέδιδε στα Ελληνικά η Βούλα Πάλλα. Εσχηματίζοντο μεγάλες ουρές μπροστά στα ταμεία και το κλάμα "πήγαινε σύννεφο" στη διάρκεια της προβολής! Στο τέλος της δεκαετίας του '60 λειτούργησε ως θερινός κινηματογράφος με φθηνό εισητήριο η "μάντρα του Αντωνάκου", με την επωνυμία "Σινέ-Μεσσήνη". Σ' άλλη μάντρα, απέναντι από το ξενοδοχείο "Λύσσανδρος" του Τσέλιου, καθώς επίσης και στην "Ταράτσα του Δασκαρόλη" στο στενό πίσω από το ξενοδοχείο του Στάθη Δημόπουλου, κάθε καλοκαίρι ανελλειπώς έδιναν παραστάσεις διάσημοι καραγκιοζοπαίκτες, όπως οι Ορέστης, Γιάνναρος, Αντωνάρος, Σπαθάρης και άλλοι. Ταυτόχρονα έπαιζαν και κουκλοθέατρο με ήρωες τον Πασχάλη "το στραφό" και τον Περικλέτο. Ο Πασχάλης ήταν μια περίεργη μονόφθαλμη φιγούρα που φορούσε ένα κωνικό καπέλλο με μια τεράστια και μακρυά φούστα. Είχε εριστικό χαρακτήρα και έδερνε ανηλέως το μόνιμο θύμα του τον Περικλέτο με έναν γκαζοντενεκέ! Στο τέλος μάλιστα πέταγε και τον τενεκέ στους θεατές, πετυχένοντας κάποιον τύπο που ο καραγκιοζοπαίκτης είχε βάλει στο "σημάδι". Το τι γέλιο έπεφτε, δεν περιγράφεται.

Οι μουσικές Παραστάσεις

Στην "ταράτσα του Δασκαρόλη" ενεφανίζοντο σε σκετς και επιθεωρήσεις, οι διάσημοι τότε ηθοποιοί του ελεύθερου θεάτρου, όπως ο Φίλιππος Φιλιππίδης, ο θρυλικός Αγκόπ Αγκοπιάν με τα βάσανά του

ως πεθερόπληκτος, η Ρένα Ντόρ, ο Γιώργος Οικονομίδης, ο Νίκος Σταυρίδης, ο Φραγκίσκος Μανέλλης, η Μάρθα Καραγιάννη, ο Νίκος και η Έλσα Ρίζου και πολλοί άλλοι. Μαζί τους και αξιολογότατοι τραγουδιστές, όπως η Μαριάννα Χατζοπούλου, Άντζελα Ζήλια, Γιάννης Βογιατζής, Τάκης Μωράκης, Νάντια Κωνσταντοπούλου, Πάνος Τζανετής, Νάσος Πατέτσος, Τρίο Μπελκάντο, πάντα με μεγάλη επιτυχία.

Στο Μεσσηνιώτικο πανηγύρι αλλά και στα πανηγύρια των γύρω χωριών, μετεκαλούντο από την Αθήνα λαϊκές μουσικές "κομπανίες". Μ' αυτές τραγούδησαν στην Μεσσήνη γύρω στο '50, όλα σχεδόν τα μετέπειτα μεγάλα ονόματα του λαϊκού και ρεμπέτικου τραγουδιού, όπως οι Παπαϊωάννου, Βαμβακάρης, Κατσιμίχας, Μενιδιάτης, Μιχαλόπουλος, Χιώτης-Λίντα, Γαβαλάς-Κούρτη, Καίτη Γκραίη και πολλοί άλλοι.

Ήταν συνηθισμένο να παίζουν κάθε βράδυ έξι-επτά μουσικές κομπανίες σε διάφορα μέρη της πόλης. Οι καλύτερες έπαιζαν στην κεντρική πλατεία και πλαισιόνοντο σε καλλίγραμμες "πριμαντόνες" χορεύτριες με τα φουντωτά φουρό της εποχής. Την ίδια ώρα, στην Παλαιά Βρύση, είχαμε τα κλαρίνα και δημοτικούς σκοπούς.

Στο προαύλιο του εξοχικού κέντρου "Κληματαριά" του Κώστα Τσέλιου γνωστού ως "Κονιού" τραγουδούσαν όλες οι ρεμπέτικες φίρμες όπου και κατέλυαν δίπλα στο μικρό ξενοδοχείο του τη "Δροσιά" το οποίο υπάρχει και σήμερα ανακαινισμένο.

Η Αθλητική Κίνηση

Η πόλη μας επίσης διακρίνεται και για την παράδοση στον αθλητισμό η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα.

Προπολεμικά, ο καταγόμενος από τη Μεσσήνη μετανάστης Πονηρίδης ήλθε πρώτος στον Μαραθώνιο του Σικάγου. Ο συνεπώνυμος εξαδελφός του, πήρε μετάλλιο στο τριπλούν στους Βαλκανικούς αγώνες. Ο έφηβος μαθητής του Γυμνασίου Μεσσήνης Γιάννης Χρόνης, μετέπειτα Συμβολαιογράφος, είχε πρωτεύσει Πανελληνίως πολλές φορές σε δρόμους ημιαντοχής. Την προπολεμική περίοδο υπήρχαν και δύο ποδοσφαιρικοί σύλλογοι. Πρώτος ο "Πάμισος Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Μεσσήνης" με έτος ιδρύσεως το 1926 (επισήμως το 1929) με σήμα το τριφύλλι και πρασινόλευκες φανέλλες. Αργότερα ο "Αχιλλέας" με φαρδύριγες ασπροκόκκινες φανέλλες.

Αγωνιστικοί χώροι ήσαν ένα ακαλλιέργητο χωράφι κοντά στο σημερινό Κέντρο Υγείας, μεγάλα οικόπεδα χωρίς φραγές, και η σημερινή κεντρική πλατεία.

Ενα γεγονός που δεν ανήκει στην ιστορούμενη περίοδο αλλά έγινε στην διάρκεια της κατοχής είναι άξιο μνείας: Οι Ιταλοί είχαν φέρει στη Μεσσήνη (που εθεωρείτο μετόπισθεν) όλη σχεδόν την Εθνική Ποδοσφαιρική τους ομάδα, για να τη διαφυλλάξουν προφανώς από τυχόν απώλειες.

Αυτή η ομάδα λένε, έδινε συνεχώς αγώνες με αντιπάλους τοπικές ομάδες οι οποίες συνεκροτούντο από ποδοσφαιριστές των δύο τότε διαλυμένων συλλόγων. Διεξήγοντο ομηρικές μάχες για το ποιός θα ήταν ο νικητής. Τα έπαθλα ήταν τρόφιμα για τους δικούς μας, για δε τους Ιταλούς κρασί και "γλέντια" με μερικές σκορδόπινες τροτέζες της εποχής.

Η παράδοση στον κλασικό αθλητισμό συνεχίστηκε στις δεκαετίες του '50 και '60. Είχαμε σημαντικές διακρίσεις συμπατριωτών μας εφήβων και νέων Πανελλαδικά, όπως των ριπτών Μπουλούκου στο ακόντιο, Τζίνου στη σφαίρα καθώς και των Τσούση και Μπουντούρη στο δίσκο. Αργότερα είχαμε πολλές πρωτιές στο άλμα εις ύψος του Πέτρου Κοσμά, ο οποίος κατείχε και Πανελλήνιο ρεκόρ. Πρωτιές είχαμε και από τους δρομείς μικρών αποστάσεων, Βασίλη Ψυχογιόπουλο και Ηλία Χαραλαμπόπουλο. Οι ταλαντούχοι όμως αυτοί αθλητές, σταμάτησαν ενωρίς τον αθλητισμό είτε λόγω σπουδών, είτε λόγω βιοποριστικών αναγκών και μετοικεσίας.

Την εικοσαετία '50 '60 ανασυντάθηκε και ενισχύθηκε ο Γ.Σ. ΠΑΜΙΣΟΣ.

Η ομάδα επροπονήτο και έδινε επισήμως αγώνες, αρχικά στο προαύλιο του υπο κατασκευήν νέου τότε Γυμνασίου, εκεί όπου υπάρχουν τώρα τα λύκεια της πόλης. Αργότερα ηγωνίζετο σε οικόπεδο απέναντι ακριβώς από το Κοιμητήριο. Προπονητής του ο πρώην διεθνής τερματοφύλακας του Απόλλωνα Αθηνών και της Εθνικής Ελλάδος, Νίκος Λεκατσάς. Είχε δημιουργήσει τότε πολύ καλή ομάδα, με νεαρούς και ταλαντούχους ποδοσφαιριστές. Πολλοί τότε μίλησαν για το χαμένο πέναλτι του αγώνα για "κεκρόπορτες" και "εφιάλτες" (ο νοών νοείτο!).

Τη δεύτερη φορά, σε αγώνα ανακατάταξης "μπαράζ" συναντήθηκε στο γήπεδο του Αιγάλεω με την ομάδα του "Πανηλειακού" την σημερινή ΠΑΕ. Είχε δημιουργηθεί πανστρατιά Μεσσηνιωτών απ' όλο το Λεκανοπέδιο της Αττικής. Ενώ κέρδιζε 1-0 στο πρώτο ημίχρονο, έχασε στο δεύτερο με σκόρ 2-1. Προπονητής ήταν ο φιλότιμος Νίκος Ασημακόπουλος ο επιλεγόμενος και "σφάρδακλας". Με τη λήξη του αγώνα, χτυπούσε το κεφάλι του στα κάγκελα του γηπέδου. Πολλά εθρυλούντο τότε για δωροδοκίες ποδοσφαιριστών. Και ο απόηχός τους διαρκεί μέχρι των ημερών μας.

Τα χρόνια εκείνα εμείς τα παιδιά παίζαμε ποδόσφαιρο σε αλάνες,

πλατείες, δρόμους και στα προαύλια των εκκλησιών. Οι μπάλες ήταν αυτοσχέδιες από πανί και χαρτί. Διοργανώνετο μάλιστα πρωτάθλημα ενοριών και συνοικιών και εγίνοντο ομηρικές μάχες με στοιχήματα και πολλούς τραυματισμούς! Στο μικρό αυτό πρωτάθλημα, πρωτοστατούσε η συνοικία Εξωπήγαδου. Μάλιστα απο τα πολλά ταλέντα της συνοικίας, ιδρύθηκε απο το Δημητράκη Δημητρούλια και άλλους παλαίμαχους του Αχχιλέα, ο Ολυμπιακός Μεσσήνης στις αρχές του '60. Διαλύθηκε όμως σύντομα, μη αντέχοντας να είναι στη σκιά του ΠΑΜΙΣΟΥ. Από το εξωπήγαδο βγήκαν πολλοί ταλαντούχοι ποδοσφαιριστές, όπως ο Φώτης και Γιάννης Ούτσικας, Αλέκος και Γιώργος Βλαχάκης, Νικόλαος Ρούτσης, Γιάννης Βέργης, όπως και ο αειθαλής φόρτου Παμίσου Νίκος Δρακόπουλος.

Ποδοσφαιριστές του Παμίσου που καταξιώθηκαν Πανελλαδικά, ήταν ο τερματοφύλακας Παύλος Βλασταράς που έπαιξε στην Εθνική Νέων και ο Φώτης Ούτσικας που μετενεγράφη στην ΑΕΚ Αθηνών.

Ο Εξηλεκτρισμός

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός ήταν η ηλεκτροδότηση της πόλεως από τη ΔΕΗ στις αρχές της δεκαετίας του '60. Μέχρι τότε η πόλη ετροφοδοτείτο από την τοπική εταιρεία παραγωγής ρεύματος χαμηλής τάσεως. Με τη ΔΕΗ ηλεκτροφωτίθηκαν οι δρόμοι της πόλεως και βελτιώθηκε η γεωργική παραγωγή. Όλες οι αντλίες που εχρησιμοποιούντο τότε για άρδευση αντικατεστάθησαν με ηλεκτροκίνητες. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να γίνουν βαθύτερες γεωτρήσεις και να αντληθούν μεγάλες ποσότητες υπογείου ύδατος το οποίο μέχρι τότε έμενε ανεκμετάλευτο. Πολλά αμμώδη εδάφη αποδόθηκαν στη γεωργία με σημαντικές αποδόσεις στην καλλιέργεια, πατάτας, φυστικιών και φασολιών.

Την ίδια εποχή κυκλοφόρησαν στην πόλη τα ηλεκτρικά ψυγεία και οι καταψύκτες. Τα παλαιά λειτουργούσαν με πάγο και ήταν μόνο για τους καλοκαιρινούς μήνες. Μαζί με τα ψυγεία ήλθαν και τα πρώτα κατεψυγμένα προϊόντα, ψάρια και κρέας. Ο κόσμος στην αρχή τα αντιμετώπισε με δυσπιστία. Χλευαστικά μάλιστα, τα αποκαλούσαν "ψόφια".

Πρώτοι έφεραν τα κατεψυγμένα ψάρια οι Δεδούσης και Καρτερολιώτης της εταιρείας "Ευαγγελίστρια". Μάλιστα προέβαλαν σχετική ταινία στον κινηματογράφο με θέμα την αλίευση, κατάψυξη και διανομή των ψαριών στην κατανάλωση. Ακολούθησε μετά από λίγο ο Καυκάς με την εταιρεία "Ζέφυρος". Τα πρώτα κατεψυγμένα κρέατα και κοτόπουλα τα έφερε ο Μίμης Μιχαλόπουλος ή "Καρνάβαλος" και ακολούθησαν άλλοι.

Για τα κοτόπουλα έλεγαν τότε οτι επειδή έχουν μεγαλώσει με ορμόνες, καταναλίσκοντάς τα μεγαλώνουν τα στήθη των ανδρών, κάτι που

την εποχή μας δεν φαίνεται να μας απασχολεί! Παράλληλα ήλθε και η μηχανή αυτόματης παρασκευής παγωτού στο Ζαχαροπλαστείο Αδαμόπουλου για το παγωτό χωνάκι. Ακούστηκε μάλιστα τότε το παροιμιώδες "Γρανίτα και Χωνάκι - Λαός και Κολωνάκι".

Τα πρώτα ΜΠΑΡ

Την ίδια εποχή περίπου ενεφανίστηκαν στην πόλη και τα γνωστά μας ΜΠΑΡ δηλ. αίθουσες ψυχαγωγίας με σερβιτόρες. Το πρώτο ΜΠΑΡ το άνοιξε ο Πότης Παναγόπουλος γνωστός σαν "Αμερικάνος". Είχε την επωνυμία "Νιρβάνα ΜΠΑΡ" και ευρίσκετο στην αρχή της οδού ΜΠΟΥΚΑΣ. Μετέπειτα ξεφυτρώνουν πάμπολλα σαν τα μανιτάρια από ένα σε κάθε γωνία της αγοράς, όπως του Τάπαρη, ("Χειμώνα"), στο υπόγειο του κτηρίου, Κουφόγιαννη στην πλατεία Γιάννη Αλευρά, των Ζαφειροπουλαίων στην πλατεία Χιώτη, του Κανέλλου και άλλα.

Εκεί κατέθεταν το μεροκάματό τους οι τεχνίτες και μέρος της σοδειά τους οι αγρότες. Όλοι είχαν σκοπό κι ελπίδα την "κατάκτηση" κάποιας απ' τις τροτέζες. Αυτές τους έκαναν τάχα μου τα "γλυκά μάτια" για να πίνουν ευγενή ποτά. Το ουίσκυ που έπιναν, είχε μεν το σωστό χρώμα, ήταν σκέτο χαμομήλι! Σήμερα αυτή η κοροϊδία έχει γίνει επισήμως αποδεκτή από τους πελάτες και οι "σερβιτόρες" πίνουν λεμοναδίτσα με τιμή χρέωσης ουίσκυ!

Η παρουσία των μπάρ τότε δημιούργησε μεγάλη κοινωνική αναταραχή. Κινδύνευαν να διαλύσουν πολλές οικογένειες. Τότε, επενέβη δυναμικά ο εισαγγελέας Μεσσηνίας, ο αργότερα Πανελλαδικά γνωστός, Παπακαριάς. Κάθε βράδυ ερχόταν στη Μεσσήνη με άλλους δημόσιους λειτουργούς, όργανα της τάξεως και επισκεπτόταν τα μπάρ. Με την παραμικρή ατέλεια που έβρισκε, τους έκανε μυνήσεις!

Έτσι οι ιδιοκτήτες τους, μη αντέχοντας το καθημερινό μπαράζ μηνύσεων και το συνεχές άγχος και την ταλαιπωρία που υφίσταντο, αναγκάστηκαν να κλείσουν τα μαγαζιά και να επέλθει ηρεμία στην περιοχή.

Η παλαιά γειτονιά που χάθηκε

Ένα χαρακτηριστικό της εποχής ήταν η βραδυνή σύναξη της γειτονιάς κάτω από τη λάμπα της κολώνας του δημοτικού φωτισμού. Εκεί γύρω από τους γεροντότερους μαζευόμαστε όλα τα παιδιά, σαν κλωσσόπουλα, κουρασμένα από τα ομαδικά μας παιχνίδια: Αυτά ήταν τα καραβάνα, αρμπάζα, αμάδες, στακαμάν, κρυφτό, κυνηγητό, "κόκαλοξεκόκαλο", "τοκάκι", "τοιχάκι", "γουβίτσα", "σαλίγκαρος" και "κλέφτες-χωροφυλάκοι". Ακούγαμε μαγεμένα τις αφηγήσεις τους. Για τα

παλιά καλά χρόνια που έφυγαν, για τη νεράϊδα την "Πηνειώ" στον κάμπο που μάγευε ανθρώπους και τους έπαιρνε τη μιλιά, για τους αράπηδες της νύχτας με τα πιθάρια τα διαμάντια και τις χρυσές λίρες που όποιος τους ακολουθούσε και άπλωνε ένα σεντόνι τα έκανε όλα δικά του. Ακόμα για τα γκιαούρια με τον Παπουλάκη που προέβλεψε τους μεγάλους πολέμους και τις καταστροφές που επρόκειτο να έλθουν, όπως και για τα πολεμικά ανδραγαθήματα των παππούδων και γονιών μας.

Το νυφοπάζαρο

Μια άλλη συνήθεια ήταν η βραδυνή Κυριακάτικη έξοδος στην Κεντρική πλατεία.

Οι μικροί τρέχαμε να ενοικιάσουμε τρίκυκλα ποδήλατα από παρακείμενα ποδηλατάδικα του Περικλή Γερασιμόπουλου και Παναγιώτη Κουμούτσου. Κάναμε βόλτες γύρω απ' το παρκάκι με την προτομή του Καπετάν Κρόμπα, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά νοίκιαζαν δίκυκλα. Εκεί έμαθε η μισή Μεσσήνη ποδήλατο!

Στο νυφοπάζαρο τις πλατείας, συμετείχε όλη η οικογένεια με βόλτες πάνω κάτω και με στάση για ανάπαυλα στα γύρω ζαχαροπλαστεία για την σχετική "κριτική" από τους μεγάλους και το γλυκό, (σεράνο, πουτίγκα, νουγκατίνα, σοκολατίνα, γαλακτομπούρεκο ή "σπέσιαλ" παγωτό) για τους μικρούς. Πολύς κόσμος νοικοκυρεύτηκε απ' αυτό το ακατάπαυστο "σύρε κι έλα" στην πλατεία. Ενθυμούμαι ως κοινότοπες τις φράσεις που ελέγοντο τότε: "Την είδε στην πλατεία και την αγάπησε!" ή "Ειδωθήκανε στην πλατεία κι' αγαπηθήκανε τα παιδιά!".

Η εκδρομή στην Μπούκα

Είχαμε ακόμη και την οικογενειακή πρωϊνή Κυριακάτικη εκδρομή το καλοκαίρι για μπάνιο στο ακρογιάλι της Μπούκας. Για να μπορεί να ακολουθεί και η μητέρα, δίναμε το φαγητό για ψήσιμο στο φούρνο και το παίρναμε στο γυρισμό.

Η Μπούκα άρχισε να αξιοποιείται περισσότερο κατά το τέλος της δεκαετίας του '60 με τις ενέργειες της Περιηγητικής Λέσχης και του Δήμου καθώς έγιναν στοιχειώδη έργα ηλεκτροδότησης και ηλεκτροφωτισμού. Παράλληλα η Περιηγητική με πρωτεργάτη τον μέχρι νυν πρόεδρο της Μάκη Τσερπέ, φύτεψε το σημερινό άλσος της Μπούκας.

Τα κέντρα διασκεδάσεως

Κέντρα διασκεδάσεως λειτουργούσαν τότε αρκετά. Η αίθουσα και αυλή του Κώστα Τσάκωνα στην οδό Μπούκας με την ωραία κληματα-

ριά και τις πολλές βιγόνιες. Σπεσιαλιτέ του, το μοσχαρίσιο συκώτι και τα τηγανιτά παϊδάκια με κρασί Δεμέστιχα. Επίσης στον Σιδηροδρομικό σταθμό υπήρχε το κέντρο "Δροσιά" του Κώστα Τσέλιου και απέναντι το κέντρο "της χήρας" (Δουβογιαννούς). Στην Παλαιά βρύση υπήρχαν και τα κέντρα των Δρακόπουλου, Κωνσταντόπουλου (Τράγου) και Πατσαβούρα. Μέσα στα κέντρα, υπήρχαν ηλεκτρόφωνα ("Τζουκμπόξ") που έπαιζαν δίσκους 45 στροφών. Επαιζαν από Καζαντζίδη μέχρι Γούναρη και ρυθμούς από ταγκό μέχρι κλέφτικα και ροκ!

Γιορτές στα εξωκκλήσια

Επιπρόσθετα οι Μεσσηνιώτες εόρταζαν και γλεντούσαν στα διάφορα εξωκκλήσια που είναι αρκετά γύρω από την πόλη. Τα ξωκκλήσια αυτά συνετηρούντο από διάφορες συντεχνίες όπως οι κουρείς και κομμωτές τον Άγιο Παντελεήμονα, οι κτίστες και οι σαγματοποιοί τον Άγιο Κωνσταντίνο στη Μπούκα, οι ράπτες τον Άγιο Νικόλαο το Νέο κοντά στις εκβολές του Παμίσου. Εκεί, στην εορτή της Αναλήψεως "έριχναν την πάπια" στη θάλασσα και έπεφταν οι νέοι να την πιάσουν. Όποιος την έπιανε έπαιρνε ένα μεγάλο χρηματικό βραβείο. Επρόκειτο για θαυμάσιο έθιμο που είναι ευχής έργον η αναβίωσή του.

Επισκέψεις προσωπικοτήτων

Τη σπουδαιότητα της Μεσσήνης και το κύρος της αποδεικνύουν οι συχνές επισκέψεις προσωπικοτήτων και ηγετικών στελεχών της χώρας. Εχουν έλθει ο Εθνάρχης Μακάριος, ο Σπύρος Μαρκεζίνης και η Τζάκυ Κέννεντυ. Η τελευταία πήρε την κόρη του Παπακώτση στην Αμερική με έξοδα της για εγχείρηση ανοικτής καρδιάς. Ακόμα ο Εθνάρχης Κωνσταντίνος Καραμανλής ο οποίος ήλθε "ινκόγνιτο" για να βαπτίσει τον υιό του ιδιοκτήτη της ηλεκτρικής Εταιρείας Άγγελου Μπιζίμη, με τον οποίο συνεδέετο με στενότατη φιλία.

Επίσης την πόλη επεσκέφθη το Βασιλικό τότε ζεύγος Παύλου και Φρειδερίκης για διανομή βιβλιαρίων "απόρων κορασίδων" και εθιμοτυπικά, ο τότε διάδοχος Κωνσταντίνος με την πριγκίπισσα Ειρήνη.

Το δημογραφικό πρόβλημα

Η μεγάλη δημογραφική πτώση στο τόπο μας άρχισε στο τέλος της δεκαετίας του '50 και στις αρχές του '60. Αιτία η μετανάστευση, εξωτερική και εσωτερική. Πολλοί έφυγαν, στην αρχή για Αυστραλία και μετέπειτα για Βέλγιο, Γερμανία, Καναδά και Αμερική. Εκατοντάδες νέοι συμπολίτες μας πήραν τότε το δρόμο της ξενητιάς για καλλίτερη

τύχη. Επίσης η αθρόα εισροή βιομηχανικών ειδών, ετοίμων ειδών, ρουχισμού και εξοπλισμού κατοικιών, έγινε κύρια αιτία για την εσωτερική μετανάστευση. Έχασαν τότε την εργασία τους πολλοί τεχνίτες και αναγκάστηκαν να μετακινηθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα για να βρούν εργασία στα εργοστάσια και να μορφώσουν καλύτερα τα παιδιά τους.

Επίσης με την αλματώδη ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων και των συγκοινωνιών, η Μεσσήνη έπαψε να είναι κέντρο του διαμετακομιστικού εμπορίου και πυρήνας της περιοχής. Τούτο μετετέθη στην πρωτεύουσα του Νομού και στην Αθήνα. Έτσι, πολλοί πλούσιοι έμποροι, επιστήμονες και επιχειρηματίες, μετοίκησαν στις μεγάλες πόλεις όπου ήδη τα παιδιά τους ήταν εγκατεστημένα εκεί είτε ως επιστήμονες, είτε ως επιχειρηματίες και η Μεσσήνη άρχισε να μετατρέπεται σε μία καθαρά γεωργική πόλη, ουραγός και δορυφόρος του Κέντρου.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Του Γιάννη Π. Πλατάρου

Α'. ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

1833: Ο Νομός Μεσσηνίας περιλαμβάνει τις επαρχίες α) Ολυμπίας (πρώην Φαναρίου και τα υπόλοιπα μέρη της αριστερής όχθης του Αλφειού) με πρωτεύουσα το Φανάρι. β) Τριφυλίας (πρώην Αρκαδίας) με πρωτεύουσα την Αρκαδιά (Κυπαρισσία). γ) Μεθώνης (πρώην Μεθώνης, Νεοκάστρου και Κορώνης) με πρωτεύουσα την Μεθώνη. δ) Μεσσήνης (πρώην Ανδρούσης, Ιμπλακίων και Μικρομάνης) με πρωτεύουσα την Ανδρούσα. ε) Καλαμών (πρώην Καλαμάτας και Νησιού) με πρωτεύουσα την Καλαμάτα.

Πρωτεύουσα του Νομού ορίζεται η Αρκαδιά (Κυπαρισσία). Όρια του Νομού ο Αλφειός και ο Ταΰγετος έως τη Βέργα.

1845: Ο Νομός Μεσσηνίας περιλαμβάνει πλέον τις επαρχίες: α) Ολυμπίας (Ανδρίτσαινα), β) Τριφυλίας (Κυπαρισσία), γ) Πυλίας (Νεόκαστρο Πύλος), Πρωτεύουσα η Καλαμάτα.

1899: Αποσπάται από τον Νομό η Τριφυλία και η Ολυμπία και σχηματίζει δικό της Νομό με πρωτεύουσα την Κυπαρισσία. Ο Νομός Μεσσηνίας περιλαμβάνει τις επαρχίες Καλαμών, Μεσσήνης και Πυλίας.

1909: Καταργείται ο Νομός Τριφυλίας και εντάσεται στο Νομό Μεσσηνίας.

1939: Η Επαρχία Ολυμπίας αποσπάται και εντάσσεται στο Νομό Ηλείας, πλήν των χωριών Αγ. Σώστη, Αμπελιώνα, Κακαλετρίου, Νέδα, Πετραλώνων, Πέτρας, Σκληρού και Στάσιμου. Περίπου ταυτόχρονα, αποσπάσθηκε από την Λακωνία και εντάχθηκε στη Μεσσηνία η Μεσσηνιακή Μάνη.

1/1/1999: Με τον «Νόμο Καποδίστριας» παύουν υφιστάμενες όλες οι επαρχίες της χώρας, καταργούμενες ως μονάδες διοικητικής διαίρεσης.

Β'. ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

1835: Η επαρχία περιελάμβανε τους Δήμους: 1. ***Παμίσου*** (Νησί, Κάτω Μαυρομμάτι, Λυκότραφο, Τζιτζώρη, Μάδενα).

2. ***Τομέως*** (Χαλβάτσου, Κουλουκάδα, Γολέθα, Βούταινα, Μάκραινα, Δάσος Κουτσούκα).
3. ***Αριστομένους*** (Μουσταφάμπασα, Λοΐ, Στρέφι, Σαμπάκλαφα, Κουτήφαρι, Ζαπάντι, Δραγάρι).
4. ***Ιθώμης*** (επάνω Μαυρομμάτι, Σιμίζα, Σάμαρι, Μπέτσι, Γκολέμι).
5. ***Υάμειας*** (Πεντιά, Κλήμα, Μαγγανιακό, Δραΐνα, Ζαγάραινα, Κυνηγού, Ξεροκάσι, Ράδου, Πουλίτσι, Μάνεσι, Κάτω Νταλακλή).
6. ***Λευκοθέας*** (Αβραμιού, Σμαΐλου, Χατζαλή, Χάστεμι, Φιλιππάκι, Νιοχώρι, Ξενοδοχείο Χατζηπαναγιώτου).
7. ***Εύας*** (Ναζήρι, Καλαμαρά, Ανδρούσα, Αλουποχώρι, Δρουμάσι, Βασιλάδα, Λέζι, Χασάμπασα, Μπουρνάζι, Πάνω Νταλακλή).
8. ***Στενυκλήρου*** (Μελιγαλάς, Ζέζα, Μαγούλα, Αλειτούργι, Ζευγολατιό, Σολάκι, Μύλοι Βεληνάκου και Νεροτριβή).
9. ***Δερρών*** (Σκάλα, Τζεφερεμίνι).
10. ***Οιχαλίας*** (Τσαούση, Κατσαρού, Σιάμου, Ρερέϊκα, Καλύβια, Σπανοχώρι, Μούστα, Τοσκέσι, Αλητσελεπή, Λουτρό, Βελανιδιά, Φίλια, Ντογατσίδες, Σπαρτινού, Μπάλα).
11. ***Ανδανίας*** (Διαβολίτσι, Παραπούγκι, Ντουσίλα, Τρύφα, Τσωρωτά, Λυκουδέσι, Κούρταγα, Μάλτα, Σανδάνι).
12. ***Πολίχνης*** (Κωνσταντίνοι, Μπουγά, Αγριλόβουνο, Μάτζαρι, Γλιάτα, Γαράντζα).
13. ***Βελύρας*** (Ζερμπίσια, Μήλας, Λούμη, Χρύσοβα, Κεφαληνού).
14. ***Τρίκκης*** (Καρτερόλι, Πιπερίτσα, Γαϊδουροχώρι, Βρωμόβρυση, Αϊδίνη, Αλητσελεπί, Κούρταλι, Σπιτάλια).

1840: Γίνεται συγχώνευση δήμων και έχουμε από 14, μόνο 6 δήμους:

1. ***Παμίσου:*** (Μεσσήνη, Ανάληψη, Λυκότραφος, Μάδενα, Μαυρομμάτι).
2. ***Αριστομένους:*** (Αριστομένης, Αβραμιού, Δρακονέρι, Βελίκα,

Βούταινα, Μάκραινα, Διόδια, Στέρνα, Αϊτοφωλιά, Κεφαλόβρυσο, Κορομηλιά, Κουτήφαρι, Λευκοχώρα, Νεοχώρι, Παλαιόκαστρο, Πλατανόβρυση, Πουλίτσι, Στρέφι).

3. ***Ιθώμης:*** (Αριστοδήμειο, Αρσινόη, Δραΐνα, Ελληνοκκλησιά, Ζερμπίσια, Κεφαληνού, Κλήμα, Λάμπαινα, Μαγγανιακό, Μάνεση, Μαυρομμάτι, Μίλα, Νεοχώρι, Πολύλοφος, Ρεματιά, Τρίκορφο).
4. ***Ανδανίας:*** (Ανδανία, Αλώνια, Αγριλόβουνο, Άνω Μέλπεια, Κάτω Μέλπεια, Δασοχώρι, Δεσύλλα, Διαβολίτσι, Ηλέκτρα, Καλλιρρόη, Καρνάσι, Κεντρικό, Κωνσταντίνοι, Μάλτα, Μάνδρα, Παραπούγκι, Πολίχνη).
5. ***Οιχαλίας:*** (Μελιγαλά, Ανθούσα, Βαλύρα, Ζευγολατιό, Καλύβια, Κατσαρού, Μαγούλα, Μάντζαρι, Μερόπη, Οιχαλία, Πεύκο, Σιάμου, Σκάλα, Σολάκι, Στενύκλαρο, Τσουκαλέϊκα, Φίλια).
6. ***Εύας:*** (Ανδρούσα-Βασιλάδα, Εύα, Αγριλιά, Αμφιθέα, Καλαμαράς, Καλογερόραχη, Καρτερόλι-Μοσχοχώρι, Πιλαλίστρα, Πιπερίτσα, Σπιτάλι, Τρίοδος).

1912: Όλοι οι δήμοι διαλύονται στα εξ ων συνετέθησαν και δημιουργούνται οι σημερινές (έως και το τέλος 1998) Κοινότητες.

Γ΄. ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΗΜΟΥ

1835: Συνίσταται ο Δήμος Παμίσου Β΄ τάξης με έδρα το Νησί, αποτελούμενος από οικισμούς: Νησί (2.914 κατ.), Κάτω Μαυρομμάτι (185 κατ.), Λυκότραφο (74 κατ.), Μάδενα (20 κατ.), Τζιτζώρι (139 κατ.).

1856: Καταργείται το Επαρχείο Μεσσήνης.

1867: Μετονομάζεται το «Νησίον» σε Μεσσήνη. Την ίδια χρονιά καθορίζεται το έμβλημα της σφραγίδας του Δήμου ως φέρων «... εν τω μέσω με τον ποταμόν Πάμισον παριστώμενον ως γέροντα εκτάδην κείμενον και κάλπην κρατούντα». Από το 1929-1934 Σουηδοί αρχαιολόγοι υπο τον Νάτο Βαλμίν έφεραν στο φως τις βάσεις ναΐσκου στις πηγές του Παμίσου, αφιερωμένου στον ομώνυμο Βουκράνιο Θεό Πάμισο καθώς και αναθηματική στήλη με την επιγραφή «ΑΣΚΛΑΠΙΟΔΩΡΟΣ ΠΑΜΙΣΩ». Η αναθηματική στήλη αυτή έγινε έμβλημα της σφραγίδας του βραχύβιου 5ου Συμβουλίου Περιοχής Μεσσηνίας κατόπιν εισηγήσεως του υπογράφοντα.

1871: Συνίσταται οικισμός στη Νέα Μπούκα επί πρωθυπουργίας του Αλ. Κουμουνδούρου με Β.Δ στις 4/10/1871 «Συνιστάται συνοικισμός εις θέσιν Μπούκα του Δήμου Παμίσου επ. Μεσσήνης. Η έκτασις των οικοπέδων καθορίζεται εις 500 τ.μ. και η αξία εκάστης οικοδομής 500 δρχ. κατ' ελάχιστον όριον και πρέπει να γίνει εντός έτους από της παραχωρήσεως του οικοπέδου» (ΦΕΚ 3/30-1-1872, σελ.17).

Εξ όσων είναι γνωστά, ουδέποτε στην περιοχή αυτή έκτισε κάποιος κάτι. Πρόκειται για την περιοχή βορείως του έλους Κουλτούκι στο ύψος περίπου του σημερινού αναψυκτηρίου του Δήμου. Πιθανότατα, διότι η περιοχή λόγω του έλους δεν προσέφερε υγιεινή διαβίωση, αφού τότε η ελονοσία θέριζε ολόκληρους πληθυσμούς. Η ενέργεια όμως του συμπατριώτη μας πρωθυπουργού Αλ. Κουμουνδούρου, δείχνει το όραμα για παραλιακή ανάπτυξη της Μεσσήνης που υπήρχε από τότε.

1873: Επανασυνίσταται το Επαρχείο Μεσσήνης.

1882: Με Β.Δ. στις 24/8/1882 συνίσταται συνοικισμός υπό την ονομασία «Παραλία Μεσσήνης» στο δυτικό μέρος της απολήγούσης στην παραλία οδού, εκεί όπου σήμερα υπάρχει το διαμορφωμένο νέο σχέδιο Παραλίας Μεσσήνης. Κατά πάσαν βεβαιότητα ο οικισμός του 1882, συνεστήθη λόγω της απροθυμίας και ελλείψεως ενδιαφέροντος να κτισθεί κάτι στην περιοχή το 1871, αλλά και διότι προσέφερε υγιεινότερες συνθήκες. Παρ' όλα ταύτα, ουδέν κτίσμα έγινε και εκεί.

1912: Ο Δήμος Παμίσου παύει υφιστάμενος διαλυόμενος στις κοινότητες α) Μεσσήνης, β) Αναλήψεως, γ) Λυκοτράφου, δ) Μάδενας, ε) Μαυρομματίου Παμίσου.

1946: Η κοινότητα Μεσσήνης ανακηρύσσεται Δήμος με οικισμούς την «Μεσσήνη» και την «Παραλία Μεσσήνης» ενώ αργότερα με οικισμούς την «Μεσσήνη», τον «Αγιο Κωνσταντίνο», το «Μυλωνά» και τον «Ξινό».

1986: Με τον νόμο 1622/86 του Τρίτση, δημιουργείται το μόρφωμα «1η γεωγραφική ενότητα Επαρχίας Μεσσήνης» περιλαμβάνον τους ΟΤΑ Μεσσήνης, Ανάληψης, Μάδενας, Μαυρομματίου, Πιπερίτσας, Καρτερολίου, Τριόδου, Αμφιθέας, Σπιταλίου, Πιλαλίστρας, το οποίο όμως έμεινε όπως λέμε «στα χαρτιά».

1994: Δημιουργείται το μόρφωμα «εδαφική Περιφέρεια» ως σύνδεσμος γειτονικών ΟΤΑ.

Το 1995 δημιουργούνται 18 «εδαφικές Περιφέρειες» στη Μεσσηνία και η Μεσσήνη ορίζεται ως έδρα της «5ης εδαφικής Περιφέρειας», η οποία λειτουργεί ως «5ο Συμβούλιο Περιοχής Μεσσηνίας». Αποτελείται απο τους ΟΤΑ Μεσσήνης, Ανάληψης, Αβραμιού, Καρτερολίου, Λευκοχώρας, Μάδενας, Λυκοτράφου, Μαυρομματίου Παμίσου, Νεοχώρι, Αριστομένους, Πιλαλίστρας, Πιπερίτσας, Σπιταλίου, Βελίκας, Εύας, Καλαμαρά και Τριόδου.

1/1/1999: Καταργούνται όλοι οι ΟΤΑ και δημιουργείται ένας ΟΤΑ με την επωνυμία «Δήμος Μεσσήνης» με έδρα τη Μεσσήνη, αποτελούμενος από τους πρώην ΟΤΑ του 5ου Συμβουλίου Περιοχής πλήν Εύας και Καλαμαρά, οι οποίοι είχαν ήδη συνενωθεί σε έναν ΟΤΑ αυτόν της Εύας.

5ο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Σύσταση : Π.Δ. 300 ΦΕΚ Α 166/17-8-95.

Έδρα : Μεσσήνη.

Μέλη : 26.

Βάση δημιουργίας: Απογραφή 1991.

Δήμος Μεσσήνης: (6.519 κατ.) εκπροσωπείται απο τους: ***Πτωχό Παύλο*** (Πρόεδρο), Ιωάννη Αθανασόπουλο, Γεώργιο Κροντήρη του Σπήλιου, Δημήτριο Δουρούμη, Ιωάννη Πλατάρο, Παναγιώτη Δασκαρόλη, Παναγιώτη Γεωργούλια, Αικατερίνη Λεμπέση, Διονύσιο Μιχαλόπουλο, Νικόλαο Γιαννακόπουλο και από την μειοψηφία τον κ. Ανδρέα Πατρινιό.

Κοιν. Αβραμιού (628 κατ.) από τον κ. ***Ευστάθιο Κατσούλη.***

Κοιν. Αναλήψεως (413 κατ.) από τον κ. ***Παύλο Χαϊδόγιαννη.***

Κοιν. Βελίκας (330 κατ.) από τον κ. ***Φώτιο Σταυρόπουλο.***

Κοιν. Καρτερολίου (419 κατ.) από τον κ. ***Χαράλαμπο Σιανδρή.***

Κοιν. Λευκοχώρας (295 κατ.) από τον κ. ***Παναγιώτη Αποστολόπουλο.***

Κοιν. Λυκοτράφου (325 κατ.) από τον κ. ***Μιχαήλ Αλεβίζο.***

Κοιν. Μάδενας (175 κατ.) από τον κ. ***Ιωάννη Δαβέρο.***

Κοιν. Μαυρομματίου (356 κατ.) από τον κ. ***Βασίλειο Αλεβίζο.***

Κοιν. Νεοχωρίου (275 κατ.) από τον κ. ***Δημήτριο Μαχαίρα.***

Κοιν. Πιλαλίστρας (190 κατ.) από τον κ. ***Παναγιώτη Γιαννίκο.***

Κοιν. Πιπερίτσας (133 κατ.) απο τον κ. ***Γεώργιο Κροντήρη.***

Κοιν. Σπιταλίου (154 κατ.) από τον κ. ***Σταύρο Νικολακόπουλο.***

Κοιν. Εύας (689 κατ.) από τον κ. ***Χρήστο Σταματόπουλο*** και αργότερα απο τον κ. ***Κωνσταντίνο Μπουρίκα.***

Κοιν. Καλαμαρά (133 κατ.) από τον κ. ***Θ. Πεχινάκη*** και αργότερα από τον εκπρόσωπο της Εύας με την οποία συνεχωνεύθη η Κοιν. Καλαμαρά.

ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Στρογγυλοποίηση στην πλησιέστερη 500άδα

ΧΡΟΝΟΛ.	ΚΑΤΟΙΚΟΙ	ΧΡΟΝΟΛ.	ΚΑΤΟΙΚΟΙ
1835*	3.332	1920	5.500
1846*	4.500	1928	7.000
1849*	4.500	1940	7.500
1853*	4.500	1951	8.000
1856*	4.500	1961	8.500
1861*	6.000	1971	6.500
1870*	6.500	1981	7.000
1879*	7.500	1991	6.519
1889*	8.000		
1896*	8.000		
1907*	8.000		

*** Ο πληθυσμός αναφέρεται στον Δήμο Παμίσου και είναι ελαφρά υπέρτερος του πληθυσμού της Μεσσήνης.**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ε. Σκιαδάς: «Ιστορικό διάγραμμα των Δήμων της Ελλάδος», αναδημοσίευση εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.
2. Τάσου Ν. Αποστολόπουλου: «Η ιστορική πορεία της τοπικής αυτοδιοίκησης Μεσσηνίας» (1833-1997).
3. Μίμη Φερέτου: «Μεσσηνιακά 1968» (τόμος Α΄).
4. Νικολάου Παπαχατζή: «Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις» Εκδοτική Αθηνών.
5. Αρχείο 5ου Σ.Π. Μεσσηνίας.

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΑΠΟ 1911-1998*

Του Νικολάου Π. Ρούτση

1911-1914

Δήμαρχος: ΦΕΣΣΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΟΛΥΧΡΟΝΕΑΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ
ΚΑΝΤΙΑΝΗΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΔΟΥΒΟΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΤΡΟΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ ΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΒΕΤΑΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΦΑΤΟΥΡΟΣ ΗΛΙΑΣ

Πάρεδρος (αντί Δημάρχου)
ΓΥΦΤΑΚΗΣ ΠΕΤΡΟΣ

Για τα έτη **1914 - 1934** δεν βρέθηκε βιβλίο συνεδριάσεων στον Δήμο. Ως Πρόεδροι Κοινότητας τότε χρημάτισαν πέραν και των εμφανισθέντων μετέπειτα προσώπων, οι **Βακαλόπουλος Φώτιος** (Φαρμακοποιός), **Μπαρδόπουλος** (Ιατρός) και **Αθανασόπουλος Μήτσος.**

Από 14-2-1935 Μέχρι 1-1-1936

Πρόεδρος: ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΡΚΟΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

---

* Πηγή: Βιβλία συνεδριάσεων και αποφάσεων Δημοτικών Συμβουλίων.

ΚΟΥΤΣΑΪΜΑΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΦΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Από τις 19-6-35 έχουμε και τους εξής:

ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΒΒΕΤΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
ΔΟΥΒΟΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Από 2-1-1936 Μέχρι 23-6-1936

Πρόεδρος: ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΗΛΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΑΒΒΕΤΑΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΔΟΥΒΟΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΥΤΣΑΪΜΑΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 24-6-1936 Μέχρι 26-6-1938

Πρόεδρος: ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΚΟΡΚΟΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΦΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΑΝΔΡΟΥΣΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

<u>Από 27-6-1938 Μέχρι 11-10-1938</u>

Πρόεδρος: ΚΟΡΚΟΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

<u>ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ</u>

ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΑΒΒΕΤΑΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΦΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

<u>Από 12-10-1938 Μέχρι 20-10-1938</u>

Προεδρεύων: ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

<u>ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ</u>

ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΡΚΟΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΚΑΒΒΕΤΑΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΦΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ
ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

Από 21-10-1938 Μέχρι 16-11-1941

Πρόεδρος: ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΚΙΑΔΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΧΡΟΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Αυτοί μέχρι 25-7-1940, από εκεί και πέρα έχουμε 3μελή επιτροπή. Στη θέση του Χρόνη Δημητρίου από 30-1-1941 ο Σαλαμάνος Δημήτριος. Στις 9-7-1941 στη θέση του Σαλαμάνου Δημητρίου, ο Γέρουλας Νικόλαος. Από 4-9-1941 υπάρχει μόνον 1 μέλος ο Γέρουλας Νικόλαος.

Από 17-11-1941 Μέχρι 17-2-1942

Πρόεδρος: ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΚΟΡΚΟΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΨΥΧΟΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

Από 18-2-1942 Μέχρι 19-10-1942

Πρόεδρος: ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΓΕΡΟΥΛΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΔΡΙΝΕΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΣΑΛΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Από 20-10-1942 Μέχρι 31-10-1942

Πρόεδρος: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΑΛΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΔΡΙΝΕΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Από 1-11-1942 Μέχρι 29-11-1942

Πρόεδρος: ΚΟΥΓΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΜΠΟΥΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΕΜΠΕΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Από 30-11-1942 Μέχρι 5-7-1944

Πρόεδρος: ΜΠΟΥΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

ΔΙΟΙΚΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (μέχρι και αυτή την ημερομηνία)

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΕΜΠΕΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Και από 1-3-1943 μέλος ο ΜΠΟΣΙΝΗΣ ΣΥΜΕΩΝ. Στις 4-8-1943 στη θέση του ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, ο ΚΟΥΣΚΟΥΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ. Στις 23-9-1943 στη θέση του ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ, ο ΠΟΝΗΡΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Στις 18-10-1943 εμφανίζεται ως μέλος ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΠΕΡΩΝΗΣ.

Από 6-7-1944 Μέχρι 5-9-1944

Πρόεδρος: ΠΟΝΗΡΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΚΑΠΕΡΩΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΚΟΥΣΚΟΥΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΜΠΟΣΙΝΗΣ ΣΥΜΕΩΝ

Από 6-9-1944 Μέχρι 29-3-1945

Πρόεδρος: ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΟΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΡΗΓΑΣ
ΚΑΡΑΠΑΤΕΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΖΑΛΜΑ ΚΑΤΙΝΑ (το γένος ΛΕΒΕΝΤΗ)

Από τις 9-9-1944 ως μέλος φαίνεται και ο ΓΡΙΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ.

Από τις 19-9-1944 ως μέλος φαίνεται και ο ΤΣΑΜΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ στη θέση του ΓΡΙΤΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ. Στις 30-11-1944 και μόνο ως μέλος φαίνεται και ο ΝΤΟΥΦΕΞΗΣ ΑΡΓΥΡΙΟΣ στη θέση του ΤΣΕΡΠΕ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ.

Από 30-3-1945 Μέχρι 9-5-1945

Πρόεδρος: ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΛΑΔΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Από 10-5-1945 Μέχρι 22-7-1945

Πρόεδρος: ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΑΔΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Από 23-7-1945 Μέχρι 14-8-1945

Πρόεδρος: ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 15-8-1945 Μέχρι 9-3-1946

Πρόεδρος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΟΛΥΔΟΥΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 10-3-1946 Μέχρι 12-5-1946

Πρόεδρος: ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Από 13-5-1946 Μέχρι 7-11-1946

Πρόεδρος: ΜΥΛΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΨΥΧΟΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 8-11-1946 Μέχρι 27-11-1946

Πρόεδρος: ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΛΕΤΣΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΛΑΜΠΡΑΚΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΨΥΧΟΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 30-9-1947 - 16-4-1948

Δήμαρχος: ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΡΟΥΤΣΗΣ ΘΩΜΑΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ
ΠΑΤΕΝΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΔΟΥΒΟΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΡΗΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

1948-1951

Δήμαρχος: ΧΡΟΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΑΠΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΡΗΓΑΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΣΑΛΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΨΥΧΟΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΛΕΜΜΕΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Αργότερα εμφανίζονται και οι:

ΚΟΥΖΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

1952-1955

Δήμαρχος: ΤΣΟΥΣΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΟΥΚΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΜΟΥΓΓΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΑΠΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΡΗΓΑΣ
ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

1956-1959

Δήμαρχος: ΤΣΟΥΣΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΡΟΥΤΣΗΣ ΘΩΜΑΣ

ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
ΠΛΕΜΜΕΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΛΟΥΚΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΜΟΥΓΓΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΡΗΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

1960-1963

Δήμαρχος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΡΕΛΛΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΡΗΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΛΑΤΑΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΣΑΡΑΝΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΓΚΟΥΖΟΥΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ
ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΤΙΝΑ
ΓΚΟΥΖΟΥΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Ακόμα εμφανίζονται και οι:

ΤΣΙΜΟΓΙΑΝΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Απο 23-8-1964 Μέχρι 1-8-1967

Δήμαρχος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΑΡΤΕΜΗΣ
ΣΑΡΑΝΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΦΡΑΓΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΤΣΟΥΣΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΠΛΑΤΑΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΡΗΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Από 22-9-1967 Μέχρι 14-11-1967

ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Από 27-11-1967 Μέχρι 8-7-1974

Δήμαρχος: ΓΕΩΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΚΟΛΛΙΑΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ
ΚΡΕΜΜΥΔΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ
ΤΣΕΡΠΕΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΚΟΜΠΟΧΟΛΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Με την πάροδο του χρόνου εμφανίζονται και οι κάτωθι Δημοτικοί Σύμβουλοι:
ΝΤΡΕΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΝΕΛΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΟΥΒΕΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Από 30-10-1974 Μέχρι 27-5-1975

Δήμαρχος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΑΡΤΕΜΗΣ

---

* Την περίοδο, από Απρίλιο 1967 - Ιούλιο 1974 οι δήμαρχοι διορίζοντο.

ΡΗΓΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΛΑΤΑΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΑΡΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΡΟΥΤΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΦΡΑΓΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Από 8-6-1975 Μέχρι 1978

Δήμαρχος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ
ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΜΟΥΡΙΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΞΥΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΤΕΛΑΣ ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛΙΑΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ (μετά τις 4-8-1975)

1979-1982

Δήμαρχος: ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του Σταύρου
ΔΟΥΛΑΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΜΟΥΡΙΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ
ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ του Παναγιώτου

ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΦΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

1983-1986

Δήμαρχος: ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΒΕΡΓΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΙΖΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΣΟΥΡΙΛΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ
ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΟΥΦΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΜΟΥΡΙΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΟΣΜΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

1987-1990

Δήμαρχος: ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΛΕΜΠΕΣΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΑΒΙΖΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΟΥΦΟΓΙΑΝΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΡΙΣΤΟΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΣ
ΚΟΣΜΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΜΟΥΡΙΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

1991-1994

Δήμαρχος: ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΔΟΥΡΟΥΜΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΛΕΜΠΕΣΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΚΟΣΜΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΑΤΡΙΝΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΑΒΙΖΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΠΡΙΣΤΟΥΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Την 19-5-1993 υπέβαλλε αίτηση παραίτησης ο κ. Αβιζιώτης Θεόδωρος. Εγινε αποδεκτή με την υπ' αριθμόν 14144\10-6-93 απόφαση του Νομάρχη Ελ. Τριανταφύλλου και αναπληρώθηκε από τον κ. Κόκκαλη Κωνσταντίνο με την υπ' αριθμόν 21279/9-8-93 απόφαση του Νομάρχη.

1995-1998

Δήμαρχος: ΠΤΩΧΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΔΟΥΡΟΥΜΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΠΛΑΤΑΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ ΠΑΝΟΣ
ΛΕΜΠΕΣΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΛΙΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΚΡΟΝΤΗΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΑΒΙΖΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΚΟΥΣΚΟΥΛΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΑΤΡΙΝΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΖΕΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΤΖΩΡΤΖΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΕΤΟΥΣ 1905 από τον «ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΟΔΗΓΟ ΕΛΛΑΔΟΣ 1905»

Του Σταύρου Π. Ζαγκλακά

- **Δήμος Παμίσου,** Νομού Μεσσηνίας. Πρωτεύουσα η Μεσσήνη. Κάτοικοι 8.122. Δήμαρχος ο Γ. Α. Καρατζάς.
- **Υποτελωνείον Νησιού α' βαθμού.** Τελώνης ο Δ. Μπάμπαλης.
- **Γυμνάσιον Μεσσήνης.** Συνεστήθη το 1890 ως πλήρες. Συντηρείται υπό του Δημοσίου.
  Γυμνασιάρχης: Ιωάννης Πρωτοπαπάς.
  Καθηγηταί: Χ. Δυσβαράς, Στ. Καντής, Επαμ. Αλούπης, Σ. Βεργής, Παν. Οικονομίδης.
- **Λειτουργούντα Δημοτικά Σχολεία Δήμου Παμίσου.**
  Εν Μεσσήνη 2, εν Μαυρομματίω 1, εν Μαδαίνη 1, εν Τσιτσορίω 1, εις Λυκοτραφον 1.
- Διδάσκοντες στα δημοτικά σχολεία της περιοχής:

Α' Δημοτικόν Σχολείον Μεσσήνης:

Ευστάθιος Κουλέτσης Πρωτοβάθμιος.

Κ. Λεβέντης Πρωτοβάθμιος.

Ανδρέας Θωμόπουλος Πρωτοβάθμιος.

Αθανάσιος Κωστάκης Τριτοβάθμιος.

Β' Δημοτικόν Σχολείον Μεσσήνης:

Ιωάννης Μπούτος Πρωτοβάθμιος.

Χαρίλαος Βασιλόπουλος Δευτεροβάθμιος.

Παναγιώτης Ποδαρόπουλος Τριτοβάθμιος.

Δημοτικόν Σχολείον Μαυρομματίου:

Χρήστος Βλάσσης Τριτοβάθμιος.

Δημοτικόν Σχολείων Μαδαίνης:

Ν. Παπαϊωάννου Τριτοβάθμιος.

Δημοτικόν Σχολείον Τζιτζωρίου:

Σπύρος Κουλέτσης Τριτοβάθμιος.

Δημοτικόν Σχολείον Λυκοτράφου:

Κωνσταντίνος Μαρκόπουλος Τριτοβάθμιος.

Δημοτικόν Σχολείον Αβραμίου:
Ιωάννης Κατσούλης Δευτεροβάθμιος.
Δημοτικόν Σχολείον Ναζηρίου:
Κ. Αναστασόπουλος Δευτεροβάθμιος.
Ν. Μυλωνόπουλος Τριτοβάθμιος.
Δημοτικόν Σχολείον Βρωμοβρύσεως:
Γ. Ηλιόπουλος Τριτοβάθμιος.
Δημοτικόν Σχολείον Καρτερολίου:
Βασ. Α. Κουρής Τριτοβάθμιος.
Σπ. Νικολακόπουλος Τριτοβάθμιος.
Παν. Κότσιρας Τριτοβάθμιος.
Δημοτικόν Σχολείον Σπιταλίου
Β. Δημόπουλος Τριτοβάθμιος.
Δημοτικόν Σχολείον Αλητσελέπη
Λ. Παπαδόπουλος Δευτεροβάθμιος.
Ανδρέας Γιαννόπουλος Τριτοβάθμιος.

- ***Σιδηροδρομικό δρομολόγιο:***

ΠΕΙΡΑΙΑ-ΝΑΥΠΛΙΟΝ-ΜΕΓΑΛΟΥΠΟΛΗ-ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΑ-ΚΑΛΑΜΑΤΑ.

Αναχώρηση από Πειραιά 5.10 π.μ. και κατόπιν 336 χιλιομέτρων άφιξις εις Νησίον στις 8.07 μ.μ. Τιμή εισιτηρίου 30,00 δρχ. για Α΄ θέση και 22,00 για Β΄ θέση.

Για Πειραιά υπάρχει δρομολόγιο με αναχώρηση 5.55΄ π.μ. από Μεσσήνη και άφιξη 8.50΄ μ.μ.

ΔΗΜΟΣ ΠΑΜΙΣΟΥ

ΜΕΣΣΗΝΗ.-Πρωτεύουσα του δήμου Παμίσου έχουσα 7.200 κατοίκους, κείται παρά τον ποταμόν Πάμισον, όστις εις παλαιοτέραν εποχήν την περιέρεεν, εξ' ου και το όνομα Νησί.

Η αρχαία Μεσσήνη έκειτο όπου το σημερινόν χωρίον Μαυρομμάτι, ένθα σώζονται τείχη, ερείπια δημοσίων οικοδομημάτων, του θεάτρου και της Αρκαδικής Πύλης.

Έχει απέραντον πεδιάδα κατάφυτον, και καλώς καλλιεργημένην παράγουσαν σταφίδα, οίνον, μέταξαν, έλαιον, σύκα και δημητριακούς καρπούς.

Η συγκοινωνία εκτελείται δια σιδηροδρόμου μετά των Καλαμών και δι' αμαξιτής οδού μετά των Καλαμών και των διαφόρων δήμων.

Αλευροπώλαι.- Παπαδόπουλος Δ. - Χρυσούλης Π. - Μιχαλόπουλος Κ.

Αρτοποιοί: - Σιδέρης Μ. και Ε. - Πουλόπουλος Ι. - Σκαρμούτσος Λ.

Βιβλιοπώλαι: - Μιχαλακέας Ι. και Χ. - Σάρας Κ. - Βλασόπουλος Π.

Δικολάβος: - Παπασταθόπουλος Δ.

Εγχωρίων προϊόντων (Έμποροι).- Νικητόπουλος Ν. - Παπαδόπουλος Γ. - Χαραλαμπόπουλος Π. - Νικολόπουλος Κ. - Τσαγκλής Π. - Νικολόπουλος Α. - Στυλιανόπουλος Α. - Κοκκινόπουλος Θ. - Οικονομόπουλος Β. - Στρούμπος Π. - Δημόπουλος Δ.

Εργολάβοι: - Βασιλάκος Μ. - Μυτιληναίος Ε.

Ζαχαροπλάστη: .- Σκαπέρδας Χ.

Ζωγράφος: - Μισουρλετίδης Δ.

Ιατροί: - Αναστασιάδης Γ. - Μουρίκης Ι. - Βρεττός Θ. - Χονδρός Α. Πουλόπουλος Γ. - Αγαπητός Β. - Φάκωνας Δ. - Βακαλόπουλος Φ.

Ιερείς: - Καντιάνης Β. - Βεγγόπουλος Γ. - Πετρουλάκης Μ. - Κοροβέσης Δ. - Ποδαρόπουλος Κ. - Μαυροειδής Δ. - Ζαφειρόπουλος Γ.

Καπνοπώλη: .- Πολυχρονέας Σ.

Καφεπώλαι: - Φραγκάκης Δ. - Αλμπάνης Α. (Μπαούλης) - Πάλμας Π. - Τσάλτας Χ. - Μάτζαρης Σ. - Φωτεινάκης Π. - Τράγος Π. - Φωτόπουλος Ι.

Κουρείς: - Πικραμένος Κ. - Παναγιωτόπουλος Β. - Γεωργιάδης Χ. - Δημόπουλος Ν. - Μακρυνιώτης Γ - Κεραμίδας Γ.

Κρεοπώλης: - Θεοφιλόπουλος Θ.

Μάγειρος: - Παπανικολόπουλος Π.

Μοδίστα: - Μανιατοπούλου Β.

Ξενοδόχος: - Χρόνης Π.

Ξυλέμποροι: - Πάστρας Χ. - Νικολόπουλος Θ. - Μυτιληναίος Ε.

Ξυλουργοί: - Κατούρης Ν. - Βαλμάς Γ.

Οινοπώλαι: - Καλογερόπουλος Σ. και Γ. - Γρηγορόπουλος Ι. - Κουζής Α. - Θεοδωρακόπουλος Β. - Κωτσονάτος Α. - Καντιάνης Φ. - Παπαδόπουλος Α. - Λυμπερόπουλος Ν. - Μαρκάκης Γ. - Νέλλος Δ. - Σαλαμάνος Ι. - Μάτζαρης Θ. - Ζαλμάς Ι. - Σπήλιος Κροντήρης - Τσαγκαράκης Κ. - Πικραμένος Δ. - Θωμόπουλος Γ. - Ζαφειρόπουλος Π. - Παναγόπουλος Δ. - Μπουρελάς Κ. - Νέλλος Ι. Δ - Αρβανιτάκης Ν. - Καμπαντάης ή Σαμαρτζάκης Π. - Μαυροειδής Α. - Χατζόπουλος Γ. - Γιατρούλιας Ν. - Γιαννόπουλος Ι.

Οπλοδιορθωταί: - Ντουφεξής Α.

Οπωροπώλης: - Κουρής Δ., Σ. και Π.

Παντοπώλαι: - Γρηγοράκος Δ. - Παπαγιάννης Μ. - Ξηρογιάννης Π. - Μπεσσής Ι. - Φωτόπουλος Ν. - Φωτόπουλος Α. - Μπιζίμης Δ. - Σπάλας Α. - Σακελλαρόπουλος Θ. - Φωτόπουλος Φ. - Αβαρλής Π. - Αλιφέρης Α. - Βαλσαμάκης Γ. - Ψυχογιόπουλος - Φιλιόπουλος Α. - Σταυρόπουλος Θ.

- Τζουμάκης Γ. - Γιαννόπουλος Β. - Γούτος Δ. - Φωτόπουλος Α. - Πουλόπουλος Π. - Μαρκάκης Κ. - Φωτόπουλος Κ. - Σπανός Χ. - Γκότσης Α. - Κροντήρης Π. - Μάτας Ι. - Τζώρτζης Ν. - Κάββετας Ρ. - Κρασσακόπουλος Η. - Παπανικολόπουλος Α. - Κωνσταντάρος Ρ. - Σκαρμούτσος Δ. - Δουρδούνης Α. - Καρλότσης Ρ. - Τσερπές Μ.

Ποτοπώλαι: - Φωτόπουλος Ν. - Αλμπάνης Α. - Δημόπουλος Ρ.

Ράπται: - Πουλόπουλος Ν. - Παλαμήδης Ρ. - Ρούτσης Σ. - Ρέγιερ Δ. - Βρακέλας Ρ.

Σαγματοποιοί: - Κοροβέσης Α. - Κουλεμέντας Γ. - Αγγελόπουλος Π. - Πλεμμένος Ρ. - Γιαννόπουλος Δ. και Ν.

Σανδαλοποιοί: - Σπηλιόπουλος Ι. - Αβαρλής Β.

Σιδηρουργοί: - Γαλανόπουλος Π. - Λαμπράκης Δ. - Ανδριανόπουλος Π. - Μπολοβιαννόπουλος Γ.

Σκυτοράπται: - Γέρουλας Α. - Κουρής Δ. - Πανταζόπουλος Γ. - Σαπέρας Γ.

Συμβολαιογράφοι: - Καλαμαριώτης Π. - Χριστόπουλος Δ.

Τοκιστής: - Κούτης Δ.

Υποδηματοποιοί: - Σκιαδόπουλος Κ. - Σάρρας Γ. - Κοκκίνης Δ.- Παπουτσόπουλος Α. - Γιατρούλιας Α. - Κορωνιού Ε. - Μακρυνιώτης Α. - Κυριακόπουλος Ν. - Θεοδωρακόπουλος Α.

Υποθηκοφύλαξ: - Μαρινόπουλος Α.

Υφάσματα: - Θεοδωρακόπουλος Ι. - Πανόπουλος Θ. - Γιαννακόπουλος Α. - Χιλιόπουλος Λ. - Ποτηρόπουλος Σ. - Δημόπουλος Γ. - Τζώρτζης Ν. και Ε. και Χ.

Φανοποιοί: - Δασκαρόλης Π. - Κολαδάκης Δ. - Πετρόπουλος Δ.

Φαρμακοποιοί: - Σχουμαχέρ Μ. - Καρατζάς Γ.

Χρυσοχόος: - Αλεξανδρόπουλος Σ.

Ωρολογοποιός: - Μασουρίδης Ν.

ΔΙΑΣΗΜΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Του Γιάννη Π. Πλατάρου

Η Άγια πόλη της Μεσσήνης, έχει το μεγάλο προνόμιο να διαθέτει πληθώρα προσωπικοτήτων γνωστών στη Μεσσηνία, στο Πανελλήνιο ακόμα και Διεθνώς. Πραγματικά, ελάχιστοι τόποι υπήρξαν γενέτειρες τόσου μεγάλου πλήθους διακεκριμένων ανθρώπων. Όλοι αποτελούν ένα σπουδαιότατο κομμάτι της ιστορίας μας, του παρόντος μας και του εν δυνάμει μελλοντός μας. Γράμματα, τέχνες, πολιτισμός, πολιτική, επιστήμη, στρατιωτικά αλλά και επιχειρηματικότητα είναι ορισμένοι τομείς στους οποίους έχουν διακριθεί τέκνα της Μεσσήνης. Ακόμα αρκετά τέκνα της «εξ' αγχιστείας» συνέδεσαν τ' ονομά της μ' αυτήν.

Η σύνταξη του παρόντος καταλόγου δεν έγινε με καμμιά απολύτως αξιολογική διάθεση των προσώπων. Η σειρά παρουσίασής τους είναι αλφαβητική και μόνο. Το μέγιστο πρόβλημα σύνταξης ενός τέτοιου καταλόγου είναι το άγχος να μην ξεχαστεί κανένας. Ο παρών συνετάχθη με την βεβαιότητα ότι όλο και κάποιος θα ξεχαστεί όχι όμως από οποιαδήποτε σκοπιμότητα. Αυτό το άγχος δεν θα έπρεπε να δρά παραλυτικά στη σύνταξή του. Τα οφέλη του καταλόγου γνωρίζω καλώς ότι είναι πολλαπλάσια από το όποιο κόστος, το οποίο προθύμως αναλαμβάνω. Κρίθηκε σκόπιμο να αναγραφούν και τα πρόσωπα που δεν έχουν ολοκληρώσει σημαντικό ποσοστό του βιολογικού τους κύκλου, (και άρα του έργου τους) αλλά έχουν δώσει θετικά δείγματα γραφής στους τομείς τους για το μέλλον.

Εν κατακλείδι, φιλοδοξία του παρόντος καταλόγου είναι να αποτελέσει τη μαγιά δημιουργίας ενός πληρεστέρου, όχι πλέον καταλόγου, αλλά μικρού βιογραφικού λεξικού, ενός λεξικού που θα ξεκινά από την πριγκιπέσσα Ιζαμπώ, τους Επισκόπους Μεσσήνης, τους αγωνιστές του '21, τον Αλ. Κουμουνδούρο, τους πρόκριτους δημάρχοντες του τόπου μέχρι των ημερών μας, του Δαρειωτέους, τον Στρατηγό Γαργαλίδη, Καλαμαριωτέους, Σάρρα, Σφήκα, Σουμάχερ, Στάη, Μέλια, Κουμάντο, Δίζη, Γκανά, Βίγγο, Ποτηρόπουλο, Πονηρίδη, Χήνο, Χρυσούλη κ.α.

Ο παρών κατάλογος αφορά στενά, αποκλειστικά και μόνον, νεότερα πρόσωπα που έδρασαν κυρίως το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα.

☞ **Αλευράς Γιάννης:** Πρόεδρος Βουλής των Ελλήνων και για ένα διάστημα Πρόεδρος Ελληνικής Δημοκρατίας (1909 - 1995) ιδρυτής Ο.Τ.Ο.Ε.

☞ **Αλεβίζος Τάσος (ΤΑΣΟΣ):** Χαράκτης (Λευκοχώρα).

☞ **Αποστολόπουλος Αρίστος:** Συγγραφέας (ΕΑΜ ΕΛ.Α.Σ.) (Πιλαλίστρα).

☞ **Αρκάδιος Νικόλαος:** Γ. Δ/ντής Υπουργείου Πρόνοιας (πενθερός Σημίτη).

☞ **Αλιφέρης Χρήστος:** Φωτογράφος.

☞ **Ανδρουσινός Δημήτριος:** Πρόεδρος Συλλόγου Φαρμακοποιών Αθήνας.

☞ **Αλεξόπουλος Τάσος:** Στρατηγός.

☞ **Αντωνοπούλου Στ. Σμαραγδή:** Επικ. Καθηγήτρια Παν. Αθηνών Βιοχημείας.

☞ **Αθανασόπουλος Δημήτριος:** Ηχολήπτης Κινηματογράφου.

☞ **Αλεξανδροπούλου Όλγα:** Ηθοποιός.

☞ **Αλμπάνης Περικλής:** Ηθοποιός.

☞ **Βασιλαδιώτης Αναστάσιος:** Γ. Δ/ντής Τράπεζας Ελλάδος.

☞ **Βλαχογιαννόπουλος Παναγιώτης:** Επικ. Καθηγητής Ιατρικής Παν. Αθηνών.

☞ **Γαρίδης Κ. Παναγιώτης:** (το γένος Κακκαβά) Καθ. Πληροφορικής Παν. Αθηνών.

☞ **Δουλάμης Νίκος:** Τραγουδοποιός - Τραγουδιστής.

☞ **Δασκαρόλης Αθανάσιος:** Στρατηγός - Συγγραφέας.

☞ **Διονυσόπουλος Θεόδωρος:** Συγγραφέας - Επιθ. Ά/βάθμιας.

☞ **Ζακόπουλος Νίκος:** Θεατρικός Συγγραφέας - Γιατρός σεξολογίας - Δημοσιογράφος (1917-1997).

☞ **Θωμόπουλος Γιάννης:** Τραγουδιστής.

☞ **Θεοχάρης Κων/νος:** Ποιητής (Ανδρούσα).

☞ **Θωμόπουλος Απόστολος του Νικ.:** Ζωγράφος - Συντηρητής Αρχαιοτήτων.

☞ **Θωμόπουλος Γεώργιος του Νικ.:** Καθ. Βιολογίας Παν. Θεσσαλονίκης.

☞ **Κακαβά-Γαρίδη Νίκη:** Λογοτέχνης.

☞ **Κανελλόπουλος Δημήτρης:** Λογοτέχνης.

☞ **Κατσουλίδης Τάκης:** Ζωγράφος - Χαράκτης.

☞ **Κόκκαλης Σωκράτης:** (Πρόεδρος Ολυμπιακού, ΙΝΤΡΑΚΟΜ).

☞ **Καλονάρος Πέτρος:** Καθ. Γαλλικών - Φωτογράφος - Συγγραφέας (Μάνη).

☞ **Κανελλόπουλος Αργύριος:** Γενικός Δ/ντης ΔΕΗ Δρ. Οικονομίας και Μηχ. - Ηλεκτρολόγος Ε.Μ.Π.
☞ **Καρτερολιώτης Κ. Σταύρος:** Ταξίαρχος ΕΛ.ΑΣ.
☞ **Καμπάς Ι. Χρήστος:** Πρόξενος Ελλάδος - Λογοτέχνης.
☞ **Κωστόπουλος Κων/νος:** Δικαστικός - Μέλος Ελεγκτικού Συνεδρίου.
☞ **Κατσίποδας Βαγγέλης:** Τραγουδιστής.
☞ **Κούσκουλας Βασίλης:** Καθ. Φυσικής Παν. (Η.Π.Α.).
☞ **Κρεμμυδάς Βασίλης:** Καθ. Ιστορίας Παν. Αθηνών.
☞ **Κουμούτσου Λένα:** Σοπράνο (Η.Π.Α.).
☞ **Καβαδίας Δημήτριος:** Ηθοποιός.
☞ **Κούτσικας Δημήτριος:** Ιατρός - Βουλευτής - Δήμαρχος. Μεσσήνης.
☞ **Κούτσικας Φοίβος:** Βουλευτής.
☞ **Λαμπράκης Δημήτριος:** Καθ. Πανεπιστημίου - Μαθηματικός.
☞ **Λιάππα Φρίντα:** Σκηνοθέτης - Λογοτέχνης - Φιλόλογος (1948-1994).
☞ **Ληναίος Στέφανος (Σάκης):** Ηθοποιός - Βουλευτής.
☞ **Λιανός Θεόδωρος:** Καθ. Οικονομίας Παν. Αθηνών.
☞ **Λεβέντης Βασίλης:** Πρόεδρος "Κόμματος Κεντρώων".
☞ **Λουκάκος Πάνος:** Δημοτικός υπάλληλος - Λόγιος - Δημ. Σύμβουλος.
☞ **Μιχαλόπουλος Παναγιώτης:** Τραγουδιστής - αρχοντορεμπέτης (Λυκότραφο).
☞ **Μανιάτης Σάκης:** Σκηνοθέτης
☞ **Μουτσόπουλος Ευάγγελος:** Ακαδημαϊκός-Καθ. Φιλοσοφίας Παν. Αθηνών - πρώην Πρύτανης Παν. Αθηνών.
☞ **Μαρκόπουλος Βαγγέλης:** Καθ. Η/Υ στο Ε.Μ.Π.
☞ **Μανιάτης Γιώργος:** Συγγραφέας, Λογοτέχνης, Στοχαστής.
☞ **Μαρκόπουλος Γιώργος:** Ποιητής.
☞ **Μανιάτη Ελένη:** Ηθοποιός.
☞ **Μπαρδόπουλος Τάκος:** Στρατηγός.
☞ **Μπουλούκος Θεόδωρος:** Ανώτατος αξ. Στρατού.
☞ **Μπουφέας Κων/νος:** Επιχειρηματίας.
☞ **Μανιατογιάννης Ξ. Νικόλαος:** Εικονολήπτης ΕΡΤ.
☞ **Μητσέας Θωμάς:** Συνταγματάρχης Καθ. Σχολής Πολέμου (Ανάληψη).
☞ **Ντουφεξής Σαράντης:** Αρχιτέκτων - Παν/κός - Λογοτέχνης.

☞ **Νινιός Γιώργος:** Ηθοποιός (Άμμος).
☞ **Πτωχός Παύλος:** Πολιτικός Μηχανικός - Δήμαρχος Μεσσήνης.
☞ **Πατρινιός Φώτης:** Ηθοποιός.
☞ **Πατατζής Σωτήρης:** Λογοτέχνης, Πεζογράφος, Συγγραφέας του μυθιστορήματος "Μεθυσμένη Πολιτεία" της "Νεράιδας του βυθού" κ.α.
☞ **Παναγιωτόπουλος Μέμος:** Λογοτέχνης.
☞ **Παναγιωτόπουλος Βασίλειος:** Καθ. Ιστορίας Παν. Αθηνών.
☞ **Παπαγιάννης Παναγιώτης:** τ. Δήμαρχος Χολαργού.
☞ **Παναγιωτόπουλος Νίκος:** Ζωγράφος - Οικονομολόγος.
☞ **Παναγόπουλος Στέλιος:** Δκ/τής Εθνικής Τράπεζας.
☞ **Πετρουλάκης Ηλίας:** Μέλος Δ.Σ. Αγροτικής Τράπεζας.
☞ **Πλεμμένος Παναγιώτης:** Συνταγματάρχης Ιππικού - Τεθωρακισμένα.
☞ **Πλεμμένος Άρης:** Στρατηγός Στρ. Ξηράς.
☞ **Πλεμμένος Νικόλαος:** Ταξίαρχος Χωροφυλακής.
☞ **Στυλιανοπούλου Δέσποινα:** Ηθοποιός.
☞ **Σπυρόπουλος Κωνσταντίνος:** Καθ. Μαθηματικών Παν. Πατρών.
☞ **Σπανός Ε. Δημήτριος:** Ποιητής - Λόγιος.
☞ **Σπυροπούλου-Στασινάκη Μάρθα:** Καθ. Παν/μιου.
☞ **Στασινάκης Κωνσταντίνος:** Παν/κός.
☞ **Σκλήβα Ειρήνη:** Μις Κόσμος 1997.
☞ **Σημίτη Δάφνη:** (το γένος Αρκαδίου) Σύζυγος Πρωθυπουργού.
☞ **Στασινόπουλος Μιχαήλ:** Πρόεδρος Δημοκρατίας (Καλαμάτα).
☞ **Σπανός Νάκης:** Καθ. Παν. ΗΠΑ.
☞ **Σκληβάκος Χρήστος:** Στρατηγός.
☞ **Τσακίρογλου Νικήτας:** Ηθοποιός.
☞ **Τσερπές Γεώργιος:** Καθ. Βιολογίας - Ωκεανολογίας Παν. Κρήτης.
☞ **Τσερπές Νίκος:** Καθ. Μαθηματικών Παν. Πατρών.
☞ **Τσερπές Θεόδωρος:** Συγγραφέας.
☞ **Τσάτουμας Λούης:** Αθλητική Ελπίδα του τόπου.
☞ **Τσούσης Σταύρος:** Ταγματάρχης - Νομάρχης - Δήμαρχος Μεσσήνης.
☞ **Φωτίου Έλλη:** Ηθοποιός (Ανάληψη).
☞ **Φράγκος Νικόλαος:** Αντιπτέραρχος.
☞ **Φιλοπούλου Δήμητρα:** Τραγουδίστρια.
☞ **Φωτόπουλος Τάκης:** Γενικός Επίτροπος Επικράτειας Ελεγκτικού Συνεδρίου.
☞ **Φωτεινόπουλος Δημήτριος:** Στρατηγός.
☞ **Χρονόπουλος Αντώνιος:** Νομικός - Λογοτέχνης.
☞ **Χριστόπουλος Χρίστος:** Δικηγόρος - Δήμαρχος Μεσσήνης.

Σημείωμα του Ανδρέα Ηλία Μιχαλόπουλου Γραφολόγου - Συγγραφέα για τη Μεσσήνη

Η Μεσσήνη έχει φωτεινή ψυχή με λευκά φτερά με τα οποία δημι ούργησε την ιστορίας της. Είναι ένας τόπος που όταν ζείς εκεί, νοι ώθεις μια σοφή ξενοιασιά η οποία εκφράζεται σ' όλη τη λάμψη γύρω τη μέσα σε μία όμορφη φόρμα και σε μία γλυκύτητα κλίματος που αντικα τοπτρίζει το γόνιμο χώμα και το μεστό σε παράδοση πόλισμα. Εδώ μπο ρούσες πάντα και μπορείς, να ζεις ελεύθερα, να μιλάς, να σκέπτεσαι, ν γελάς, να μαλώνεις ότι ώρα θέλεις (γιατί υπάρχει τέτοιο έδαφος) να είσα αν θέλεις κοινωνικός, μοναχικός, σπάταλος, οικονόμος, αριστοκράτη κι' ανέμελος. Προσφέρει όλες τις δυνοτότητες και υπάρχει θέση γι κάθε παραξενιά και ομορφιά, περικλείοντας όλες τις μαγείες έχει δημι ουργήσει δικό της χρώμα και δική της κληρονομιά εμφυσόντας στου γόνους της μια απέραντη δημιουργική δύναμη στην τέχνη και στη ποίηση και την εν γένει πνευματική καλλιέργεια καθώς και στον ηρωΐ σμό και τη φυσική λεβεντιά. Είναι ένα εθνολογικό Μουσείο Ιστορίας.

Ο καρπός της Μεσσήνης με το ποτάμι του τον Πάμισο είναι μια απέ ραντη καλλιτεχνική σκηνή στην οποία γνήσιοι ΄Ελληνες ηθοποιοί ερ μηνεύουν όλο το έργο της Ελληνική ιστορίας. Το χρώμα του τόπου εμ φανίζει τόσο την άνοιξη όσο και το φθινώπορο μια πανοραμική θέα ......

΄Εχει ακουσθεί κακώς, δυσφημηστικός θόρυβος για τους κατοίκου της Μεσσήνης, αλλά η πόλη για όποιον έχει μελετήσει την Ιστορία τη και τους αγώνες της, τους πολεμικούς, είναι μία βάτος ορθόδοξης γής για την οποία πρέπει να λύσει τα υποδήματά του για να πατήσει απάν της και να φωτισθεί σωστά. Υπάρχει πράγματι διχασμός στην ειρηνικ ζωή της πόλης, αλλά στους εθνικούς αγώνες η ενότης αγκαλιάζει το χρόνο, τον τόπο και την οντολογική σχέση του λόγου με τη διανοητικ σχέση της αλήθειας.

Η πόλη δεν είναι από τις σύνθετες πόλεις και ομοίωμα πόλεων, αλλ έχει το δικό της χρώμα και χαρακτήρα που δεν μοιάζει με καμμία απ τις άλλες πόλεις της Μεσσηνίας.

Ο χαρακτήρας της δεν είναι ούτε Ανατολικός ούτε Ευρωπαϊκός αλλ καθαρά Ελληνικός σ' όλες τις εκδηλώσεις της ζωής. Δεν εμφανίζει απ μακρυά γραφικότητα όπως άλλες πόλεις αλλά τα πάντα αφομοιώνοντα και σήμερα στην ίδια τάξη και στον ίδιο ρυθμό ζωής της πόλης.

....

Ο κόσμος ο ανόργανος έχει κι' αυτός αγώνα
μα από την ίδια τη φθορά καινούργια πλάση βγαίνει.

Αυτό το δίστιχο ταιριάζει απόλυτα στη Μεσσήνη

Σημείωμα του Μεσσήνιου Ποιητή Γιώργου Μαρκόπουλου το οποίο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «η λέξη».

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

Είναι μεσημέρι δροσερού Ιουνίου και γυρνώ στα κοιμισμένα σοκάκια της ιδιαίτερης πατρίδας μου, προκειμένου να συνδυάσω με αρωγό τη μνήμη μου, το τότε και το τώρα. Περνώ από τη γειτονιά όπου και το σπίτι του πεζογράφου Σωτήρη Πατατζή, που με το μυθιστόρημά του «Μεθυσμένη πολιτεία» την έκανε συμπαθή (τη μικρή μας πατρίδα εννοώ) σε ολόκληρη την Ελλάδα. Τότε: μια ήσυχη πολιτειούλα. Τώρα: οργασμός από αδηφάγα γιαπιά που χώνονται όλο και πιο βαθιά, όλο και πιο αθόρυβα, σε κήπους, σε σταύλους και σε αυλές. Βγαίνω στη μεγάλη πλατεία την κεντρική, όπου εκεί στηνόταν το θεατράκι των πλανόδιων μπουλουκτσήδων -κεντρικών ηρώων (σχεδόν) του ίδιου μυθιστορήματος του Πατατζή. Αντί για τις σκονισμένες πιπεριές γύρω-γύρω, ένας χώρος (ομολογουμένως) καλλιεπής, με ένα τεράστιο για τα δεδομένα μέτρα της πόλης πάρκο, με ζαχαροπλαστεία, με πλαστικά καθίσματα και ξένες επιγραφές. Κοιτάζω στο βάθος να δω, με όλη τη νοσταλγία της ψυχής μου, τον θερινό κινηματογράφο «Τιτάνια» της οικογένειας Δουβόγιαννη με τις σπουδαίες γιγαντοαφίσσες του Γιάννη, όπου μέσα εκεί ενθαρύνθηκε μαζί με την ευαισθησία και ολόκληρη η φαντασία της παιδικής ψυχής μας, αλλά εις μάτην. Ένα τετραώροφο θηρίο ιδιοκτησίας κάποιου Αμερικάνου λένε.

Και το στενό δίπλα, που ολιμερίς η αγαπημένη μας Φρίντα Λιάππα γύριζε χωρίς να κάμπτεται την ταινία της «Οι δρόμοι της αγάπης είναι νυχτερινοί» τι έγινε; Τίποτα δεν έγινε. Σπίτια έγινε και «πάμπες» έγινε, και μόνο κάτι παιδιά (παράταιρα ανάμεσα σε όλα τ' άλλα με τους «φραπέδες») περνούν κουβαλώντας στην πλάτη κάτι κορδόνια. «Που τα πάτε;», τους ρωτώ. Φτιάχνουμε κινηματογραφική λέσχη», μου απαντούν. «Έρχεται κόσμος;» τους ξαναρωτώ. «Κάμποσοι», μου απαντούν. «Και βιβλία από που βρίσκετε; Διαβάζετε;» «Από το βιβλιοπωλείο του Τζώρτζη», μου απαντούν, «είναι νέος σαν κι εμάς και το 'χει φτιάξει με μεράκι. Αλλά και από διασκέδαση εντάξει, καλά πάμε. Υπάρχει το μαγαζί του Νίκου Ρούτση. Πολύ ωραίο. Με πιάνο, κιθάρα, βιβλιοθήκη και δισκοθήκη. Ακούμε μουσική εκεί, του Μαυρουδή, του Μαμαγκάκη, τζάζ, και πολλά άλλα. Έρχεται και ο Γιάννης Θωμόπουλος και μας τραγουδάει».

Αφήνω τους συνομιλητές μου και προχωρώ. Βγαίνω ξεστρατίζοντας προς τον κάμπο, όπου και ο ποταμός ο Πάμισος. Σιγοψυθιρίζω το γνω-

στό τραγούδι του Μάνου Χατζιδάκι σε στίχους Γκάτσου: «Στον ποταμό τον Πάμισο/με κόκκινο πουκάμισο/σακκάκι σταυρωτό/Στον ποταμό τον Πάμισο/χαρταετούς πετώ....». Τελειώνω το τραγούδι και γυρίζω πίσω στην πόλη. Βρίσκομαι μπροστά στο παλιό παγοποιείο, όπου στη σκεπή του ο Τάκης Κατσουλίδης, όπως ο ίδιος μου έλεγε, ανέβαινε και έφτιαχνε τα ονειρικά χαρακτικά του. Προχωρώ. Γκρεμισμένο πια το σπίτι (από τη μητέρα της) της Κικής Δημουλά, και στη θέση του τα μπετά για μια καινούργια οικοδομή, την οποία οι σημερινοί ιδιοκτήτες έκριναν προσφορότερη. Προχωρώ. Προχωρώ, προχωρώ, προχωρώ.

Είναι μεσημέρι δροσερού Ιουνίου λοιπόν, και γυρνώ στα κοιμισμένα σοκάκια της ιδιαίτερης πατρίδας μου. Κοιτάζω από εδώ, κοιτάζω από εκεί: σπίτια μοντέρνα κι όμορφα παντού, σπίτια μεγάλα και ωραία. Πλήν όμως στις οξώπορτες, άλλων γυμνά τα λάστιχα, άλλων χωρίς τιμόνια, με τις κουκούλες τους στραβές, το υνί τους σκουριασμένο, με τα φουγάρα ερείπια, τις ρόδες βουλιαγμένες μες στη δροσιά την όμορφη του αδέσποτου του δυόσμου, στέκονται τα τραχτέρια πένθιμα των παιδικών μας χρόνων -μες στη δροσιά την όμορφη του αδέσποτου του δρόμου- στέκονται τα τραχτέρια πένθιμα, στην ερημία του κόσμου.

ΠΟΙΗΣΗ: Της Νίκης Γαρίδη - Κακκαβά*

Νησί μου μικρή μου πατρίδα Ι

Φύτεψα την καρδιά μου στον κάμπο σου
στο τραγούδι του Παμίσου το αλησμόνητο
στο μοναδικό σου ηλιοβασίλεμα
που άφησα τα δάκρυα της εφηβίας μου
και το άσπρο σου φεγγάρι
που εξομολογήθηκα το ρίγος
της Πρώτης Αγάπης.

Της Πατρίδας ΙΙ

Μεσσηνία, Πατρίδα μου
χωριό μου, Νησί μου
αξερίζωτη σκέψη μου
γη μου πικρή κι αιματοπότιστη.
Δέντρο στον κάμπο σου μεγάλωσα!
Βαθιές οι ρίζες μου στ' άγιο σου χώμα
κι ας μ' έκαψαν οι κεραυνοί σου.

Μεσσηνία πατρίδα μου Ι

Μνήμη αυτών που έφυγαν

Το χθές σου ξεθάβω και τραγουδάω τις ομορφιές που σε στόλιζαν
Γυρίζω τ' ανθισμένα σοκάκια σου και ζω στα χαμηλά σου σπίτια
με τους ανθρώπους που μ' έμαθαν να σε λατρεύω.
Ζεσταίνομαι στον άσπρο ήλιο σου το χειμωνιάτικο.
Κλαίω με της αδιάκοπης βροχής σου το παράπονο.
Ανταμώνω τους ωραίους σου τύπους που σ' έκαμαν θρύλο
και περπατώ την ψυχή μου στο παζάρι σου που αντάμωνε
η φτώχεια κι η υπομονή, η λεβεντιά κι η αξιοπρέπεια
το χωρατό και η ελπίδα, η συμπόνια και το φιλότιμο.
Ευλαβικά προσφέρω μνημόσυνο την καρδιά μου στους φευγάτους
που σε ομόρφαιναν με την παρουσία τους και το χωρατό τους.
Στο αίμα της καρδιάς μου βουτάω την πένα μου
και γράφω τον καημό του χωρισμού σου
που μισόν αιώνα με καίει.

---

* Από το βιβλίο της «ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΥΛΩΝ».

Μεσσηνία πατρίδα μου ΙΙ

Στα γειτονόπουλα

Στον κάμπο σου αντοχή συνέλεξα
τη γνώση στη συντροφιά των γερόντων σου
την υπομονή στο τραγούδι
των ξωμάχων που σ' έσκαφταν χαρούμενοι
να καρπίσεις
κι οδοιπόρησα τη ζωή μου
αλέκιαστη από συμφέροντα και δολοπλοκίες.
Μεσσηνία καημέ μου!
Μονάχα στο δικό σου ουρανό
λάμπουν τ' άστρα
μονάχα με το δικό σου φεγγάρι
κουβεντιάζουν οι ερωτευμένοι
μονάχα στο δικό σου κάμπο
χτυπούν οι καρδιές και φυτρώνουν ζουμπούλια
μονάχα τα δικά σου ποτάμια τραγουδούν
μονάχα ο δικό σου αέρας γεμίζει οξυγόνο
τα βαλαντωμένα πνευμόνια μου
ρίζα ζωής η θύμησή σου, χωριό μου,
γίνομαι σχολιαρόπαιδο και διαρκώς
σε σένα επιστρέφω, Νησάκι μου.
Στο χώμα σου περπατάει η καρδιά μου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Η «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ» επανεκδόθηκε τον Σεπτέμβριο του 1998 για λογαριασμό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Μεσσήνης.

Το βιβλίο αυτό
τυπώθηκε στις εγκαταστάσεις

ΓΕΩΡΓΙΟΥ & ΠΑΝΑΓΟΥ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ

Νικηταρά 3β', Καλαμάτα,
Τηλ. & Fax. 0721/23328,
το Σεπτέμβριο του 1998.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ

Α' ΜΕΡΟΣ

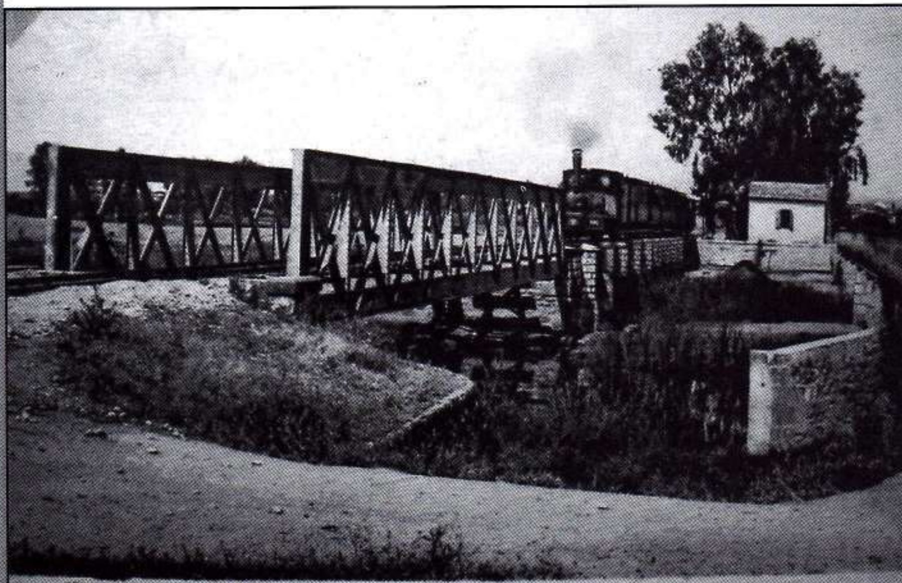
ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΠΟΛΗΣ

Το πάρκο Σιδηροδρόμων, τότε στις κορυφές της Καλαμάτας, που χρησίμευε και ως τσιγγάνικος καταυλισμός.

Η λεωφόρος του Σιδηροδρομικού Σταθμού, σχεδόν όπως είναι και σήμερα.

Ο Μουτζούρης αγκομαχώντας περνά τον Πάμισο.
Δυστυχώς δίπλα δεν φαίνεται η παλιά οδική γέφυρα.

Ο Μουτζούρης πάει για Καλαμάτα ή Αθήνα. Μπορεί να έχει «ανταπόκριση» και στ' Ασπρόχωμα. Δίπλα η χωμάτινη οδός δεν δίνει και πολύ μέλλον στα λεωφορεία. Σε 40 χρόνια όμως όλα θα αντιστραφούν...

Η άφιξις και η αναμνηστική φωτογραφία.
Το αγγελούδι στο παράθυρο περιμένει όρθιο το πουλάκι.

Πρωϊνή βόλτα στην κάτω πλατεία.
Ίσως το βράδυ η Φιλαρμονική να δώσει συναυλία στην εξέδρα της.

Τα άρτι φυτευθέντα δενδρίλια περιφράσσονται και ο πιτσιρικάς ποζάρει στο Ηρώον για να απαθανατιστεί, ως και οι Ήρωες.

Το Γυμνάσιο που έγινε Ο.Τ.Ε. και ο κινηματογράφος «Πάμισος», που έγινε «ΤΙΤΑΝΙΑ» και πολυκατοικία.

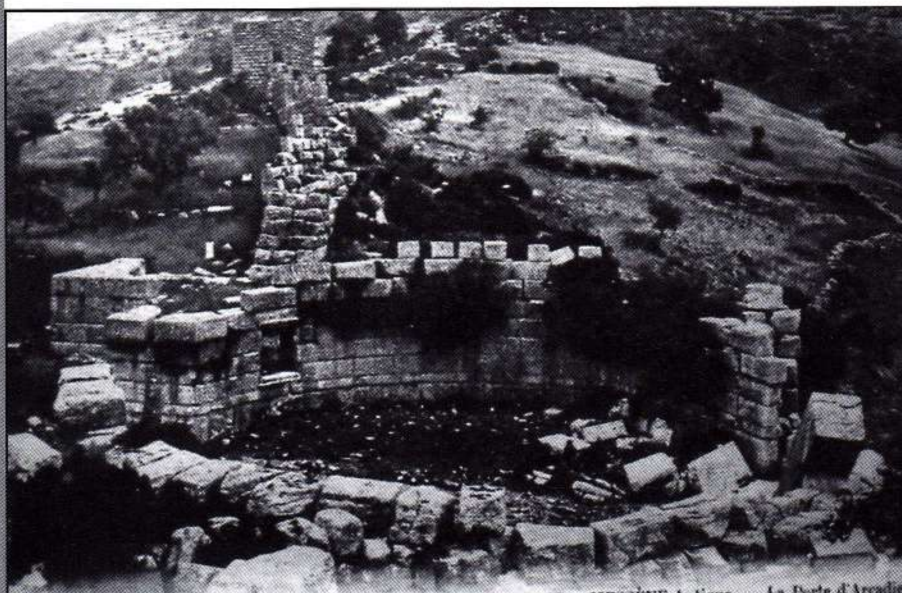
Εξώχος όμορφη η γωνία φωτογράφισης και σαφώς καλύτερη η τότε γωνιά από την σημερινή.

Η πλατεία Αλωνίων και το εβδομαδιαίο ζωεμπόριο.

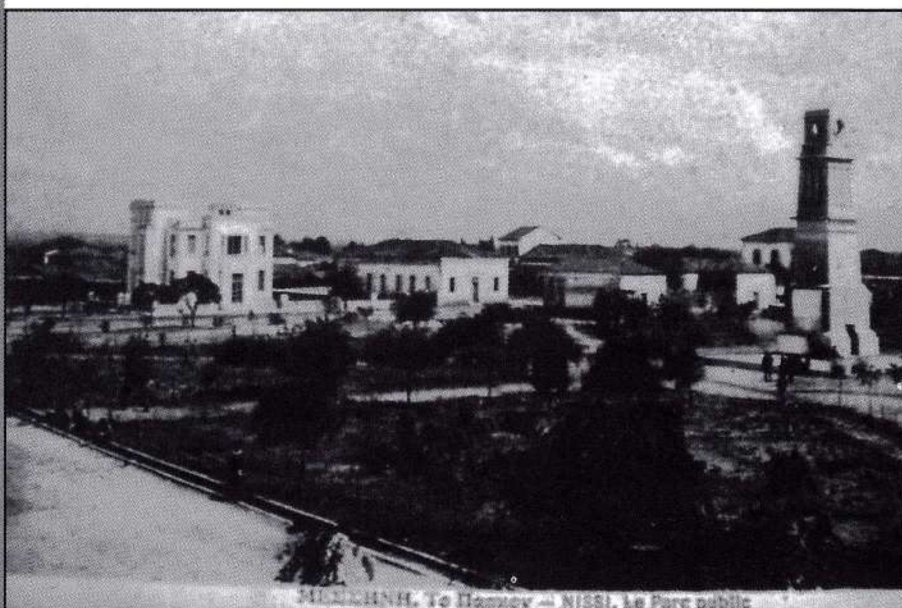
Η Παναγία από το Βουρκάνο, επιβλέπει την προστατευόμενή της πόλη.

Επαμεινώνδας, Αριστομένης και Αριστόδημος, ήταν εδώ...

Καθήμενοι: Ι. Αναστασόπουλος, Κ. Μιχαλόπουλος, Ν. Νικητόπουλος, Γ. Ζολώτας, Γ. Γερασιμόπουλος, Θ. Κοκκινόπουλος ή Μικρομαναίος, Δ. Αλμπάνης, Ι. Ζαλμάς. Όρθιοι 1ης σειράς: Λ. Πολυχρονέας, Π. Γαλανόπουλος, Β. Ποτηρόπουλος, Α. Παπασταθόπουλος, Π. Μαρκάκης, Θ. Αργυρόπουλος, Π. Μαρκάκης, Ν.Ρούτσης, Α. Φωτόπουλος. Όρθιοι 2ης σειράς: Ε. Ψυχογιόπουλος, Γ. Κοντογιαννάκος, Π. Φωτεινάκης, Κ. Φωτόπουλος, Γ. Πετρόπουλος, Ι. Γιαννακόπουλος, Α. Στυλιανόπουλος.

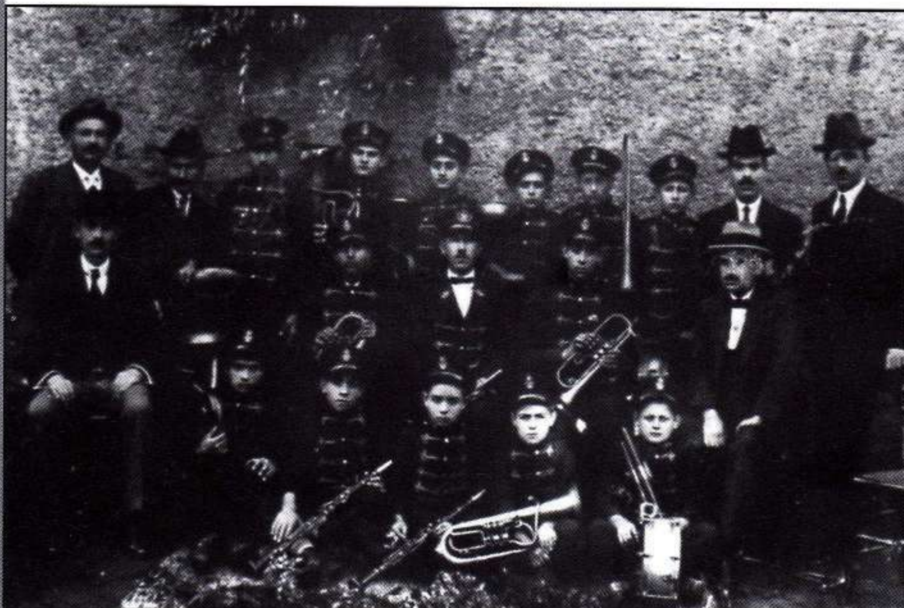
Σπάνια γωνία φωτογράφισης της Πλατείας λόγω ελλείψεως δένδρων. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

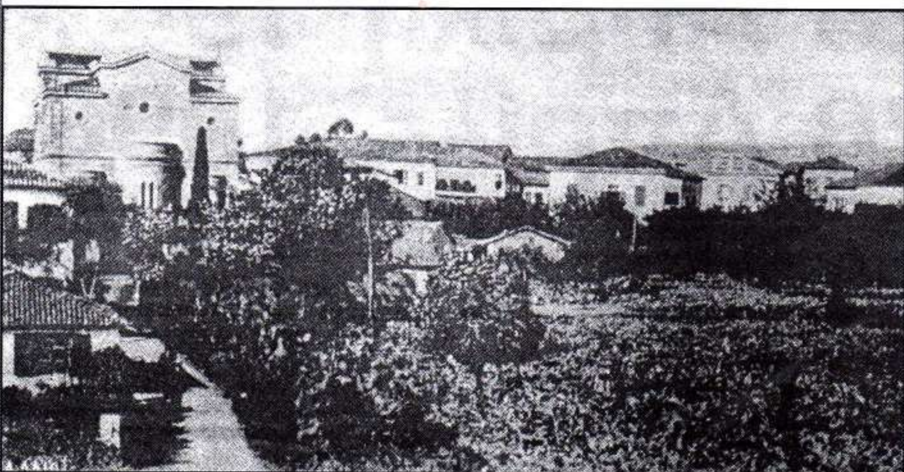
Ο Μαρίνος Λυμπερόπουλος - Καπετάν Κρόμπας, Ήρωας Μακεδονομάχος από το Αριστοδήμειο και με ρίζες στη Μεσσήνη, που έπεσε στο Πεταλίνο των σημερινών Σκοπίων στις 7 Νοεμβρίου 1905, σε ηλικία 30 ετών, υπέρ πατρίδος για την απελευθέρωση ολόκληρης της Μακεδονίας. (Φωτ. από Δημ. Κατ/μα).

Ο Μεσσηνιώτης Ήρωας του Μακεδονικού Αγώνα, Νικόλαος Σπυρόπουλος.

Η παλαιότερη φωτογραφία της Φιλαρμονικής Μεσσήνης. Ο πρώτος με το κλαρίνο από τα αριστερά είναι ο αείμνηστος Περικλής Αργυροπανάγος ο ξυλουργός.

Φωτογραφία των αρχών του αιώνα στην οποία φαίνεται ο περικαλλής Ι.Ν. του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου. Πρόκειται για τον -τουλάχιστον- τρίτο Ι.Ν. στον ίδιο χώρο. Ο εικονιζόμενος θα καταπέσει στον σεισμό του 1927 (7,1R - 1 Ιουλίου - Οίτυλο). Ο προηγούμενος είχε καταπέσει στον φοβερό σεισμό του 1886 (7,5R - 27 Αυγούστου - Φιλιατρά - 350 νεκροί), ενώ ο προ-προηγούμενος, το 1846, μεγέθους 6,5R, ο οποίος είχε επίκεντρο την Μεσσήνη, την οποία και ισοπέδωσε, ενώ, υπήρξαν 30 νεκροί και ενέσκυψαν επιδημίες. Μετά και τους σεισμούς του 1947 θα ανοικοδομηθεί νεώτερος, ο οποίος κι αυτός θα κατα-στεί ετομόρροπος με τους σεισμούς τους 1986. Ο σημερινός περικαλλής ναός έχει ανοικοδομηθεί με τις πλέον σύγχρονες αντισεισμικές προδιαγραφές λαμβάνοντας υπόψιν και το άσχημο σεισμικό ιστορικό. (Φωτ. από εφημερίδα "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ").

Το ζαχαροπλαστείον Σκαπέρδα (μετέπειτα Βαλσαμάκη - Λαδά) προπολεμικά. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Ο κομψευόμενος δανδής της εποχής διαλέγει δίσκους 78 στροφών υπό το βλέμμα του πατρός και του υιού Πατσιώτη. Ένα κατάστημα πρότυπο για τότε. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ - ΤΑΞΙΣ Α' - ΕΤΟΣ 1935

ΟΡΘΙΟΙ ΑΠΟ ΔΕΞΙΑ 1Η ΣΕΙΡΑ: ΚΑΛΥΒΑΣ, ΚΥΡΑΓΙΑΝΝΗΣ, ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ, ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ., ΤΣΟΛΚΑΣ, ΠΑΠΑΔΟΓΑΜΒΡΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΗΣ, ΤΣΩΝΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΔΟΥΒΟΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΚ., —,ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ ΤΑΚΗΣ, —,ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣ., ΜΟΥΡΑΦΕΤΗΣ ΤΑΚΗΣ, "ΣΑΡΩΜΑΤΙΝΑΣ", ΣΩΤΗΡ. ΑΛΟΙΜΟΝΟΣ, Γ. "ΚΑΡΑΚΑΤΣΑΝΗΣ", ΠΡΟΖΥΜΑΣ ΓΕΩΡΓ.

2Η ΣΕΙΡΑ: ΜΟΥΓΓΟΣ ΝΙΚ., —, ΤΣΙΧΡΙΤΖΗΣ ΠΑΝ., ΚΟΥΤΗΣ ΤΑΣΗΣ, ΜΟΥΡΑΦΕΤΗΣ (ΜΠΑΚΟΛΙΑΣ), —, —, "ΜΑΝΑΡΗΣ" ΛΕΩΝ, ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΓΡ., ΜΥΤΗΛΙΝΑΙΟΣ, ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡ., —, —, ΚΟΦΙΝΑΣ ΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΥΛΑΚΟΣ ΔΗΜ., ΚΟΥΤΣΑΒΙΤΗΣ, "ΣΑΡΩΜΑΤΙΝΑΣ", ΣΑΦΑΣ ΔΗΜ.

3Η ΣΕΙΡΑ ΚΟΠΕΛΕΣ: ΑΠΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑ Η ΤΕΤΑΡΤΗ: ΜΑΡΙΑ ΠΑΥΛΑΚΟΥ.

4Η ΣΕΙΡΑ ΑΠΟ ΔΕΞΙΑ: ΤΣΑΚΩΝΑΣ ΧΑΡ., ΜΟΥΚΙΟΥΡΟΥΦΗΣ ΓΙΑΝ., ΣΑΡΑΝΤΑΚΗ ΜΑΡΙΑ, —, —, —, ΛΥΚΟΥΡΑΣ ΠΑΝ., ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡ., —, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΑ, κ. ΚΑΤΙΝΑ ΛΕΒΕΝΤΗ, ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΙΡΗ, ΚΑΡΑΜΠΕΤΣΟΥ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜ., —,ΚΟΥΡΛΕΤΑ ΚΟΥΛΑ, —,ΜΠΟΥΦΕΑ ΕΛΕΝΗ,—, —.

(Φωτ. αρχ. Αρτέμη Φανού).

Ο Δήμαρχος Δημήτριος Φεσσάς. (Φωτ. από Δημ. κατ/μα).

Μέρες του '36 στη Μεσσήνη. Ο κυβερνήτης Ιωάννης Μεταξάς γίνεται δεκτός με πρωτοφανείς τιμές. Δεξιά η φιγούρα του συμπαθούς ασφαλίτη παραπέμπει ευθέως σε ταινίες του Μπλέηκ Έντουαρτς με τον Πίτερ Σέλλερς.

Μια άλλη φωτογραφία από την υποδοχή. «Κοινότης Μαδένης» και «Κοινότης Καλαμαρά» λένε τα πανώ. Ενδιαφέρουσα η φωτογραφική διάσωση του Δημοτικού κτιρίου με τις δυο μετώπες. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

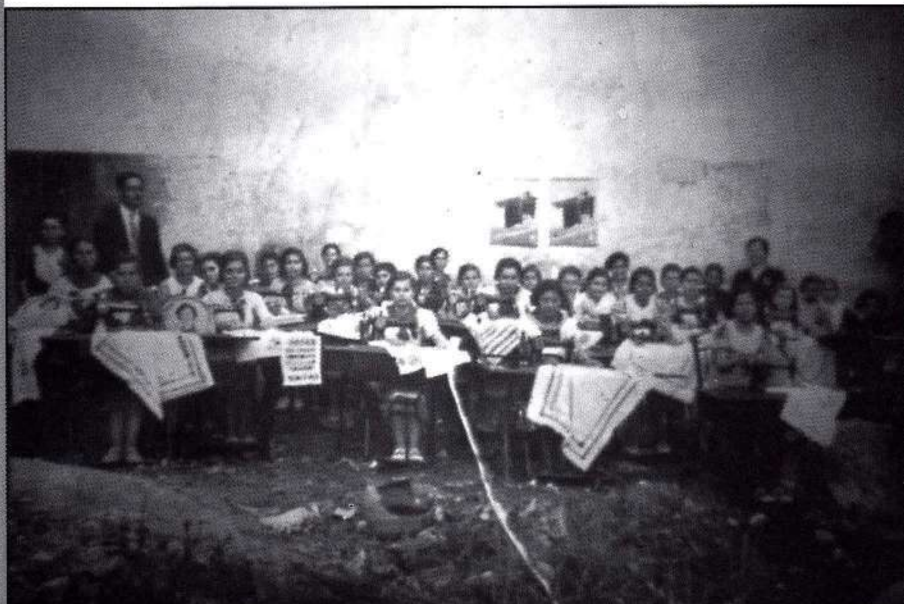
Την ίδια μέρα: Ο Ι. Μεταξάς εγκαινιάζει τα αρδευτικά έργα της κάτω πεδιάδας του Παμίσου. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Η πλατεία Γιάννη Αλευρά γύρω στο 1930. Σημαίες και λάβαρα αναμένουν τον πολιτειακό παράγοντα. (Φωτ. αρχ. Αρτέμη Φανού).

Ο Δήμαρχος Δημ. Μερλόπουλος. (Φωτ. από Δημ. κατ/μα).

Σχολή κεντήματος στην Μεσσήνη, στην οδό Φεσσά, γύρω στα 1937. (Φωτ. αρχ. ΑΘΑΝΑΣΑ).

«Καρτ - Ποστάλ» της δεκαετίας του '50. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

Ο Δήμαρχος Σταύρος Τσούσης. (Φωτ. από Δημ. κατ/μα).

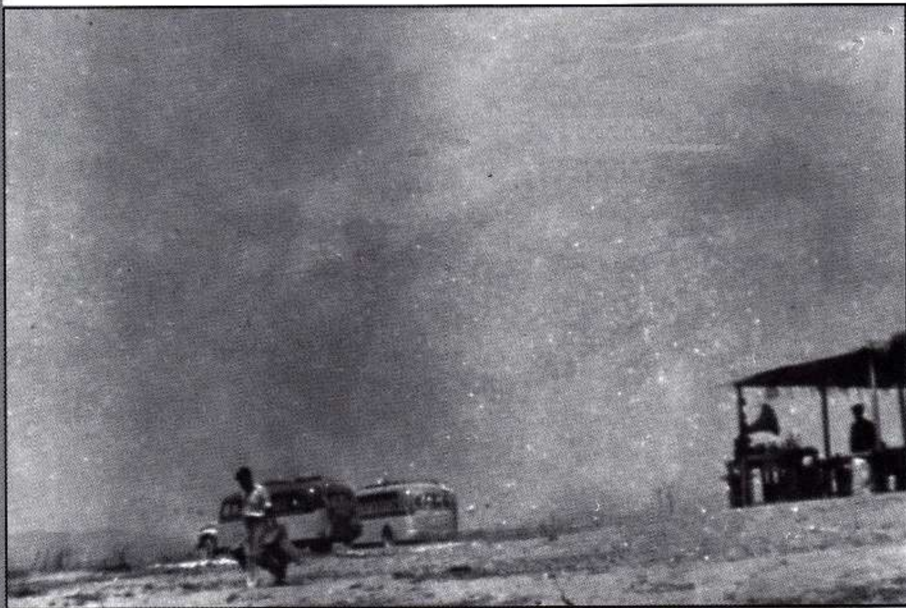
Μητροπολίτης Μεσσηνίας κ. Χρυσόστομος Δασκαλάκης χοροστατών σε δοξολογία στην πλατεία εις την κάθοδο της ιεράς και θαυματουργού εικόνας της Παναγίας της Βουλκανιωτίσσης. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Ο Δήμαρχος Σταύρος Τσούσης προσφωνεί τον Εθνάρχη Μακάριο (δεξιά) που επισκέπτεται την Μεσσήνη. Στο μέσον ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος Δασκαλάκης. (Φωτ. αρχ. ΑΘΑΝΑΣΑ)

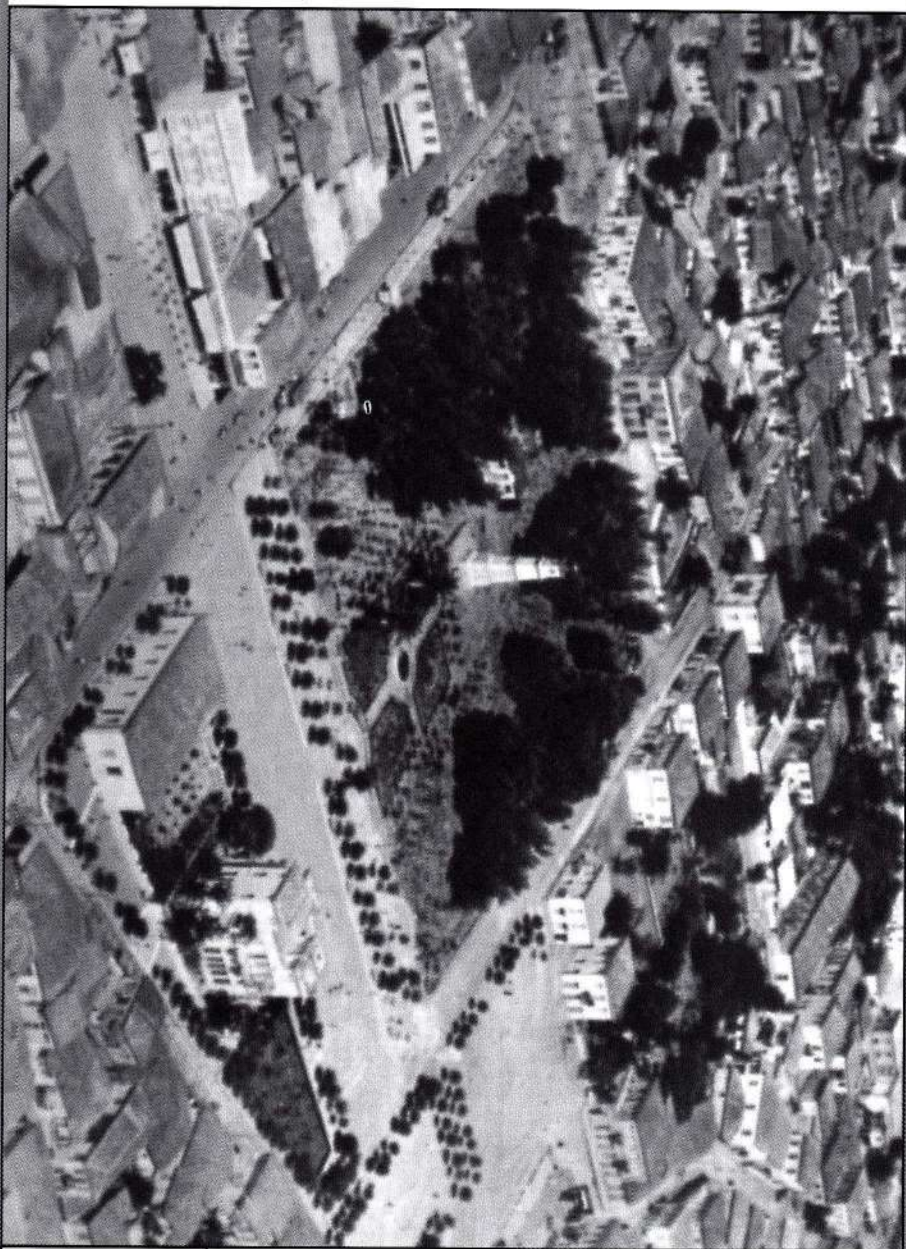
Το '50 στη Μπούκα πριν οι βενζινοκινητήρες εκτοπίσουν εντελώς τα ιστία (Φωτ. αρχ. ΑΘΑΝΑΣΑ).

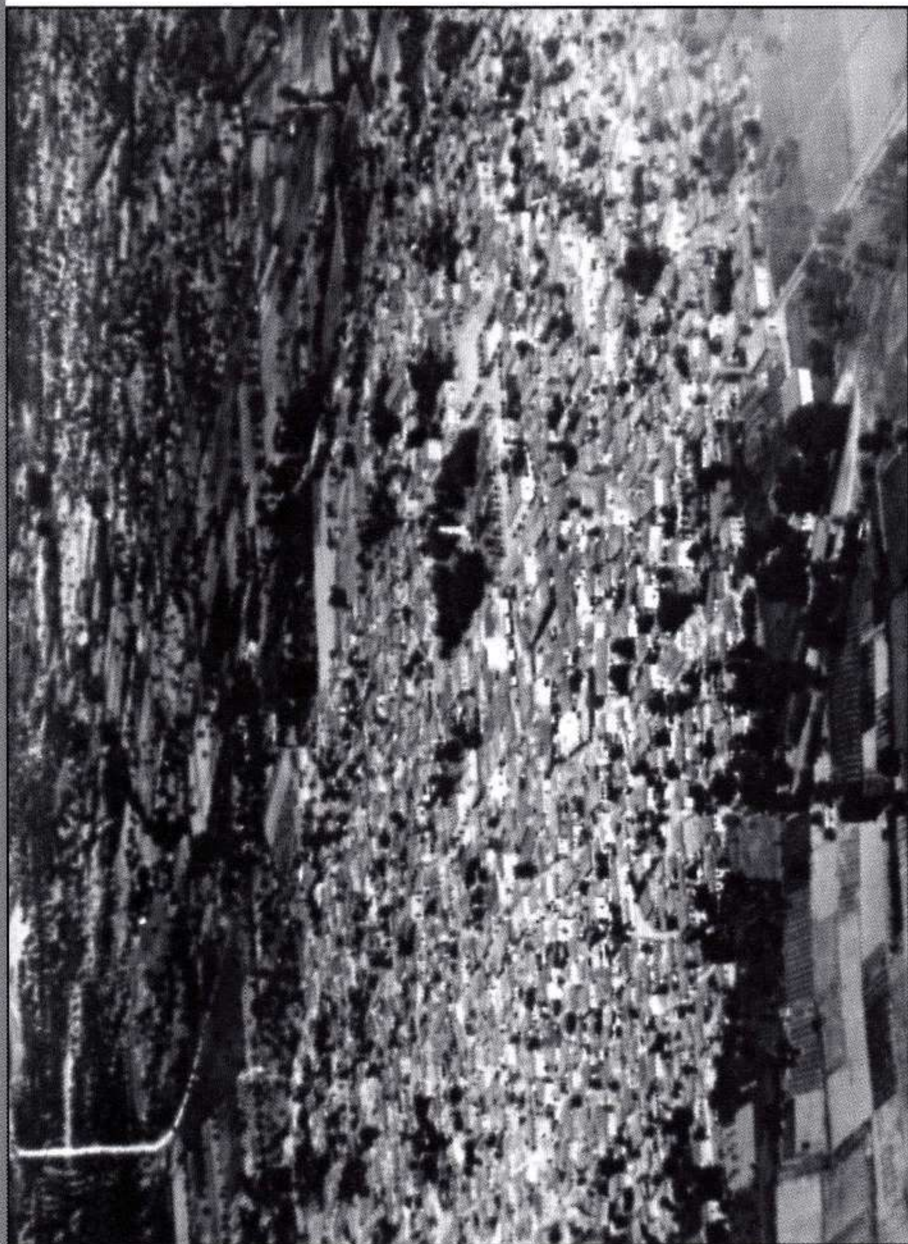
«Σε παραλίες σκουπιδοτόπων, με το γραμμόφωνο και εγώ, θα σου πω πως σ' αγαπώ»
(Φωτ. αρχ. ΑΘΑΝΑΣΑ)

1η ΣΕΙΡΑ ΚΑΘΙΣΤΟΙ: Νιόνιος Μπιζίμης, Κων. Κορκονικήτας, Λιακόπουλος, Σάκης Μυτιληναίος (Στέφανος Ληναίος), Αθαν. Μουζάκης, Γεωρ. Καντιάνης. ***2η ΣΕΙΡΑ:*** Νικόλαος Κουρής, Παναγιώτης Τσαγκάρης, Θανάσης Μαντάς, Χαρίλης Τσοπανάκης. ***3η ΣΕΙΡΑ:*** Σωτήρης Παπαζερβέας, Αντ. Δημητρόπουλος, Στέλιος Γιαννόπουλος, Νικ. Κασάμης, Νιόνιος Σαλαμάνος, Αναστ. Πλεμμένος, Τάκης Δημητρόπουλος και ο μαέστρος Θαν. Πετρουλάκης. (Φωτ. αρχ. Ν. Αθ. Κουρή).

Αεροφωτογραφία Πάρκου και Πλατείας στα τέλη του '50. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Αεροφωτογραφία γενικής άποψης της Πόλης στα τέλη του '50. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Απόκριες του 1951:
1η σειρά καθύμενοι: Αντ. Παυλόπουλος, Αντ. Δημητρόπουλος, Δημ. Λαμπράκης, Νικ. Κουρής, Τάκης Παναγόπουλος (Ντόσκας). **2η σειρά:** Νικ. Χριστόπουλος, Τάκης Δημητρόπουλος, Νικ. Σταθόπουλος, Γεωργ. Ψώνης, Δημ. Κουρλέτας, Κων. Χριστόπουλος και ο μαέστρος Θαν. Πετρουλάκης. **3η σειρά:** Σαράντος Σαραντάκης, Στέλιος Γιαννόπουλος, Παναής Δουβόγιαννης, Θανάσης Μούρσας, Αλκιβιάδης Μακαρούνης και ο Κεχαγιάς.

Απόκριες του 1952. Η καθιερωμένη φωτογραφία στα σκαλιά του Αγιάννη.
1η σειρά: Ηλίας Γιαννόπουλος, Θεοδ. Δουβόγιαννης, Σκλιβάγκος Λαδάς. Μαέστρος ο Γεωργ. Κουράνος **2η σειρά:** Μήτρος Κούτης, Δημ. Παναγιωτόπουλος, Β. Κρεμμυδάς, Ν. Λιάππας, Γ. Ζαγκλακάς και Σταύρος Σταυρόπουλος. **3η σειρά:** Πολύβιος Δουβόγιαννης, Καρακάξης, Μουρούφας, Μπρούμας, και Δημ. Τσίτουρας. Με πολιτική περιβολή: Τάκης Δημητρόπουλος, Νικ. Κουρής, Πάνος Ρούτσης και Γεωρ. Πλουμίδης. Ο μικρός σε στάση οκλαδόν είναι ο Κυριαζόπουλος. (Φωτ. αρχ. Νικ. Α.

Ο Δήμαρχος Σταύρος Γιαννόπουλος (Φωτ. αρχείο Αρτ. Φανού)

Από δεξιά: Βαμηνο, Βασιλ. Λουκάκη, Αφροδ. Σαρουδάκη.
Κάτω: Σοφία Πετρουλάκη.

Φουστανελάδες Μεσσήνης. Τα τύμπανα από τα Λέλαγα. *Κάτω από τα δεξιά:* 1) Φωτεινάκης, 2) Λάλος Γεώργιος Ρούτσης, 3) Κουμουράς, 4) Ξηρογιάννης, 5) Χωριαδάκος. *Πάνω από δεξιά:* 1)Πετρουλάκης, 2)...., 3) Χαραλαμπόπουλος, 4) Βασ. Τσοπανάκης, 5) Χρήστος Β. Τσοπανάκης (μικρός), 6) Βασιλ. Ρούτσης

Ο Γκόφας - Τσόχας με τον εγγονό του. "Γκόφας" ο Μιχαλόπουλος Μίμης, "Τσόχας" ο Μυτιληναίος, εγγονός ο Νίκος Νικολακόπουλος.

Η δυτική ακτή της παραλίας Μεσσήνης, γύρω στο 65 όπως φαίνεται από το Παλαιό Τελωνείο. Διακρίνονται βάσεις του Τελωνείου που πιστοποιούν την μη παλαιά ύπαρξη δρόμου εκεί που κάποιοι σήμερα ισχυρίζονται την ύπαρξή του.

Σκελετός υπό κατασκευήν καλύβας στην Μπούκα και μερική άποψη αυτής.

Το δημοτικό συμβούλιο και οι αρχές της πόλης στα σκαλιά του Δημαρχείου από τον Σ. Τσούση.
(Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

Το ρολόι σημαιοστολισμένο και ο παλιός σαϊτολόγος επί το έργον.
(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Το παραδοσιακό τραπέζωμα. Αφού «φάγατε - φάγαμε, ήπιατε - ήπιαμε, χορτάσατε - χορτάσαμε, πάντα χορτάτοι να 'μαστε,» ποζάρουμε...(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Απόκριες και αναμνηστική φωτογραφεία στο υπόγειο του Κουφόγιαννη στην γωνία Φεσσά και Γαραλίδου. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Η αποκαθηλωθείσα μαντεμένια κολώνα και το Βενζινάδικο «SHELL» του Πολυδούρη σε καρτ - ποστάλ του '60. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

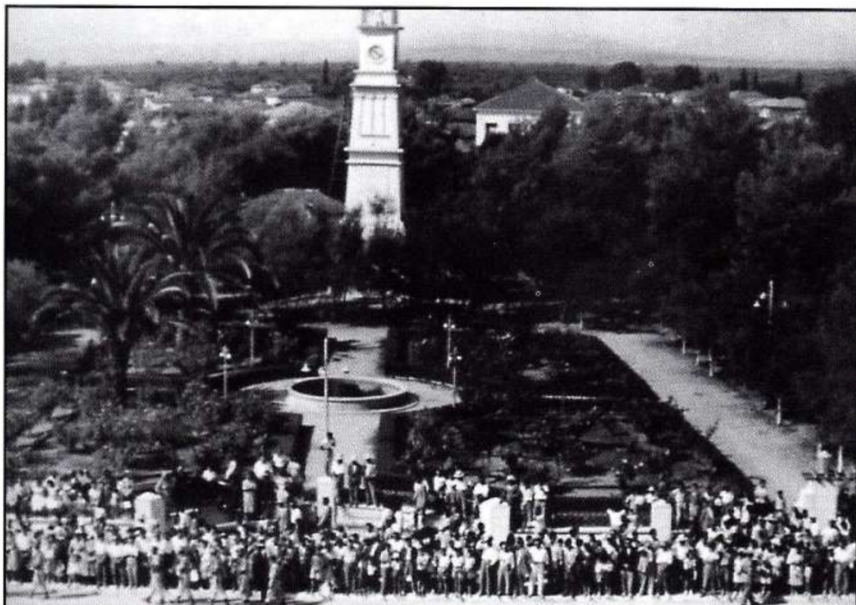
Ο Αγιασμός των Υδάτων στον Πάμισο. Στο βάθος η παλιά προσωρινή ξύλινη γέφυρα, μέχρι να αποκατασταθεί η ανατιναχθείσα από τους Γερμανούς στη σημερινή θέση.(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Το παραδοσιακό τραπέζωμα. Αφού «φάγατε - φάγαμε, ήπιατε - ήπιαμε, χορτάσατε - χορτάσαμε, πάντα χορτάτοι να 'μαστε,» ποζάρουμε...(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Απόκριες και αναμνηστική φωτογραφεία στο υπόγειο του Κουφόγιαννη στην γωνία Φεσσά και Γαραλίδου. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το πάρκο στις αρχές του '60. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Ο Πάμισος με το τριφύλλι γύρω στο '60. (Φωτ. αρχείο ΑΘΑΝΑΣΑ)

Αναμνηστική φωτογραφία πριν από την ποδοσφαιρική συνάντηση στο γήπεδο του νυν Λυκείου γύρω στο '55.

Ο Πάνος Γιαννόπουλος στο πρώτο του επάγγελμα του σαγματοποιού, ποζάρει. Αριστερά ο μικρός του γιος Μίμης. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το ραφείο και οι μαθητευόμενοι (κάλφες). (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Οι φαναρτζήδες της Μεσσήνης ποζάρουν στα Μπεζεστένια (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Αναμνηστική φωτογραφία από τις διακοπές στην Μπούκα. Πίσω τα δυο είδη καλυβιών. Η με τα λιόπανα και η με τα καλάμια ή μαρίτσες ή φτέρες. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

Ο παλαιός επιδιορθωτής υποδημάτων (τσαγκάρης) με τον πάγκο του. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

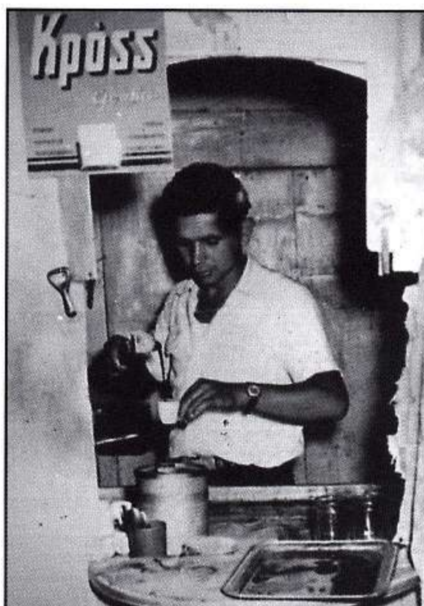
Το υπαίθριο μαγείρεμα στην Μπούκα από τη γιαγιά για όλη την οικογένεια που κάνει διακοπές. (Φωτ. αρχείο Ν. Ρούτση)

Το αλώνισμα στη Μακαρία. Η αλωνιστική μηχανή παίρνει μηχανική ενέργεια μέσω του μικρού ιμάντα από τον ελκυστήρα με τους ειδικούς για βούρκο τροχούς (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το καφενείο του Γιαννόπουλου - Ζαγάκου στην οδό Μουλαβασίλη. Δεξιά μόλις διακρίνεται το σιδηροπωλείο Γαλανόπουλου. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

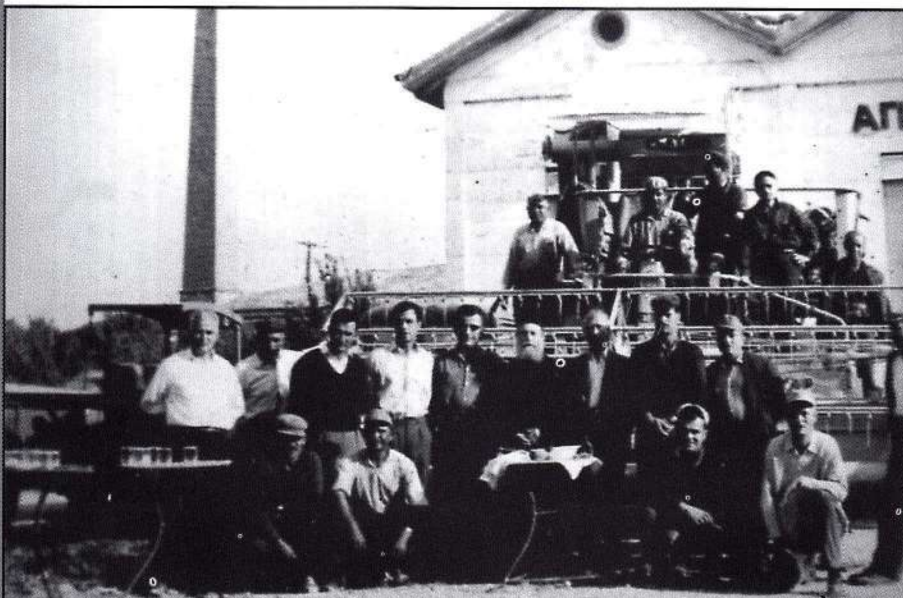
Ο έφηβος Μίμης Γιαννόπουλος ως ταμπής, παρασκευάζων τον βαρύ γλυκόν. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

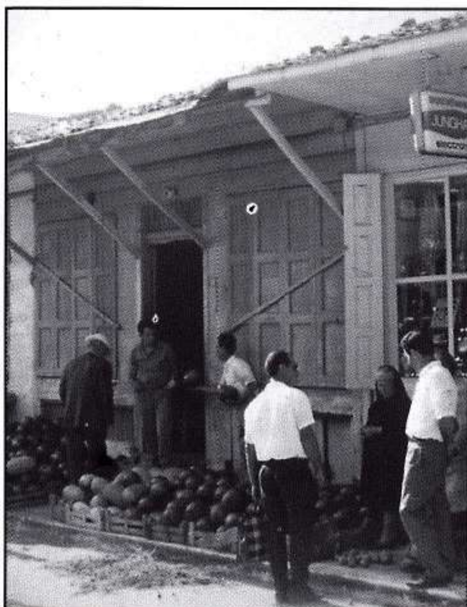
Εργάτες στα ρύζια της Μακαρίας (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Ο...Φαρμάκης με το τελευταίο ίσως κάρο που κυκλοφορούσε μεταφέροντας τα ασκιά με το κρασί. Πίσω η Αγροτική Τράπεζα μεταστεγάζεται προσωρινά - μέχρι να αναγερθεί το νέο της κτίριο - στο νυν εστιατόριο Κορδονούρη. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Αγιασμός για την νέα θεριζοαλωνιστική περίοδο μπροστά από τις αποθήκες του Α.Σ.Ο. και το φουγάρο του Γαλανάκη. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

«Για να διαλέξει ο πελάτης καρπούζι, θα πρέπει να κουτουλίσει πάνω του...» (Γνώμη παλιού μανάβη) (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Ο Δήμαρχος Δημήτριος Κούτσικας (Φωτ. από το δημ. Κατάστημα).

Οι φουσταλενοφόροι Μεσσήνης επί το έργον (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

Ο Εθνάρχης Κωνσταντίνος Καραμανλής, τέλη της δεκαετίας του '50 σε τραπέζι για την βάπτιση του υιού Μπιζίμη ως ανάδοχος. Το πρωϊνό της ίδιας μέρας ως Υπουργός Δημοσίων Έργων είχε εγκαινιάσει την νέα οδική γέφυρα του Παμίσου (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το δημοτικό συμβούλιο Μεσσήνης υπό τον Δημ. Κούτσικα προ του 1967. Κατά σειρά από τα αριστερά προς τα δεξιά διακρίνονται: ΠΑΝ. ΠΛΑΤΑΡΟΣ, ΠΑΝ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΟΥΧΟΣ, ΓΕΩΡ. ΡΗΓΑΣ, ΓΕΩΡΓ. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΡΤΕΜΗΣ ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ, ΜΕΝ. ΚΟΥΤΕΛΑΣ, ΓΙΑΝ. ΑΒΑΡΛΗΣ, ΤΑΚΟΣ ΤΖΩΡΤΖΗΣ, ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΙΚΑΣ, ΒΑΣ. ΣΑΡΑΝΤΑΚΗΣ, ΚΩΝ. ΦΡΑΓΚΟΣ..., ΠΑΝ. ΓΑΛΑΝΑΚΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτσης)

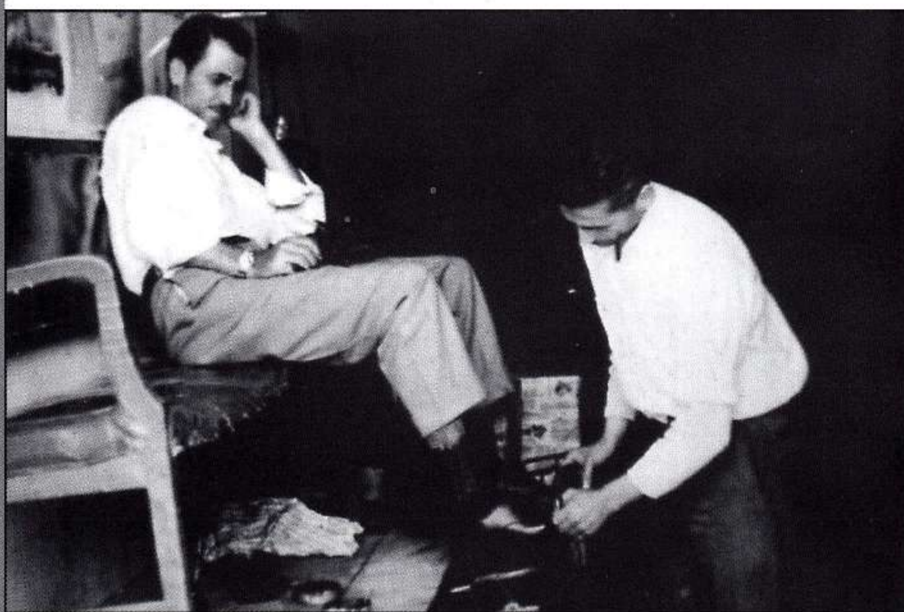
Η προσφώνηση του Δημάρχου Δημητρίου Κούτσικα προς την Βασιλική Οικογένεια ακριβώς έξω από το καφενείο "Η ΛΕΣΧΗ". Τεχνικός μεγαφωνικών εγκαταστάσεων ο κ. Αντωνάκος. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

Χειροφίλημα από τον Δήμαρχο Δημήτριο Κούτσικα στην Βασιλομήτωρα Φρειδερίκη. Πίσω ο Βασιλιάς Παύλος, πιο πίσω ο διάδοχος Κωνσταντίνος με την Πριγκήπισσα τότε Ειρήνη. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

— Ποιά είναι η «Μεθυσμένη Πολιτεία;» Να ρωτήσουμε τον μπάρμπα - Σωτήρη!
(Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το στίλβωμα των υποδημάτων είναι απαραίτητο λόγω χωμάτινων οδών και κυρίως την Κυριακή προ του εκκλησιασμού. (Στιλβοτήριον Γιάννη Κουτσαβίτη) (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Εικόνα στην ψαραγορά (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Ο νεαρός αριστερά Μανώλης Αγγελόπουλος άδων στη Μεσσήνη κάπου στο '50.
(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Ο κουρέας Πάνος Ρούτσης και ο βιβλιοχαρτοπώλης Βασίλης Χρονόπουλος σε παρτίδα τάβλι, στο τέλος της δεκαετίας του '40 (Φωτ. Νικ. Ρούτση).

Το νεοκλασσικό της Σταδίου και Κοδριγκτώνος γωνία (οικία Πανταζόπουλου)
(Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Η θαυμάσια πέτρινη οικία Τσιριγώτη (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

«Ο κύριος αλό» ή Ηλίας Διαμαντάκος. Ο προτελευταίος καροτσαραίων (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Σάτυρα για την ταχύτητα των σιδηροδρομικών δρομολογίων μεταξύ Καλαμάτας - Μεσσήνης (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Ο παλιός αναφωνεί «βρέ που πάμε» μη ξεχωρίζοντας σερνικούς και θηλυκούς λόγω ρούχων και μαλλούρας. Το ότι θα παντρεύονται και 16-ρηδες άντρες (Αγγλία) ποσώς δεν φαντάζεται. Είναι ακόμα 1970. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούστη)

Καλά να παρομοιάζεται με ψάρι η Χορωδία Μεσσήνης. Αλλά και με ...σκυλόψαρο!...
(Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Τσάμικο και Καλαματιανό από τους φουστανελοφόρους της Μεσσήνης. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Διακοσμητικό άρμα στις καρναβαλικές εκδηλώσεις, αφού και η εποχή (1970) δεν σηκώνει πολύ σάτιρα... (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Ο «εκσυγχρονισμός» επί το έργον. Κάτω οι μαντεμένιες κολώνες, ζήτω οι τσιμεντένιες και τσιμέντο να γίνει η αισθητική (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Ο μεγάλος καραγκιοζοπαίχτης ΟΡΕΣΤΗΣ ποζάρει μπροστά στη μάντρα του Τσιμικλή στις αρχές του '60, απέναντι από τον Σιδ. Σταθμό. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτσης).

« Ο Γιώργος ο Λαδάς ». Τελευταίος ντελάλης της Μεσσήνης. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση).

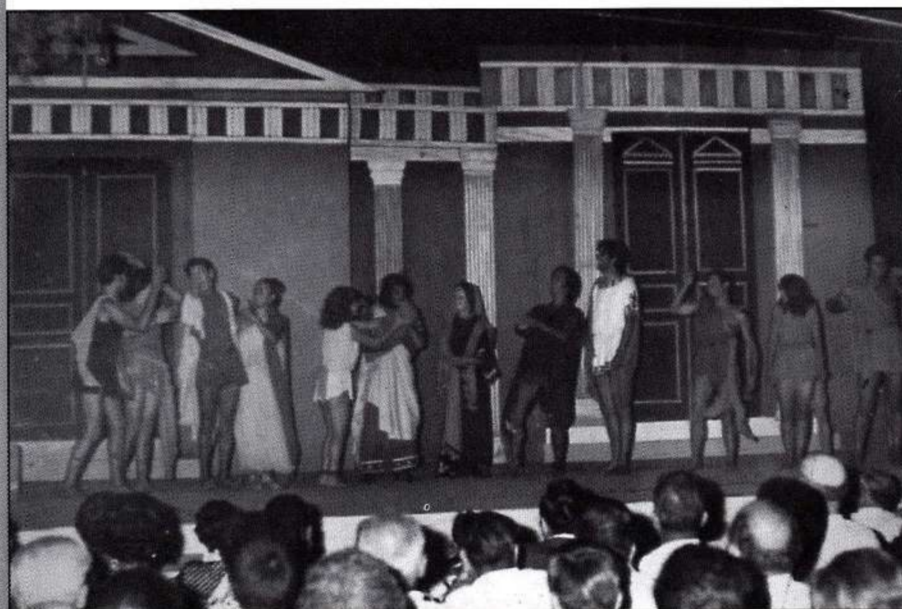
Τα σφαγεία του Χότζα που ήδη αποτελούν παρελθόν (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Η φιλαρμονική Μεσσήνης υπό τον αρχιμουσικό της Νάσο γύρω στα 1968 (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτσης)

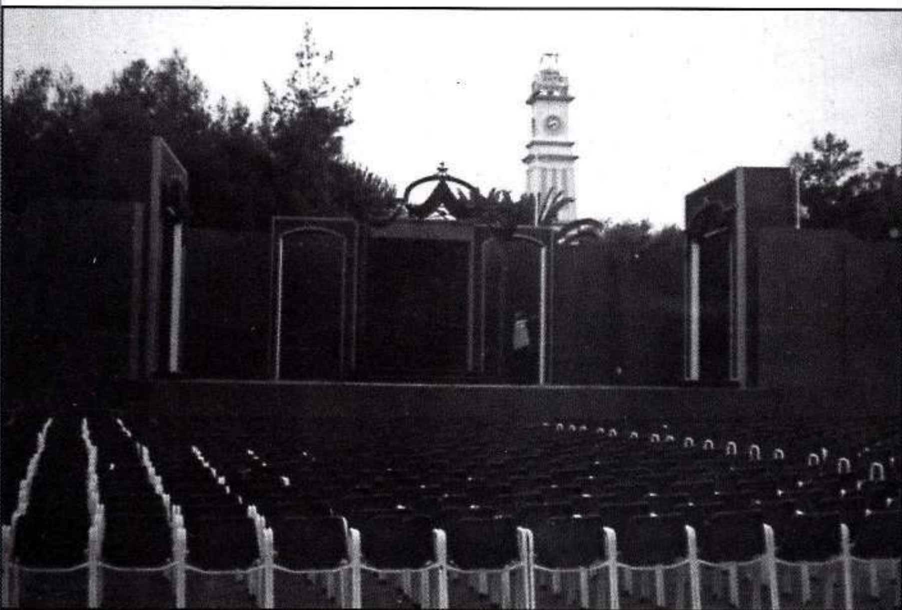
Παράσταση θεάτρου στο ωδείο της Αρχαίας Μεσσήνης. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτσης)

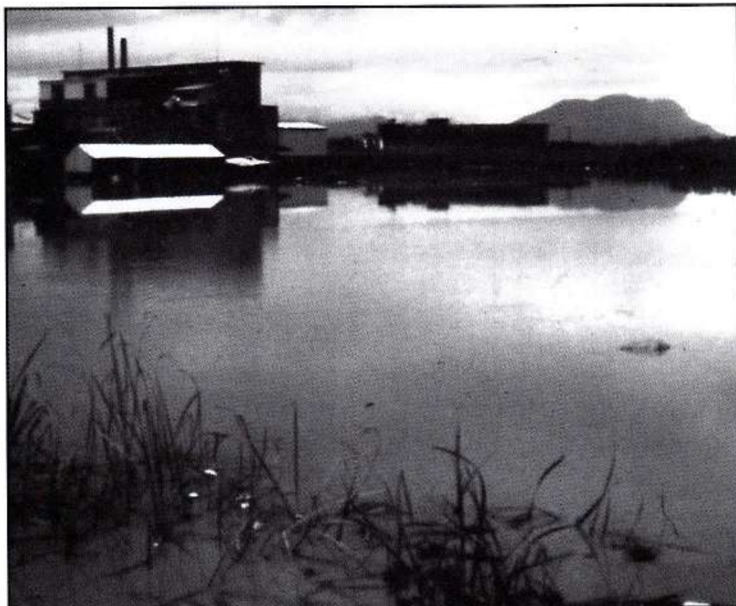
Παράσταση αρχαίου δράματος στο κεντρικό Πάρκο. (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση).

Η λιτανεία της καθόδου της Ιερής Εικόνας της Παναγίας της Βουρκανιώτισσας διέρχεται την Καπετάν Κρόμπα στο ύψος του «Σίνε - Μεσσήνη» (Φωτ. αρχ. Νικ. Ρούτση)

Σκηνικό του περιοδεύοντος θρυλικού θεάτρου «Βορείου Ελλάδος» στην Κεντρική Πλατεία. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Το εργοστάσιο Μαργέλη πλημμυρισμένο απ' τον Πάμισο. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

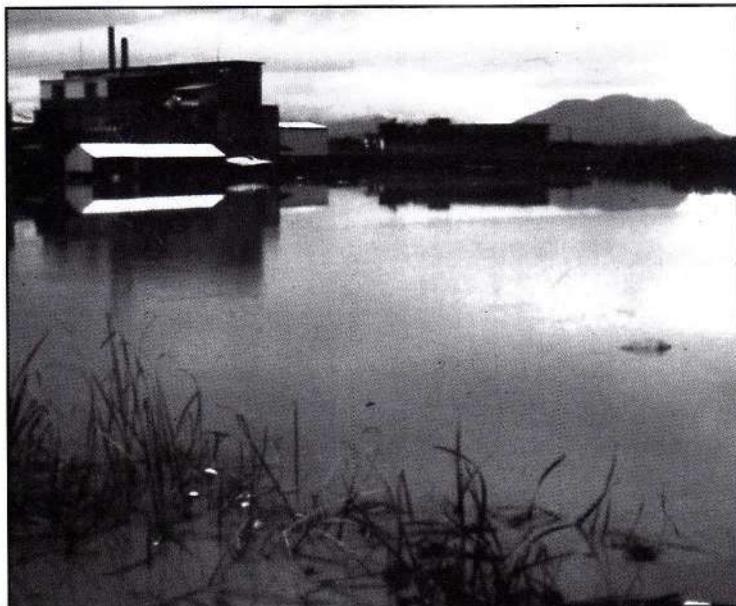
Ολίγον προ της υπερχειλήσεως του Παμίσου (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτσης)

Γεώργιος Λαμπρόπουλος. Το θρυλικό «Παπάκι» στην τελευταία εμφάνισή του στη Μεσσήνη. Ο τελευταίος παλιός στο σαντούρι μαζί με τον Α. Μάχο. Στο ακορντεόν ο νυν δάσκαλος της Φιλαρμονικής Γιάννης Ζέρβας. (Φωτ. αρχ. Αρτ. Φανού).

Ο Τάκης Κρεμμυδάς στο κομμωτήριό του. Πίσω του ο μικρός Πετρόπουλος ("Χατζάρας") και δεξιά ο μικρός είναι ο Ανδρέας Σταθόπουλος ((Φωτ. αρχ. Αρτ. Φανού).

Το εργοστάσιο Μαργέλη πλημμυρισμένο απ' τον Πάμισο. (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτση)

Ολίγον προ της υπερχειλήσεως του Παμίσου (Φωτ. αρχ. Ν. Ρούτσης)

1975: Καρατζά 13 και ο Δήμαρχος Δημήτριος Κούτσικας φωτογραφίζεται με το προσωπικό του Δημαρχείου και ορισμένους συμβούλους της πλειοψηφίας. Ο νεαρός δεύτερος από δεξιά , είναι ο τότε Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου και νυν Δήμαρχος Παύλος Πτωχός . Διακρίνονται ακόμη οι τότε δημοτικοί σύμβουλοι Γιώργος Περιβολάρης, Γιάννης Ζέππος (δικηγόρος), ο δάσκαλος Στασινόπουλος και ο Κώστας ο Ξυνός. Επίσης οι υπάλληλοι Φώτης Τσάμης, ο Ευστάθιος Τουφεξής, Πέτρος Μπεσής, Γιάννης Χαΐνης, Βασ. Γαζούλης, η σύζυγος κ. Γαζούλη και η κ.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΝΘΕΤΟ

Β’ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΠΟΛΗΣ

Το πάρκο με το ρολόι (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Το παλαιό Τελωνείο στην Παραλία Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Ο Άγιος Νικόλαος ο Νέος (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

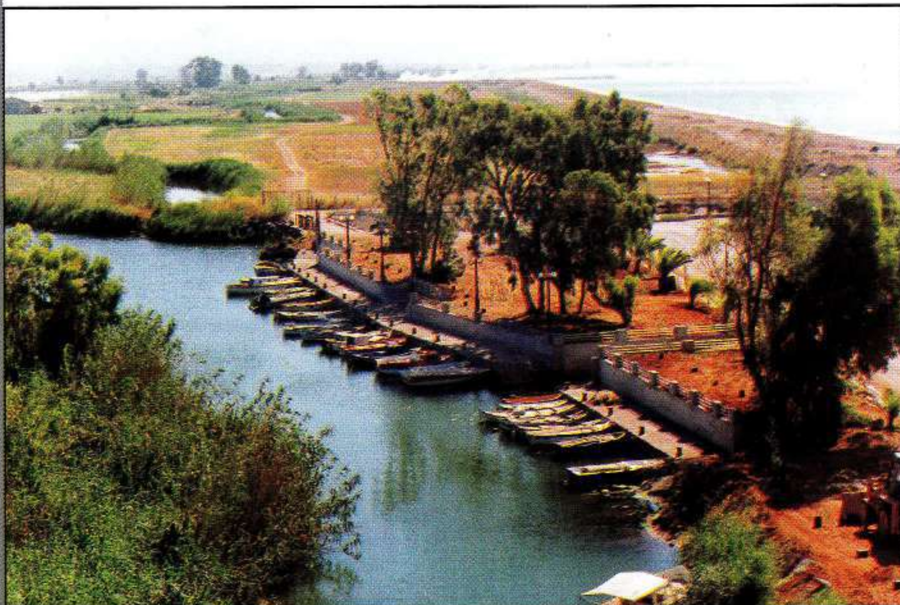
Ο Μώλος της Παραλίας Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Πρωινό στην Παραλία Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

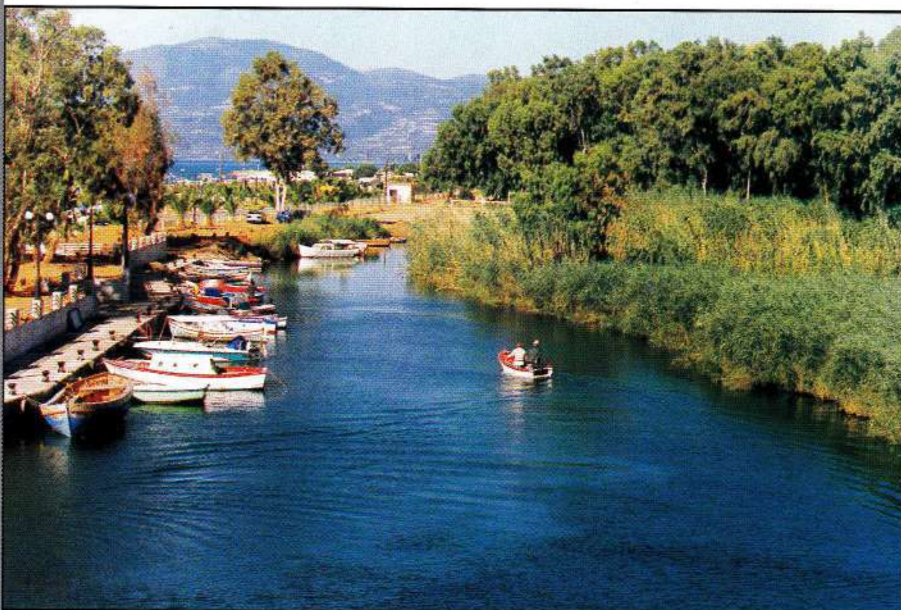
Μερική άποψη στην Παραλία Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Ύφορμο στο κουλτούκι για τα μικρά σκάφη (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Μερική άποψη των εγκαταστάσεων στην Παραλία Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Το Κουλτούκι από άλλη γωνιά (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Η δυτική άποψη της Παραλίας Μεσσήνης (1997) (Φωτ. Γιάνννης Πλατάρος)

Η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος απ' το Πάρκο (1997) Φωτ. Γιάννης Πλατάρος

Το μετόχι της Ι.Μ. Βουλκάνου, ναός της Ζωοδόχου Πηγής στην Πανηγυρίστρα (1997)
(Φωτ. Γιάννης Πλατάρος)

Δύο μνημεία σε συνομιλία. (1997) (Φωτ. Γιάννης Πλατάρος)

Το δημοτικό αναψυκτήριο "ΠΑΛΙΡΡΟΙΑ" στην Παραλία Μεσσήνης (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Το αεροδρόμιο Τριόδου Μεσσήνης. Στο βάθος το Βουρκάνο. (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Η Ιερά Μονή Βουρκάνου (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

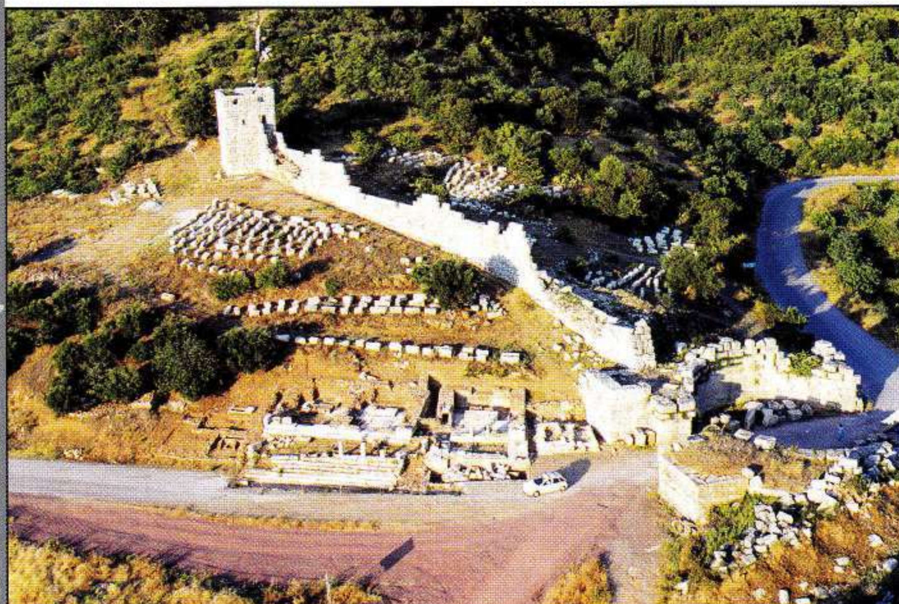
Το Εθνικό Στάδιο και μερική άποψη Μεσσήνης (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Οι εκβολές του Παμίσου, η Μακαρία και στο βάθος η Μεσσήνη. (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Ο αρχαιολογικός χώρος της Μεσσήνης. Δεξιά η νέα ανασκαφή στο αρχαίο θέατρο Μεσσήνης, το οποίο ανέσκαψε ο σοφός αρχαιολόγος Π. Θέμελης. (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Η «Αρκαδική Πύλη», μικρό μέρος των τειχών και τα νέα ευρήματα που ανεκάλυψε ο Π. Θέμελης ακριβώς έξω από την πύλη. (1998) (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

Κοντινό πλάνο στα νέα ευρήματα έξω από την «Αρκαδική Πύλη» (1998). (Αεροφωτ. Αρτ. Φανός)

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΜΑΤΑ - ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ

<u>Σελίς 127:</u> στίχος 5 εκ των άνω: Αντί "των Σωματείων" να γραφεί "του Σωματείου"
<u>Σελίς 137:</u> στίχος 10 εκ των άνω: Αντί "Φίλιππα ......" να γραφεί "Φίλιππα Καλογερόπουλου".
<u>Σελίς 138:</u> στίχος 2 εκ των κάτω: Αντί "γερο - Παναγόπουλος" να γραφεί "γέρο - Μαρκόπουλος".

Σελίς 148: ο στίχος 9 εκ των κάτω: Αντί "μακρυά φούστα" να γραφεί "μακρυά φούντα". Αυτόθι : Αντί «στραφές» να γραφεί «στραβές.

<u>Σελίς 150:</u> στίχος 6 εκ των κάτω: Αντί "Νίκος" να γραφεί "Γιώργος".
<u>Σελίς 178:</u> στην παράγραφο "Καφεπώλαι" αντί "Μπαούλης" να γραφεί "Μπάουλης".
<u>Σελίς 178:</u> στην παράγραφο "Οινοπώλαι" αντί "Μπουρελάς" να γραφεί "Μπουρελιάς".
<u>Σελίς 181</u> προσθήκες:
Α: Αθανασά Στεφανία: Αθλητική Ελπίδα του τόπου.
Δ: Δημουλά Κική (γένος <u>Δαρειώτη</u>) → Καλαφαρίτη (διόρθωση/ms 2012): Παγκόσμια ποιήτρια.
Δούβαλης Βαγγέλης: Μουσικός - Τραγουδιστής.
Ζ: Ζαλμάς Σταύρος: Ηθοποιός ("Αγγιγμα Ψυχής").
<u>Σελίς 182:</u>
Κ: Καραμπέτσος Παναγιώτης: Αθλητική Ελπίδα του τόπου
Κούτης Δημήτριος: Μουσικοδιδάσκαλος, συγγραφέας μουσικών βιβλίων.

Μ: Μαθιοπούλου Δώρα: Αθλητική Ελπίδα του τόπου.
<u>Σελίς 183:</u>
Π: Ποτηρόπουλος Γεώργιος: Γεν. Επιθεωρητής Εθνικής Τράπεζας.
Πανταζόπουλος Γεώργιος: Σχολικός Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής Πρωτ/μιας Εκ/σης Πελοποννήσου.

<u>* Φωτογραφικό ένθετο:</u> - Α' μέρος - Λεζάντα 1ης φωτογραφίας: Αντί "κορυφές" να γραφεί "παρυφές"
* Ομοίως: 41η φωτογραφία:
αντί "Από δεξιά Βάμηνο, Βασιλ. Λουκάκη, Αφροδ. Σαρουδάκη, κάτω: Σοφία Πετρουλάκη" να γραφεί
"Από δεξιά: Βάμαινα, Σοφία Πετρουλάκη, Αφροδ. Σαρουδάκη κάτω: Βασιλική Λουκάκου"

* Ομοίως: 42η φωτογραφία: Αντί "Λέλαγα" να γραφεί "Λέζαγα".

* Ομοίως: 43η φωτογραφία: Αντί "Γκόφας" να γραφεί "Γκόφος" (δύο φορές).

* Ομοίως: 61η φωτογραφία: Αντί "μικρού" να γραφεί "μακριού.

* Ομοίως: 65η φωτογραφία: Αντί "Ο .... Φαρμάκης" να γραφεί "Ο Κώστας Φαρμάκης".

* Ομοίως: 77η φωτογραφία: Αντί "αριστερά Μανώλης" να γραφεί "δεξιά Μανώλης".

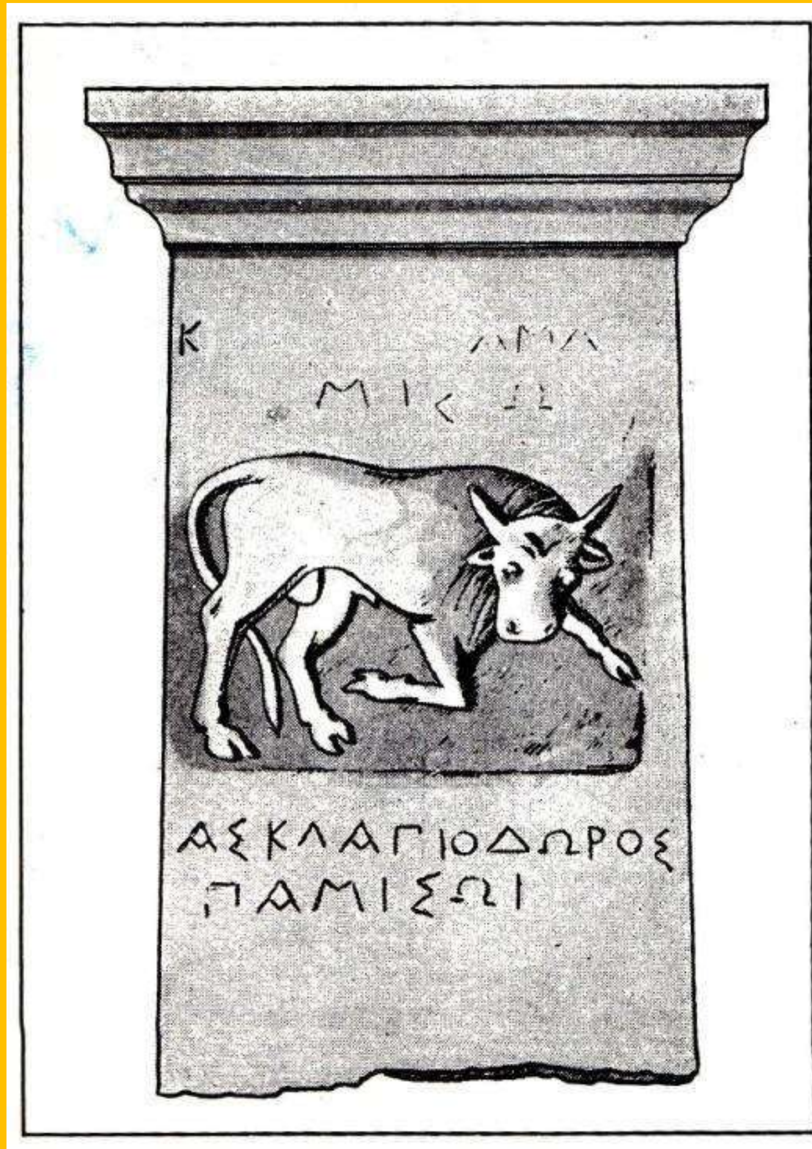
* Ομοίως: 98η φωτογραφία: Αντί "Α. Μάχο" να γραφεί "Αριστείδη Μόσχο".

* Ομοίως: 100η φωτογραφία: Στο τέλος της λεζάντας να συμπληρωθεί "και η κ. Γωγώ Αθανασοπούλου".

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΠΛΑΤΑΡΟΣ
Μαθηματικός

Διαδικτυακό Αρχειακό υλικό Μεσσήνης

(Παράρτημα Γ΄εκδόσεως)

Συλλογή Γιάννης Π. Πλατάρος

2 Σελίδες

Ο Ιμπραΐμ στη Μεσσήνη το 1825 του Νίκου Κουρή

1 Σελίδα

Μεσσήνη αρχειακό υλικό

4 Σελίδες

Δύο Βιβλιοπαρουσιάσεις για την Μεσσήνη (βιβλίων Βαλαβάνη και Μπιτζάνη)

3 Σελίδες

Ο Νάκης Σπανός εκ Μεσσήνης ορμόμενος

1 Σελίδα

Επισκοπή Μεσσήνης

3 Σελίδες

Έλος Νησίου Μεσσήνης σε Μανιάτικο Δημοτικό ποιήμα υπό Νικολάου Πολίτου.

1 Σελίδα

Ιωάννη Φιλήμονος αναφορά σε προεπαναστατική Μεσσήνη το 1860

3 Σελίδες

Ειδεχθή εγκλήματα εις Μεσσήνην έτους 1830

1 Σελίδα

Ο Μεσσήνης Ιωσήφ

1 Σελίδα

Μαρτυρία περί του Κάστρου Νησίου Μεσσήνης

20 Σελίδες

Περί Ιθώμης και Μεσσήνης ΙΙ Αθανασίου Πετρίδου Παρνασσός

20 Σελίδες

Περί Ιθώμης και Μεσσήνης Ι Αθανασίου Πετρίδου Παρνασσός

11 Σελίδες

Περί Ιθώμης και Μεσσήνης Ν. Πετρή Παρνασσός

12 Σελίδες

Αναμνήσεις από Μεσσηνίαν Αδαμάντιος Ι. Αδαμαντίου Παρνασσός

19 Σελίδες

Αναμνήσεις από Μεσσηνίαν Αδαμάντιος Ι. Αδαμαντίου Παρνασσός

2 Σελίδες

Το εν Μεσσήνη Στάδιον και η κλεψύδρα εν ετει 1865

1 Σελίδα

Ανά την Ελλάδα Μεσσηνιακαί απόψεις έτος 1907

9 Σελίδες

Μεσσηνία

11 Σελίδες

Τουριστικός χάρτης Μεσσήνης και Μεσσηνίας.

8 Σελίδες

Τουριστικός Οδηγός Μεσσηνίας (συμμετοχή στην συγγραφή)

21 Σελίδες

Προλόγιση επιμέλεια β΄έκδοσης ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ Θεοδώρου Μ Τσερπέ.

1 Σελίδα

Επαλήθευση Τριγωνισμού του Ελληνικού χώρου τα ευρήματα στον Ι.Ν. Τριών Ιεραρχ...

2 Σελίδες

Προλόγιση Βιβλίου Τάκη Βαλαβάνη ΕΛΛΕΣ ΕΠΟΧΕΣ

1 Σελίδα

Επαλήθευση Τριγωνισμού του Ελληνικού χώρου τα ευρήματα στον Ι.Ν. Τριών Ιεραρχ...

18 Σελίδες

Μεταξουργία Ιταλών σε Σπάρτη και Μεσσήνη μετά το 1830

ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΤ Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ ΜΕΤΑΞΟΤΡΓΩΝ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ Το αντικείμενο αυτής της μελέτης ανήκει στην ιστορία της ιταλικής μετανάστευσης στο ελληνικό κράτο...

1 Σελίδα

Ετυμολογία για το Βουρκάνο, Φωτίου Λίτσα.doc

Μια καινούργια ετυμολογική εκδοχή για το τοπωνύμιο Βουρκάνο, το όρος Ιθώμη και την εν αυτώ Ι.Μονή του Βουρκάνου , παρά την Αρχαία Μεσσήνη , από τον αείμνηστο Μεσσήνιο (εκ Χώρας) καθηγητή ...

1 Σελίδα

Εγκυκλοπαιδική καταγραφή Μεσσήνης

Εγκυκλοπαιδική καταγραφή Μεσσήνης αρχών 20ου αιώνα.

2 Σελίδες

«χολέρα» στην Μεσσήνη!

Γλαφυρή διήγησις περιστατικού «χολέρας» στην Μεσσήνη το έτος 1883 , το οποίο έχει καταγραφεί σε περιοδικό της εποχής.

3 Σελίδες

Αρχειακό υλικό 1ου ΓΕΛ Μεσσήνης

Αρχειακό υλικό για το Γυμνάσιο Μεσσήνης με τους Διευθυντές του από το 1891 για το Ελληνικόν Σχολείον εν Μεσσήνη από 1847 έως του 1908 και έως 1931

5 Σελίδες

Ο Ιμπραήμ στην Μεσσήνη_Θεοδώρου_Γούνα

Περιγραφή του γεγονότος της παραμονής του Ιμπραήμ στην Μεσσήνη από τον Λόγιο και Φοιτητή (το 1908) της Νομικής Θεόδωρο Γούνα. Υπάρχει και εξιστόρηση του γεγονότος του κρεμάσματος της γριά...

1 Σελίδα

Καπετάν Κρόμπας

Μεγάλος ήρωας, ο μεγάλος Μακεδονομάχος μάρτυρας εκ Μεσσήνης καταγόμενος Μαρίνος Λυμπερόπουλος ή πιο γνωστός ως «Καπετάν Κρόμπας» που έπεσε στο Πεταλίνο για να είναι η Μακεδονία Ελληνική.

2 Σελίδες

Εθνική Τράπεζα Μεσσήνης

Η Εθνική Τράπεζα Μεσσήνης και ο διευθυντής της κος Μαλαματιανός εν έτει 1908

4 Σελίδες

οικογένεια των φιλικών Ποτήρη εκ Μεσσήνης

Επιστολές σε Οδησσό (Οντέσα) του Παναγιώτη Ποτήρη, φιλικού εκ Μεσσήνης.

2 Σελίδες

Ξενοδοχείον ΠΑΜΙΣΟΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Το μέγα Ξενοδοχείον και Εστιατόριον «ΠΑΜΙΣΟΣ» εν Νησίω και εν Μεσσήνη των αδελφών Χρόνη. Πρόκειται για το σημερινό ΚΕΠ του Δήμου Μεσσήνης ή πρώην υποκατάστημα Εμπορικής Τραπέζης για τους ...

ΤΡΕΙΣ ΜΕΣΣΗΝΙΟΙ
ΜΑΚΕΔΟΝΟΜΑΧΟΙ

3 Σελίδες

Καπετάν Κρόμπας Βιογραφικό από Ιωάννη Ν. Σπυρόπουλο.

Βιογραφικό του Μαρίνου Λυμπερόπουλου, Μεσσήνιου Μακεδονομάχου, από τον Ιωάννη Νικολάου Σπυρόπουλο, γόνο της οικογενείας του επίσης ήρωος Μακεδονομάχου Νικολάου Αθαν. Σπυροπούλου

3 Σελίδες

το εν Μεσσήνη Δημοτικό Γυμνάσιο

Οι ιδρυτικοί νόμοι του Δημοσυντήρητου Γυμνασίου Μεσσήνης του τέως Δήμου Παμίσου , εν Μεσσήνη.

1 Σελίδα

Σύλλογος διδασκάλων Μεσσήνης.

Πρόσκληση του Συλλόγου Διδασκάλων Μεσσήνης για εκδήλωση στο Σίνε -Πάρκ με ομιλητή τον Χρίστο Αλειφέρη.

6 Σελίδες

Μεσσήνη Εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες έτους 1930

Εγκυκλοπαιδική καταγραφή Μεσσήνης, Μεσσηνίας, με ενημέρωση έτους (περίπου) 1930

3 Σελίδες

Επαγγελματίες Μεσσήνης έτους 1933

Επαγγέλματα και επαγγελματίες Μεσσήνης, έτους 1933, αρχείο που μου παρέσχε ο κ. Ηλίας Μπιτζάνης Αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

13 Σελίδες

Μέρλας Χαράλαμπος Η πλέον χαρακτηριστική φυσιογνωμία της Μεσσήνης.

Μια μεγάλη προσωπικότητα της Μεσσήνης , ο γιατρός Χαράλαμπος Μέρλας , ο οποίος άφησε εποχή στην τοπική κοινωνία με τις γνώσεις, το έργο του και την χαρακτηριστική του ιδιοτυπία-προσωπικότ...

2 Σελίδες

Μεσσήνη και Μεσσηνία σε πρωτομετα-επαναστατική σχολική Γεωγραφία.

Καταγραφή Μεσσήνης και Μεσσηνίας σε μια πρωτοεπαναστατική σχολική Γεωγραφία . Όλα έχουν ενδιαφέρον . Τα λάθη, τα σωστά οι καταγραφές.....

12 Σελίδες

Περί των Μεσαιωνικών πόλεων Ανδρούσης και Νησίου (Μεσσήνης)

υπό Αθανασίου Πετρίδου Ηπειρώτου Σχολάρχου, 30 Αυγούστου 1886 , ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

9 Σελίδες

Διονυσίου Πύρρου του Θετταλού (1777-1853) Ελλάδος Περιήγησης Μεσσηνιακά ΚΑΤΑΓ...

Εκ χειρογράφου αποκειμένου εις τα γενικά Αρχεία του Κράτους(Συλλογής Γιάννη Βλαχογιάννη) . Εξεδόθη το πρώτον υπό Σωτηρίου Νικ. Αθανασιάδη, το έτος 1984 ....

13 Σελίδες

Πανηγυρικός λόγος 25ης Μαρτίου 2009 Μεσσήνης

Ο πανηγυρικός λόγος της 25ης Μαρτίου 1821 με κεντρικό θέμα την συμβολή της Μεσσήνης στην Εθνική Παλιγγενεσία

11 Σελίδες

Νεώτερα ευρήματα στην λιθοδομή του Ι.Ν.. Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης

Νεώτερα και εντυπωσιακότερα ευρήματα απεκάλυψε η συνεχιζόμενη αμμοβολή στον Ι.Ν. Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης. Συγκεκριμένα ήλθαν στο φως 35 κομμάτια από κίονες από πωρόλιθο που είναι ενσωματ...

4 Σελίδες

το πανηγύρι της Μεσσήνης

Μια μικρή ιστορική αναφορά στο πανηγύρι της Μεσσήνης και στην κάθοδο της ιεράς εικόνος της Παναγιάς της Βουλκανιωτίσσης εν Μεσσήνη και η παραμονή της επί εννεαήμερον.

11 Σελίδες

Τρεις Ιεράρχες Μεσσήνης

Μια αμμοβολή φέρνει στο φως λιθοδομή , όπου μέσα της έχουν κτισθεί αρχιτεκτονικά μέλη αρχαίου Ελληνικού ναού! μέχρι τότε κανείς δεν γνώριζε, δεν ήξερε, δεν είχε ακουστά για το γεγονός α...

3 Σελίδες

Περί χωρίου Λίμναι Νησίου (Μεσσήνης) και αρχαίων Καλαμών

5 Σελίδες

2 Απριλίου 1686 Χάλασε το νησί του Τριζάλα (Νησί του Ντρίζαγα) -καταγραφή και...

2 Σελίδες

επιστολή Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη 13 Απριλίου 1821 Δια μέσου Νησίου

7 Σελίδες

το περιστατικό Κολοκοτρώνη με το Νησί -Μεσσήνη με Γάλλους με αναφορά σε Μανιάτες

4 Σελίδες

πληρεξούσος Νησίου ο Κωνσταντίνος Νικολάου το 1829

2 Σελίδες

Ο Ιμπραίμ κατακαίει Δια της οδού του Νησίου

4 Σελίδες

Παραγωγικότητα Μεσσηνίας το 1821

2 Σελίδες

Συνδρομητές Μεσσήνης σε περιοδικό του 1868

3 Σελίδες

Ιερείς Μεσσήνης εν έτει 1851

4 Σελίδες

Το εν Νησίω στρατόπεδον του Ιμπραμ 26 Ιουλίου 1825

3 Σελίδες

Χρήση ιατρικής πρακτικής σε παιδιά εν Νησίω εν έτει 1852

3 Σελίδες

εν έτει 1831 κάτοικοι Νησίου

3 Σελίδες

Καλλιακούδας μέλος αρχαιολογικής Εταιρείας εν Μεσσήνη το 1860

4 Σελίδες

Ο Ηρωϊκός θάνατος του Μαυρομιχάλη Σκυλογιάννη στη Μεσσήνη.

632 Σελίδες

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος 1831 Υλικό Μεσσήνης και περιοχής της

6 Σελίδες

διενέξεις στην Βουλή to 1865 περί των Σύκων Μεσσήνης

16 Σελίδες

διεσώθησαν εις το Νησίον της Καλαμάτας

5 Σελίδες

Απομνημονεύματα Σπηλιάδου Ο Δαρειώτης με Νησιώτες σε πολιορκία Κορώνης.

4 Σελίδες

Σπηλιάδου Δημήτριος Καλαμαριώτης από Νησίου

3 Σελίδες

Ιωάννου Φιλήμωνος Δοκίμιον Επανάστασης Οι δυνάμεις Ελλήνων Τούρκων το 1821

1 Σελίδα

Δήμαρχος Παμίσου ο Γεώργιος Δαρειώτης Αντί του αποβιώσαντος Εμμανουήλ Δαρειώτ...

2 Σελίδες

Κουντουριώτης Μαυροκορδάτος στις 17 Απριλίου στις όχθες του Παμίσου

2 Σελίδες

Στις όχθες του Παμίσου εψάλη δοξολογία επί τη ενάρξει της Επαναστάσεως του 1821

2 Σελίδες

Αναφορά στην βουλή για τους σεισμούς του 1846 Στη Μεσσήνη

3 Σελίδες

Καποδίστριας προς Κολοκοτρώνη, αναφερόμενος στο Νησί.

5 Σελίδες

Επισκοπή Μεσσήνης (2)

3 Σελίδες

Επίτροποι ιερείς διοικητές Καλαμάτας και Νησίου συνδρομητές βιβλίου το 1845

5 Σελίδες

Δημογραφικά στοιχεία επαρχίας Μεσσήνης 1853

3 Σελίδες

Γάμοι γεννήσεις θάνατοι εις Μεσσηνίαν έτους 1860

4 Σελίδες

Συνδρομητές νομολογίας έτους 1856 από Δήμο Παμίσου και Μεσσήνη

2 Σελίδες

Ειρηνοδικείον Παμίσου εδρεύον εις Νησίον το 1837

2 Σελίδες

Π.Γ.Φεσάς εκ Νησίου Μεσσηνίας

2 Σελίδες

250 πολιορκητές Μεθώνης εκ Νησίου

2 Σελίδες

Αποτελέσματα σεισμού 1846 εν Μεσσηνία

4 Σελίδες

Διοικητικές μεταβολές Δήμου Παμίσου έτους 1861

1 Σελίδες

ημερίδα δήμου Μεσσήνης & φιλ.Σχολής Αθηνών 16 Μαίου 2009

2 Σελίδες

Παυσανίας για Πάμισο

5 Σελίδες

Σατωμβριάνδου οδοιπορικόν Αναφορά εις Νησίον Πάμισο Μεσσήνη

1 Σελίδες

Τετράδραχμον κοπής Μεσσήνης

2 Σελίδες

Περί μη κατοικίας Τούρκων εις Νησίον (Μεσσήνη)

6 Σελίδες

Σάθας για την θυσία του Ιωάννη Μαυρομιχάλη εις Νησίον

6 Σελίδες

Αδαμαντίου Κοραή σχόλια επί των Γεωγραφικών του Στράβωνος αφορώντα την Μεσσηνία

1 Σελίδα

1851 περί επιβολής διοδίων στον Πάμισο!

Νομοθέτημα, βασιλικό διάταγμα, περί επιβολής διοδίων στον Ποταμό Πάμισο, επί υπουργού Μελετόπουλου.

3 Σελίδες

Τα διόδια Παμίσου , Πανελλήνιον Δημοτικόν υπόδειγμα τελών!

Τα διόδια που επεβλήθησαν επί Όθωνος και υπουργού Μελετόπουλου στον ποταμό Πάμισο (γέφυρα) αποτελούν πρότυπο τέλους -διοδίου

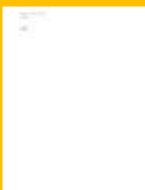

5 Σελίδες

Σπηλιάδη απομνημονεύματα για Δαρειώτη και πολιορκία Κορώνης.

2 Σελίδες

Δικαστικά Νησίου έτους 1831

το δικαστήριο Νησίου και Καλαμάτας, επιλαμβάνεται σοβαρών υποθέσεων εν έτει 1831

15 Σελίδες

Διοικητική Διαίρεσις Ελλάδος 1833

Οι 10 Νομοί και οι 42 Επαρχίες του τότε Ελληνικού Κράτους.

30 Σελίδες

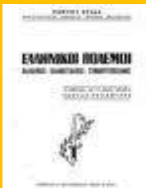
Μεσσήνιοι αγωνιστές του 1821 . Ένας κατάλογος

Ονοματεπώνυμα αγωνιστών με τις τρατιωτικές τους ιδιότητες. Μη πλήρης κατάλογος (για πολλούς λόγους) αλλά ίσως από τους πληρέστερους και «επίσημους»

4 Σελίδες

Η μοναδικότητα της Αρχαίας Μεσσήνης.

μια πρώτη αποτίμηση των νέων τότε (1996) ευρημάτων από τον σοφό καθηγητή που κάνει την ανασκαφή κ. Πέτρο Θέμελη.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

12 Σελίδες

Περί της οικογενείας Κοσμά, του Στρατηγού, εις Μεσσήνην.

Απόσπασμα από βιβλίο του Στρατηγού Γεωργίου Κοσμά εις ό, τι αφορά την καταγωγή της οικογενείας του εις την περιοχή της Μεσσήνης.

5 Σελίδες

Ευρήματα της αρχαίας Μεσσήνης , αποτίμηση στο περιοδικό Αρχαιολογικά (Μαίρη Α...

Ευρήματα της αρχαίας Μεσσήνης

2 Σελίδες

Ο Μαρμάρινος γίγας της Μεσσήνης (Μαίρη Αδαμοπούλου)

Από την Μαίρη Αδαμοπούλου για ένα εύρημα στην αρχαία Μεσσήνη

1 Σελίδες

Η αρχαία Μεσσήνη στην νεα παράδοση

Απόσπασμα από βιβλίο του Ι. Κακριδή , που αναφέρεται στο πώς φανταζόταν ο αγράμματος λαός τους «Έλληνες» μέσω των έργων που έβλεπαν να έχουν φτιάξει στους αρχαιολογικούς χώρους. (Ως γίγα...

9 Σελίδες

MESSHNH

παρουσίαση ορισμένων ανακαλύψεων στις ανασκαφές από τον κ. Πέτρο Θέμελη.

8 Σελίδες

Ο Ερμής της Αρχαίας Μεσσήνης

πώς καθαρίστηκε το περίτεχνο σπουδαίο αυτό άγαλμα μετά την ανακάλυψή του...

125 Σελίδες

Συνεδριακό υλικό για την πρωτοβυζαντινή Μεσσήνη.

Από Συνεδριακό υλικό για Μεσσήνη και Ολυμπία, αποκομμένο σε ό,τι αφορά μόνο την Μεσσήνη. Από πρακτικά διεθνούς Συμποσίου 29-30 Μαΐου 1998 Επιμέλεια Συνεδρίου Πέτρος Θέμελης, Βούλα Κόντη. ...

6 Σελίδες

Για τον παππού του Παπαφλέσσα Γεώργιο

Η οικογένεια Παπαφλέσσα αναφέρεται και στο μέλος Γεώργιο, παππού του Γρηγορίου που εφονεύθη το 1770 στο Νησί στην αποτυχημένη επανάσταση του Ορλώφ.

8 Σελίδες

Περιήγηση στην Αρχαία Μεσσήνη και τα νέα ευρήματα (2008)

Περιήγηση του συλλόγου ΔΙΑΖΩΜΑ στην αρχαία Μεσσήνη και ξενάγηση από τον εποπτεύοντα τις ανασκαφές σοφό αρχαιολόγο κ. Πέτρο Θέμελη.

15 Σελίδες

μετά τον καποδίστρια γεγονότα περιοχής Μεσσήνης Συλλογή Ιωάννη Κολοκοτρώνη.

Γεγονότα που συνέβησαν σε Νησί, Σκάλα, Ανδρούσα, Τζώρι, Ανδρούσα, Πιπερίτσα, Αβραμιού, Μικρομάνη, κουρτσαούση, Ασλάναγα κ.ά. με τους Γάλλους να έχουν κάνει κατάληψη στη Μικρομάνη και τον ...

18 Σελίδες

Παρουσίαση νέων ευρημάτων Αρχαίας Μεσσήνης

Φωτογραφίες και περιγραφή νέων ευρημάτων

1 Σελίδες

Έλενα Στρατηγοπούλου Ένα μουσικό ταλέντο από την Μεσσήνη

Ρεπορτάζ της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας

25 Σελίδες

Μεταξουργεία Δουρούτη σε Αθήνα Σπάρτη Μεσσήνη

Μαρίας Χριστίνας Χατζηϊωάννου

1 Σελίδα

Πανηγύρι στο Βουλκάνο το 1886. Δημοσίευμα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας 14-08-2011

Χιλιάδες άνθρωποι παίρνουν σήμερα το δρόμο για τη Μονή Βουλκάνου που γιορτάζει αύριο την Παναγία. Πρόκειται για μια βαθιά ριζωμένη παράδοση στην τοπική κοινωνία, όπως φαίνεται και από το ...

3 Σελίδες

έκθεση σε Μεσσήνη ζωγραφικής Παναγιωτόπουλος 4 Απριλίου 2012

Έκθεση ζωγραφικής με τίτλο «Εν Μεσσήνη» του Νίκου Παναγιωτόπουλου 4 Απριλίου 2012 έως 24 Απριλίου 2012 . Ο Νίκος Παναγιωτόπολος είναι γέννημα -θρέμμα της Μεσσήνης , ζωγραφίζει ανελλιπώς...

7 Σελίδες

Θ.Μ. Τσερπές Απάντηση στον λίβελλο Οκτώβριος 1978

Εδώ ο Θ.Μ. Τσερπές απαντά σε δημοσιεύματα του τοπικού τύπου που έβαλε ο δήμαρχος Δημήτρης ο Κούτσικας. Δυστυχώς δεν τα έχω, αλλά υπάρχουν στα Αρχεία της Σημαίας και του Θάρρους Καλαμάτας . ...

16 Σελίδες

Θ. Μ. Τσερπέ 15 Οκτωβρίου 1978 Ημέρα Ευτυχίας ή Δυστυχίας για το Νησί.

Το 1978 , βάζει για πρώτη φορα ως υποψήφιος Δήμαρχος ο Παύλος Πτωχός, ενώ ήδη ήταν Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου επί Δημητρίου Κούτσικα, από τον Μεταπολίτευση, μετά το 1974. Μέντορας ...

1 Σελίδα

[Πότης Λουκάκος για Πάμισο Λάκη Λιτόπουλου του ΠΑΟΚ 1-11-1972]

Αρχειακό υλικό Μεσσήνης. Ο Λόγιος Πότης λουκάκος, κάνει αναφορά στον νέο ΠΑΜΙΣΟ του Λιτόπουλου, παλαιού ποδοσφαιριστού του ΠΑΟΚ, με το νέο Διοικητικό Συμβούλιο, αποτελούμενο από τους Νίκ...

5 Σελίδες

[Πάμισος3]

Ολίγα περί Παμίσου από Μεσσηνιακά του Παυσανίου (Παπαχατζής μετάφραση-σχόλια) της Εκδοτικής Αθηνών. (Το πλέον μνημειώδες έργο που υπάρχει στην Ελλάδα για τις περιηγήσεις του Παυσανίου)

2 Σελίδες

[απολογισμός Καρναβαλικών εκδηλώσεων 1965]

Απολογισμός των Καρναβαλικών εκδηλώσεων από την Περιηγητική Λέσχη, έτους 1965

11 Σελίδες

[καρναβαλικός λόγος Μεσσήνης; 1965]

Ντοκουμέντο του Καρναβαλικού λόγου του έτους 1965 στην Μεσσήνη Συγγραφέας Πότης Λουκάκος Από το Αρχείο Περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης.

12 Σελίδες

Τρίτη και τελική εκδοχή Καρναβαλικού λόγου Μεσσήνης 1965

Η τελική -μάλλον- εκδοχή του λόγου του Καρναβαλικού που εξεφψνήθη, αφού το έγγραφο είναι αρκετά τσαλακωμένο σε σχέση με τα άλλα δακτυλογραφημένα και ατσαλάκωτα. Γενικά, υπάρχει μεγάλη πρ...

5 Σελίδες

Δεύτερη εκδοχή Καρναβαλικού Λόγου Μεσσήνης 1965 (υπάρχει και η τελική τρίτη!)

Δεύτερη εκδοχή του Καρναβαλικού Λόγου Μεσσήνης έτους 1956 . Η πρώτη ήταν του Πότη Λουκάκου. Υπάρχει και τρίτη που απ᾽ ότι φαίνεται τελικώς εξεφωνήθη.

3 Σελίδες

Στασινάκης Νίκος. Τριτοετής Λυκείου Μεσσήνης για το Καρναβάλι.

Ο Νίκος Στασινάκης, ων Τριτοετής του Λυκείου Μεσσήνης, γραφει ένα δοκίμιο για το Καρναβάλι της Μεσσήνης (γύρω στο ή το 1965)

2 Σελίδες

Πρόγραμμα Καρναβαλιού Περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης έτους 1965

Πρόγραμμα Καρναβαλιού από την Ελληνική Περιηγητική Λέσχη, παράρτημα Μεσσήνης, έτους 1965

1 Σελίδες

[Καρναβαλικό πρόγραμμα Μεσσήνης έτους 1965]

32 Σελίδες

[Καρναβαλικός λόγος Μεσσήνης 1967 Αξιοσημείωτης επικαιρότητας με το 2012]

1 Σελίδα

[Πεζοπορεία από πατρών εις καλάμας Κορύλλου -Θεοχάρη Πάτραι 1891]

12 Σελίδες

[Τρίτη και τελική εκδοχή Καρναβαλικού λόγου Μεσσήνης 1965]

8 Σελίδες

[Δεύτερη εκδοχή Καρναβαλικού λόγου 1965 χειρόγραφη.]

3 Σελίδες

[Χορηγοί Καρναβάλου Μεσσήνης καταστηματάρχες Περιηγητικής .]

7 Σελίδες

Καρναβαλικά προγράμματα Μεσσήνης και εκφωνήσεις από μεγαφώνου ετών 1963 1966 και ισως 1967

19 Σελίδες

Καρναβαλικός λόγος Μεσσήνης 1966 μετά πρωϊνού προλόγου

12 Σελίδες

Καρναβαλικός λόγος Μεσσήνης 1963 μετά προγράμματος Περιηγητικής, αρχικού και τελικού

115 διαφάνειες

σύγχρονη Μεσσήνη: Ιστορία & Πολιτισμός

Η σύγχρονη Μεσσήνη, μέσα από την Ιστορία της και τον πολιτισμό της (Παρουσίαση ση ημερίδα του Δήμου Μεσσήνης και της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών Το Σάββατο 16 Μαΐου 2009 στο Δημαρχείο

16 Σελίδες

Πρόγραμμα για την Μεσσήνη

Ένα πρόγραμμα για την Μεσσήνη, που θα μπορούσε να υιοθετήσει οποιοσδήποτε δημοτικός συνδυασμός. Συνετάχθη το 2006 ... Εκατέρωθεν του στραγγιστικού αυτού ρέματος του **Παμίσου**, μέχρι την συμβολή το ...

12 Σελίδες

Αρχαίες πηγές κείμενα Περί Μεσσήνης Παμίσου κτλ

83 διαφάνειες

ΠΑΜΙΣΟΣ-ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ-ΟΜΑΔΑΣ-2009.pptx

2009-10. Η παρουσίαση έγινε την Τετάρτη 12 Αυγούστου 2009 στο Ξενοδοχείο «ΜΕΣΣΗΝΗ» στην **Μεσσήνη** , λεωφόρο ... στην ΖΩΗ της ΜΕΣΣΗΝΗΣ Ο ΠΑΜΙΣΟΣ είναι η ίδια η **Μεσσήνη**. Είναι η νε ...

6 Σελίδες

Το πανηγύρι της Μεσσήνης και το μοναδικό έθιμο της ψητής γουρουνο

Uploaded from Google Docs ... κάθοδο της Ιεράς και θαυματουργού εικόνος της Παναγίας Βουλκανιωτίσσης εν **Μεσσήνη** Η Βουλκανιώτισσα Το ... πανηγύρι της Μεσσήνης και η εντόπια καταγωγή του εθίμου τ ...

 1 Σελίδα

Στέφανος Λιναίος

Συνέντευξη στην Ελευθερία Καλαμάτας ... από **Μεσσήνη** και Μπούκα μέχρι Παραλία, Κιτριές και Καρδαμύλη». Ι Στην κρίση που περνάμε, πι-στεύετε ... γίνει απόψε στην Αρχαία **Μεσσήνη** στις 8.30 το βράδ ...

 1 Σελίδα

Νίκος Παναγιωτόπουλος

Συνέντευξη στην Ελευθερία Καλαμάτας ... την έκθεσή του "Στα ίχνη των περιηγητών" με θέμα την Αρχαία **Μεσσήνη**, η οποία σημείωσε μεγάλη επιτυχία,

Περί των Μεσαιωνικών εν Μεσσηνία Πόλεων, Ανδρούσης και Νησίου -Του Αθανασίου Πετρίδη, Ηπειρώτη σχολάρχη, 30 Αυγούστου 1886-Παρνασσός

Αναμνήσεις από Μεσσηνία Ι, Αδαμάντιου Ιωαννίδη Αδαμαντίου, Παρνασσός

Αναμνήσεις από Μεσσηνία ΙΙ **Εδώ φωτ. και από αρχαίους κίονες Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης από τα αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη που είναι ενσωματωμένα στην λιθοδομή των Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης**

40 αρχαία κομμάτια κιόνων στην λιθοδομή των Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης : Συγκλονιστική ανακάλυψη που αλλάζει αντικειμενικά την Ιστορία της Μεσσήνης, διαλύει μύθους , πλάνες, παρανοήσεις που έχουν γραφεί και τοποθετεί την ιστορία της νέας πόλης όχι μόνο τους 4-5 αιώνες μ.Χ αλλά και με -σίγουρη πλέον- την π.Χ. αδιάλειπτη ιστορική ζωή του τόπου.

Αρχαία Μεσσήνη : **Νέες ανασκαφές, νέα ευρήματα από τον σοφό καθηγητή κ. Πέτρο Θέμελη.**

Οκτώ βίντεο για την Μεσσήνη **αρκετά ενδιαφέροντα βίντεο**

Αριστεία 1821 για Μεσσηνιώτες **Ονόματα από την Μεσσήνη όσων έλαβαν αριστεία, υπάρχουν στο βιβλίο του Θ. Τσερπέ αλλά και στα Μεσσηνιακά του Μίμη Φερέτου . Τα ονόματα του παρόντος συνδέσου, αφορούν και Καλαμάτα, Αγριλόβουνο , Αιθαία , Άνθεια, Βαλύρα , Ζαχάραινα, Θουρία, Μαυρομάτι, Μικρομάνη, Ξεροκάσι , Περδικόβρυση, Σάμαρι, Σίμιζα, Σπερχογεία, Αλώνια, Αριοχώρι, Αρι κτλ Μάλλον δεν ήταν καταγεγραμμένα και έχουν ληφθεί από δημοσίευμα του κ. Γ. Καπετανάκη στην «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» Καλαμάτας στο φύλλο της 31Μαρτίου 2002**

Καταγραφή Μεσσήνης Από τον Πύρρο τον Θετταλό. Μια περιήγηση στην Μεσσηνία την Μεσσήνη και την Αρχαία Μεσσήνη στα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια

Ιστορία της Πόλεως Μεσσήνης Μια σύντομη περίληψη της Ιστορίας

Οικογένειες Μεσσήνης έτους 1835 Θα βρείτε προγονό σας τόσο παλιά;

Επαγγελματίες Μεσσήνης έτους 1905 Τί δουλειά έκανε ο προπάππος σας;

Διοικητικές διαιρέσεις Μεσσήνης Σε επίπεδο Δήμου Επαρχίας και Νομού

Απόσπασμα απομνημονευμάτων Φωτάκου Αφορά την Μεσσήνη

Βιβλιογραφικές αναφορές Μεσσήνης παλαιές αναφορές και στατιστικά στοιχεία περιοχής

Σημαντικά της Μεσσήνης Πρόσωπα Είναι δυνατόν να έχουμε τόσους πολλούς διάσημους διακεκριμένους πολίτες που κατάγονται από Μεσσήνη;

Ο Πάμισος Τα πάντα που πρέπει να ξέρετε για το ποτάμι της Μεσσήνης

Περί του ήρωος Γεωργίου Φλέσσα, παππούλη του Παπαφλέσσα που εφονεύθη το 1770 στην Μεσσήνη (Νησί) στα Ορλωφικά .

Εγκυκλοπαιδική καταγραφή Μεσσήνης αρχών 20ου αιώνα.

Το όνομα της Καλαμάτας Μια απίστευτη (εκ πρώτης όψεως) εκδοχή , από τον εξαίρετο και διακεκριμένο εκπαιδευτικό, πρώην Λυκειάρχη Θεολόγο και Φιλόλογο κ. Πέτρο Πανταζόπουλο.

Οδοιπορικό στην Μεσσήνη το 1891 Πεζοπορία από Πάτρα σε Καλαμάτα από τους Χ. Π. Κορύλλο και Στ. Θεοχάρη.

Αρχειακές αναφορές Μεσσήνης 1822-1824 Πρόκειται για τα αρχεία της Εθνικής μας Παλιγγενεσίας

Περί Νησίου και άλλων ετυμολογικών Ένα λίαν ενδιαφέρον άρθρο του εξαίρετου λόγιου συμπολίτη μας κ.Δημ. Ε. Σπανού στην "ΜΕΣΣΗΝΗ"

Έχετε πρόγονο στην Αμερική; Ο προπάππος ή ο παππούλης μας ή και ο πατέρας σας , που πήγε μετανάστης στην Αμερική. Βρείτε τον!

Ίταλοί μεταξουργοί σε Σπάρτη και Μεσσήνη το 1836 Μαρία-Χριστίνα Χ"ιωάννου

Το μουσείο χαρακτικής Τέχνης του Τάκη Κατσουλίδη στην Μεσσήνη Ένας πράγματι αθάνατος συμπατριώτης μας, καταθέτει τη ζωή του στην γενέτειρα.

Απίστευτο! Ένας ξεχασμένος Ολυμπιονίκης εκ Μεσσήνης Μεσσηνίας! Αλέξανδρος Νικολόπουλος στους Ολυμπιακούς του 1896

Και ένας μέλλων Ολυμπιονίκης Ο Λούης Τσάτουμας, το καμάρι της Μεσσήνης, ο αθλητής με το ήθος την σεμνότητα και τις τεράστιες παγκόσμιες ικανότητες.

Ενδιαφέρων Χάρτης! Έχει να κάνει με τον τριγωνισμό του Ελλαδικού χώρου και τη νυν νέα Μεσσήνη. Φωτογραφικά άλμπουμ από Μεσσήνη

http://picasaweb.google.gr/plataros

http://www.flickr.com/photos/9796813@N08/

[Φωτογραφικό άλμπουμ ΙΙ](#)

[ΕΔΩ Στατιστικά στοιχεία τελευταίων 48 ετών για τον καιρό της Μεσσήνης](#)

Ενημέρωση 25 Ιουλίου 2012

18 Σελίδες

Ευσταθίας Π. Κωστοπούλου. Τοπογραφικοί χάρτες κα ισχέδια Μεσσηνίας όπως τα είδε ο Abbe Michel Fourmont απόσπασμα αφορών Μεσσήνη

Πολύ σοβαρή επιστημονική μελέτη από την οποία προκύπτουν κάποιες πολύ αξιόλογες και όχι ευρέως γνωστές πληροφορίες για την περιοχή Μεσσήνης . Οι χάρτες όπως έχουν διασωθεί είναι ό,τι πιο καλύτερο. Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

3 Σελίδες

Πώς είσαν οι ξένοι την Ελλάδα του 21 Κυριάκου Σιμόπουλου αναφορές σε Νησί 1826-29 τ. Ε

Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

6 Σελίδες

Πώς είσαν οι ξένοι την Ελλάδα του 21 Κυριάκου Σιμόπουλου αναφορές σε Νησί 1824-26 τ. Δ

Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

7 Σελίδες

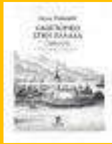
Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1800-1810 Κυριάκου Σιμόπουλου (Περί Νησίου αναφορές) τ.Γ1

Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

7 Σελίδες

Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1700-1800 Κυριάκου Σιμόπουλου (Περί Νησίου αναφορές) τ.Β

Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

2 Σελίδες

Εβλία Τσελεμπί Οδοιπορικό στην Ελλάδα 1668-1671 για Νησί

Συλλογή παρόντος υλικού από Διονύσιο Τσιριγώτη.

5 Σελίδες

Ενημέρωση 27 Ιουλίου 2012

Ζήτω η επανάσταση του 1834 **(Αφορά την Βόρεια Μεσσηνία, αλλά έχει αναφορες σε Μεσσήνη)**

Από : mavros6

12 Σελίδες

1926 Νεκρολογία Ιατρού Φ. Βακαλόπουλου

1926 Ο Ιατρός Α. Ανδρουσινός, γράφει νεκρολογία για τον Γιατρό Φώτη Βακαλόπουλο , πρόεδρο του Ιατρικού Συλλόγου Μεσσήνης στο Ιατρικό περιοδικό της εποχής «Ιατρική Κίνησις» Επίσης διασώζε...

2 Σελίδες

Ορυζοκαλλιεργητής και ορυζοβιομήχανος Παναγιώτης Γαλανάκης

Βιογραφικό πρωτοπόρου στην καλλιέργεια ορύζης και επεξεργασίας του, Παναγιώτη Γαλανάκη.

1 Σελίδα

Περί του Μενελάου Πονηρίδη, αδελφού του Ιωάννη, νικητού στον Μαραθώνιο του Σι...

39 Σελίδες

Αρχείο 10 διασωθέντων φύλλων της Εφημερίδος ΠΑΜΙΣΟΣ του Δημήτρη Σβόλακος ΓΑΚ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΜΕΣΣΗΝΗΣ "ΠΑΜΙΣΟΣ" ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1872. ΕΔΡΑ ΜΕΣΣΗΝΗ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΒΟΛΑΚΟΣ Τα 10 διασωθέντα -καταγραφέντα φύλλα καλύπτουν ένα χρονολογικό εύρος από τ...

6 Σελίδες

Εμπορικός οδηγός Μεσσηνίας έτους 1905 -πλην Μεσσηνης που είναι στο σώμα του Β...

το 1905 εκδίδεται Πανελλήνιος Εμπορικός οδηγός ένθα απαθανατίζονται πάντες οι επαγγελματίες της Ελλάδος. Το απόσπασμα αφορά την Μεσσηνία, πλην Μεσσήνης, μιας και έχει συμπεριληφθεί στην Β...

9 Σελίδες

Απογραφικά στοιχεία Δήμου Παμίσου έτους 1905

Διασώζονται εξαιρετικού ενδιαφέροντος πληροφορίες.

5 Σελίδες

Δικαίου Βαγιάκου Ο Ιμβραήμ εναντίον της Μάνης Αναφορές σε Νησίον

7 Σελίδες

Δ. Κουμουνδουράκης 1859 εξιστορεί τα περί Ιμπραήμ Αναφορές εις Νησίον

3 Σελίδες

Από -ύψιστο-βιογραφικό λεξικό Νίκου Καράμπελα Οικογένεια Φεσσά εκ Μεσσήνης

2 Σελίδες

Απόσπασμα ημερολογίου επιστρατευθέντος Προέδρου Κοινότητος Μεσσήνης Φ. Βακαλό...

2 Σελίδες

1907 Δημήτριος Φεσσάς Βουλευτής Μεσσήνης

Ενημέρωση 28 Ιουλίου 2012

14:22 Μεσσήνη Σεπτέμβριος 2011 .wmv Plataros 177 προβολές Πριν από 1 μήνας Το 1997 είχα φωτογραφίσει τα ίδια μέρη με το ανυψωτικό μηχάνημα του Δήμου με τον Τάκη Παπαζερβέα. Μετά 14 χρόνια κάναμε το ίδιο, πάλι με τον Τάκη , με το ίδιο όχημα, δύο πρ...

58:16 Μεσσήνη Μεθυσμένη Πολιτεία του Σάκη Μανιάτη Plataros 2509 προβολές πριν από 11 μήνες ΜΕΣΣΗΝΗ: Η «Μεθυσμένη Πολιτεία» Σκηνοθεσία ΣΑΚΗΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ . Παίζει η ΜΑΡΙΑ ΣΟΛΩΜΟΥ. (Ολόκληρη η ταινία ΔΙΑΡΚΕΙΑ 58') Από το 1996 έως το 1999, ο Μεσσήνιος Σάκης Μανιάτης...

13:32 Μεσσήνη η Μεθυσμένη Πολιτεία Σ. Μανιάτης Μ. Σολωμού Plataros 1979 προβολές Πριν από 1 έτος ΟΛΟΚΛΗΡΗ Η ΤΑΙΝΙΑ ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΗΔΗ ΑΠΟ ΑΥΓΟΥΣΤΟ 2011 ΕΔΩ!!! http://www.youtube.com/watch?v=ZcC6ARWL5al Η πρώτη ταινία της Μαρίας Σολωμού πριν γίνει γνωστή. Το περίεργο είναι...

3:15 Ο Ποταμός Πάμισος της Μεσσήνης Plataros 7554 προβολές πριν από 4 χρόνια Μάνος Χατζηδάκης-Νίκος Γκάτσος-Μανώλης Μητσιάς, σε ένα τραγούδι για τον Πάμισο, την πριγκιπέσσα Ιζαμπώ, τους Μελησσινούς δηλ. ένα σχόλιο της τοπικής Ιστορίας, της Μεσσήνης ...

5:27 Νεώτερο Καραναβάλι Μεσσήνης Plataros 2003 προβολές πριν από 4 χρόνια μια γεύση μικρή από το Καρναβάλι της Μεσσήνης με υλικό κυρίως από την Καθαροδευτεριάτικη παρέλαση των αρμάτων..

2:52 Διέλευση Ολυμπιακής φλόγας από Μεσσήνη το 1996 Plataros 878 προβολές πριν από 4 χρόνια Η διέλευση της Ολυμπιακής φλόγας από Μεσσήνη,στις 30 Μαρτίου 1996, καθ΄οδόν προς Αταλάντα ΗΠΑ. Εκείνο το βράδυ, ήταν όλη η Μεσσήνη στην πλατεία... Ευχαριστώ στον αντιδήμ...

4:11 Μεσσήνη : Η Μεθυσμένη Πολιτεία του Σωτήρη Πατατζή. Plataros 35888 προβολές πριν από 4 χρόνια Εικόνες από την παλιά Μεσσήνη , την μούσα του λογοτέχνη Σωτήρη Πατατζή που της έδωσε το προσωνύμιο «Μεθυσμένη Πολιτεία» καθώς βάσισε το ομώνυμο μυθιστόρημά του, σε πραγματι...

5:00 Τρεις Ιεράρχες Μεσσήνης Plataros 1638 προβολές πριν από 4 χρόνια Τον Απρίλιο του 2007,μια αμμοβολή στο επίχρισμα του Ι.Ν. Τριών Ιεραρχών Μεσσήνης, έφερε στο φως 40 κομμάτια κιόνων, ενσωματωμένα στα αρχιτεκτονικά μέλη του ναού. Εκτός από...

4:08 Από τη Μεσσήνη με Αγάπη (1997) Plataros 7301 προβολές πριν από 4 χρόνια Ορισμένες διασωθείσες φωτογραφίες από άλμπουμ που εξέδωσε το 1997 ο Δήμος , ενώ πίσω από την ερασιτεχνική κάμερα συνήθως ανυψωμένος με το καλαθοφόρο όχημα του Δήμου , ήταν...

4:49 Γ.Π.Σ. Πάμισος Μεσσήνης (1929) Plataros 3004 προβολές πριν από 4 χρόνια Ορισμένα, από τα πρόσωπα που επάνδρωσαν την ιστορική ομάδα της Μεσσήνης, τον Γυμναστικό Ποδοσφαιρικό Σύλλογο , Πάμισο , στην πορεία του αθλητικού βίου του.

10:26 Αρχαία Μεσσήνη Plataros 7486 προβολές πριν από 4 χρόνια Μια γεύση από τα ευρήματα μιας αρχαίας θαμμένης πόλης 300.000 κατοίκων, με ωδείο, στάδιο, ναούς , αγάλματα αναθήματα, γυμναστήριο, Δημόσια κτήρια, οικίες και πολλά μη ανεσκ...

2:52

"ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ" Τ΄ΑΣΤΕΡΙ ΤΟΥ ΒΟΡΙΑΣ

από τον χρήστη studiokalamata |

8:49

Messini - ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ ΜΕΣΣΗΝΗΣ - 2.mpg

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ, ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΟΜΙΛΟ ΛΥΚΕΙΟΥ ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΣΤΟ PALAZZOLO ACREIDE ΣΤΙΣ ΣΥΡΑΚΟΥΣΕΣ, ΣΤΙΣ 9-5-2012

από τον χρήστη blogger1959

3:16

ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΑΝΑΤΗ ΜΕΣΣΗΝΗ

από τον χρήστη messiniaview

2:59

Σιντριβάνι Μεσσήνης - The fountain of Messini

Το μεγάλο σιντριβάνι της κεντρικής πλατείας της Μεσσήνης όπως λειτουργούσε με ρυθμό μουσικής από το καλοκαίρι του 2007 ως το καλοκαίρι του 2010 ...HD

από τον χρήστη Panos Fistikis

6:16

ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ

ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ-- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΕΥΤΑΚΗΣ--Κορώνη TV

από τον χρήστη korwnitv

1:54

ΜΕΣΣΗΝΗ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΑΓ.ΙΩΑΝΝΗ

ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΤΟΥ ΕΠΙΤΑΦΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ.

από τον χρήστη mpotis1191

1:42

Το ρολόι της Μεσσήνης.flv

Η Ε2' τάξη του 2ου Δημοτικου Σχολείου Μεσσηνης ανέλαβε να ετοιμάσει μια εργασία που οργάνωσε το υπουργείο παιδείας για τα σχολεία όλης της χώρας ...

από τον χρήστη 2oDimSxMessinis

20:45

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΒΑΛΥΡΑΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ

Ο καθηγητής αρχαιολογίας κος Πέτρος Θέμελης ξενάγησε το Δημοτικό Σχολείο Βαλύρας Μεσσηνίας, στις 14-12-2011, στον αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας ...

από τον χρήστη vkarab2 3:39

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ-ΜΕΣΣΗΝΗ / Ifigenia in Tauris - Lyceum of Messini.mpg

Ο ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΜΕΣΣΗΝΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΙ ΤΗΝ "ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΕΝ ΤΑΥΡΟΙΣ" ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΤΟ 1ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΜΑΘΗΤΙΚΟ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΑΡΧΑΙΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ...

από τον χρήστη blogger1959 10:26

από τον χρήστη EllinikiKardoula

messini

- Αρχαία Μεσσήνη Video No1 Συνέντευξη του Καθηγητή Π. Θέμελη

- Αρχαία Μεσσήνη Video No2 Είσοδος στον Αρχαιολογικό χώρο
- Ancient Messene, Messenia GREECE

από τον χρήστη 026mellow

2:44

Αρχαία Μεσσήνη

από messiniaview

2:44

ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ ΤΟ ΚΟΣΜΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

από messiniaview

4:46

ΜΕΣΣΗΝΗ ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΜΙΚΗ ΘΕΩΔΟΡΑΚΗ..

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΜΕΣΣΗΝΗ ΒΡΕΘΕΙΚΕ ΓΙΑ ΑΛΛΗ ΜΙΑ Η ΓΝΩΣΤΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΤΟΥ ΜΙΚΗ ΘΕΩΔΟΡΑΚΗ ΚΑΙ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΕ ΤΟΥΣ ΕΠΙΣΚΕΠΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΤΑΜΕΣΤΟ

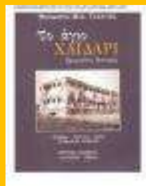

5 Σελίδες

Πανελλήνιον ΛΕΥΚΩΜΑ Ιωάννου Χ. Χαντζηϊωάννου, 1821-1930

Υπερπολύτιμο υλικό που μας κοινοποίησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, Αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας. Υπερπολύτιμο, διότι περιέχει σημαντικά στοιχεία, το μεγαλύτερο κομμάτι της Ιστορίας της εκπαίδευσης στην Μεσσήνη. Διασώζονται ονοματεπώνυμα των πρώτων 29 διατελεσάντωνΔιευθυντών –Σχολαρχών, του Ελληνικού Σχολείου μετά το 1847

που ιδρύθηκε έπειτα άλλων 10 του αποσχησθέντος λόγω πλήθους μαθητών 2ου Ελληνικού Σχολείου , όπως και 22 ονοματεπώνυμα Γυμνασιαρχών μετά το 1891 που ιδρύθη κατά πρώτον. Τα στοιχεία υπάρχουν και εδώ αλλά σε λιγότερο καλή κατάσταση χωρίς φωτογραφίες. Ο τόμος αυτός υπήρχε στην βιβλιοθήκη του Λυκείου Μεσσήνης και είχε ανασυρθεί για μελέτη από τον κ. Βασίλειο Βεργόπουλο αλλά ήταν «στα υπ΄όψιν» 1 χρόνο

31 Σελίδες

Θ.Μ. Τσερπές Το Άγιο Χαϊδάρι. Το βιβλίο που εξεδόθη μετά τον θάνατό του μόλις...

Παρουσιάσεις του βιβλίου του Θ.Μ.Τσερπέ που εξεδόθη πολλά χρόνια μετά τον θάνατό του, το 2007.

3 Σελίδες.

Αθανασίου Γρηγοριάδου Η μάχη του Νησίου 14-17 Ιουνίου 1770

31 Σελίδες.

Αθανασίου Γρηγοριάδου Επίσημο μητρώο αγωνιστών 1821 Μεσσηνίας μετά Ολυμπίας.

24 Σελίδες.

Μητροπολίτου Χρυσοστόμου (Αδάμ Θέμελη) ΙΩΣΗΦ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ Καλαμάτα 1961

27 Σελίδες.

Δημητρίου Ευγένιου Σπανού μαθητού Γυμνασίου Μεσσήνης ΧΡΥΣΑΝΘΕΜΑ ποιητική Συ...

Ο Δημήτρης Ε. Σπανός, για μένα ήταν ο «μπάρμπα -Μήτσος» Δεν τον γνώρισα νέο, ήμουν αγέννητος. Τον γνώρισα ώριμο , όταν γράφαμε μαζί καρναβαλικούς λόγους επί Δημαρχίας Παύλου Πτωχού και ό...

7 Σελίδες.

Ιστορικό ημερολόγιο έτους 2001 Συλλόγου Μεσσήνης το ΝΗΣΙ με προσωπικότητες τη...

1 Σελίδες.

Ο Σωτήρης Γυφτάκης παρουσιάζει τον ποιητή εκ Μεσσήνης Πέτρο Μαρκάκη στην ΕΛΕΥ...

1 Σελίδες.

Ο Σωτήρης Γυφτάκης παρουσιάζει τον ποιητή εκ Μεσσήνης Μέμο Παναγιωτόπουλο στ...

11 Σελίδες.

Διονύσιος Τσιριγώτης Συμβολή στην περί Μεσσήνης (Νησίου) Βιβλιογραφίας.

7 Σελίδες.

Φωτίου Λίτσα καθηγητή Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου Ιθώμη -Μνημεία κα...

24 Σελίδες.

Ποιήματα της ωριμότητας Δημήτριος Ευγ. Σπανός Τα 23 μου ποιήματα Σόλο τον κόσ...

15 Σελίδες.

Κώστα Θ. Θεοχάρη Μαθητού Η' Τάξεως Γυ,μνασίου Μεσσήνης ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΔΡΟΥΣΗΣ...

3 Σελίδες.

3 Σελίδες

Βουκολείον-Βουκολέων-Βουκολιασμός-Βουκολιές-Βουκολική ποίησις-Βουκάλα-βουκόλος

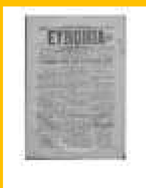
14 Σελίδες

Εγκυκλοπαιδική καταγραφή Μεσσήνης-Αρχαίας Μεσσ΄ήνης-Μεσσηνίας.

1 Σελίδες

Ευνομία στις 18 Αυγούστου 1896 έκτακτα δρομολόγια στον «προαστιακό» Καλαμάτας...

Δρομολόγια τρένου για το Νησιώτικο πανηγύρι δημοσιευμένο στην Ευνομία στις 18 Αυγούστου 1896 Υλικό παραχωρηθέν από τον κ. Ηλία Μπιτσάνη Αρχισυντάκτη της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

ΕΥΝΟΜΙΑ 20 Αυγούστου 1895 Ανακήρυξη υποψηφίων Δημάρχων Μεσσηνίας.

Ανακήρυξη υποψηφίων δημάρχων από Ευνομία στις 20/8/1895. Παραχωρηθέν αρχειακό υλικό από τον κ. Ηλία Μπιτσάνη αρχισυντάκτη της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

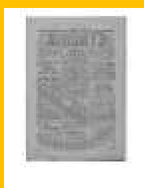
[Ρεπορτάζ για πανηγύρι Ευνομία 27-8-1898]

Ρεπορτάζ για πανηγύρι Ευνομία 27/8/1898 Υλικό που μας παρεχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης , αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας. Να κάνουμε ένα πρώτο -γρήγορο- σχόλιο στην πηγή: Το 1898 ήτ...

1 Σελίδες

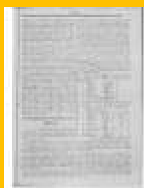
[Ανέβηκε η τιμή σταφίδας και η κίνηση στο πανηγύρι Ευνομία 24-8-1897]

Διαβάζουμε, ότι 136 τόννοι σταφίδος, παρελήφθησαν από Μεσσήνη (λιμάνι Μπούκας) από το Αυστριακόν «Τεργέστη» δια Ρότερδαμ (Ολλανδίας)

1 Σελίδες

[ΕΥΝΟΜΙΑ 27-8-1895 Ιερεύς θύων καθ΄εκάστην τω Βάκχω δημιουργεί επεισόδιον στο ...]

Ο παπάς "έθυε εις τον βάκχον" και τα έκανε ύβαλα στο τρένο - Ευνομία 27/8/1895 Υλικό από τον κ. Ηλία Μπιτσάνη , αρχισυντάκτη της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

[Ο Δήμαρχος Ιωάννης Καρατζάς και ο αδελφός του Γεώργιος Καρατζάς ως αστυνόμος ...]

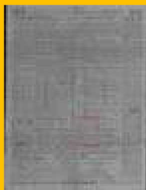
Αρχειακό υλικό που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

ΔΗΜΟΣ

1 Σελίδες

[Σχολείο Εκκλησιαστικής Μουσικής στη Μεσσήνη και άλλες ειδήσεις από την πόλη -...]

Αρχειακό υλικό που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας. Εντυπωσιακή «είδηση» (έστω και μετά 130 χρόνια) αφού ήταν μάλλον άγνωστη, σίγουρα άγνωστη σ...

1 Σελίδες

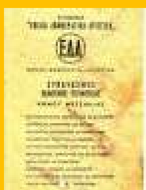
Συμφωνία Κοινότητας και Μονής Βουλκάνου για να κατασκευαστούν τα Μπεζεστένια ...

Αρχειακό υλικό που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας. Συμφωνία ηγουμένου Μονής με κοινοτάρχη Βακαλόπουλο.

1 Σελίδες

Η ηλεκτροφωτισμός της Μεσσήνης - Μεσσηνιακός Κήρυξ 15-3-1925

Αρχειακό υλικό που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας. Σε πρώτη ανάγνωση εντύπωση προκαλεί η αναφορά του υπευθύνου της εταιρείας ηλεκτροκίνησης στ...

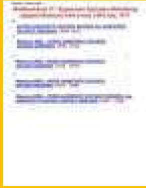
1 Σελίδες

Ψηφοδέλτιο ΕΔΑ Νομού Μεσσηνίας με Μερλόπουλο Δημήτριο.

41 Σελίδες

Λαϊκή Αυτοδιοίκηση Μεσσήνης-Λαϊκό Δικαστήριο -Άστεγοι-Πυροπαθείς υπό Γερμανών...

1. Πραγματικά πρωτογενές, πρωτότυπο, εντελώς άγνωστο, αρχειακό υλικό Σεπτεμβρίου -Οκτωβρίου 1944 Δήμου Μεσσήνης. 2. Δεν γνωρίζω αν είναι πλήρες, αυτό είναι ό,τι διεσώθη από δύο φακέλλους ...

1 Σελίδες

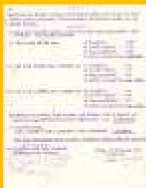
Μαθητολόγιο 3ου Δημοτικού Σχολείου Μεσσήνης (αρχικά θηλέων) Από έτους 1895 έω...

Παραπέμπει στα Γενικά αρχεία του Κράτους, παράρτημα Μεσσηνίας. Μα το υπέδειξε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ Καλαμάτας.

9 Σελίδες

1949 Δήμαρχος Δημήτριος Χρόνης. Παροχή δώρου Πάσχα σε όλους τους υπαλλήλους ...

1949 Δημαρχοντία Δημητρίου Χρόνη. Οι υπάλληλοι λαμβάνουν Δώρο Πάσχα και επίσης 30% προσαύξηση μηνιαία.

6 Σελίδες

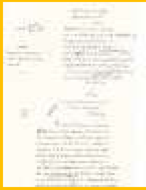
1933 Αμοιβή Μηχανικού Κων. Κωνσταντίνου για μελέτη επανακατασκευής ορμίσκου ...

1933 Αμοιβή Μηχανικού Κων. Κωνσταντίνου για μελέτη επανακατασκευής ορμίσκου στην Μπούκα στις εκβολές Παμίσου.

2 Σελίδες

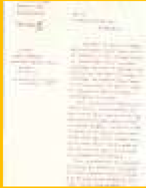
24-11-1934 Δια τηλεγραφήματος ο Υφυπουργός Αγορανομίας Σουγιάς, απαγορεύει τ...

Το ίδιο το τηλεγράφημα . Λέει για «λέξεις 10» ενώ είναι 7 . Μπορεί όμως να υπάρχει «χρέωση ελάχιστου αριθμου λέξεων»

8 Σελίδες

Αίτημα για λιμενοφύλακα στην Μεσσήνη. Αίτημα για επισκευή τελωνειακού καταστ...

Αίτημα για λιμενοφύλακα στην Μεσσήνη. Αίτημα για επισκευή τελωνειακού καταστήματος Μπούκας (ακόμα εκκρεμεί) Ο τελωνοφύλακας να είναι στην δεξιά προβλήτα Παμίσου, όχι στο Τελεωνείο. Ε...

13 Σελίδες

Λιμενικό Ταμείο Μεσσήνης 1937-1938 Πρόεδρος Μιχαήλ Τσερπές. Κατασκευή ξύλινης...

Αναφορά Τσερπέ Μιχαήλ για κοκοτεχνία Ορμίσκου μώλου πούκας Αιτήματα γιατασκευή ξύλινης γεφύρας. αμμοληψία από Μπούκα του εργολάβου κατασκευής οδού Καλαμάτας Μεσσήνης .

51 Σελίδες

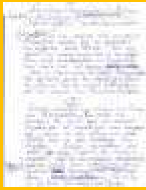
1934 Πρόεδρος Κοινότητος Μεσσήνης Μιχάλης Πολυδούρης Πληρωμές Κοινότητας.

1934 Πρόεδρος Κοινότητος Μεσσήνης Μιχάλης Πολυδούρης Πληρωμές Κοινότητας.

48 Σελίδες

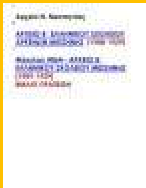
1930-1931 Πληρωμές κοινότητας Μεσσήνης επί Κοινοτάρχη Παναγιώτη Κορκονικήτα.

1930-1931 Πληρωμές κοινότητας Μεσσήνης επί Κοινοτάρχη Παναγιώτη Κορκονικήτα. Το κάτω δεξιό μέρος των στελεχών των Χρηματικών ενταλμάτων που υπογράφει ο Γραμματέας της Κοινότητας, λείπει ω...

12 Σελίδες

Πανηγυρικός 25ης Μαρτίου 2000 ή περί την συμβολής της περιοχής Ανδρούσης στην...

Πανηγυρικός 25ης Μαρτίου 2000 ή περί την συμβολής της περιοχής Ανδρούσης στην επανάσταση του 1821-Γιάννης Πλατάρος Αφιερώνεται στον πρώην δήμαρχο Ανδρούσης κ. Μένη Παπαδόπουλο που του άρε...

1 Σελίδες

Αρχείο Β΄Ελληνικού Σχολείου Αρρένων Μεσσήνης 1908-1929

Αρχείο που μας υπέδειξε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της εφημερίδος ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

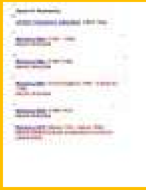
Αρχείο Α΄Ελληνικού Σχολείου Αρρένων Μεσσήνης 1861-1929

Αρχείο που μας υπέδειξε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της εφημερίδος ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Αρχείο 1ου Δημοτικού Σχολείου Μεσσήνης 1901-1951

Αρχείο που μας υπέδειξε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της εφημερίδος ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

 1 Σελίδες

Αρχείο Γυμνασίου Μεσσήνης 1890 -1964

Αρχείο που μας υπέδειξε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης, αρχισυντάκτης της εφημερίδος ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

 7 Σελίδες

1939 Γυμνάσιο Μεσσήνης. Ο Μαθητής Κ. Κατσικάρης εκ Κυπαρισσίας, παίρνει μετεγ...

1939. Ο Μαθητής Κωνσταντίνος Κατσικάρης, εκ Ψαρίου Άνω Μεσσήνης, φοιτών στο Γυμνάσιο Κυπαρισσίας, υφίσταται την παιδαγωγικήν ποινή του χαρακτηρισμού της φοιτήσεώς του ως «κακής». Αιτείται...

 1 Σελίδες

1999 Επιστολή Δημητρίου Φεσσά διευκρινίζει γεγονότα περί της Οικογενείας του.

Ο κ. Δημήτριος Φεσσάς μέλος της μεγάλης και σπουδαίας οικογένειας των Φεσσαίων εκ Μεσσήνης, δίνει ορισμένες διευκρινίσεις για τα βιογραφικά μελών της οικογένειας που έχει συνδέσει το επών...

 6 Σελίδες

Συμβολή Διονυσίου Τσιριγώτη Καταγραφή Νησίου στα αρχεία Εθνικής Παλιγεννεσίας...

Σπουδαία και αθόρυβη δουλειά από έναν συμπατριώτη μας . Θα βάλουμε και άλλα αρχεία που μας έχε ιενεχειρίσει από το 1999 όπου είχε ΤΕΛΕΙΩΣΕΙ η συγκέντρωση υλικού για την Γ΄έκδοση της Ιστορ...

30 Σελίδες

φωτογραφικό αρχείο περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης Καρναβάλια 1963-1967 αρχείο 3

Μοναδικά στιγμιότυπα από τις καρναβαλικές εκδηλώσεις Μεσσήνης ετών 1963, 1964, 1965, 1966, 1967. Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρισε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος Μ...

29 Σελίδες

φωτογραφικό αρχείο περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης Καρναβάλια 1963-1967 αρχείο 2

Μοναδικά στιγμιότυπα από τις καρναβαλικές εκδηλώσεις Μεσσήνης ετών 1963, 1964, 1965, 1966, 1967. Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρισε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος Μ...

17 Σελίδες

φωτογραφικό αρχείο περιηγητικής Λέσχης Μεσσήνης Καρναβάλια 1963-1967 αρχείο 1

Μοναδικά στιγμιότυπα από τις καρναβαλικές εκδηλώσεις Μεσσήνης ετών 1963, 1964, 1965, 1966, 1967. Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρισε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος ...

2 Σελίδες

Δημοτικό Συμβούλιο 1995-98

11 Σελίδες

Φωτογραφικό αρχείο Περιηγητικής λέσχης Μεσσήνης δεκαετίας 60 παραστάσεις Αρχα...

Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρησε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος Μάκης Τσερπές. Φυσικά οι φωτογραφίες οφείλουν να αναδείξουν το έργο που έκανε κια κάνει η Περιηγητι...

 13 Σελίδες

Φωτογραφικό αρχείο Περιηγητικής λέσχης Μεσσήνης δεκαετίας 60 αριθμός 1

Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρησε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος Μάκης Τσερπές. Φυσικά οι φωτογραφίες οφείλουν να αναδείξουν το έργο που έκανε κια κάνει η Περιηγητι...

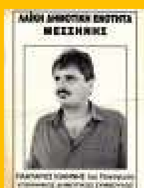
 6 Σελίδες

Φωτογραφίες από περίοδο Δημαρχοντίας Μιχαήλ Γεωργιοπούλου 1967-1974

Φωτογραφίες από έκθεση Παμπελοποννησιακή Αγροτική και αγροτικών μηχανημάτων στο πάρκ οτης Μεσσήνης και εγκαίνια του πάρκου του προσφυγικού Συνοικισμού επί επταετίας με τον Λαδά . Ξέρω ότ...

 2 Σελίδες

Φωτογραφίες από δεξιά Γιώργος Ρούτσης -Λάλος Γερο Μουραφέτης Βασίλης Αργυρόπο...

 12 Σελίδες

Προεκλογικά φυλλάδια Δημοτικών εκλογών 1994 και 1998 Γιάννη Πλατάρου

1 Σελίδες

Ο Δήμαρχος Μεσσήνης Γιαννόπουλος Σταύρος (μέσα 1947 -αρχές 1948)

3 Σελίδες

Μοναδικές φωτογραφίες Μεσσήνης δεκαετίας 60 από Τάκη Βαλαβάνη.

Ο Τάκης Βαλαβάνης καταγράφει μοναδικά τοπία της χιονισμένης Μεσσήνης το 1968 στα «Πλαταραΐϊκα» , τον Σταθμό του τραίνου, ενώ καταγράφει την κατεδάφιση του μοναδικής αρχιτεκτονικής φουγά...

1 Σελίδες

Επίσκεψη Βασιλικής οικογένειας σε Μεσσήνη (Βασ. Παύλος)

Υπάρχει και αλλού άφθονο φωτογραφικό υλικό από την επίσκεψη αυτή με την υπόλοιπη Βασιλική οικογένεια (Φρειδερίκη, διάδοχο Κωνσταντίνο, Άννα -Μαρία και πριγκίπισσα Σοφία, μετέπειτα και νυ...

2 Σελίδες

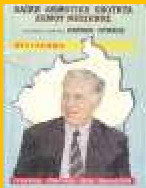
Ευχαριστήρια Επιστολή οικογένειας ευπατρίδων Θεοδώρου ΜιχαήλΤσερπέ για την Β΄...

Η κα Γιουγιουκα Τριανταφυλλίδη, ευχαριστεί για την Β΄έκδοση και τίθεται στην υπηρεσία της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Μεσσήνης για εμπλουτισμό της από το 1999. Φυσικά, ο δήμος εκώφευσε όλο αυτ...

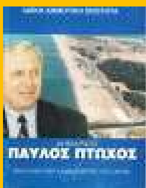
5 Σελίδες

Φωτογραφικό αρχείο Περιηγητικής λέσχης Μεσσήνης δεκαετίας 60 αριθμός 2

Σπουδαίες και μοναδικές φωτογραφίες που μου ενεχείρησε για ό,τι νομίζω ο αειμνηστος Μάκης Τσερπές. Φυσικά οι φωτογραφίες οφείλουν να αναδείξουν το έργο που έκανε και κάνει η Περιηγητι...

40 Σελίδες

Προεκλογικό πρόγραμμα Παύλου Πτωχού στις Δημοτικές εκλογές 1998

52 Σελίδες

Προεκλογικό πρόγραμμα Παύλου Πτωχού στις Δημοτικές εκλογές 1994

33 Σελίδες

Κάρτες και ευχές προς Περιηγητική Λέσχη Μεσσήνης δεκαετίας 1960 Καλαμάτα Αλμυ...

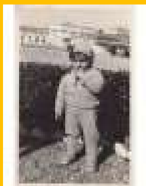

16 Σελίδες

Φωτογραφίες πόλεων προπερασμένου αιώνα Ανδρος Τήνος Ολυμπία Σπάρτη Μέγαρα Αλ...

Σπάνιες φωτογραφίες από έκδοση των Γεωγραφικών του Στράβωνος υπό Αδαμαντίου Κοραή.

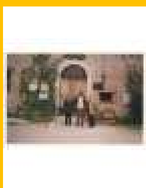
 6 Σελίδες

Φωτογραφίες Μεσσήνης Πρόσωπα και μέρη

 25 Σελίδες

Γιάννης Πλατάρος παιδί μαθητής φοιτητής στρατιώτης απόλυση εργασία.

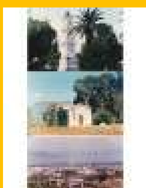
λόγω ηλικίας έχουμε μπει «αυτοδικαίως» στην....τοπική Ιστορία!

 15 Σελίδες

Δημοτικά και προσωπικά στιγμιότυπα 1993 -1998

 10 Σελίδες

Φωτογραφικά στιγμιότυπα ανθρώπων παλιάς Μεσσήνης

 24 Σελίδες

Φωτογραφίες Μεσσήνης έτους 1997 από Γιάννη Πλατάρο

Είναι οι φωτογραφίες που πήρα το 1997 με το ανυψωτικό μηχάνημα του δήμου συν κάποιες άλλες που δεν μου πάει να πετάξω. Τ οαστείο με το όλο θέμα, είναι ότι από 1997, μόλις το 2011 επαναλάβ...

 5 Σελίδες

Ιστορικό πολύπτυχο Πέτρου Καλονάρου Μεσσήνη και Καλαμάτα

πάρα πολύ καλλιτεχνικές φωτογραφίες από δεξιοτέχνη και καλλιτέχνη της παλιάς εποχής. Εδώ οι φωτογραφίες είναι αρκετά αλλοιωμένες καθώς είναι αντιγραφή της αντιγραφής . Φαίνεται όμως η μεγ...

 4 Σελίδες

Διαθήκη Μουρίκη που έμενε παλαιό 4ο Δημοτικό Σχολείο Μεσσήνης.

όπως μας πληροφορεί ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας : Πρόκειται για την διαθήκη του γιατρού Γιάννη Μουρίκη που πέθανε 4 ημέρες μετά την υπαγόρευσή ...

 32 Σελίδες

Προεκλογικό πρόγραμμα Παύλου Πτωχού στις Δημοτικές εκλογές 1990

 1 Σελίδες

Το «Θούριον Νησί» στην χάρτα του Ρήγα Φεραίου

 1 Σελίδες

1988 Συναυλία μουσικών Επισκεπτών στη Μεσσήνη μπροστά στους «Χορευτικούς πίδα...

22 Σελίδες

Καρναβαλικός Λόγος Μεσσήνης 1989 υπό Δημ. Σπανού- Γιάν. Πλατάρου.

8 Σελίδες

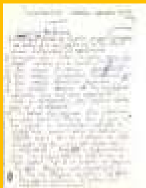
απαντητική Επιστολή Νίκης -Γαρίδη-Κακκαβά σε προεκλογική επιστολή μου στις δη...

5 Σελίδες

Δημοτικές εκλογές 1990 Επιστολή Γιάννη Πλατάρου - Ψηφοδέλτιο εκλογών Ευχαριστ...

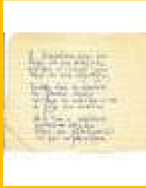
5 Σελίδες

1991 Επιστολή Παύλου Πτωχού σε εφημερίδα Ελευθεροτυπία για το περιοδικό ΕΙΚΟΝ...

4 Σελίδες

Προσχέδιο εισήγησης αναμοριοδότησης Γυμνασίου Καλλιθέας ορεινής Ολυμπίας Ηλεί...

Στο περοσχέδιο αναφέρεται οδικό ατύχημα, όπου η καθηγήτρια Δανιήλ Αικατερίνη λόγω του παγετού, εξετράπη το όχημα που οδηγούσε και έπεσε σε γκρεμό χωρίς -ευτυχέστατα- να συμβεί τραυματιμός.

1 Σελίδες

Ποδοσφαιρική αδικία εις βάρος του Παμίσου, απεικονίζεται αστραπιαία με ένθετο...

2 Σελίδες

1992 Καθιέρωση τακτικής λογοδοσίας Παύλου Πτωχού για το εργο που επιτελεί μέ...

Τακτική αναφορά του Παύλου Πτωχού στους Δημότες για την διαχείρηση του Δημοσίου χρήματος.

1 Σελίδες

Πρόγραμμα καρναβαλιού 1993

49 Σελίδες

Απόσπασμα για τον νυν Δήμο Μεσσήνης από Τουριστικό οδηγό Μεσσηνίας Γιάννη Ανα...

Πριν βγάλλει ο αείμνηστος Θ. Μ. Τσερπές το βιβλίο του «Ιστορία της πόλεως Μεσσήνης» (1973) το μοναδικό βιβλίο που είχε μια μικρή αναφορά στην Ιστορία της Μεσσήνης, ήταν αυτό, δηλαδή, ο Το...

6 Σελίδες

Ο Ντίνος το Πασσάτ και «Μη κοροϊδεύετε την φτώχεια!» Διήγημα με ιστορικές ανα...

Διήγημα -ευθυμογράφημα, που αναφέρεται σε Μεσσήνη και θαμώνες της ιστορικής καφετέριας ΙΖΑΜΠΩΣ του Νίκου Ρούτση στην Μεσσήνη.

5 Σελίδες

Σημείωμα αντί επικηδείου στον μπάρμπα - Τάκη Δημητρόπουλο ψυχής της Φιλαρμονι...

Σημείωμα που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα ΜΕΣΣΗΝΗ, το οποίο αναφέρεται αντί επικηδείο στην εκδημία του αειμνήστου Τάκη Δημητρόπουλου που υπήρξε για περισσότερα από 30 χρόνια η ψυχή της Δημ...

13 Σελίδες

1996 Εισήγηση Δημ. Συμβούλου Γιάννη Πλατάρου περί ονοματοδοσίας και μετωνομασ...

Μια ζωηρή συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου για το εν τίτλω θέμα.

5 Σελίδες

1996 Αίτηση Δημοτικού Συμβούλου Πλατάρου Ιωάννη περί διαφυλάξεως της πολιτισμ...

Η αναποτελεσματικότητα, από τον πλέον αρμόδιο να επιβάλλει νόμο (Στην Ελλάδα είμαστε)

6 Σελίδες

1996 Αίτηση Δημοτικού Συμβούλου Πλατάρου Ιωάννη περί ανακηρύξεως της Ειρήνης ...

Το πραγματικά κωμικοτραγικό σχόλιο που μπορώ να κάνω μετά από πολλά χρόνια, είναι αυτό που είπα και εντός Συμβουλίου , αλλά δεν κατεγράφη στα λεπτομερή πρακτικά. Ότι δηλαδή, «...όταν και ...

3 Σελίδες

Καταγραφή εμπορικής πανηγύρεως Μεσσήνης έτους 1875

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

116 Σελίδες

1939-1940 Μέρες της 4ης Αυγούστου στο Γυμνάσιον Μεσσήνης.

2 Σελίδες

Ρεπορτάζ για δημοτικά έργα στη Μεσσήνη - «Μεσσηνιακά Νέα» 14-6-1956

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Εκλογή προεδρείου Δημοτικού Συμβουλίου Μεσσήνης - «Μεσσηνιακά Νέα» 18-1-1956

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Βιογραφικά στοιχεία για τον επιφανή πρόκριτο Παναγιώτη Μπουραντίνο - «Μεσσηνι...

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Βιογραφικά στοιχεία για Κωνσταντίνο Καλαμαριώτη - «Μεσσηνιακά Νέα» 8-3-1956

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Συλαλλητήριο για την τιμή του ρεύματος με πρωτοβουλία του τ. βουλευτή Δ. Κούτ...

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

1 Σελίδες

Επίσκεψη Σπέντζα στη Μεσσηνία για τα υδραυλικά Παμίσου - «Μεσσηνιακά Νέα»9-12...

Αρχείο που μας παραχώρησε ο κ. Ηλίας Μπιτσάνης αρχισυντάκτης της εφημερίδας ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Καλαμάτας.

3 Σελίδες

Αμβροσίου Φραντζή Συνδρομητές της Ιστορίας του εκ Νησίου και Προεστοί Νησίου

5 Σελίδες

1861 Αποστάσεις χωριών και οικισμών Επαρχίας Μεσσήνης εις «Γαϊδουροώρας»

6 Σελίδες

1856 Συλλογή Ιωάννου Κολοκοτρώνη Επιστολές αναφερόμενες εις Νησίον

7 Σελίδες

1861 Μεταβολές υπαλλήλων του Κράτους επί Όθωνος περιοχής Νησίου.

2 Σελίδες

Επιγραφή έτους 1433 σε γέφυρα επί του Παμίσου για τον «νέον δομήτορα» ταύτης ...

3 Σελίδες

Καταγραφή Μεσσήνης ως διάφορης της Ιθώμης.II

2 Σελίδες

Καταγραφή Μεσσήνης ως διάφορης της Ιθώμης.I

2 Σελίδες

Μεσσήνιοι έφερον επί των ασπίδων τους το Μ ενώ οι λάκωνες το Λ

2 Σελίδες

Ρεπορτάζ για δημοτικά έργα στη Μεσσήνη - «Μεσσηνιακά Νέα» 14-6-1956

3 Σελίδες

Σημειώσεις στα Γεωγραφικά του Στράβωνος υπό Αδαμαντίου Κοραή Πάμισος Νησί Μακ...

14 Σελίδες

1853 Ιάκωβου Ραγκαβή Γεωγραφικά και δημογραφικά στοιχεία περιοχής Νησίου.

1 Σελίδες

Ο Κώστας Χριστόπουλος πρόεδρος της Παμμεσσηνιακής Φοιτητικής Ενωσης και άλλα ...

1 Σελίδες

Βιογραφικό του Νησιώτη πολιτικού Σπήλιου Αντωνόπουλου - Ευχαριστίες στο βουλ...

32 Σελίδες

Πώς δεν υλοποιήθηκε μια καλή ιδέα χωρίς πολλά λεφτά για την διακόσμηση της Κε...

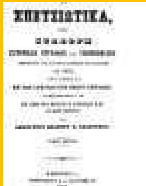
(Σχολιασμός2006)Η Ιστορία μιας πρότασης: Η παρακάτω πρόταση που θα διαβάσετε, φτιάχτηκε ένα Σαββατοκύριακο αρχές του Αυγούστου του 2003 στην Αθήνα όπου ο υποφαινόμενος ήταν εκεί ως μεταπτ...

1 Σελίδες

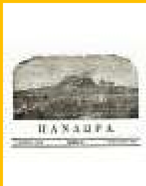
Σημείωμα για την εκδημία του Δημήτρη Ρούτση.

1 Σελίδες

1834 Ο Όθων διατάσσει για Λιμενική Αστυνομία στον λιμένα Νησίου.

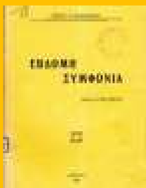
2 Σελίδες

Επιστολή Σπετσιωτών εγκλωβισμένων εις Νεόκαστρον -Πύλο- για βοήθεια από Νησί...

3 Σελίδες

1858 Επικρίσεις καθηγητού Βακαλόπουλου στο περιοδικό ΠΑΝΔΩΡΑ για ανακριβείς π...

13 Σελίδες

Γιώργος Μαρκόπουλος Το πρώτο ποιήμα της πρώτης Συλλογής του ως μαθητής και δύ...

Γιώργου Μαρκόπουλου ΕΒΔΟΜΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ Πρόλογος Τάκης νικολάτου ΑΘΗΝΑΙ 1968

3 Σελίδες

3 φωτογραφίες συμπληρωματικά στο Αρχείο της Περιηγητικής Μεσσήνης.

3 Σελίδες

Παρουσίαση της σημαντικότατης για την Μεσσήνη οκογένειας Καραντζά από ΘΑΡΡΟΣ...

2 Σελίδες

Παρουσίαση Σωτήρη Πατατζή από περιοδικό ΠΑΜΙΣΟΣ φ. Ιούλιος-Αύγουστος 2000

2 Σελίδες

1906 Παμίσιοι Γυμναστικοί Αγώνες. Αρχείο από Σ. Κτεναβέα εφημερίδα ΘΑΡΡΟΣ Με...